

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ
Ο
ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΗΣ

- 1. ΠΕΡΙ ΘΕΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ**
- 2. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΥΡΑΝΙΑΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ**
- 3. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ**
- 4. ΠΕΡΙ ΜΥΣΤΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ**
- 5. ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ**

Ε Π Ε

ΕΙΣΑΓΩΓΗ-ΚΕΙΜΕΝΟ-ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ-ΣΧΟΛΙΑ

Ἄπο τόν

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ

Καθηγητή Πανεπιστημίου

Φ Ι Λ Ο Κ Α Λ Ι Α
Τ Ω Ν
Ν Η Π Τ Ι Κ Ω Ν Κ Α Ι Α Σ Κ Η Τ Ι Κ Ω Ν

3

Έπόπτης Έκδόσεως

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητής Πανεπιστημίου

Έπιμελητής Έκδόσεως

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Πτυχιούχος Θεολογίας

ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1986

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ
Ο
ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΗΣ

Έκδίδονται

Άπο τις ΕΚΔΟΣΕΙΣ «BYZANTION»

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ

πούλου 30 – Θεσσαλονίκη – Τηλ. 200 621

ΔΙΟΝΥΙΟΣ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΤΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Τὰ Σωζόμενα ἔργα

Στὴ διάσκεψι πού συγκροτήθηκε τὸ 533 στὴν Κωνσταντινούπολι μεταξὺ Ὁρθοδόξων καὶ Μονοφυσιτῶν παρουσιάσθηκε γιὰ πρώτη φορά μιὰ συλλογὴ ἀγνώστων ἕως τότε συγγραμμάτων ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτη· τεσσάρων πραγματειῶν καὶ δέκα ἐπιστολῶν. Γραμμένα σὲ γλῶσσα ἰδιόρρυθμη μὲ ἀτελειώτους γλωσσικούς νεολογισμούς καὶ σὲ ὕφος τελετουργικὸ καὶ συμβολικόν, συνιστοῦν μιὰ κλίμακα πνευματικῆς πορείας, στὴν ὁποία κατέρχονται καὶ ἀνέρχονται ἀντιστοίχως οἱ θεῖες πρόνοιες καὶ οἱ λογικοὶ νόες. Ἡ ἔκφρασις των εἶναι φιλοσοφική.

Οἱ πραγματεῖες κατὰ τὴ σειρά συντάξεώς των, ὅπως προκύπτει ἀπὸ ἐσωτερικὲς μαρτυρίες, εἶναι οἱ κατωτέρω.

Περὶ Θεῶν Ὀνομάτων. Ἐκτενὴς πραγματεία, διαιρουμένη σὲ 13 κεφάλαια, ἀναφέρεται στὰ ὀνόματα, στὶς ιδιότητες τῆς θεότητος. Ὁ συγγραφεὺς ὁμολογεῖ ὅτι εἶναι ἀνεπίτρεπτο νὰ τολμήσωμε νὰ εἰποῦμε ἢ ἔστω νὰ σκεφθοῦμε κάτι διάφορο ἀπὸ ὅσα μᾶς ἀπεκάλυψαν τὰ ἱερὰ Λόγια, ἡ Γραφή, γιὰ τὴν ὑπερούσια καὶ κρύφια θεότητα. Φυσικὰ δὲν ἐπιδιώκει νὰ περιγράψῃ

τὴν ὑπερουσιότητα. «Τὰ ἄρρητα σώφρονα σιγῇ τιμῶντες, ἐπὶ τὰς ἐλλαμπούσας ἡμῖν ἐν τοῖς ἱεροῖς Λογίοις αὐγὰς ἀνατεινόμεθα»¹. Περιορίζεται ἐδῶ στὶς θεωνυμίες ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὶς πρόνοιες τοῦ Θεοῦ, ποὺ εἶναι οἱ ἀλλοιῶς λεγόμενες θετικὲς θεωνυμίες ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὰ ὅμοια σύμβολα. Ἐπειτα ἀπὸ σύντομη ἀνάπτυξι τῶν ἐνώσεων καὶ διακρίσεων, τῶν ὁποίων οἱ πρῶτες ἀνήκουν στὴ σύνολη θεότητα, στὴν Τριάδα, κι οἱ δευτερες στὶς ἐπὶ μέρος ὑποστάσεις, ἀρχίζει μὲ τὴν ἐξέτασι τῶν ὀνομάτων ἀγαθός, φῶς, καλό, ἔρως. Τὸ κεφάλαιο, στὸ ὁποῖο περιέχεται ἡ ἔκθεσις γι' αὐτὲς τὶς θεωνυμίες, περιλαμβάνει καὶ μιὰ ἔκθεσι περὶ τῆς φύσεως τοῦ κακοῦ, ἡ ὁποία σὲ πολλὰ σημεῖα ταυτίζεται μὲ τὸ περιεχόμενο τῆς πραγματείας τοῦ Πρόκλου περὶ τοῦ κακοῦ, ποὺ σώζεται σὲ λατινικὴ μετάφρασι. Πρέπει ὅμως νὰ σημειωθῇ ὅτι οἱ κύριες γραμμὲς τῆς ἐκθέσεως περιέχονται καὶ στὴ θεολογία τῶν Καππαδοκῶν. Συνεχίζεται ἔπειτα ἡ διαπραγματεύσις τῶν θεωνυμιῶν, μὲ τὰ ὀνόματα ὄν, ζωὴ, σοφία καὶ τὰ ὅμοια, γιὰ νὰ ὀλοκληρωθῇ μὲ τὴν ἔκθεσι περὶ τοῦ τελείου καὶ τοῦ ἐνός.

Ὁ συγγραφεὺς παραλείπει τὴν ἐξέτασι τῶν ὀνομάτων ποὺ προέρχονται ἀπὸ φάσματα καὶ αἰσθητὰ στοιχεῖα, διότι εἶχε προγραμματίσει τὴν ἐξέτασι αὐτῶν τῶν ὀνομάτων, ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὰ ἀνόμοια σύμβολα, στὴν πραγματεία περὶ *Συμβολικῆς Θεολογίας*, στὴν ὁποία μεταβαίνει, ὅπως λέγει στὶς τελευταῖες λέξεις.

Περὶ Οὐρανίας Ἱεραρχίας. Κατὰ τὸν συγγραφέα ἱεραρχία εἶναι μιὰ ἱερὰ τάξις ποὺ κατὰ τὸ δυνατὸ ἀφομοιώνεται πρὸς τὴ θεοείδεια. Αὐτὴ ἡ διαδικασίᾳ ἔχει ἀφετηρία τὶς θεῖες ἐλλάμψεις πρὸς τὰ ἀντικείμενα προνοίας, οἱ ὁποῖες μένουν ἐνιαῖες, ἀλλὰ καὶ ἐνοποιοῦν τὰ ἐλλαμπόμενα. Τὰ ὀνόματα τῶν οὐρανίων νόων, καὶ περισσότερο ἐκεῖνα ποὺ προκύπτουν ἀπὸ χαμηλὰ αἰσθητὰ στοιχεῖα, ποὺ ἀντιστοιχοῦν δηλαδὴ στὰ ἀνόμοια σύμβολα, συντελοῦν στὴ φανέρωσί τους. Στὴ συνέχεια ὁ συγγραφεὺς

1. Κεφ. 1, 3.

ἐξετάζει τὴν οὐράνια ἱεραρχία ταξινομημένη σὲ τρεῖς διακοσμήσεις ἀπὸ τρεῖς τάξεις τὴν καθεμίᾳ. Ἀφοῦ δὲ ἐξετάση καὶ μερικὰ ἰδιαίτερα ζητήματα, στὸ 15ο κεφάλαιο, ποῦ εἶναι καὶ τὸ τελευταῖο, περιγράφει τὶς περὶ ἀγγέλων παραστάσεις τῶν ἱερῶν κειμένων μὲ τρόπο ποῦ ταιριάζει στὶς ζωγραφικὲς εἰκόνες.

Περὶ Ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας. Ἐκκλησιαστικὴ ἱεραρχία εἶναι μία κοινωνία, «πραγματεία» ὅπως λέγεται, ὅπου ὁ θεῖος ἱεράρχης ὡς φορεὺς τῆς κινεῖται στὰ ἱερά τῆς μυστήρια καὶ ἀποκτᾷ τὴ μέθεξι ὅλων τῶν ἱερωτάτων πραγμάτων, τὴν ὁποία μεταδίδει καὶ στοὺς κατωτέρους. Τὰ σύμβολα ἀντιμετωπίζονται ἐδῶ ὄχι ὡς τρόπος ἐκφράσεως περὶ τῆς θείας πραγματικότητος, ἀλλὰ ὡς οὐσιώδη στοιχεῖα τῆς. Ἡ ἐξέτασις γίνεται ἄλλοτε μὲ βάσι τὶς τελετουργίες, τὰ μυστήρια δηλαδή, καὶ ἄλλοτε μὲ βάσι τοὺς τελουμένους. Ἀρχικὰ ἐξετάζονται τὰ τρία θεμελιώδη μυστήρια σὲ χωριστὸ τὸ καθένα κεφάλαιο· βάπτισμα ἢ φωτισμός, εὐχαριστία ἢ σύναξις ἢ τελείωσις, καὶ μύρο. Ἐπειτα ἡ ἐξέτασις ἔρχεται στὶς τρεῖς ἱερατικὲς τάξεις, τοῦ ἱεράρχη, τοῦ ἱερέως, τοῦ λειτουργοῦ, ποῦ συμπεριλαμβάνονται σὲ ἐνιαία ἔκθεσι. Προχωρεῖ στὶς τρεῖς τάξεις τῶν ἁγιαζομένων μὲ ἀντίστροφη ἀπὸ τὰ κάτω περιγραφή. Εἶναι πρῶτα οἱ καθαιρόμενοι (κατηχούμενοι, μετανοοῦντες, ἐνεργοῦμενοι), οἱ πιστοὶ καὶ οἱ μοναχοὶ ἢ θεραπευταί. Ἡ βαρύτης δίνεται στὴν τελευταία τάξι, στὴν ὁποία ἀναφέρεται καὶ ἡ περιγραφομένη τελεσιουργία. Τὸ ἕβδομο καὶ τελευταῖο κεφάλαιο ἀφιερώνεται στὸ μυστήριον τῶν κεκοιμημένων.

Τὰ κεφάλαια, πλὴν τοῦ πρώτου, εἶναι τριμερῆ. Τὸ πρῶτο μέρος τῶν ἀποτελεῖ εἰσαγωγή στὸ θέμα τοῦ κεφαλαίου, τὸ δεύτερο περιγράφει τὴν τελεσιουργία συντόμως, τὸ τρίτο δίνει τὴ θεωρία, δηλαδή τὴν ἐξήγησι τῆς τελεσιουργίας.

Περὶ Μυστικῆς Θεολογίας. Ἀρχίζει μὲ μιὰ ἐπιβλητικὴ εὐχὴ πρὸς τὴν Τριάδα. «Τριάς ὑπερούσιε καὶ ὑπέρθεε καὶ ὑπεράγαθε, τῆς Χριστιανῶν ἔφορε θεοσοφίας, ἴθυνον ἡμᾶς ἐπὶ τὴν τῶν μυστικῶν Λογίων ὑπεράγνωστον καὶ ὑπερφαῆ καὶ ἀκροτάτην κορυφήν, ἐνθα τὰ ἀπλᾶ καὶ ἀπόλυτα καὶ ἄτρεπτα τῆς θεο-

λογίας μυστήρια κατὰ τὸν ὑπέρτατον ἐγκεκάλυπται τῆς κρυφιομύστου σιγῆς γνόφον». Ἡ θεολογία εἶναι κατὰ τὸν συγγραφέα πλατειά, ἀλλὰ καὶ σύντομη, καὶ ὅσο προχωρεῖ πρὸς τὰ ἐπάνω, πρὸς τὸ θεῖο, γίνεται σιωπηλότερη. Γι' αὐτὸ αὐτὴ ἡ τελευταία πραγματεία εἶναι πολὺ σύντομη· ἀποτελεῖται ἀπὸ πέντε βραχύτατα κεφάλαια. Ὁ θεῖος γνόφος εἶναι τὸ σκοτάδι ὅπου κρύβεται ὁ Θεός· ἀνεβαίνοντας στὸν ὑπέρφωτο γνόφο, βλέπομε καὶ γνωρίζομε τὸν ὑπερούσιο. Ἐπειδὴ δὲ ὁ συγγραφεὺς εἶχε ἐκθέσει τὴν καταφατικὴ θεολογία σὲ ἄλλες πραγματεῖες, ἐδῶ ἀσχολεῖται ἀποκλειστικῶς μὲ τὴν ἀποφατικὴ θεολογία. Ἔτσι παραθέτει μία σειρά ἀπὸ ἀρνήσεις ποὺ δείχνουν τί δὲν εἶναι ὁ Θεός. Καὶ καταλήγει μὲ τὴν ὑπερβατικὴ θεολογία, γιὰ νὰ εἰπῇ ὅτι ὁ Θεός εἶναι «ὕπὲρ πᾶσαν θέσιν καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἀφαίρεσιν».

Ἐπιστολές. Οἱ ἐπιστολές ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸν ἴδιο συγγραφέα εἶναι δέκα, ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ αὐτὲς σώζονται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Διονυσίου κι ἄλλες τρεῖς σὲ μεταφράσεις· μιά πρὸς τὸν Ἀπολλοφάνη λατινικά, μιά πρὸς τὸν Τιμόθεο λατινικά καὶ μιά πρὸς τὸν Τίτο ἀρμενικά. Δὲν προέρχονται ὅμως αὐτὲς ἀπὸ τὸν ἴδιο συγγραφέα.

Ἡ ἐπιστολὴ 1 πρὸς τὸν θεραπευτὴ Γάϊο ἀναφέρεται στὴ γνῶσι καὶ τὴν ἀγνωσία τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ἐπιστολὴ 2 πρὸς τὸν ἴδιο θεραπευτὴ (μοναχὸ) τονίζει ὅτι ὁ Θεός ὡς ἐπέκεινα πάντων εἶναι καὶ ὑπεράνω τῆς θεαρχίας καὶ τῆς ἀγαθαρχίας.

Ἡ ἐπιστολὴ 3 πρὸς τὸν ἴδιο θεραπευτὴ, ἀπαντώντας σὲ σχετικὸ ἐρώτημα, λέγει ὅτι ὁ ὑπερούσιος ἐμφανίσθηκε μὲν ξαφνικά, ἀλλὰ παραμένει κρύφιος καὶ μετὰ τὴ φανέρωσι.

Ἡ ἐπιστολὴ 4 πρὸς τὸν ἴδιο θεραπευτὴ ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ, τονίζει ὅτι ὁ ὑπερούσιος ἦταν ἀληθινὸς ἄνθρωπος, οὐσιωμένος ὑπεράνω τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ ἐπιστολὴ 5 πρὸς τὸν λειτουργὸ Δωρόθεο κάμει λόγο γιὰ τὸν θεῖο γνόφο ὅπου κατοικεῖ ὁ Θεός.

Ἡ ἐπιστολὴ 6 πρὸς τὸν ἱερέα Σωσίπατρο συνιστᾷ τὴν ἀποφυγὴ τῶν θρησκευτικῶν ἐρίδων.

Ἡ ἐπιστολὴ 7 πρὸς τὸν ἱεράρχη Πολύκαρπο, προφανῶς ἐπίσκοπο τῆς Σμύρνης, ἀναφέρεται σὲ κατηγορία τοῦ ἐθνικοῦ Ἀπολλοφάνη, πού ἔλεγε ὅτι ὁ Διονύσιος χρησιμοποιοεῖ τὰ λόγια τῶν Ἐθνικῶν ἐναντίον τῶν Ἐθνικῶν, καὶ τὴν ἀντικρούει.

Ἡ ἐπιστολὴ 8 πρὸς τὸν θεραπευτὴ Δημόφιλο εἶναι ἡ ἐκτενέστερη ἀπὸ ὅλες. Ὁ μοναχὸς Δημόφιλος εἶχε αὐτοδικήσει ἀπέναντι στὸν ἱερέα τοῦ τόπου του, τὸν ὁποῖο ἐθεωροῦσε πολὺ ἐπιεικῆ ἀπέναντι σὲ κάποιον ἀσεβῆ, καὶ τὸν εἶχε ἀπομακρύνει ἀπὸ τὶς ἀρμοδιότητες του. Ὁ Διονύσιος συνιστᾷ νὰ γίνωνται ὅλα κατὰ τὴν τάξι τους καὶ μέσα στὴν τάξι τους.

Ἡ ἐπιστολὴ 9 πρὸς τὸν ἱεράρχη Τίτο, προφανῶς ἐπίσκοπο τῆς Κρήτης, ἐξηγεῖ ὠρισμένα σύμβολα κατόπιν αἰτήσεως, ὅπως εἶναι ὁ οἶκος σοφίας, ὁ κρατήρ, τὰ βρώματα, καὶ τὰ πόματα τῆς σοφίας.

Ἡ δὲ ἐπιστολὴ 10, ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν εὐαγγελιστὴ Ἰωάννη, περιωρισμένο στὴ νῆσο Πάτμο τότε, ἐκφράζει τὴ συμπαράστασι διὰ τὰ παθήματα καὶ διατυπώνει τὴν πρόβλεψι ὅτι ὁ Ἰωάννης θὰ ἐλευθερωθῆ προσεχῶς καὶ θὰ ἐπανέλθῃ στὴν ἀσιατικὴ γῆ, ὅπου θὰ ἐνεργήσῃ μμήματα τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ.

2. Τὰ μὴ Σωζόμενα κείμενα

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ συγγράμματα πού ἐξετάσαμε προηγουμένως ἀναφέρονται καὶ ἄλλα ἔργα τοῦ Διονυσίου ἀπὸ τὸν ἴδιο· ἀλλ' αὐτὰ οὔτε ἔχουν διασωθῆ οὔτε μαρτυροῦνται ἀπὸ ἄλλες πηγές καὶ δὲν φαίνεται νὰ εἶχαν ἀναγνωσθῆ ἀπὸ κανένα, σύμφωνα μὲ τὰ γνωστά μας δεδομένα. Αὐτὰ ὅμως δὲν σημαίνουν ὅτι δὲν εἶχαν γραφῆ, ἀφοῦ σὲ μερικὰ σημεία γίνεται ἀπολύτως σαφές ὅτι τὰ κείμενα αὐτὰ εἶναι ἐμπρὸς στὸν συγγραφέα πού παραπέμπει σ' αὐτά. Εἶναι τὰ ἐξῆς.

*Θεολογικαὶ Ὑποτυπώσεις*¹. Σ' αὐτὸ τὸ ἔργο ὁ Διονύσιος

1. *Θείων Ὀνομάτων* 11,5. Μυστ. Θεολογία 3.

βεβαιώνει ότι ὕμνησε ἢ περιέγραψε τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς καταφατικῆς θεολογίας· δηλαδή πῶς ἡ θεία Ἐνὰς λέγεται ἐνική καὶ τριαδική, μὲ ποιόν τρόπο ὑφίσταται ἡ πατρότης, ἡ υἰότης καὶ ἡ ὑπόστασις τοῦ Πνεύματος, πῶς ἐφύτρωσαν τὰ φῶτα τῆς ἀγαθότητος, πῶς ἐνανθρώπησε ὁ Ἰησοῦς καὶ πῶς ἔσωσε τὸ ἀνθρώπινο γένος.

*Συμβολικὴ Θεολογία*². Τὸ ἔργο τοῦτο, ποὺ σύμφωνα μὲ τὴ διαβεβαίωσι τοῦ συγγραφέως ἐστάλθηκε στὸν Τίτο, ἀσχολεῖται μὲ τὰ φασματικὰ σύμβολα, τὰ ἀνόμοια, μὲ τὶς παραστάσεις δηλαδή ποὺ διὰ μέσου αἰσθητῶν πραγμάτων δηλώνουν τὴ Θεότητα· μὲ τὶς μετωνυμίες ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ στὰ θεῖα, τὰ σχήματα, τὰ μέρη καὶ τὰ ὄργανα ποὺ ἀποδίδονται στὰ θεῖα, καθὼς καὶ τοὺς τόπους. Ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὰ λεγόμενα τοῦ συγγραφέως ἦταν πολὺ ἐκτενὲς ἔργο.

*Περὶ τῶν Θείων Ὑμνων*³. Πρόκειται περὶ κειμένου ποὺ περιλάμβανε πραγματικὲς ὕμνολογίες τῶν θείων νόων πρὸς τὸν Θεὸ μὲ τὴν ἐρμηνεία τους.

*Περὶ τῶν ἀγγελικῶν Ἰδιοτήτων καὶ Τάξεων*⁴. Φαίνεται ὅτι εἶναι διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ ἔργο *Περὶ Οὐρανίου Ἱεραρχίας*, ἀφοῦ μάλιστα ἀναφέρεται παράλληλα μὲ αὐτό. Ἐξέθετε τὶς γενικὲς ἀρχὲς περὶ τῶν ἐνώσεων καὶ διακρίσεων τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων, τὶς ἀναγωγὲς τῶν κατωτέρων πρὸς τὶς ἀνώτερες τάξεις, τὶς πρόνοιες τῶν πρεσβυτέρων πρὸς τὶς νεώτερες, τὶς συνελίξεις πρὸς ἑαυτές.

*Περὶ νοητῶν καὶ αἰσθητῶν*⁵. Παρουσιάζει τὰ ἱερῶς αἰσθη-

2. *Θείων Ὀνομάτων* 1,8. 9,5. *Ἐκκλ. Ἱεραρχία* 15,6. *Μυστικὴ Θεολογία* 3.

3. *Οὐράνιος Ἱεραρχία* 7,4.

4. *Θείων Ὀνομάτων* 4,2.

5. *Ἐκκλ. Ἱεραρχία* 2γ,2. 1,2.

τὰ ὡς ἀπεικονίσματα τῶν νοητῶν καὶ ὡς χειραγωγία πρὸς αὐτά· τὰ δὲ νοητὰ ὡς ἀρχὴ τῶν κατ' αἴσθησι ἱεραρχικῶν.

*Περὶ ψυχῆς*⁶. Παρουσιάζει τις ψυχές σὰν νοερές ὑπάρξεις, πού ἔχουν τὴν οὐσιώδη ζωὴ ἀνώλεθρη καὶ διὰ τῶν ἀγγελικῶν ζωῶν ὡς καθηγεμόνων ἀνυψώνονται πρὸς τὴν ἀγαθαρχία ὄλων τῶν ἀγαθῶν.

*Περὶ Δικαίου καὶ Θείου Δικαστηρίου*⁷. Ἀναφέρεται στὴν τιμωρία τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆ δικαία ἀνταμοιβὴ τῆς ἀρετῆς.

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ

Τὰ συγγράμματα τοῦ Διονυσίου κατέλαβαν σπουδαία θέσι στὴν ἀνάπτυξι τῆς θεολογίας Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ τῆς ἐμφανίσεώς τους μέχρι καὶ τοῦ τέλους τῶν μέσων χρόνων. Ὄταν ἐμφανίσθηκαν στὴ διάσκεψι τοῦ 533, ὁ Σεβῆρος πρέπει ἤδη νὰ τὰ εἶχε χρησιμοοιήσει, ἀλλὰ πάντως μόλις προσφάτως. Παρὰ τὶς ἀντιρρήσεις τῶν Ὑπατίου Ἐφέσου ἔπειτα ἀπὸ λίγα χρόνια τὰ ὑπεμνημάτισε ὁ Ἰωάννης Σκυθοπόλεως ὁ Σχολαστικός, κι ἔπειτα ἀπὸ ἓνα αἰῶνα ἐπανελάβε τὸ ἐγχείρημα ὁ Μάξιμος Ὁμολογητής⁸. Ὁ Μάξιμος ὁμως προέβηκε σ' εὐρύτερη ἐπεξεργασία· στὴν ἀνασύνθεσι τῆς διδασκαλίας τοῦ Διονυσίου καὶ τὴν ἀπαλλαγὴ τῆς ἀπὸ ὠρισμένα ἄβολα γιὰ τὴ χριστιανικὴ πίστι στοιχεῖα πού ἐνήργησε, χωρὶς νὰ πειράξῃ καθόλου τὰ κείμενα, στὸ περίφημο ἔργο τοῦ *Περὶ Ἀποριῶν* καὶ *στὰ Σχόλια*. Μετὰ τὴν ἐγχείρισι τοῦ Μαξίμου δὲν ἀπέμενε πλέον ἀμφιβολία περὶ τῆς γνησιότητος τῶν συγγραμμάτων τού-

6. *Θείων Ὀνομάτων* 4,2.

7. *Θείων Ὀνομάτων* 4,35.

8. Τὰ σχόλια τοῦ πρώτου ἔχουν ἀναμιχθῆ με τοῦ δευτέρου στὴ χειρόγραφη παράδοσι. Μποροῦν νὰ διαχωρισθοῦν με τὴ βοήθεια συριακῆς μεταφράσεως πού προηγήθηκε.

των. Ὁ Νικήτας Στηθαῖος ἐπεξεργάσθηκε τὸ θέμα τῶν δύο ἱεραρχιῶν σὲ συνάρτησι, στενῶς ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὸν Διονύσιον, ὁ δὲ Γεώργιος Παχυμέρης ὑπεμνημάτισε ἐκ νέου τὰ ἔργα τὸν 13ο αἰῶνα, ὅπως καὶ ἄλλοι λόγιοι. Στὴν ἡσυχαστικῆ ἔριδα τὸ ὄνομά του ἀκούεταν συχνότερα ἀπὸ ὅποιουδήποτε ἄλλου ἐκκλησιαστικοῦ συγγραφέως καὶ οἱ ἀντίπαλοι ἀντλοῦσαν ἐπιχειρήματα ἀπὸ τὰ ἔργα του, δίνοντας τῇ σύμφωνη μὲ τις ἀπόψεις τους ἐρμηνεῖα στὰ χρησιμοποιούμενα χωρία.

Ὁ ἐπίσκοπος Θεοδοσιουπόλεως (Reshaina) Σέργιος, ἄλλοτε μονοφυσίτης ἀλλὰ τελικῶς ὀρθόδοξος, τὰ μετέφρασε στὴ συριακὴ γλῶσσα εὐθὺς μετὰ τὴν ἐμφάνισί τους, ἀφοῦ ἀπέθανε ὄχι πολὺ ἀργότερα, τὸ 536.

Στὴ Δύσι ἐνεθρόνισαν τὸν Διονύσιον σὲ ὑψηλὴ ἔδρα ὁ Ἴλδουῖνος καὶ ὁ Ἐρίγενας. Τὰ συγγράμματά του εἶχαν σταλῆ τὸ 757 ἀπὸ τὸν πάπα Παῦλον στὴ Γαλλικανικὴ Ἐκκλησία, τῆς ὁποίας ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἐπισκόπους καὶ ἁγίους ὀνομαζόταν Διονύσιος, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦταν στὸ ἐλληνικὸ πρωτότυπο κανένας δὲν μποροῦσε νὰ τὰ διαβάσῃ πλέον σ' αὐτὸν τὸν τόπο. Μετὰ ἑβδομήντα ἔτη, τὸ 827, ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ὁ Τραυλὸς ἔστειλε ἄλλο ἀντίγραφο τοὺς πρὸς τὸν φράγκο βασιλέα Λουδοβῖκο· αὐτὸς δέ, νομίζοντας ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ ἔργα τοῦ πολιούχου τῶν Παρισίων, διέταξε τὸν ἀββᾶ τῆς μονῆς Ἀγίου Διονυσίου Ἴλδουῖνον νὰ τὰ μεταφράσῃ στὴ λατινικὴ, φροντίζοντας ὥστε ἡ παράδοσις τῆς μεταφράσεως νὰ συμπέσῃ μὲ τὴν ἑορτὴ τοῦ ἁγίου. Ὁ ἀββᾶς τὰ ἐδέχθηκε σὰν θεῖο δῶρο καὶ γράφει ὅτι τὴν ἴδια νύκτα συνέβηκαν δεκαεννέα θαύματα⁹. Ἡ μετάφρασις ὅμως ἐκείνη δὲν ἱκανοποίησε, ἀφοῦ ἄλλωστε πραγματικὰ ἡ μετάφρασις τῶν ἔργων τοῦ Διονυσίου εἶναι ἀπὸ τὰ δυσχερέστερα ἐγχειρήματα. Γι' αὐτὸ ἔπειτα ἀπὸ μερικὲς δεκαετίες κατ' ἐντολὴ τοῦ βασιλέως Καρόλου τοῦ Φαλακροῦ ἐφιλοτεχνήθηκε νέα μετάφρασις ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Σκῶτο Ἐρίγενα, ὁ ὁποῖος καὶ ἀναχώνευσε τις ιδέες του στὴν πραγματεία του *De Divisione Na-*

9. PL. 106,16.—

τθραε. Ἄλλες λατινικὲς μεταφράσεις ἔγιναν ἀργότερα, ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Sarazzin περὶ τὸ 1167, ἀπὸ τὸν Ροβέρτο Grosseteste περὶ τὸ 1240, ἀπὸ τὸν Ἀμβρόσιο Traversari περὶ τὸ 1435 καὶ ἀπὸ τὸν Μαρσίλιο Ficcino τὸ 1490.

Ὁ Θωμᾶς Ἀκινᾶτος παραπέμπει στὰ ἔργα του 1700 φορές, περισσότερες δηλαδὴ ἀπὸ κάθε ἄλλου συγγραφέως μετὰ τὴν Ἀγία Γραφή, καὶ τοῦ δίνει ὑψηλότερη θέσι ἀκόμη καὶ ἀπὸ τοῦ Αὐγουστίνου, ἐνῶ ὁ Ἀλγκιέρε Dante τὸν τοποθετεῖ ἀνάμεσα στοὺς μεγάλους θεολόγους τῆς Ἐκκλησίας στὸν οὐρανὸ τοῦ ἡλίου, διότι ζώντας ἀκόμη στὴ σάρκα εἶχε κατορθώσει νὰ διεισδύσῃ βαθειὰ στὴ φύσι τῆς διακονίας τῶν ἀγγέλων¹⁰. Τὰ ἴχνη τῶν ιδεῶν τοῦ Διονυσίου εἶναι ἔντονα στὴ δομὴ τῆς σκέψεως τοῦ Dante. Ὁ Διονύσιος ἐπηρέασε ἴσως περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον πρὴν πορεία τῆς δυτικῆς θεολογίας κατὰ τοὺς χρόνους ἐκεῖνους.

Ἡ ἀπόδοσις αὐτῶν τῶν τιμῶν ὠφειλόταν στὴν ἀξία τῶν συγγραμμάτων καθ' ἑαυτά. Ἐπειδὴ οἱ περισσότεροι ἐρευνηταὶ φρονοῦν ὅτι οἱ τιμὲς ὀφείλονται καὶ στὴν αὐθεντία τοῦ ὑποτιθεμένου ὡς συγγραφέως των, πρέπει νὰ τονίσωμε ὅτι ὁ μαθητὴς αὐτὸς τοῦ Παύλου Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης¹² δὲν ἀκούεται καθόλου πρὶν ἀπὸ τὴν παρουσίᾳ τῶν ἔργων τούτων, τὰ ὁποῖα ἀντιστρόφως τοῦ ἔδωσαν θεολογικὴ αὐθεντία. Ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς αὐτοαποκαλεῖται Διονύσιος¹³ καὶ παρουσιάζεται ὡς ὁ ἀρεοπαγίτης μαθητὴς τοῦ Παύλου¹⁴. Στέλλει ἐπιστολὴν στὸν εὐαγγελιστὴ Ἰωάννη, ὅταν αὐτὸς ἦταν ἐξόριστος στὴν Πάτμο, κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1ου αἰῶνος μ.Χ., καὶ ἄλλα κείμενά του σὲ ἀποστολικοὺς ἄνδρες, τὸν Τίτο, τὸν Τιμόθεο, τὸν Γάϊο, τὸν Σωσίπατρο· περιγράφει τὴν κατὰ τὸν θάνατο τοῦ Χριστοῦ γενομένη ἐκλειψὶ τοῦ ἡλίου, τὴν ὁποῖα εἶδε ὁ ἴδιος εὕρισκόμενος τότε

11. *Παράδεισος* X, 115–117.

12. Πράξ. 17,34.

13. *Ἐπιστολὴ* 7,3.

14. *Θείων Ὀνομάτων* 2,11. 3,2.

στην Ἡλιούπολι τῆς Αἰγύπτου¹⁵· καὶ δηλώνει ὅτι παρέστη στὴν ταφὴ τῆς Θεοτόκου μαζί μὲ τὸν ἀπόστολο Πέτρο καὶ τὸν Ἀδελφόθεο Ἰάκωβο¹⁶. Παριστάνει ἐπίσης τὸν ἑαυτό του ὡς μαθητὴ τοῦ Ἱεροθέου, μαθητοῦ καὶ αὐτοῦ τῶν Ἀποστόλων, πού ἀπὸ πολὺ μεταγενέστερη παράδοσι φέρεται ὡς ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν, στὸν ὁποῖο ἀποδίδει δύο συγγράμματα, τὶς *Θεολογικὲς Στοιχειώσεις* καὶ τοὺς *Ἐρωτικὸς Ὑμνους*, καὶ παραθέτει ἀπὸ αὐτὰ χωρία¹⁷. Ἱστορικῶς ὅμως δὲν μαρτυρεῖται τίποτε γιὰ τὸν Ἱερόθεο.

Ὁ μεταγενέστερος μῦθος περιέπλεξε τὰ πράγματα περισσότερο. Ὁ Ἰλδουῖνος ἀναγόρευσε τὸν συγγραφέα μαθητὴ τοῦ Λυκείου, μύστη τῶν μυστηριακῶν θρησκειῶν καὶ μάρτυρα¹⁸. Παλαιᾶς διηγήσεις φέρουν τὸν ἐπίσκοπο Παρισίων Διονύσιο νὰ ἔχει μαρτυρήσει ἐπὶ Δεκίου στὰ μέσα τοῦ 3ου αἰῶνος· ἀλλ' ὅμως ἡ μεταγενέστερη παράδοσις ἐταύτισε τοὺς δύο ἄνδρες, τὸν Ἀθηναῖο ἐπίσκοπο πού πρέπει νὰ ἔζησε τὸν 1ο αἰῶνα καὶ τὸν Παρισινὸ ἐπίσκοπο πού ἔζησε τὸν 3ο αἰῶνα. Ἐπίσης ἡ μεταγενέστερη παράδοσις ἐταύτισε τὸν Ἀρεοπαγίτη μὲ τὸ Διονύσιο Κορίνθου, ἄνδρα τοῦ 2ου αἰῶνος, καὶ μὲ τὸ Διονύσιο Ἀλεξανδρείας, ἄνδρα τοῦ 3ου αἰῶνος. Ἔτσι λοιπὸν τέσσερις διακεκριμένοι ἄνδρες, πού ἔζησαν κατὰ διαφόρους χρόνους καὶ σὲ διαφόρους τόπους, ἐταυτίσθηκαν στὸ πρόσωπο ἑνὸς πέμπτου τοῦ ἀγνώστου κατὰ τὰ ἄλλα συγγραφέως τῶν ἐδῶ ἐκδιδομένων ἔργων πού ἔζησε πολὺ ἀργότερα ἀπὸ ὅλους.

Ὡς πρὸς τὸ σημεῖο τοῦτο τὰ πράγματα ἔχουν ξεκαθαρισθῆ εὐκόλα ἀπὸ πολὺν καιρό. Ὁ συγγραφεὺς Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης εἶναι διάφορος ἀπὸ τοὺς παραπάνω ἀναφερομένους ὁμωνύμους ἄνδρες. Ἀλλὰ τὸ πρόβλημα τοῦ συγγραφέως τῶν παρόντων ἔργων παραμένει ἄλυτο. Τὰ ἔργα τοῦτα ἐμφανίσθηκαν δημοσίᾳ γιὰ πρώτη φορά, ὅπως σημειώθηκε προηγουμέ-

15. Ἐπιστολὴ 7,2.

16. *Θείων Ὀνομάτων* 3,2.

17. *Θείων Ὀνομάτων* 2,9 ἔ. 3,2. 4,14 ἔἔ.

18. *Passio Sanctissimi Dionysii*, PL 106,23-50.

νωσ, στὴ θεολογικὴ διάσκεψι τοῦ 533, κατὰ τὴν ὁποία οἱ Μονοφυσῖτες ἐπεκαλέσθησαν μαρτυρία ἀπὸ αὐτὰ ὑπὲρ τῶν ἀπόψεών τους. Ἐπειδὴ ἕως τότε παρέμεναν ἄγνωστα, εὐλόγως ἡ γνησιότης των ἀμφισβητήθηκε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή. Ὁ Ὑπάτιος Ἐφέσου, ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς γύρω ἀπὸ τὸν Σεβῆρο Ἀντιοχειανούς, εἶπε¹⁹. «Ποῦ στηρίζετε τὴν ἀθεντία αὐτῶν τῶν μαρτυριῶν; Πῶς ἐξηγεῖτε τὴ σιωπὴ τοῦ ἱεροῦ Κυρίλλου; Τί λέγω; Ἐὰν ὁ Ἀθανάσιος ὁ ἴδιος τὰ ἐθεωροῦσε ἀθεντικά, θὰ τὰ εἶχε ἐπικαλεσθῆ στὴ σύνοδο τῆς Νικαίας γιὰ τὴν κατοχύρωσι τῆς τριαδικῆς ὁμοουσιότητος ἐναντίον τῶν βλασφημιῶν τῶν Ἀρειανῶν ποὺ ὑποστηρίζουν τὴ διαφορὰ στὶς οὐσίες. Ἄλλ' ὅμως κανένας ἀρχαῖος συγγραφεὺς δὲν τὰ ἐπικαλέσθηκε. Ποῦ λοιπὸν στηρίζετε τὶς ἀποδείξεις σας;» Ἀλλὰ ἦσαν τόσο ἀξιόλογα, ὥστε πολὺ σύντομα ἀναγνωρίσθησαν ὡς γνήσια ἀπὸ προσωπικότητες, σὰν τὸν Ἰωάννη Σκυθοπόλεως καὶ τὸν Μάξιμο Ὁμολογητὴ, καὶ ἀπετέλεσαν ἐντύπωμα τῶν φιλοσόφων, τῶν θεολόγων καὶ τῶν μορφωμένων μοναχῶν .

Βέβαια ὁ Φώτιος τηρεῖ ἐπ' αὐτῶν χαρακτηριστικὴ σιωπὴ ἴσως ἀντιλαμβανόταν τῆς δυσκολίας τῆς ἀποδόσεώς των στὸν Ἀρεοπαγίτη, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ τὸ εἰπῆ. Νέες ἀμφιβολίες διατυπώθηκαν μόνις τὸν 15ο αἰῶνα ἀπὸ τὸν Λαυρέντιο Valla κι ἀργότερα ἀπὸ τὸν Ἑρασμο καὶ ἀπὸ πολλοὺς διαμαρτυρομένους θεολόγους. Συστηματικὴ ἔρευνα ποὺ ἄρχισε στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ συνεχίσθηκε ἕως τὰ μέσα τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἀπὸ τὸν Koch, τὸν Stiglmayr καὶ ἄλλους, ἀπέδειξε ὅτι τὰ ἔργα δὲν μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν γνήσια γιὰ πολλοὺς λόγους. Δὲν μνημονεύονται καθόλου ἐπὶ πέντε αἰῶνες ἕως τὸ 533, πρᾶγμα ἀδιανόητο γιὰ τέτοιας ἀξίας συγγράμματα· προϋποθέτουν ὀργάνωσι καὶ ὀρολογία τοῦ μοναχικοῦ βίου ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ ἐμφανίσθηκε μόνις τὸν 4ο αἰῶνα· χρησιμοποιοῦν νεοχαλκηδονικὴ θεολογικὴ ὀρολογία· παρατίθεται στὸ *Περὶ Θείων Ὀνομάτων* σύγγραμμα, ποὺ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Τιμόθεο, χωρὶο ἐπιστολῆς

19. Mansi, *Sacr. Concil. Collectio VII*, 820C. Το κείμενο σὲ μετάφρασι.

τοῦ Ἰγνατίου, πού γράφηκε μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Τιμοθέου· λειτουργικὲς μαρτυρίες, ὅπως εἶναι ἡ περὶ ἀπαγγελίας τοῦ συμβόλου πίστεως κατὰ τὴ λειτουργία, προϋποθέτουν στάδια λειτουργικῆς ἀναπτύξεως τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰῶνος· περικλείουν ἴχνη ἐξωχριστιανικῶν ἀντιλήψεων πού προέρχονται ἀπὸ τὸ σύστημα τοῦ νεοπλατωνικοῦ Πρόκλου, ὁ ὁποῖος ἐπέθανε τὸ 484. Ὅλα αὐτὰ ἐξηγοῦνται, ἂν δεχθοῦμε ὅτι ὁ συγγραφεὺς μας ἔζησε μετὰ τὸ 500.

Πολλοὶ ἐρευνηταὶ ἔχουν ἐπιδοθῆ στὴν ἀναζήτησι τοῦ πραγματικοῦ συγγραφέως, εἴτε λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν τὸ παραπάνω χρονικὸ ὄριο εἴτε ὄχι. Ὁ Elorduy τὸν ἐταύτισε μὲ τὸν Ἀμμώνιο Σακκά πού ἔζησε γύρω στὸ 200, ὁ Ἀθηναγόρας Παραμυθίας μὲ τὸν Διονύσιο Ἀλεξανδρείας γύρω στὰ 250, ὁ Pega τὸν ἀναζήτησε στὸ περιβάλλον τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καὶ ὁ Ivanka στὸ περιβάλλον τοῦ Γρηγορίου Νύσσης. Ὁ Honigman τὸν ἐταύτισε μὲ τὸν Πέτρο τὸν Ἰβηρα, μονοφυσίτη μοναστικὸ ἡγέτη καὶ ἐπίσκοπο Μαΐουμᾶ κατὰ τὸ δεύτερο ἥμισυ τοῦ 5ου αἰῶνος. Εἶναι εὐλόγο νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν καὶ οἱ ἄνθρωποι πού πρῶτοι ἔδειξαν ἐνδιαφέρον γι' αὐτὰ τὴν τέταρτη δεκαετία τοῦ 6ου αἰῶνος. Ὁ Stiglmayr τὸν ἐταύτισε μὲ τὸν Σεβῆρο Ἀντιοχείας πού πρῶτος φέρεται ὅτι ἐγνώριζε τὰ ἔργα αὐτά, ἄλλοι δὲ ἐκινήθηκαν πρὸς τὴν κατεύθυνσι Ἰωάννη τοῦ Σκυθοπολίτη πρῶτου σχολιαστοῦ τῶν ἔργων καὶ τοῦ Σεργίου Θεοδοσιουπόλεως πρῶτου μεταφραστοῦ των στὴ συριακῆ.

Ὁ συγγραφεὺς θὰ παραμείνη πιθανῶς διαπαντὸς ἄγνωστος. Ὑπάρχει ὅπωςδῆποτε κάποια σκηνοθεσία. Μπορεῖ νὰ τὴν ἔκαναν ἄλλοι. Ἀφοῦ συνέγραψε τὸ σύνολο τῶν ἔργων του τὸ ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου ὁ συγγραφεὺς, καὶ ἀπέθανε, πρὶν τὰ κυκλοφορήσῃ εὐρέως, ἦλθαν στὰ χέρια κάποιας μονοφυσιτικῆς ομάδος, τῆς ὁποίας τὰ μέλη εὐρῆκαν σ' αὐτὰ μερικὲς ἀγαπητὲς τῶν ἐκφράσεις κι ἐθεώρησαν χρήσιμη γιὰ τὶς ἀπόψεις τους τὴ διδασκαλία γιὰ τὴν ἔνωσι μὲ τὸν Θεὸ καὶ τὴ θέωσι. Ἄν ὑποθέσωμε ὅτι ἔφεραν ἐπικεφαλῆς τὸ ὄνομα ἐνὸς ἐπισκόπου Διονυσίου, θὰ ἐσκέφθησαν ὅτι ἦταν δυνατὸ ἢ χρήσιμο ν' ἀνήκουν

στό Διονύσιο Ἀρεοπαγίτη· ἀλλὰ γιὰ νὰ καταστή τοῦτο πιστευτό, ἐχρειαζόταν κάποια διασκευή, στήν ὁποία καί προέβηκαν, τοποθετώντας στοὺς προλόγους ὀνόματα ἀποστολικῶν ἀνδρῶν ὡς παραληπτῶν καί προσθέτοντας ὀλίγες φράσεις ἐδῶ κι ἐκεῖ μὲ τὸ δικό του ὕφος. Βέβαια τὰ συγγράμματα δὲν ἔγιναν ποτὲ μονοφυσιτικά, ἀλλὰ ὁ Σεβῆρος καί οἱ ἀνήκοντες στήν ὁμάδα τους ἐπίστευαν ὅτι μπορούσαν νὰ τὰ ἐκμεταλλευθοῦν. Τὸ ὅτι δὲν τοὺς ἱκανοποιοῦσαν πλήρως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἐγκατέλειψαν τὴν προσπάθεια οἰκειοποιήσεώς των.

Τὸ πιθανώτερο ὅμως εἶναι ὅτι τὴ σκηνοθεσία ἔκαμε ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς κατὰ ἓνα τρόπο πού ἦταν καί τότε ἐπιτρεπτός καί εἶναι ἀκόμη καί σήμερα. Σ' ἓνα ἔργο, πού δὲν ἐπιδιώκει τὴν παροχὴ ἱστορικῶν γεγονότων καί εἰδήσεων, μπορεῖ κάλλιστα νὰ χρησιμοποιηθεῖ κάποιο σκηνικό, γιὰ τὴν καλύτερη ὑποδοχὴ του. Ἔθεσε λοιπὸν ὁ συγγραφεὺς τὶς σκέψεις στὴ γραφίδα ἑνὸς προσώπου πού τότε δὲν ἦταν πολὺ γνωστὸ εὐρύτερα, ἀλλ' ἦταν σ' αὐτὸν ἀξιοσέβαστο· τὸ ἔκαμε ὥστε νὰ τιμᾶται γι' αὐτὲς ἐκεῖνο τὸ παλαιὸ πρόσωπο καί ὄχι αὐτὸς ὁ ἴδιος.

Τὸ πρῶτο ἐρώτημα πού ἀνακύπτει ἀπὸ αὐτὸ εἶναι· γιατί ἐδιάλεξε τὸ ὄνομα τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου; Πῶς ἓνας Ἀντιοχειανὸς συγγραφεὺς—ὅπως τείνουν νὰ πιστεύσουν οἱ νεώτεροι ἐρευνηταὶ— ἐσκέφθηκε νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ λησμονημένο ὄνομα ἑνὸς ἀθηναίου Χριστιανοῦ πού παρέμενε ἄγνωστος ἐπὶ 500 ἔτη. Ὁ Ἀρεοπαγίτης, πλὴν τοῦ χωρίου τῶν Πράξεων πού παραπέμφθηκε προηγουμένως²⁰, δὲν μνημονεύεται ἀπὸ καμμιά ἱστορικὴ πηγὴ οὔτε ὡς συγγραφεὺς οὔτε ὡς ἐπίσκοπος οὔτε ὡς μάρτυς οὔτε ὡς ἀπλὸ πρόσωπο²¹. Κατὰ τί ἐπρόκειτο νὰ ὠφεληθοῦν τὰ ἔργα ἑνὸς μεγαλοφυοῦς συγγραφέως παίρνοντας τὸ ὄνομα τοῦ μακρινοῦ αὐτοῦ Διονυσίου καί ὄχι ἑνὸς ἄλλου προσώπου τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς πού νὰ συνέδεταί μὲ τὴ Συρία ἢ τὴν Παλαιστίνη;

20. Πράξ. 17,34.

21. Ἐορτάζεται βέβαια στὶς 3 Ὀκτωβρίου.

Γιὰ νὰ ἔχη διαλέξει λοιπὸν αὐτὸ τὸ ὄνομα ὁ συγγραφεὺς πρέπει νὰ εἶχε προσωπικὸ σύνδεσμο μὲ τὰς Ἀθήνας. Κι ἔτσι πρέπει νὰ δεχθοῦμε ὅτι στὰς Ἀθήνας ἐγράφηκαν τὰ ἔργα αὐτὰ καὶ ὄχι ἀλλοῦ. Ὁ γεωγραφικὸς καὶ προσωπογραφικὸς χῶρος στὸν ὁποῖο κινεῖται εἶναι οἱ ἀκτὲς τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Τὰ πρόσωπα μὲ τὰ ὁποῖα ἀλληλογραφεῖ ἢ συναναστρέφεται εὐρίσκονται στὰς Ἀθήνας (Ἱερόθεος), στὴ Θεσσαλονίκη (Γάϊος), στὴ Βέροια (Σωσίπατρος), στὴν Κρήτη (Τίτος), στὴν Πάτμο (Ἰωάννης ὁ Θεολόγος), στὴν Ἔφεσο (Τιμόθεος), στὴ Σμύρνη (Πολύκαρπος)· καὶ ἡ Ἡλιούπολις τῆς Αἰγύπτου εἶναι μακρινὴ ἀνάμνησις. Εἶναι ἐξ ἄλλου πολὺ δεμένος μὲ τὸν Ἄεριο Πάγο, διὰ τοῦ κηρύγματος τοῦ Παύλου. Στὸν ἐκεῖ λόγῳ του ὁ Παῦλος βεβαιώνει ὅτι στὰς Ἀθήνας εὗρηκε «βωμόν, ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο Ἀγνώστῳ Θεῷ· ὃν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν»²². Καὶ ὁ Διονύσιος κηρύττει τὸν Θεὸ πού εὐρίσκεται στὸν γνόφο, μεταξὺ ἀγνωσίας καὶ γνώσεως. Παραπέρα ὁ Παῦλος λέγει ὅτι πρέπει νὰ ζητοῦμε τὸν Κύριο, μήπως τὸν ψηλαφήσωμε καὶ τὸν εὐροῦμε, ἂν καὶ δὲν εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὸν καθένα μας²³. Κι ὁ Διονύσιος δὲν κάμνει τίποτε ἄλλο παρὰ ν' ἀναζητῇ τὸν Θεὸ πού δὲν εἶναι πουθενὰ καὶ εἶναι παντοῦ, ὄχι μόνο γιὰ νὰ τὸν ψηλαφήσῃ, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ ἐνωθῇ μαζί του.

Ἐπειτα ὁ Διονύσιος εἶναι ἐξοικειωμένος μὲ τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια καὶ χρησιμοποιεῖ μιά ὀρολογία πού εἶναι οἰκεία σ' αὐτὰ τὰ μυστήρια. Τέτοια γλῶσσα χρησιμοποιεῖ κι ἓνας ἄλλος Ἀθηναῖος, ὁ Κλήμης ὁ λεγόμενος Ἀλεξανδρεὺς.

Τέλος ὁ Πρόκλος, τοῦ ὁποῖου ἐπιδράσεις ἐπισημαίνονται στὰ ἔργα τοῦ Διονυσίου, ἦταν διδάσκαλος στὰς Ἀθήνας, ἐπὶ πενήντα περίπου ἔτη, ἀπὸ τὸ 438 ἕως τὸ θάνατό του, τὸ 485· κι ὁ Διονύσιος, σύμφωνα μὲ τὶς ἐγκυρώτερες ἀπόψεις γιὰ τὸ χρόνο ἀκμῆς του, πρέπει νὰ εἶχε ἡλικία φοιτητοῦ κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ Πρόκλου.

22. Πράξ. 17,23.

23. Πράξ, 17,27 ε.

Ἴδου λοιπὸν ἡ εἰκόνα ποὺ παρουσιάζεται ἐμπρὸς μας. Ἕνας εἰδωλόλατρες τελειώνει τὶς σπουδὲς του κοντὰ στὸν Πρόκλο κι ἔπειτα διδάσκει φιλοσοφία στὴ σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὸ ἴδιο σύστημα· δηλαδὴ θεολογικὴ φιλοσοφία, ποὺ θέλει νὰ εἶναι ἀντίθετη μὲ τὴ χριστιανικὴ θεολογία, ἀλλὰ διαρκῶς τὴν πλησιάζει. Κάποια στιγμή στρέφεται πρὸς τὸν Χριστιανισμό, γίνεται μέλος τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀναθεωρεῖ πλέον τὸ σύστημα σύμφωνα μὲ τὶς νέες χριστιανικὲς ἀπόψεις του. Τὸ σύστημα ὅμως δὲν χρειάζεται ν' ἀναθεωρηθῆ σὲ ὅλα τὰ σημεῖα· διατηρεῖ τὴ φιλοσοφικὴ του δομὴ καὶ μερικὰ στοιχεῖα ποὺ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἔχουν χριστιανικὴ χροιά, ὅπως εἶναι ἡ τριαδικὴ συγκρότησις τῶν ἱεραρχιῶν.

Εὐκόλα μπορούμε νὰ δεχθοῦμε ὅτι κατὰ τὴ βάπτισί του ἐπῆρε τὸ ὄνομα τοῦ Διονυσίου, τοῦ πρώτου Χριστιανοῦ τῶν Ἀθηνῶν. Ἄν τῶρα αἰσθανόταν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ προκαλέσῃ τὰ σχόλια τῶν παλαιῶν συναδέλφων καὶ μαθητῶν του μὲ τὴν συγγραφικὴ του ἐμφάνισι στὸ ἀντίπαλο στρατόπεδο, μπορούσε νὰ θέσῃ τὰ ἔργα του ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀρεοπαγίτου ὡς ἀφιέρωμα. Ἐδειχνε ἔτσι ὅτι οἱ γραμμὲς τῆς ἀναζητήσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ἐνὸς εἶχαν διαγραφῆ πολὺ πρὸ τοῦ Πρόκλου καὶ τοῦ Πλωτίνου ἀπὸ τὸν Διονύσιο Ἀρεοπαγίτη.

ΘΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ

1. Ἐπιδιώξεις τοῦ Διονυσίου

Τὸ θεολογικὸ σύστημα τοῦ Διονυσίου, περιοριζόμενο στὰ θεμελιώδη σημεῖα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, ἔχει ἀποτελεσθῆ διὰ συνθέσεως καὶ ὀργανικῆς συγχωνεύσεως στοιχείων ποὺ ἀπὸ μιὰ ἄποψι φαίνονται ἑτερογενῆ. Ἡ τάσις γιὰ τὸν καθαρὸν παραμερισμὸ τῶν ὑλικῶν στοιχείων καὶ ἡ ἀπόδοσις ἱεραρχικῆς καὶ τριαδικῆς συγκροτήσεως στὰ μέρη τοῦ σύμπαντος, νεοπλατωνικῆς καὶ εἰδικῶς προκλείου προελεύσεως, δένονται ἀδιασπᾶστως μὲ τὴ χριστιανικὴ διδασκαλία περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν καὶ μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Εἶναι ἐντελῶς ἀπίθανο ὅτι ὁ Διονύσιος ἐπιθυμεῖ νὰ κατασκευάσῃ ἓνα συγκρητιστικὸ σύστημα, διότι διαφαίνεται παντοῦ ἡ προσπάθειά του νὰ παραμείνῃ Χριστιανός, καὶ μάλιστα ὀρθόδοξος. Εἶχε, ὅπως ἐθεωρήσαμε πιθανό, προσωπικοὺς λόγους ν' ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς Νεοπλατωνικοὺς μὲ μιὰ ιδιόρρυθμη ἀπολογητικὴ γλῶσσα, ἡ ὁποία θέλει ν' ἀποδείξῃ ὅτι τὸ πραγματικὰ μυστήριον κι' ἡ πραγματικὴ θεὰ τοῦ Θεοῦ εἶναι κτῆμα τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Τὸ θεμέλιον τῆς γνώσεως τῶν πραγμάτων ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ἀποτελοῦν οἱ ἅγιες Γραφές, τὶς ὁποῖες ὁ Διονύσιος ἀποκαλεῖ χωρὶς παρέκκλιση Λόγια. Αὐτὰ εἶναι ἡ οὐσία τῆς Ἐκκλησίας: «οὐσία γὰρ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱεραρχίας ἐστὶ τὰ θεοπαράδοτα Λόγια»²⁴. Οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς φέρονται νὰ εἶναι σὲ μιὰ ἀνώτερη

24. Ἐκκλ. Ἱεραρχία 1,4.

θεογνωστική κατηγορία, να έχουν ακριβέστερη γνώσι τῶν θείων ἀληθειῶν, ἀπὸ τὴν ὁποία προσφέρουν μέρος στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἀλλὰ τὴν προσφέρουν μὲ εἰκόνες, μὲ παραστάσεις καὶ σύμβολα, πὸν χρειάζονται διασάφισι· αὐτὴ εἶναι πὸν κάμει ὁ Διονύσιος. Προσφέρει ὅμως καὶ τὸ σύμπαν βοήθεια γιὰ τὴν γνώσι. Ὅλα τὰ πράγματα εὐρίσκονται σὲ τέτοια ἀλληλοσύνδεσι μεταξύ τους, ὥστε ν' ἀποτελοῦν μέρη μιᾶς ἀλήθειας καὶ νὰ ἀλληλοβοηθοῦνται στὴ σύλληψι αὐτῆς τῆς ἀλήθειας.

Ἡ μέθοδος ὅμως τοῦ Διονυσίου εἶναι φιλοσοφική. Βεβαιώνει ὁ ἴδιος ὅτι κατηγορεῖτο ὡς πατροκτόνος, γιὰ τὸ λόγο ὅτι χρησιμοποιοῦσε τὰ φιλοσοφικὰ καὶ λογικὰ μέσα τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, δηλαδή τῶν εἰδωλολατρῶν. «Σὺ δὲ φῆς λοιδορεῖσθαι μοι τὸν σοφιστὴν Ἀπολλοφάνη καὶ πατραλοίαν ἀποκαλεῖν, ὡς τοῖς Ἑλλησιν ἐπὶ τοὺς Ἑλληνας οὐχ ὀσίως χρωμένω»²⁵. Καὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἐρμηνεύει τὴν οὐσία τοῦ Χριστιανισμοῦ μὲ τρόπο πὸν θὰ μπορούσε νὰ κλονίσῃ ἐντονώτερα τὸ νεοπλατωνικὸ οἰκοδόμημα τοῦ τέλους τοῦ 5ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 6ου αἰῶνος, πὸν ἦταν ἰσχυρὰ δεμένο.

Σκοπὸς αὐτῶν τῶν πραγματειῶν εἶναι νὰ προσφέρουν μιὰ «θεολογία», ἓνα λόγο περὶ τοῦ Θεοῦ. Περιγράφουν τὴν κάθοδο τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν κόσμον μ' ἓνα ἀκατάσχετο ρεῦμα καὶ τὴν ἀνοδο τῶν νόων πρὸς τὸ Θεὸν σ' ἓνα ἀντίστροφο καὶ παράλληλο ρεῦμα· μὲ ἄλλα λόγια περιγράφουν τὴν ἀποκάλυψι τοῦ Θεοῦ μὲ τὰ σύμβολα καὶ τὴν γνώσι τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴν ἐρμηνεία τῶν συμβόλων.

2. Ἀρχὲς λειτουργίας τοῦ παντός

Στὸ σύστημα τοῦ Διονυσίου ὑφίστανται δύο σφαῖρες

25. Ἐπιστολὴ 7.2.

υπάρξεως, ἡ θεία καὶ ἡ ἐγκόσμια· εἶναι αὐστηρῶς διακεκριμένες μεταξύ τους, ἀλλὰ εὐρίσκονται σὲ κάποια ἀλληλεξάρτησι. Οἱ ἀρχές πού διέπουν τὶς σχέσεις τους εἶναι οἱ παρακάτω.

Ἀρχὴ τῆς ἐνώσεως. Ἡ ἔξαρσις τῆς ἐνώσεως εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους στόχους τοῦ Διονυσίου. Ἀποτελεῖ τρόπο ἐκφράσεώς του: ἡ ψυχὴ «ὡς ἐνοειδῆ γενομένην ἐνοῦσαν ταῖς ἐνιαίως ἠνωμέναις δυνάμεσιν»²⁶. Τέσσαρες φορές ἀπαντᾶται ἡ λέξις ἐνο –σὲ μιὰ σύντομη φράσι. Ὁ Θεὸς εἶναι τὸ Ἕνα πού μὲ τὶς ἐξόδους του πρὸς τὸν κόσμον πληθύνεται. Ὁ κόσμος εἶναι τὰ πολλά· τὰ πολλά πρέπει νὰ τείνουν παντοσινὰ πρὸς τὴν ἔνωσι μεταξύ τους καὶ μὲ τὸν Ἕνα, τὸν Θεό.

Ἀρχὴ τῆς κινήσεως. Ὅλα τὰ ὄντα εὐρίσκονται σὲ κίνησι, ἀκόμα καὶ τὸ Ἕνα: εὐθεῖα, ἐλικοειδῆ, κυκλική. Στὸν Θεὸ «τὸ μὲν εὐθὺ τὸ ἀκλινὲς νοητέον καὶ τὴν ἀπαρέγκλιτον πρόοδον τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ τῶν ὄλων γένεσιν· τὸ δὲ ἐλλικοειδὲς τὴν σταθερὰν πρόοδον καὶ τὴν γόνιμον στάσιν· τὸ δὲ κατὰ κύκλον τὸ ταυτὸν καὶ τὸ τὰ μέσα καὶ ἄκρα περιέχοντα καὶ περιεχόμενα συνέχειν καὶ τὴν εἰς αὐτὸν τῶν ἀπ' αὐτοῦ προεληλυθότων ἐπιστροφὴν»²⁷. Παρόμοια κίνησι ὑφίσταται καὶ στὰ χαμηλότερα ἐπίπεδα, ἀνάμεσα στοὺς ἀγγέλους καὶ ἀνάμεσα στὶς ἀνθρώπινες ψυχές²⁸.

Ἀρχὴ τῆς συγγενείας καὶ τῆς τάξεως. Κάθε διακόσμησις πού εὐρίσκεται γύρω στὸ Θεὸ εἶναι θεοειδέστερη ἀπὸ κάποιά πού εἶναι πολὺ ἀπομακρυσμένη ἀπὸ αὐτὸν κι' ἐκεῖνες πού εἶναι πλησιέστερα στὸ ἀληθινὸ φῶς εἶναι φωτεινότερες καὶ φωτιστικώτερες²⁹. Σ' ὅλες τὶς ἱεραρχίες τῶν ὄντων ἀπὸ τὴ δικαιοσύνη πρόνοια ἀπονέμονται τὰ ἄξια πρὸς τὰ δεύτερα διὰ μέσων τῶν πρώτων· καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν οἰκεία τάξι δὲν εἶναι ἐπιτρεπτὸ νὰ ἐπιδιώκωμε οὔτε τὰ δίκαια ἀκόμη³⁰.

26. *Θείων Ὀνομάτων* 4,9.

27. *Θείων Ὀνομάτων* 9,9.

28. *Ἀντιστοιχῶς Θείων Ὀνομάτων* 4,8. 8,9.

29. *Ἐπιστολὴ* 8,2.

30. *Ἐπιστολὴ* 8,1 ἐέ.

3. Ὁ Θεός

Δέν εἶναι δυνατὸ νὰ περιγραφῆ τί ὑπάρχει στὸ χῶρο τοῦ Θεοῦ. Διότι, καθὼς συγχέεται ἐκεῖ τὸ φῶς μὲ τὸν γνόφο, εἶναι ἀδύνατο νὰ διαπεράσῃ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ νὰ συλλάβῃ τὰ ὑπάρχοντα. Ἐπειδὴ ἡ σφαῖρα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀπολύτως διάφορη ἀπὸ τὴν ἐγκόσμια, τὸ πρῶτο ποὺ μπορεῖ νὰ λεχθῆ γι' αὐτὸν εἶναι ὅτι δέν ἔχει κανένα γνώρισμα τῶν αἰσθητῶν ὄντων, οὔτε σχῆμα οὔτε εἶδος οὔτε ποσότητα· καὶ τὸ δεύτερο, ὅτι αὐτὸς δέν ἔχει οὔτε τῶν νοητῶν κανένα γνώρισμα³¹. Βέβαια ἐκφράζεται μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ὁ Διονύσιος γιὰ ν' ἀπορρίψῃ κάθε ἀνθρωπομορφικὴ καὶ κοσμοκρατικὴ παράστασι τοῦ Θεοῦ. Δέν τὸν θεωρεῖ ὅμως ἀκοινωνητο. Ἀρνούμενος κάθε θέσι καὶ κάθε ἀφαίρεσι, τοῦ ἀποδίδει κάτι θετικόν· διότι θέσις εἶναι ἡ βεβαίωσις τοῦ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι «ἐπέκεινα τῶν ὄλων» καὶ ιδίως ὁ χαρακτηρισμὸς ὅτι εἶναι «παντελής καὶ ἐνιαία τῶν πάντων αἰτία»³².

Τὸν Θεὸ ἐκλαμβάνει τριαδολογικῶς μὲ ἀπόλυτη σαφήνεια. Ἀρχίζει τὴν διαπραγμάτευσιν τῆς *Μυστικῆς Θεολογίας* μὲ τὴν προσευχὴ πρὸς τὴν Τριάδα· «Τριάς ὑπερούσιε καὶ ὑπέρθεε, τῆς τῶν Χριστιανῶν ἔφορε θεοσοφίας, ἴθυνον ἡμᾶς ἐπὶ τὴν τῶν μυστικῶν Λογίων ὑπεράγνωστον καὶ ὑπερφυῆ καὶ ἀκροτάτην κορυφήν»³², καὶ ἀφιερώνει στὸ θέμα τῆς Τριάδος ὀλίγα μὲν ἀλλὰ χαρακτηριστικὰ χωρία. Τονίζει ἐν τούτοις ὅτι ὁ Θεὸς Πατὴρ εἶναι «θεογόνος μονώτατος», ἡ μοναδικὴ ἀρχὴ τῆς θεότητος³³.

Βέβαια ὁ Θεὸς εἶναι Ἕνας, εἶναι τὸ Ἕνα· τοῦτο ὅμως ἐξέρχεται καὶ διαπλώνεται πρὸς τὰ πολλά. Περικλείει μιὰ δύνα-

31. *Μυστ. Θεολογία* 4 ἐ.

32. *Μυστικὴ Θεολογία* 5.

32. *Μυστικὴ Θεολογία* 1.

33. *Θείων Ὀνομάτων* 2,7.

μι πού τόν κινεῖ σέ ἐκδίπλωσι· εἶναι ὁ ἔρωσ. Ὁ ἔρωσ τοῦ Θεοῦ εἶναι «ἐκστατικός», τόν φέρει σέ ἐκστασι, κατὰ τὴν παράδοξη ὁρολογία τοῦ Διονυσίου. «Δι' ὑπερβολὴν ἐρωτικῆς ἀγαθότητος ἔξω ἑαυτοῦ γίνεται» ὁ Θεός³⁴. Εἶναι τὸ κίνητρο πού ὠδήγησε στὴ δημιουργία καὶ καθιστᾶ τὸν Θεὸ μεταδοτικὸν ἀγαθῶν. Ἡ πρὸς τὰ ἔξω κινήσις τοῦ Θεοῦ ὀνομάζεται ἐδῶ «πρόοδος» καὶ τὸ σύνολο τῶν σχετικῶν μὲ αὐτὴν ἐνεργειῶν «πρόοδου».

Ἔτσι ὁ Θεὸς ὑφίσταται ταυτοχρόνως σέ ἕν-ωσι καὶ σέ διάκρισι. Ἡ θεότης «δωρουμένη πᾶσι τοῖς οὔσι καὶ ὑπερχέουσα τὰς τῶν ὄλων ἀγαθῶν μετουσίᾳ, ἠνωμένως μὲν διακρίνεται, πληθύνεται δὲ ἐνικῶς καὶ πολλαπλασιάζεται ἐκ τοῦ ἐνὸς ἀνεκφοιτήτως· οἶον, ἐπειδὴ ὄν ἐστὶν ὁ Θεὸς ὑπερουσίως, δωρεῖται δὲ τὸ εἶναι τοῖς οὔσι καὶ παράγει τὰς ἄλλας οὐσίας, πολλαπλασιάζεσθαι λέγεται τὸ ἐν ὄν ἐκεῖνο τῇ ἐξ αὐτοῦ παραγωγῇ τῶν πολλῶν ὄντων, μένοντος δὲ οὐδὲν ἧττον ἐκείνου καὶ ἐνὸς ἐν τῷ πληθυσμῷ καὶ ἠνωμένου κατὰ τὴν πρόοδον καὶ πλήρους ἐν τῇ διακρίσει, τῷ πάντων εἶναι τῶν ὄντων ὑπερουσίως ἐξηρητημένου καὶ τῇ ἐνιαίᾳ τῶν ὄντων προσαγωγῇ καὶ τῇ ἀνελαττώτῳ χύσει τῶν ἀμειώτων αὐτοῦ μεταδόσεων»³⁵.

Ὡς ὑπερκείμενο ὅλης τῆς κτίσεως τὸ Θεῖο, εὐρίσκεται σέ ἀπειρη ἀπόστασι ἀπὸ ὅλη τὴν κτίσι. Στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα ὑπάρχει ἡ δυνατότης νὰ σχηματισθῇ μιὰ ἀτελείωτη σειρά ὀνομάτων καὶ ρημάτων διὰ τῆς χρήσεως τῶν προθέσεων *ὑπέρ* καὶ *ἐκ* ἐκ τοῦ στερητικοῦ *ἄλφα*, πού ἐπιδεικνύουν ἐμφαντικῶς τὸ μέγεθος τῶν δύο φύσεων. Ὁ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης δὲν διστάζει νὰ φθάσῃ σέ μιὰ κουραστικὴ κατάχρησι αὐτῶν τῶν προθέσεων, διότι ἀντιλαμβάνεται ὅτι μόνο μὲ αὐτὴν ἐπιτυγχάνεται τὸ ἐπιθυμητὸ ἐκφραστικὸ ἀποτέλεσμα. Ἀρχίζει τὸν μεγαλειώδη ὕμνο του πρὸς τὴν Τριάδα μὲ λέξεις πού ἤχοῦν σὰν φθόγγος ὑπερουράνιας φωνῆς.

Τριάς ὑπερούσιε καὶ ὑπέρθεε καὶ ὑπεράγαθε... ἴθυνον
ἡμᾶς ἐπὶ τὴν τῶν μυστικῶν λογίων ὑπεράγνωστον

34. *Θείων Ὀνομάτων* 4,13.

35. *Θείων Ὀνομάτων* 2,11.

καὶ ὑπερφαῖ καὶ ἀκροτάτην κορυφήν, ἔνθα τά... ἄτρεπτα τῆς θεολογίας μυστήρια, κατὰ τὸν ὑπέρφωτον ἐγκεκάλυπται γνόφον, ἐν τῷ σκοτεινοτάτῳ τὸ ὑπερφανεστάτον ὑπερλάμποντα, καὶ ἐν τῷ πάμπαν ἀναφεῖ καὶ ἀοράτῳ τῶν ὑπερκάλων ἀγλαϊῶν ὑπερπληροῦντα τοὺς ἀνομμάτους νόας»³⁶.

Ἠσυχία καὶ σιωπὴ περιβάλλουν τὸ θεῖο σ' ἐκεῖνη τὴν ἀδιερεύνητη καὶ ἀπόκρυφη κατάστασι, «κρυφιόμυστος σιγή»³⁷. Ἄλλ' ἐπίσης ἡ κατάστασις αὐτὴ χαρακτηρίζεται ὡς γνόφος, ὡς θεῖο σκότος, ὡς ἀκινήσια καὶ ὡς θεῖος ὕπνος³⁸.

Ἐν τούτοις ὅμως κατὰ τὴν πρόοδόν του πρὸς τὰ ἔξω ὁ Θεὸς φανερώνεται στοὺς ἀνθρώπους, ἂν καὶ αὐτοὶ οὔτε τότε δὲν γνωρίζουν τίποτε ἄλλο παρὰ τὶς δυνάμεις πού ἐκχύνονται πρὸς τὰ ἔξω καὶ μετέχονται. «Οὐδὲν ἕτερον νοοῦμεν ἢ τὰς εἰς ἡμᾶς ἐξ αὐτῆς (τῆς κρυφιοτήτος) προαγουμένας δυνάμεις, ἐκθεωτικὰς ἢ οὐσιοποιουὰς ἢ ζωογόνους ἢ σοφοδώρους»³⁹. «Πάντα γὰρ τὰ θεῖα... ταῖς μετοχαῖς μόναις γινώσκονται»⁴⁰. Πῶς γινώσκονται, θὰ σημειωθῆ κατωτέρω.

4. Τὸ Σύμπαν

Ὁ κόσμος τοῦ Διονυσίου δὲν εἶναι βέβαια ἀθυπόστατος, ἀλλὰ εὐρίσκεται σὲ συνάρτησι πρὸς τὸ θεῖο. Ὅμως ὁ συγγραφεὺς, ἀποκρούοντας τὴν δυαρχία, δὲν φθάνει στὸν ἐνισμό τῶν Νεοπλατωνικῶν, διότι ἀπορρίπτει τὴν ἀπορροή τοῦ κόσμου ἀπὸ τὸ Ἔνα. Ὁ ἔρωσ πού εἶναι ἡ δύναμις τῆς ἐξόδου τοῦ Θεοῦ, εἶναι κατὰ πρῶτον ἡ δύναμις τῆς δημιουργίας. «Αὐτὸς γὰρ ὁ ἀγαθοεργὸς τῶν ὄντων ἔρωσ, ἐν τ' ἀγαθῷ καθ' ὑπερβολὴν ὑπάρχων, οὐκ εἶασεν αὐτὸν ἄγονον ἐν ἑαυτῷ μένειν, ἐκίνησε δὲ αὐ-

36. *Μυστ. Θεολογία* 1.

37. *Αὐτόθι*.

38. *Ἐπιστολὴ* 9,6.

39. *Θείων Ὄνομάτων* 2,7.

40. *Αὐτόθι*.

τὸν εἰς τὸ πρακτικεύεσθαι κατὰ τὴν ἀπάντων γεννητικὴν ὑπερβολήν»⁴¹. Καὶ βέβαια αὐτὸς εἶναι τὸ κίνητρο ποῦ τὸν καθιστᾶ μεταδοτικὸ ἀγαθῶν, καὶ κυρίως μεταδοτικὸ τοῦ φωτός του σὲ κάθε ὄν⁴².

Ὁ Θεὸς ἔχει συλ-λάβει καὶ προ-λάβει μέσα του τὸ πᾶν. Ὅλα τὰ πράγματα εὐρίσκονται στὴ θεία αὐτοζωὴ καὶ αὐτοουσία ὡς αἷτια καὶ ὡς παραδείγματα· ὡς οὐσιοποιοὶ λόγοι. «Παραδείγματα δέ φαμεν εἶναι τοὺς ἐν τῷ Θεῷ τῶν ὄντων οὐσιοποιούς καὶ ἐνιαίους προϋφεστῶτας λόγους, οὓς ἡ θεολογία προορισμούς καλεῖ καὶ θεῖα καὶ ἀγαθὰ θελήματα, τῶν ὄντων ἀφοριστικὰ καὶ ποιητικὰ, καθ' οὓς ὁ ὑπερούσιος τὰ ὄντα πάντα καὶ προώρισε καὶ παρήγαγεν»⁴³.

Τὸ κοσμικὸ σύμπαν ἀποτελεῖ ὀργανικὸ σύνολο μὲ ἀρμονικὴ τάξι, ἀνάλογη πρὸς τὸ ἀρμονικὸ σύμπαν, ὅπως τὸ παρουσιάζει ἡ κλασικὴ καὶ μετακλασικὴ φιλοσοφία, ἀλλὰ καὶ μέρος τῆς χριστιανικῆς ἀπολογητικῆς. «Τὰ ὄντα πάντα.. πάσης ἀρμονίας ἐνθέου καὶ ἱερᾶς εὐπρεπείας ἐστὶν ἀνάπλεα»⁴⁴.

Σ' αὐτὸν τὸν κόσμον, ὅπου τὸ ἀγαθὸ κυκλοφορεῖ ἐλεύθερα ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ πρὸς τὸν Θεό, δὲν ὑπάρχει χῶρος γιὰ τὸ κακὸ ὡς ἰδιαίτερη ὄντοτητα. Τὸ κακὸ δὲν εἶναι οὔτε ὄν οὔτε κἂν μὴ ὄν, οὔτε ὑπόστασις· εἶναι «παρυπόστατο»⁴⁵, ἓνα εἶδος παρασίτου. Καὶ δὲν εἶναι οὔτε στοὺς δαίμονες μέσα οὔτε στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' εἶναι ἔλλειψις καὶ ἀπουσία τῆς τελειότητος τῶν ἀγαθῶν⁴⁶. Εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο διατάραξις τῆς τάξεως τοῦ σύμπαντος. Μόνο ὁ Θεὸς μὲ τὶς προόδους καὶ τὶς ἐλλάμψεις διασπᾶ ὀμαλῶς τὶς τάξεις καὶ διαπερᾶ ὅλες τὶς βαθμίδες τοῦ σύμπαντος καὶ τὶς διέπει ἀγαθοεργῶς.

Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ σύμπαντος ἴσταται ὁ ἐνσαρκωθεὶς Λό-

41. *Θείων Ὀνομάτων* 4,10.

42. *Οὐράνιος Ἱεραρχία* 3,1.

43. *Θείων Ὀνομάτων* 5,8.

44. *Θείων Ὀνομάτων* 1,4.

45. *Θείων Ὀνομάτων* 4,31.

46. *Θείων Ὀνομάτων* 4,24.

γος, ὁ ὁποῖος κινεῖ καὶ τὴν ἀνθρωπίνη διάνοια· «ἠγεῖται δὲ τοῦ Λόγου Χριστός... ὁ ἐμός»⁴⁷. Εἶναι τὸ πατρικὸ φῶς, διὰ μέσου τοῦ ὁποῖου ἐπιτεύχθηκε ἡ προσαγωγή τῶν ἀνθρώπων στὸν ἀρχίφωτο Πατέρα⁴⁸. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς χριστολογικοὺς ὄρους ποὺ χρησιμοποιοεῖ ὁ Διονύσιος ἐμφανίζουν ἐλαφρὰ μονοφυσιτικὴ ἀπόχρωσι· ὁμιλεῖ περὶ «θεοπλαστίας»⁴⁹ καὶ περὶ μιᾶς «θεανδρικής ἐνεργείας»⁵⁰. Ὁ τελευταῖος μάλιστα ὄρος, τὸν ὁποῖο ἐπικαλέσθησαν καὶ ὁ Σεβῆρος καὶ οἱ Μονοφυσιῖτες γενικώτερα, καταδικάσθηκε μαζί μὲ ἄλλους στὶς συνόδους τοῦ Λατερανοῦ (649) καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως (680). Αὐτὲς ὅμως οἱ ἐκφράσεις, ποὺ ἐντάσσονται φυσικὰ στὸ σύστημα τοῦ Διονυσίου, δὲν εἶναι μονοφυσιτικὲς, διότι αὐτὸς ὁμιλεῖ ἄλλοῦ σαφῶς μὲ χαλκηδονίους ὄρους περὶ ἀμετάβολης·καὶ ἀσύγχυτης ἐνώσεως τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου στοιχείου στὸν Χριστό. Ταιριάζουν περισσότερο πρὸς τὴν νεοχαλκηδονικὴ νοοτροπία τῶν πρώτων δεκαετιῶν τοῦ 6ου αἰῶνος. Πρέπει ὅμως νὰ δεχθοῦμε ὅτι τὸ ἔργο τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Χριστοῦ δὲν ἔχει καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἔχη σπουδαία θέσι στὸ σύστημα τοῦτο.

Ὁ νοερὸς καὶ λογικὸς κόσμος εἶναι αὐστηρῶς ἱεραρχημένος σὲ δυὸ ἐπίπεδα, σὲ δυὸ ἱεραρχίες. Γενικῶς ἱεραρχία εἶναι μιὰ συντεταγμένη ὁμάς νόων ἢ ψυχῶν, ποὺ μὲ τὴν ἐπιστήμη καὶ ἐνέργειά τους τείνουν νὰ ἀφομοιωθοῦν κατὰ τὸ ἐφικτὸ πρὸς τὸ θεοειδὲς καὶ νὰ ἀναχθοῦν πρὸς τὶς ἐλλάμψεις ποὺ τοὺς προσφέρονται ἀπὸ τὸν Θεό⁵¹.

Τὰ ἱεραρχικὰ στρώματα εἶναι δύο, τὸ ἀγγελικὸ καὶ τὸ ἀνθρώπινο· ἔχομε λοιπὸν δύο ἱεραρχίες, τὴν οὐράνια καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴ.

Ἡ διάρθρωσίς τους εἶναι τριαδική, ὄχι μόνο κατὰ τὴν τάξι, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐνέργεια. Ἡ θεία μακαριότης συναρτᾶ-

47. Οὐράνιος Ἱεραρχία 2,5.

48. Οὐράνιος Ἱεραρχία 1,2.

49. Θείων Ὀνομάτων 2,9.

50. Ἐπιστολὴ 4.

51. Οὐράνιος Ἱεραρχία 3,1.

ται με̄ τριπλῆ πνευματικῆ διεργασία· τὴν κάθαρσι, τὸν φωτισμό, τὴν τελείωσι. Αὐτὸ τὸ τριπλὸ σχῆμα δὲν ἰσχύει μόνο γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱεραρχία, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν οὐράνια· καὶ στοὺς ἀγγέλους ὑπάρχει κάθαρσις, ἀλλ' εἶναι διαφορετικῆς ὑφῆς. Σὲ κάθε κλιμάκιο πάλι ὑπάρχουν πρῶτες καὶ μεσαῖες καὶ τελευταῖες τάξεις· οἱ θειότεροι νόες εἶναι μυσταγωγοὶ τῶν κατωτέρων. Ἔτσι σὲ κάθε τάξι ὑφίστανται οἱ καθαρτικοί, οἱ φωτιστικοί καὶ τελειωτικοί· ἄλλοι καθαίρουν καὶ ἄλλοι καθαίρονται, ἄλλοι φωτίζουν καὶ ἄλλοι φωτίζονται, ἄλλοι τελειώνουν καὶ ἄλλοι τελειώνονται. Ἀλλὰ ἡ ἴδια τάξις ἔχει διπλῆ ἀποστολή· ἐκεῖνοι ποὺ τελειώνονται ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους, τελειώνουν τοὺς κατωτέρους των. Ὅλα εἶναι ἀλληλένδετα.

Οὐράνια Ἱεραρχία. Στὴν οὐράνια ἱεραρχία διακρίνονται ἐννέα χαροὶ νόων ταξινομημένοι σὲ τρεῖς τριάδες· ἢ με̄ τὴ δική του διατύπωσι ὑπάρχουν τρεῖς διακοσμήσεις καὶ σὲ κάθε διακόσμησι τρεῖς τάξεις νόων.

Θρόνοι	Χερουβιμ	Σεραφίμ
Κυριότητες	Δυνάμεις	Ἐξουσίες
Ἄρχαι	Ἄρχάγγελοι	Ἄγγελοι

Οἱ κατὰ ομάδες διακρίσεις εἶχαν γίνεαι καὶ ἐνωρίτερα, σύμφωνα με̄ τὰ ἀπὸ τὸν Παῦλο λεγόμενα· ὁ Κύριλλος Ἱεροσολύμων μάλιστα εἶχε φθάσει ἀκριβῶς στὸν ἀριθμὸ ἐννέα, χωρὶς ὅμως νὰ καταλήξῃ στὴν τριαδικὴ ταξινόμησι⁵². Ἡ μεγαλύτερη ἔκτασι τῆς εἰδικῆς γι' αὐτὴν τὴν ἱεραρχία πραγματείας καταλαμβάνεται ἀπὸ τὴν «κάθαρσι» τῶν οὐρανίων νόων ἀπὸ τὰ ἀνόμοια σύμβολα ποὺ τοὺς συνοδεύουν. Ἡ ὑψηλότερη τριάς ὑπηρετεῖ μόνο τὸν Θεὸ καὶ μυσταγωγεῖ τὴν ἐπόμενη τριάδα, καὶ δὲν ἔχει καμμιά ἐπαφή με̄ τοὺς ἀνθρώπους. Τὴ γνώμη αὐτή, ποὺ ἀποκρούεται ἀπὸ τὴν πλειονότητα τῶν θεολόγων, ἐπανέλαβε ὁ Θωμᾶς ὁ Ἀκινᾶτος. Εἶναι ὅμως ἀλήθεια ὅτι καὶ ὁ Δονύσιος συζητεῖ τὸ ἐνδεχόμενον τῆς διασπάσεως τῆς τάξεως ὡς πρὸς τὸ

52. Κατήχησις 23,6.

σημεῖο τοῦτο⁵³, ἀφοῦ καὶ γενικώτερα οἱ θεῖες ἐλλάμψεις διαπεροῦν ὅλη τὴν κλίμακα τῶν ἱεραρχιῶν. Οἱ παλαιότερη θεολόγοι ἀπέδιδαν στοὺς ἀγγέλους αἰθέρια σώματα, ἀλλὰ τώρα ὁ Διονύσιος διακηρύσσει τὴν ἄυλη κατάστασί τους, πρᾶγμα ποὺ ἐδέχθησαν ἀργότερα ὁ Γρηγόριος ὁ Μέγας καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός.

Ἐκκλησιαστικὴ Ἱεραρχία. Τὴν ἱεραρχία αὐτὴ τὴ βλέπει ὁ Διονύσιος πρῶτα ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῶν τελετῶν κι' ἔπειτα ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῶν τελούντων. Ὡς ἀπεικόνις τοῦ οὐρανίου κόσμου, ἡ Ἐκκλησία εἶναι τριαδικῶς στρωματωμένη. Τὰ μέσα μεταδόσεως τῆς χάριτος, τὰ μυστήρια δηλαδή, εἶναι βασικῶς τρία: βάπτισμα, σύναξις, μύρο. Καὶ ἀνοίγουν τρεῖς φάσεις ἀνόδου πρὸς τὸν Θεό, τῆς καθάρσεως, τοῦ φωτισμοῦ, τῆς τελειώσεως. Αὐτὰ εἶναι ὁ στοιχειωδέστερος τρόπος προσεγγίσεως τοῦ Θεοῦ.

Οἱ ἱερατικοὶ πάλι βαθμοὶ εἶναι τρεῖς: ἱεράρχης, ἱερεὺς, λειτουργός. Ἀκόμη καὶ καθ' ἑαυτὴν ἡ προτίμησις τούτων τῶν μυστηριακῶν ὀνομάτων τῶν κληρικῶν ἀντὶ τῶν παλαιοτάτων ὀργανωτικῶν (ἐπίσκοπος, πρεσβύτερος, διάκονος), δεικνύει τὶς τάσεις του. Ἐξ ἄλλου καὶ τῶν λαϊκῶν οἱ τάξεις εἶναι τρεῖς, ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὶς βαθμίδες τοῦ χριστιανικοῦ βίου: οἱ κατηχούμενοι μαζί μὲ τοὺς ἀκοινωνήτους, οἱ λαϊκοί, οἱ θεραπευταὶ (μοναχοί). Κάθε τάξις ἔχει ἰδιαίτερες ἀρμοδιότητες καὶ ἰκανότητες, καθωρισμένες ἀπὸ τὸν Θεό, ἔχει τὴν ἀναλογία καὶ συμμετρία τῆς «ἐν εὐκοσμίᾳ καὶ τάξει καὶ ἀναλογία τῆς ἐκάστου πρὸς τὰ ἱερά συμμετρίας»⁵⁴. Στὴν ἐπιστολὴ 8 πρὸς τὸν μοναχὸ Δημόφιλο ὁ Διονύσιος λαμβάνει θέσι στὸν ἀνταγωνισμό ποὺ κάπου κάπου παρετηρεῖτο μεταξὺ ἀκραίων τάσεων μοναχῶν καὶ κλήρου: ὁ μοναχὸς εἶχε ἀπομακρύνει ἱερέα ἀπὸ τὴ θέσι του, διότι τὸν ἐθεωροῦσε ἀσεβῆ, ἀλλὰ ὁ συγγραφεὺς μας τονίζει ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ ἀταξία: δὲν μπορεῖ ὁ μοναχὸς νὰ κρίνη κληρικό.

53. *Οὐράνιος Ἱεραρχία* 13,1ε.

54. *Ἐκκλ. Ἱεραρχία* 3,3.

5. Ἡ προσέγγισι τοῦ Θεοῦ

Ὁ Διονύσιος συναρτᾷ τὴν προσέγγισι καὶ γνῶσι τοῦ Θεοῦ μετὰ τὴν διασάφισι καὶ ἐρμηνεία τῶν συμβόλων· μετὰ τὴν ἀπομύθευσί τους. Διακρίνονται δύο μέθοδοι γι' αὐτὴν τὴν πορεία· ἡ καταφατικὴ καὶ ἡ ἀποφατικὴ. Ἡ πρώτη εἶναι θετικὴ καὶ συνίσταται στὴν πρὸς τὰ κάτω ἀπὸ τὸν Θεὸ κάθοδο μετὰ τὴν προσθήκη σ' αὐτὸν ιδιωμάτων, ὀνομάτων, συμβόλων, ὑψηλοτέρων ἀρχικά, κατωτέρων ἔπειτα· ἰδιάζει στοὺς ἀτελεῖς στοὺς ὁποίους ἡ περὶ Θεοῦ ἰδέα εἶναι ἀσαφὴς καὶ ἀνθρωπομορφικὴ. Ἡ ἀποφατικὴ εἶναι ἀρνητικὴ καὶ συνίσταται στὴν ἀνάβασι πρὸς τὰ ἄνω μετὰ ἀφαίρεσι ιδιωμάτων, συμβόλων, ὀνομάτων κατωτέρων ἀρχικά, ὑψηλοτέρων ἔπειτα, ἕως ὅτου φθάσωμε στὸ θεῖο γνόφο, στὸ ἀδιαπέραστο σκότος τοῦ Θεοῦ.

Παρὰ τὴν προτίμησιν του πρὸς τὴν ἀποφατικὴν μέθοδο ὁ Διονύσιος δὲν ἀποκρούει ἐντελῶς καὶ τὴν καταφατικὴν, ἀλλὰ διατηρεῖ καὶ τὴν δύο ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἀντινομίας, τὴν ὁποία ἐνέχει τὸ γεγονός ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι συγχρόνως καὶ ἀκατάληπτος καὶ καταληπτός.

Ἡ καταφατικὴ μέθοδος ἀποτελεῖ τὴν πρώτην φάσιν γνώσεως τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν ὁποία τὰ στοιχεῖα λαμβάνονται ἀπὸ τὴν παρατήρησιν τῆς φύσεως καὶ τῆς Γραφῆς. Μποροῦμε μετὰ βᾶσιν τῆς Γραφῆς νὰ λέγωμε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἕνας, ἀγαθός, δίκαιος κ.τ.λ. Ἀλλὰ αὐτὲς οἱ λέξεις χρησιμοποιοῦνται ἐπίσης καὶ γιὰ τὰ ἐγκόσμια ὄντα καὶ δὲν μποροῦν νὰ ἔχουν παρὰ ἀνθρωπίνην ἔννοιαν. Ἄν λοιπὸν τὸ ὄνομα «ἕνας» σημαίνει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἕνας κατὰ τὰ ἐγκόσμια αἰσθητὰ κριτήρια, τότε δὲν εἶναι πάντοτε ἕνας· διότι στὸν κόσμον τὸν ἕνα ἀκολουθοῦν καὶ δεῦτερος καὶ τρίτος ὁμοιοί.

Γι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη ν' ἀρνηθοῦμε τὰ ὀνόματα καὶ τὰ ιδιώματα, ὅποτε φθάνωμε εἰς τὴν δευτέρα, τὴν ἀποφατικὴν φάσιν, τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν ὁποία δὲν λέγωμε τί εἶναι ὁ

Θεός, αλλά τί δὲν εἶναι ἢ μᾶλλον λέγομε ὅτι δὲν εἶναι τίποτε ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ νοητά. Καὶ γι' αὐτὴν τὴ μέθοδο εὐρίσκομε στοιχεῖα στὴ Γραφή.

Πράγματι τὰ ἱερά Λόγια ἐχρησιμοποίησαν περὶ τῶν θείων σύμβολα καὶ εἰκόνες, ἀφοῦ ἡ ἐκτυφλωτικὴ θεία ἀκτῖνα ἦταν ἀδύνατο νὰ φθάσῃ στοὺς ἀνθρώπους χωρὶς παραπέτασμα. Προφανῶς οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς ἦσαν σὲ θέσι νὰ κατανοοῦν καλύτερα τὴ θεία πραγματικότητα κι' ἐφρόντισαν νὰ τὴν διασκευάσουν στὰ καθ' ἡμᾶς⁵⁵. Τὰ ἀγάλματα αὐτὰ ἔχουν θεοειδὲς κάλλος, ἀλλὰ πρέπει νὰ γυμνωθοῦν γιὰ νὰ ἀτενισθοῦν καθαρὰ, ἀφοῦ παραμένει σ' αὐτὰ μόνο τὸ νοητὸ στοιχεῖο⁵⁶.

Τὰ σύμβολα, οἱ εἰκόνες, ἐπειδὴ εἶναι τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο παριστοῦν οἱ συγγραφεῖς τὸ θεῖο, γιὰ νὰ γίνῃ ἀντιληπτό, ὀνομάζονται καὶ μορφώματα καὶ σχήματα ἀπὸ τὸν Διονύσιο. Ὑπάρχουν σύμβολα ὅμοια, πὸ δεικνύουν ὁμοιότητα τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰ ἐγκόσμια, ὅπως εἶναι ὁ λόγος, ὁ νοῦς, ἡ οὐσία, ἡ ζωὴ, τὸ φῶς, τὸ πνεῦμα· ὑπάρχουν ἐπίσης σύμβολα ἀνόμοια, πὸ δεικνύουν ἀνομοιότητα τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰ ἐγκόσμια, ὅπως ἀόρατος, ἀπειρος, ἀχώρητος· θὰ τὰ ἐλέγαμε μὲ ἄλλους λόγους καταφατικὰ καὶ ἀποφατικὰ σύμβολα.

Οὔτε ἡ καταφατικὴ οὔτε ἡ ἀποφατικὴ θεολογία δὲν ἱκανοποιεῖ πλήρως τὸν Διονύσιο, διότι καμμιά ἀπο αὐτὲς δὲν διαλύει τὸν γύρω ἀπὸ τὸν Θεὸ γνόφο. Εἶναι κι' οἱ δυὸ κατὰ κάποιον τρόπο παίγνια τοῦ νοῦ. Τόνιζει «διττὴν εἶναι τὴν τῶν θεολόγων διάκρισιν, τὴν μὲν ἀπόρρητον καὶ μυστικὴν, τὴν δὲ ἐμφανῆ καὶ γνωριμωτέραν· καὶ τὴν μὲν συμβολικὴν καὶ τελεστικὴν, τὴν δὲ φιλόσοφον καὶ ἀποδεικτικὴν. Καὶ συμπλέκεται τῷ ρητῷ τὸ ἄρρητον, καὶ τὸ μὲν πείθει καὶ καταδεῖται τῶν λεγομένων τὴν ἀλήθειαν, τὸ δὲ δρᾷ καὶ ἐνιδρύει τῷ Θεῷ ταῖς ἀδιδάκτοις μυσταγωγίαις»⁵⁷. Μὲ αὐτοὺς τοὺς λόγους δὲν ἐννοεῖ διάκρισι ἀνάμεσα στὶς δυὸ μεθόδους, ἀλλὰ ἀνάμεσα στὴν κατὰ τὰ

55. *Οὐράνιος Ἱεραρχία* 1,2. 2,3.

56. *Ἐκκλ. Ἱεραρχία* 3γ,31.

57. *Ἐπιστολὴ* 9,1.

άνθρώπινα θεολόγησι ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ στή μυστικὴ ἐμπειρία ἀπὸ τὸ ἄλλο, πὸ δοκιμάζει ὁ Χριστιανὸς ὅταν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια. Εἶναι ἡ διάκρισις μεταξὺ ρητοῦ καὶ ἀρρήτου. Τὸ ἄρρητο ἐγκαθιδρύει τὸν πιστὸ στὸ Θεὸ μὲ ἀδίδακτες μυσταγωγίες· πρῶτα μὲ τὰ μυστήρια κι' ἔπειτα μὲ τὶς ἄλλες μυστικὲς ἐμπειρίες. Ἔχομε ἔτσι μιὰ τρίτη μέθοδο θεολογίας, τὴν ὑπερβατικὴν.

Ἐπάρχει ἓνα ρεῦμα ἀντίστροφο πρὸς τὸ κατερχόμενον θεῖο ρεῦμα· τὸ ἀνερχόμενον ἀνθρώπινο ρεῦμα. Ὡθησι πρὸς τὸν Θεὸ παρέχει ὁ ἔρωσ —ἀκτινοβολία τοῦ ἔρωτος τοῦ Θεοῦ—, ὁ ὁποῖος κάμνει τὸν ἄνθρωπο νὰ ἐπιδιώκει «οὐ τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν ἀλλὰ τὴν τοῦ ἔραστοῦ ὡς σφόδρα ἀγαπητήν»⁵⁸. Ὁ Διονύσιος χρησιμοποιεῖ συχνὰ καὶ τὶς λέξεις ἀγάπη καὶ ἀγάπησις, ἀλλὰ προτιμᾷ τὴ λέξι ἔρωσ· «θειότερον γάρ, λέγει, τὸ τοῦ ἔρωτος ὄνομα τοῦ τῆς ἀγάπης»⁵⁹, ἂν καὶ γνωρίζει τὴν ἀντίδρασι πὸ εὐρισκε ἡ λέξις. Διὰ τοῦ ἔρωτος ἀρχίζει μιὰ ἀναβατικὴ πορεία.

Ὁ Διονύσιος, ἀρχίζοντας τὴ διαπραγματεύσει τῶν θεμάτων τοῦ συνήθως μὲ προσευχῆ, δίδει μεγάλη σημασία σ' αὐτήν, ἂν καὶ σπανίως διερευνᾷ τὴν ἔννοιάν της. Στὴν πραγματικότητα ὅλη ἡ πνευματικὴ πορεία τοῦ ἀνθρώπου τελεῖται μὲ προσευχῆ καὶ σὲ προσευχῆ. Δὲν κατέρχεται ὁ Θεὸς πρὸς ἡμᾶς κατὰ τὴν προσευχῆ. Ἄν ριφθῆ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ μιὰ ἀλυσίδα κι' ἀρχίσωμε τὴν ἀνάβασιν, μᾶς φαίνεται ὅτι κατέρχεται ὁ οὐρανός, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα ἀνεβαίνομε ἡμεῖς. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὴν προσευχῆ· ἡμεῖς ἀνεβαίνομε πρὸς συνάντησιν τοῦ Θεοῦ⁶⁰.

Σπουδαῖο μέρος αὐτῆς τῆς προσπαθείας εἶναι ἡ συγκέντρωσις τῆς ψυχῆς στὸν ἑαυτὸν της, ἡ συνέλιξις τοῦ νοῦ, «ἡ ἐνοειδῆς συνέλιξις» τῶν νοερῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς⁶¹. Ὁ νοῦς πρέπει νὰ συγκεντρωθῆ στὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀπὸ τὰ ἔξω καὶ νὰ ἐπα-

58. *Θείων Ὄνομάτων* 4,13.

59. *Θείων Ὄνομάτων* 4,12.

60. *Θείων Ὄνομάτων* 3,1.

61. *Θείων Ὄνομάτων* 4,9.

νέλθη στο ένα από τα πολλά όπου έχει εκχυθῆ⁶². Αυτό είναι η κυκλική κίνησης του νοῦ, ή κυκλοειδῆς ὁδός. Ὅπως ὁμιλεῖ περὶ ἐκστάσεως τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκδηλώσεώς του ὁ Διονύσιος, ἔτσι ὁμιλεῖ καὶ περὶ ἐκστάσεως τοῦ ἀνθρώπου· μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι ἡ ἐκστασις τούτου δὲν εἶναι ἐκδίπλωσις, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετο, εἶναι συγκέντρωσις καὶ ὀλοκλήρωσις.

Ὁ νοῦς τότε ἐπανέρχεται στὸν ἑαυτό του καὶ φωτίζεται. Μαρμαρυγές περιανυγάζουν αὐτοὺς ποὺ ἔφθασαν στὸ σημεῖο ἐκεῖνο, ὅπως τοὺς μαθητὰς στὸ Θαβῶρ ἄλλοτε⁶³. Φωτοχυσίες καὶ ἐπιφοιτήσεις θείων ἐλλάμψεων διαλύουν τὴν ἄγνοια. Βεβαίως τὸ γύρω ἀπὸ τὸν Θεὸ σκότος δὲν ἔχει ἐκλείψει τελείως, ἀλλ' ἤδη ὁ Διονύσιος ἀναγκάζεται νὰ ὁμιλήσει περὶ «ὑπερφώτου γνώφου».

Ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς πορείας εἶναι ἡ θέωσις, ἡ ὁποία εἶναι «ἢ πρὸς Θεὸν ὡς ἐφικτὸν ἀφομοίωσις τε καὶ ἔνωσις»⁶⁴ καὶ «ἢ τῆς ἐνοειδοῦς τελέσεως ἐνθεος μέθεξις, αὐτοῦ τοῦ ἐνὸς ὡς ἐφικτόν»⁶⁵. Ὅσοι τὸ ἐπιτύχουν αὐτό, «μετὰ τοῦ Θεοῦ ἀεὶ ἔσονται, τὸ πάντων ἀγαθὸν μέγιστον»⁶⁶.

6. Ἐπίδρασις

Κατὰ τὴν ἐξέτασι τοῦ θέματος τῆς ταυτότητος τοῦ συγγραφέως τῶν ἔργων ἀνωτέρω ἐσημειώθηκε ἡ εὐρεία διάδοσις των. Ἡ ἐπίδρασις των βεβαίως ἦταν οὐσιαστικὴ σὲ Ἀνατολὴ καὶ Δύσι. Πιστεύεται γενικῶς ὅτι στὴν Δύσι ἡ ἐπίδρασις των ὑπῆρξεν ἰσχυρότερη. Πράγματι ἐκεῖ, ἀφ' ὅτου μεταφράστηκαν στὴν λατινικὴ κατὰ τὸ 9ο αἰῶνα, δὲν ἔπαυσαν νὰ ἐπηρεάζουν

62. *Θείων Ὀνομάτων* 1,4.

63. *Θείων Ὀνομάτων* 1,4.

64. *Ἐκκλ. Ἱεραρχία* 1,3.

65. *Αὐτόθι*.

66. *Ἐπιστολὴ* 8,5.

τόσο τῆ θεολογικῆ σκέψι ὅσο καὶ τὴν πνευματικὴ ἔμπειρία, ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ ἐντονώτερα. Ἡ μυστικὴ θεολογία τῶν Δυτικῶν ἀπὸ τὸν 11ο ἕως τὸν 15ο αἰῶνα εἶναι στενὰ ἐξαρτημένη ἀπὸ τὴ θεολογία τοῦ Διονυσίου. Ἀλλὰ ἐπίσης καὶ ἡ σχολαστικὴ θεολογία ἔχει ἐπηρεασθῆ βαθύτατα ἀπὸ τὸν Διονύσιο παράλληλα μὲ τὴν ἐπίδρασι τοῦ Νεοπλατωνισμοῦ τὴν ὁποία αὐτὸς διευκόλυνε.

Δὲν εἶναι ὁμως ἀληθινὸ ὅτι ἡ ἐπίδρασις του στὴν Ἀνατολὴ ἦταν ἀσθενέστερη· ἦταν ἀπλῶς ἐπὶ διαφορετικῶν πεδίων. Ἡ ἀνατολικὴ θεολογία ἀποδέχθηκε τὴ διδασκαλία τοῦ Διονυσίου καθαρισμένη ἀπὸ τὰ παράξενα γιὰ τὸ Χριστιανισμὸ στοιχεῖα· ἐπομένως ὄχι αὐτούσια. Ἔτσι τὰ πρωτότυπα στοιχεῖα του παραμερίσθησαν, ἐνῶ ἐκεῖνα ποὺ διατηρήθησαν ἦταν μέσα στὰ πλαίσια τῆς κοινῆς θεολογήσεως τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ χρησιμοποίησις του στὶς ἡσυχαστικὲς συζητήσεις τοῦ 14ου αἰῶνος ἦταν ἐντελῶς τυπικὴ καὶ ἐπουσιώδης, ἂν καὶ ἐπίμονος κι' ἀπὸ τὶς δύο πλευρές.

Ἡ ἐπίδρασις ὁμως τῆς σκέψεώς του εἶναι ἀποτελεσματικὴ σὲ δύο ἄλλα σημεῖα. Ἀπὸ τὸν 6ο αἰῶνα κι' ἔπειτα τόσο ἡ λειτουργικὴ πράξις ὅσο καὶ ἡ ἐρμηνεία τῶν τελετῶν ἀκολουθεῖ πιστὰ τὴ γραμμὴ τοῦ Διονυσίου. Ὅλα πλέον γίνονται μυστικά κι' ἐρμηνεύονται συμβολικά· ἀκόμη καὶ ὁ ἀρχιτεκτονικὸς ρυθμὸς τῶν ναῶν παίρνει τὴ μορφή ποὺ προσαρμόζεται σ' αὐτὴν τὴ συμβολικὴ καὶ μυστικὴ.

Ἐξ ἄλλου ἡ αὐστηρὰ ἱεραρχικὴ στρωμάτωσις τοῦ κόσμου τῶν οὐρανίων νόων καὶ τῶν ἐπιγείων ψυχῶν, τὴν ὁποία προβάλλει ὁ Διονύσιος, ἀποτυπώθηκε καὶ στὴν ἱεράρχησι τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς τοῦ Βυζαντίου, ἡ ὁποία παρ' ὄλες τὶς ταλαντεύσεις, κυρίως ἀπὸ ἐξωτερικὲς ἐπιθέσεις, ἔμεινε ἀμετάβλητη ἐπὶ αἰῶνες.

Η ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

Ἡ μετάφρασις τῶν ἔργων ποὺ φέρουν τὸ ὄνομα τοῦ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτη εἶναι ἀπὸ τὰ δυσκολώτερα ἐγχειρήματα. Ἐὰν τὸ κοινῶς λεγόμενον ὅτι κάθε μετάφρασις ἀποτελεῖ προδοσία τοῦ κειμένου ποὺ ἀποδίδει εἶναι σωστό, αὐτὸ ἰσχύει πολὺ περισσότερο γιὰ τὰ κείμενα ποὺ περιέχει ὁ παρῶν τόμος. Ὁ λόγος, γιὰ τὸν ὁποῖο στὴν παλαιὰ ἐποχὴ οἱ λατινικὲς μεταφράσεις διαδέχονταν ἢ μιὰ τὴν ἄλλη, εἶναι ὅτι καμμιά ἀπὸ τὶς προηγούμενες δὲν ἐκρινόταν ἰκανοποιητικῆ. Καὶ ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο σήμερα ἀποφεύγεται ἡ μετάφρασις των, παρὰ τὴν γενικὰ ἀγνωρισμένη ἀξία τους, εἶναι ἡ δυσκολία τους.

Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ἀποφεύγεται καὶ ἡ κριτικὴ ἐκδοσις τῶν ἔργων αὐτῶν· εἶναι δύσκολη ἡ γλωσσικὴ κατανόησις τῶν ἔργων τοῦ Διονυσίου, τῶν κατὰ τὰ ἄλλα χιλιοχρησιμοποιημένων. Τὸ κείμενο ποὺ περιέχει ἡ σειρὰ τοῦ Migne (PG. τ. 3) εἶναι πολὺ παλαιό, τοῦ Corderius (1634), καὶ βέβαια ὄχι ἰκανοποιητικό. Ἀπὸ τότε δὲν ἐγίνε σοβαρὴ ἀπόπειρα νέας συνολικῆς ἐκδόσεως καὶ ὅπου ἐγίνε κάποια μερικὴ προσπάθεια δὲν ἀπέδωσε πολὺ ὀριστικὰ ἀποτελέσματα, ἂν καὶ ἔδωσε βελτιωμένο κείμενο, ὅπως π.χ. στὴν περίπτωσι τῆς Οὐράνιας Ἱεραρχίας.

Ἐμεῖς χάριν αὐτῆς τῆς μεταφράσεως παραβάλαμε μιὰ σειρὰ ἀπὸ χειρόγραφα ποὺ διατηροῦμε σὲ μικροταινίεσ τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἰδρύματος. Δὲν εἶχαμε τὸν χρόνο νὰ τοῦ δώσουμε

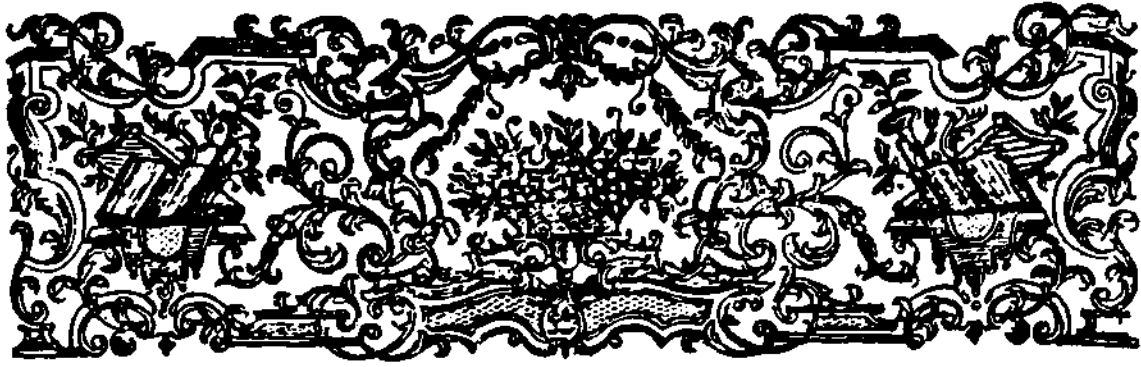
τῆ μορφῆ κριτικῆς ἐκδόσεως, ἂν καὶ μία περισσότερο ἐπιμελημένη καὶ ἐπισταμένη ἐργασία δὲν φαίνεται ὅτι μπορεῖ ν' ἀποδώσῃ πολὺ καλύτερα ἀποτελέσματα ἀπὸ ὅσα ἐπέτυχε τὸ κείμενό μας αὐτό.

Ὡς πρὸς τὴ μετάφρασι καθ' ἑαυτὴ θέλομε νὰ εἰποῦμε ὅτι ἔπρεπε πρῶτα ν' ἀποφύγωμε τὴν παραφραστικὴν ἀπόδοσι, διότι θ' ἀλλοίωνε τὴ σκέψι τοῦ Διονυσίου, κυρίως ὅμως θὰ κατέστρεφε τὸ ὕφος του, τὸ ἱεραρχικὸ καὶ σεβάσμιον. Ἐπειτα ὅτι ἔπρεπε νὰ κρατήσωμε μερικὰ στοιχεῖα τοῦ κειμένου ἀμετάβλητα, γιὰ νὰ μείνωμε ἀμετακίνητα στὸ κλίμα τοῦ συγγραφέως. Εὐκολο ἦταν νὰ μεταφράσωμε τὸν ὄρο *leitourgos* μὲ τὴ λέξι *διάκονος* καὶ τὸν ὄρο *therapeutēs* μὲ τὴ λέξι *μοναχός*, ἀλλὰ τότε τὸ κείμενο δὲν θὰ ἦταν τοῦ Διονυσίου, θὰ ἦταν δικό μας. Ἐτσι ἀκόμη καὶ τὴν λέξι *Logia* ποὺ χρησιμοποιοεῖ σταθερὰ καὶ ἀποκλειστικὰ ὁ Διονύσιος, γιὰ νὰ δηλώσῃ τὴν Ἁγία Γραφή, τὴν ἀφήσαμε ὅπως εἶναι.

Γενικὰ ὁ ἀναγνώστης πρέπει νὰ ἔχη ὑπ' ὄψι του ὅτι ὁ Διονύσιος χρησιμοποιοεῖ τὶς λέξεις στὴν κυριολεξία τους. Γι' αὐτὸν τὸ ρῆμα *υπερέχει* δὲν σημαίνει ὑπερτερεῖ, ἀλλὰ ἔχει παραπάνω· *προσέχει* δὲν σημαίνει προηγεῖται, ἀλλὰ ἔχει ἀπὸ πρὶν. Φυσικὰ ὅταν χρειάζεται ν' ἀλλάξωμε τὸ λεξιλόγιον τὸ κάνομε ὅπωςδῆποτε. Συχνὰ δέ, ὅταν κάποιος ὄρος ποὺ μένει ἀνέπαφος, εἶναι δυσνόητος, σὲ ὑποσημείωσι δηλώνομε τὴν ἔννοιάν του. Ἀλλὰ ὁ ἀναγνώστης πρέπει νὰ προσέξῃ ὅτι δὲν θὰ ἐπαναλαμβάνεται ἢ ἐρμηνεῖα ἐνὸς ὄρου κάθε φορὰ ποὺ ἀπαντᾶται καὶ παρακάτω. Μὲ τὴν ἐπιμελημένη ἀνάγνωσι μερικῶν σελίδων θὰ ἐθισθῆ τόσο καλά, ὥστε θὰ προχωρῆ στὴν κατανόησι ἀνέτως.

Αὐτὴ ἡ μετάφρασι δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῆ σὰν κάτι τὸ τέλει· χρειάζεται βελτίωσι. Ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὴν ἐπίτομη εἰσαγωγὴ προσφέρει στὸ κοινὸ ὀλόκληρον τὸ μεγαλοπρεπές, ἀλλὰ δυσνόητον ἔργον τοῦ Διονυσίου, γιὰ πρώτη φορὰ⁶⁷.

67. Τὰ τελευταῖα χρόνια παρουσιάσθησαν μιὰ δυὸ προσπάθειες μεταφράσεως τῶν ἔργων στὴ νέα ἑλληνικὴ. Εἶχαν ἀξιοπρόσεκτα ἀποτελέσματα, ἀλλ' ἔμειναν ἡμιτελεῖς. Ἐχω ὑπ' ὄψι μου τὶς ἐργασίες τῶν Σωτ. Γουνεῶ καὶ Ἰγν. Σακαλῆ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἐκ τῶν πλείστων τῶν μελετῶν ποῦ ἔχουν γραφῆ γιὰ τὸν Διονύσιον παραθέτομε μιὰ βιβλιογραφικὴ ἐπιλογὴ κάπως σύντομη κατὰ χρονολογικὴ σειρὰ ἐκδόσεως.

J. STIGLMAYR, *Das Aufkommen der Pseudo-Dionysischen Schriften und ihr Eindringen in die christliche Literatur bis zum Lateran Konzil 649*, Feldkirch 1895.

H. KOCH, *Pseudo-Dionysius Areopagita in seinen Beziehungen zum Neuplatonismus und Mysterienwesen*, Mainz 1900.

J. DURANTEL, *Saint Thomas et le Pseudo-Denys*, Paris 1919.

F. H. MÜLLER, *Dionysius, Proclus, Plotinus*, Münster 1926.

R. G. THERY, *Etudes Dionysiennes*, I-II, Paris, 1932, 1938.

ΑΘΗΝΑΓΟΡΑΣ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΣ, Ὁ γνήσιος συγγραφεὺς τῶν εἰς Διονύσιον τὸν Ἄρεοπαγίτην ἀποδιδομένων συγγραμμάτων, Ἀθῆναι 1932.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, Διονύσιος ὁ Μέγας ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ὁ ἀπὸ ρητόρων καὶ βουλευτῶν, ὁ συγγραφεὺς τῶν ἀρεοπαγιτικῶν συγγραμμάτων, Ἀλεξάνδρεια 1934.

G. DELLA VOLPE, *La dottrina del Areopagita e i suoi presupposti neoplatonici*, Roma 1941.

C. PERA, *In librum Beati Dionysii de divinis nominibus expositio*, Torino 1950.

R. ROQUES, *L' univers Dionysien, structure hierarchique du monde selon le Pseudo-Denys*, Paris 1954.

W. VÖLKER, *Kontemplation und Ekstase bei Pseudo-Dionysius Areopagita*, Wiesbaden 1958.

- E. ELORDUY, *Ammonio Sakkas I. La doctrina de la creaci3n y del mal en Proclo y en Ps.-Areopagita*, Oña 1959.
- A. VANNESTE, *Le mystère de dieu*, Bruges 1959.
- J. PERIN, *Univers Dionysien et univers Augustinien, Aspects de la dialectique*, Raris 1959.
- M. SCHIAVONE, *Neoplatonismo e Cristianesimo nello Pseudo-Dionigi*, Milano 1963.
- E. C. ROLT, *Dionysius the Areopagite on the Divine Names and the Mystical Theology*, New York 1966.
- P. SCOZZOSO, *Ricerche suplo struttura del linguaggio dello Pseudo-Dionigi Areopagita*, Milano 1967.
- ΧΡ. ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ, *Η θεολογία τῆς ἀπουσίας καὶ τῆς ἀγνωσίας τοῦ Θεοῦ με ἀναφορὰ στὶς ἀρεοπαγιτικὲς συγγραφὲς καὶ στὸν Martin Heidegger*, Ἀθῆναι 1967.
- Ν. ΜΑΤΣΟΥΚΑΣ, «Γνώσις καὶ ἀγνωσία Θεοῦ», *Κληρονομία* 2, 1970.
- Ν. Χ. ΚΛΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, *Η γνώσις τοῦ Θεοῦ κατὰ Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην*, Θεσσαλονίκη 1981.

**ΠΕΡΙ
ΘΕΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ**

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ Ο ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ

ΤΩ

ΣΥΜΠΡΕΣΒΥΤΕΡΩ ΤΙΜΟΘΕΩ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Τίς ὁ τοῦ λόγου σκοπὸς
καὶ τίς ἡ περὶ θείων ὀνομάτων παράδοσις

1 Νῦν δὴ, ὦ μακάριε, μετὰ τὰς Θεολογικὰς Ὑποτυ-
πώσεις ἐπὶ τὴν τῶν θείων ὀνομάτων ἀνάπτυξιν, ὡς ἐφι-
κτόν, μετελεύσομαι. Ἐστω δὲ καὶ νῦν ἡμῖν ὁ τῶν Λογίων θε-
σμὸς προδιωρισμένος, τὸ τὴν ἀλήθειαν ἡμᾶς καταδείξασθαι
5 τῶν περὶ Θεοῦ λεγομένων, «οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας ἀνθρωπίνης
λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει τῆς πνευματοκινήτου τῶν θεολόγων
δυνάμεως», καθ' ἣν τοῖς ἀφθέγκτοις καὶ ἀγνώστοις ἀφθέγκτως
καὶ ἀγνώστως συναπτόμεθα, κατὰ τὴν κρείττονα τῆς καθ' ἡμᾶς
λογικῆς καὶ νοερᾶς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας ἔνωσιν.

10 Καθόλου τοιγαροῦν οὐ τολμητέον εἰπεῖν οὔτε μὴν ἐννοῆ-
σαί τι περὶ τῆς ὑπερουσίου καὶ κρυφίας θεότητος παρὰ τὰ θειω-
δῶς ἡμῖν ἐκ τῶν ἱερῶν Λογίων ἐκπεφασμένα. Τῆς γὰρ ὑπὲρ
λόγον καὶ νοῦν καὶ οὐσίαν αὐτῆς ὑπερουσιότητος ἀγνωσίᾳ αὐτῇ
τὴν ὑπερούσιον ἐπιστήμην ἀναθετέον, τοσοῦτον ἐπὶ τὸ ἀναντες
15 ἀνανεύοντας, ὅσον ἑαυτὴν ἐνδίδωσιν ἢ τῶν θεαρχικῶν Λογίων

1. Σ' ὅλες τίς πραγματεῖες ἡ θεία Γραφή ὀνομάζεται Λόγια.

Ο ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ
ΠΡΟΣ
ΤΟΝ ΣΥΜΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟ ΤΙΜΟΘΕΟ
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Ποιός ὁ σκοπὸς τῆς πραγματείας καὶ
ποιὰ ἡ παράδοσις περὶ τῶν θείων ὀνομάτων

Τώρα λοιπόν, ὦ μακάριε, μετὰ τὶς Θεολογικὰς Ὑποτυπώσεις θὰ μεταβῶ κατὰ τὸ ἐφικτὸ στὴν ἀνάπτυξι τοῦ θέματος *Περὶ τῶν θείων Ὀνομάτων*. Θὰ εἶναι δὲ κι' ἐδῶ ὡσὰν κανὼν τῆς διαπραγματεύσεως ἢ ἐντολὴ τῶν Λογίων¹ ν' ἀποδείξωμε τὴν ἀλήθεια τῶν περὶ Θεοῦ λόγων «ὄχι μὲ πειστικὰ ἐπιχειρήματα, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐπιβεβαίωσι τῆς πνευματοκίνητης δυνάμεως τῶν θεολόγων»². Μὲ αὐτὴν τὴ δύναμι συναπτόμαστε πρὸς τὶς ἄρρητες καὶ ἄγνωστες ἀλήθειες ἀρρήτως καὶ ἀγνώστως, σὲ μιὰ ἔνωσι πού εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴ λογικὴ καὶ νοερὴ μας δύναμι καὶ ἐνέργεια.

Ἐπομένως εἶναι ἀνεπίτρεπτη ἢ τόλμη νὰ εἰποῦμε ἢ νὰ σκεφθοῦμε περὶ τῆς ὑπερούσιας καὶ κρυφῆς θεότητος κάτι πέρα ἀπὸ ἐκεῖνα πού μᾶς ἔχουν ἀποκαλύψει θειωδῶς τὰ ἱερὰ Λόγια. Διότι τὴν ὑπερούσια ἐπιστήμη αὐτῆς τῆς ὑπερουσιότητος πού ξεπερνᾷ λόγῳ καὶ νοῦ καὶ οὐσία πρέπει νὰ τὴν ἀναθέσωμε στὴν ἴδια τὴν ἀγνωσία, κυττάζοντας πρὸς τὰ ὑψηλὰ τόσο,

2. Α'. Κορ. 2,4. μὲ κάποια διασκευή.

ἀκτίς, πρὸς τὰς ὑπερτέρας αὐγὰς τῆ περὶ τὰ θεῖα σωφροσύνη καὶ ὀσιότητι συστέλλομένους. Καὶ γάρ, εἴ τι δεῖ τῆ πανσόφω καὶ ἀληθεστάτῃ θεολογίᾳ πείθεσθαι, κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐκάστου τῶν νόων ἀνακαλύπτεται τὰ θεῖα καὶ ἐποπτεύεται, τῆς θεαρχι-
 5 κῆς ἀγαθότητος ἐν σωστικῇ δικαιοσύνη τῶν ἐν μέτρῳ τὴν ἀμε-
 τρίαν θεοπρεπῶς, ὡς ἀχώρητον, ἀποδιαστελλούσης. Ὡσπερ
 γὰρ ἄληπτα καὶ ἀθεώρητα τοῖς αἰσθητοῖς ἐστὶ τὰ νοητά, καὶ
 τοῖς ἐν πλάσει καὶ τύπῳ τὰ ἀπλᾶ καὶ ἀτύπωτα, τοῖς τε κατὰ
 σωμάτων σχήματα μεμορφωμένοις ἢ τῶν ἀσωμάτων ἀναφῆς
 10 καὶ ἀσχημάτιστος ἀμορφία, κατὰ τὸν αὐτὸν τῆς ἀληθείας λόγον
 ὑπέρεκται τῶν οὐσιῶν ἢ ὑπερούσιος ἀοριστία καὶ τῶν νόων ἢ
 ὑπὲρ νοῦν ἐνότης· καὶ πάσαις διανοίαις ἀδιανόητόν ἐστι τὸ ὑπὲρ
 διάνοιαν ἔν, ἄρρητόν τε λόγῳ παντὶ τὸ ὑπὲρ λόγον ἀγαθόν, ἐνὰς
 ἐνοποιὸς ἀπάσης ἐνάδος καὶ ὑπερούσιος οὐσία καὶ νοῦς ἀνόητος
 15 καὶ λόγος ἄρρητος, ἀλογία καὶ ἀνοησία καὶ ἀνωθυμία, κατὰ
 μηδὲν τῶν ὄντων οὐσα· καὶ αἴτιον μὲν τοῦ εἶναι πᾶσιν, αὐτὸ δὲ
 μὴ ὄν, ὡς πάσης οὐσίας ἐπέκεινα καὶ ὡς ἂν αὐτὸ περὶ ἑαυτοῦ
 κυρίως καὶ ἐπιστητῶς ἀποφαίνοιτο.

2 Περὶ ταύτης οὖν, ὡς εἴρηται, τῆς ὑπερουσίου καὶ κρυφίας
 20 θεότητος οὐ τολμητέον εἰπεῖν οὔτε μὴν ἐννοῆσαι τι, παρὰ τὰ
 θεοειδῶς ἡμῖν ἐκ τῶν ἱερῶν Λογίων ἐκπεφασμένα· καὶ γὰρ ὡς
 αὐτὴ περὶ ἑαυτῆς ἐν τοῖς Λογίοις ἀγαθοπρεπῶς παραδέδωκεν, ἢ
 μὲν αὐτῆς ὅ τι ποτέ ἐστὶν ἐπιστήμη καὶ θεωρία, πᾶσιν ἄβατός
 ἐστὶ τοῖς οὐσιν, ὡς πάντων ὑπερουσίως ἐξηρημένη. Καὶ πολ-
 25 λούς τῶν θεολόγων εὐρήσεις οὐ μόνον ὡς ἀόρατον αὐτὴν καὶ
 ἀπερίληπτον ὑμνηκότας, ἀλλὰ καὶ ἀνεξερεύνητον ἄμα καὶ ἀνεξι-
 χνίαστον, ὡς οὐκ ὄντος ἴχνους οὐδενὸς τῶν ἐπὶ τὴν κρυφίαν αὐ-

3. Τὸ μέρος τοῦ Θεοῦ ποῦ δὲν μετρεῖται καὶ δὲν νοεῖται ξεχωρίζεται ἀπὸ τὰ νοούμενα καὶ μετρούμενα.

4. Βλ. π.χ. Ἐξ. 6,3 «καὶ τὸ ὄνομά μου οὐκ εἶπον αὐτοῖς».

5. Βλ. π.χ. Ματθ. 11,11· «οὐδεὶς οἶδε τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός». Βλ. καὶ Ἰω. 1,18. Α'. Κορ. 2,11.

ὅσο παραχωρεῖ τὸν ἑαυτὸ τῆς ἢ ἀκτῖνα τῶν θεαρχικῶν Λογίων, ἀποφεύγοντας νὰ ἐπεκταθοῦμε πρὸς ἀνώτερες αὐγές ἀπὸ σωφροσύνη καὶ εὐλάβεια ἀπέναντι στὰ θεῖα. Ἐὰν πράγματι πρέπει νὰ πεισθοῦμε σὲ ὅσα λέγει ἡ πάνσοφη καὶ ἀληθέστατη θεολογία, τὰ θεῖα φανερώνονται καὶ ἐποπτεύονται ἀπὸ κάθε νοῦ ἀνάλογα μὲ τὴν ἰκανότητά του, καθ' ὅσον ἡ θεαρχικὴ ἀγαθότης μὲ σωτηριώδη δικαιοσύνη ἀποχωρίζει θεοπρεπῶς τὴν ἀμετρία τῆς, ὡς ἀχώρητη, ἀπὸ τὰ μετρούμενα πράγματα³. Ὅπως δηλαδὴ εἶναι ἀκατάληπτα καὶ ἀθεώρητα τὰ νοητὰ ἀπὸ τὰ αἰσθητά, τὰ ἀπλᾶ καὶ ἀτύπωτα ἀπὸ τὰ ἐντεταγμένα στὴν πλάσι καὶ στὸν τύπο, καὶ τὰ εὐρισκόμενα σὲ ἄψαυστη καὶ ἀσχημάτιστη ἀμορφία ἀπὸ τὰ διαμορφωμένα σχήματα σωμάτων, κατὰ τὸν ἴδιο λόγο ἡ ὑπερούσια ἀοριστία ὑπέρκειται τῶν οὐσιῶν καὶ ἡ ὑπὲρ νοῦν ἐνότης ὑπέρκειται τῶν νόων· κατὰ τὸν ἴδιο ἐπίσης λόγο σὲ ὅλες τὶς διάνοιες εἶναι ἀκατανόητο τὸ ἐπάνω ἀπὸ τὴ διάνοια Ἐνα, καὶ ἄρρητο μὲ ὁποιοδήποτε λόγο τὸ ἐπάνω ἀπὸ λόγο ἀγαθό· εἶναι ἐνοποιὸς ἐνὰς κάθε ἐνάδος καὶ ὑπερούσια οὐσία, νοῦς ἀνόητος καὶ λόγος ἄρρητος, ἀλογία καὶ ἀνοησία καὶ ἀνωθυμία, πού δὲν παρουσιάζεται μὲ κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα· καὶ εἶναι μὲν αὐτὸ τὸ Ἐνα αἷτιο τῆς ὑπάρξεως σὲ ὅλα, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἴδιο εἶναι μὴ ὄν, διότι εἶναι ἐπέκεινα ἀπὸ κάθε οὐσία, ὅπως τὸ ἴδιο θ' ἀποφαινόταν περὶ ἑαυτοῦ μὲ ἐγκυρότητα καὶ ἐπίγνωσι⁴.

Γι' αὐτὴν λοιπὸν τὴν ὑπερούσια καὶ κρυφία θεότητα, ὅπως ἔχει λεχθῆ, εἶναι παράτολμο νὰ εἰποῦμε ἢ νὰ σκεφθοῦμε τίποτε διαφορετικὸ ἀπὸ ὅσα μᾶς ἔχουν θειωδῶς ἀποκαλύψει τὰ ἱερά Λόγια. Διότι, ὅπως ἡ ἴδια ἡ θεότης ἐδίδαξε ἀγαθοπρεπῶς περὶ ἑαυτῆς στὰ Λόγια⁵, ἡ ἐπιστήμη καὶ θεωρία τῆς, ὅ,τι κι' ἂν εἶναι, εἶναι ἄβατη γιὰ ὅλα τὰ ὄντα, διότι ξεπερνᾷ ὑπερουσίως τὶς δυνατότητες ὄλων. Καὶ θὰ εὐρῆς πολλοὺς θεολόγους νὰ τὴν ἔχουν ἐξυμνήσει ὄχι μόνον ὡς ἀόρατη καὶ ἀσύλληπτη, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ὡς ἀνεξερεύνητη καὶ ἀνεξιχνίαστη⁶, ὥστε νὰ μὴ

6. Βλ. π.χ. Ρωμ. 11,33, «ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ».

τῆς ἀπειρίαν διεληλυθότων. Οὐ μὴν ἀκοινώνητόν ἐστι καθόλου
 τάγαθόν οὐδενὶ τῶν ὄντων, ἀλλ' ἐφ' ἑαυτοῦ μονίμως τὴν ὑπε-
 ρούσιον ἰδρῦσαν ἀκτῖνα ταῖς ἐκάστου τῶν ὄντων ἀναλόγοις ἐλ-
 λάμψεσιν ἀγαθοπρεπῶς ἐπιφαίνεται καὶ πρὸς τὴν ἐφικτὴν αὐ-
 5 τοῦ θεωρίαν καὶ κοινωνίαν καὶ ὁμοίωσιν ἀνατείνει τοὺς ἱεροὺς
 νόας, τοὺς ὡς θεμιτὸν αὐτῷ καὶ ἱεροπρεπῶς ἐπιβάλλοντας καὶ
 μήτε πρὸς τὸ ὑπέρτερον τῆς ἐναρμονίως ἐνδιδομένης θεοφα-
 νείας ἀδυνάτως ἀπαιθροδιαζομένους μήτε πρὸς τὸ κάταντες ἐκ
 τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον ὑφέσεως ἀπολισθαίνοντας, ἀλλ' εὐσταθῶς τε
 10 καὶ ἀκλινῶς ἐπὶ τὴν ἀκτῖνα τὴν αὐτοῖς ἐπιλάμπουσαν ἀνατεινο-
 μένους καὶ τῷ συμμέτρῳ τῶν θεμιτῶν ἐλλάμψεων ἔρωτι μετ'
 εὐλαβείας ἱερᾶς σωφρόνως τε καὶ ὁσίως ἀναπτερουμένους.

3 Τούτοις ἐπόμενοι τοῖς θεαρχικοῖς ζυγοῖς, οἱ καὶ τὰς ὅλας
 διακυβερνῶσι τῶν ὑπερουρανίων τάξεων ἀγίας διακοσμῆσεις,
 15 τὸ μὲν ὑπὲρ νοῦν καὶ οὐσίαν τῆς θεαρχίας κρύφιον ἀνεξερευνή-
 τοις καὶ ἱεραῖς νοδὸς εὐλαβείαις, τὰ δὲ ἄρρητα σῶφρονι σιγῇ τι-
 μῶντες, ἐπὶ τὰς ἐλλάμπουσας ἡμῖν ἐν τοῖς ἱεροῖς Λογίοις αὐγὰς
 ἀνατεινόμεθα καὶ πρὸς αὐτῶν φωταγωγούμεθα πρὸς τοὺς θεαρ-
 χικοὺς ὕμνους, ὑπ' αὐτῶν ὑπερκοσμῶς φωτιζόμενοι καὶ πρὸς
 20 τὰς ἱερὰς ὕμνολογίας τυπούμενοι, πρὸς τὸν ὄραν τὰ συμμέτρως
 ἡμῖν δι' αὐτῶν δωρούμενα θεαρχικὰ φῶτα καὶ τὴν ἀγαθοδότιν
 ἀρχὴν ἀπάσης ἱερᾶς φωτοφανείας ὕμνεῖν, ὡς αὐτὴ περὶ ἑαυτῆς
 ἐν τοῖς ἱεροῖς Λογίοις παραδέδωκεν· οἷον, ὅτι πάντων ἐστὶν αἰ-
 τία καὶ ἀρχὴ καὶ οὐσία καὶ ζωὴ, καὶ τῶν μὲν ἀποπιπτόντων αὐ-
 25 τῆς ἀνάκλησίς τε καὶ ἀνάστασις, τῶν δὲ πρὸς τὸ τοῦ θεοειδοῦς
 παραφθαρτικὸν ἀπολισθησάντων ἀνακαινισμὸς καὶ ἀναμόρφω-
 σις, τῶν δὲ κατὰ τινα σάλον ἀνίερων παρακινουμένων ἰδρυσις

7. Ἐννοεῖται ἀνάμεσα στὴν κρυφίότητα τῆς θεότητος καὶ στὴ φανέρωσί
 του.

ὑπάρχη κανένα ἴχνος ἀνθρώπων ποὺ ἔχουν περάσει πρὸς τὴν κρυφὴ ἀπειρία της. Ἐν τούτοις τὸ ἀγαθὸ δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀκοινώνητο σὲ ὅλα τὰ ὄντα, ἀλλά, ἀφοῦ ἐδραίωσε μονίμως ἐπάνω του τὴν ὑπερούσια ἀκτῖνα, φανερόνεται ἀγαθοπρεπῶς μὲ τὶς ἀνάλογες πρὸς κάθε ὄν ἐλλάμψεις καὶ ἀνυψώνει πρὸς τὴν ἐφικτὴ θεωρία καὶ κοινωνία καὶ ὁμοίωσί του τοὺς ἱεροὺς νόες, ποὺ τὸν πλησιάζουν ἱεροπρεπῶς ὅσο εἶναι θεμιτό. Ἀνυψώνει τοὺς νόες ποὺ δὲν κινουῦνται ἀθαδῶς πρὸς πράγματα ὑπέρτερα ἀπὸ τὴν ἐναρμονίως παραχωρουμένη θεοφάνεια, ποὺ εἶναι ἀνεφικτα, οὔτε γλιστροῦν πρὸς τὸν κατήφορο ἀπὸ τὴν πρὸς τὸ κακὸ κλίσι, ἀλλὰ τείνουν τὰ βλέμματα σταθερῶς καὶ ἀκλινῶς πρὸς τὴν ἀκτῖνα ποὺ λάμπει ἐπάνω τους καὶ ἀπὸ τὸν σύμμετρο ἔρωτα πρὸς τὶς θεμιτὲς σ' αὐτοὺς ἐλλάμψεις ἀναπτερόνονται μὲ εὐλάβεια σωφρόνως καὶ ὁσίως.

3 Ἀκολουθώντας αὐτὸ τὸ θεαρχικὸ ἰσοζύγιο⁷, ποὺ κυβερνᾷ ἐπίσης καὶ ὅλες τὶς ἅγιες διακοσμήσεις τῶν ὑπερουρανίων τάξεων, τιμοῦμε τὴν ἐπάνω ἀπὸ νοῦ καὶ οὐσία κρυφιότητα τῆς θεαρχίας μὲ ἀπερίεργη εὐλάβεια τοῦ νοῦ καὶ τὰ ἄρρητα μὲ σῶφρονα σιγή· ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἀνυψώνομε τὰ μάτια πρὸς τὶς αὐγὲς ποὺ μᾶς ἐλλάμπουν μέσα ἀπὸ τὰ ἱερὰ Λόγια καὶ φωταγωγοῦμαστε ἀπὸ αὐτὲς πρὸς τοὺς θεαρχικοὺς ὕμνους, φωτιζόμενοι ἀπὸ αὐτὲς ὑπερκοσμῶς καὶ ἀποτυπούμενοι πρὸς τὶς ἱερὲς ὕμνολογίες, μὲ τρόπο ὥστε νὰ βλέπωμε τὰ συμμέτρως δωριζόμενα σ' ἐμᾶς ἀπὸ αὐτὲς θεαρχικὰ φῶτα καὶ νὰ ὑμνοῦμε τὴν ἀγαθοδοτίδα ἀρχὴν κάθε ἱερῆς φωτοφανείας, ὅπως αὐτὴ ἢ ἴδια ἐδίδαξε γιὰ τὸν ἑαυτὸ της στὰ ἱερὰ Λόγια⁸. Ἐπὶ παραδείγματι, πρέπει νὰ τὴν ὑμνοῦμε ὅτι εἶναι τῶν ὄλων αἰτία καὶ ἀρχή, οὐσία καὶ ζωή, καὶ αὐτῶν μὲν ποὺ ξεπέφτουν ἀπὸ αὐτὴν ἀνάκλησις καὶ ἀνάστασις, αὐτῶν δὲ ποὺ ἐγλίστησαν πρὸς τὴν παραφθορὰ τοῦ θεοειδοῦς χαρακτηῆρος ἀνακαινισμὸς καὶ ἀναμόρφωσις· ἐκείνων ποὺ κλονίζονται ἀπὸ ἀνίερη ταραχὴ ἱερὰ ἐδραίωσις κι'

8. Οἱ ἐπόμενοι χαρακτηρισμοί, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι αἰτία καὶ ἀρχή, οὐσία καὶ ζωὴ τῶν ὄντων, ἀνακαινισμὸς καὶ ἀναμόρφωσις, καὶ τὰ πρόμοια, ἀποτελοῦν σύνοψι τῆς διδασκαλίας τῆς Καινῆς Διαθήκης.

ἱερὰ καὶ τῶν ἐστηκότων ἀσφάλεια, καὶ τῶν ἐπ' αὐτὴν ἀναγομέ-
νων ἀνατατικὴ χειραγωγία καὶ τῶν φωτιζομένων ἔλλαμψις, καὶ
τῶν τελουμένων τελεταρχία καὶ τῶν θεουμένων θεαρχία, καὶ
τῶν ἀπλουμένων ἀπλότης καὶ τῶν ἐνιζομένων ἐνότης, ἀρχῆς
5 ἀπάσης ὑπερουσίως ὑπεράρχιος ἀρχὴ καὶ τοῦ κρυφίου κατὰ τὸ
θεμιτὸν ἀγαθὴ μεταδότις, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἢ τῶν ζώντων ζωὴ
καὶ τῶν ὄντων οὐσία, πάσης ζωῆς καὶ οὐσίας ἀρχὴ καὶ αἰτία,
διὰ τὴν αὐτῆς εἰς τὸ εἶναι τὰ ὄντα παρακτικὴν καὶ συνο-
χικὴν ἀγαθότητα.

4 Ταῦτα πρὸς τῶν θείων Λογίων μεμυήμεθα. Καὶ πᾶσαν, ὡς
εἰπεῖν, τὴν ἱερὰν τῶν θεολόγων ὑμνολογίαν εὐρήσεις πρὸς τὰς
ἀγαθουργοὺς τῆς θεαρχίας προόδους ἐκφαντορικῶς καὶ ὑμνητι-
κῶς τὰς θεωνομίας διασκευάζουσιν. Ὅθεν ἐν πάσῃ σχεδὸν τῇ
θεολογικῇ πραγματείᾳ τὴν θεαρχίαν ὀρῶμεν ἱερῶς ὑμνουμένην·
15 ὡς μονάδα μὲν καὶ ἐνάδα, διὰ τὴν ἀπλότητα καὶ ἐνότητα τῆς
ὑπερφουοῦς ἀμερίας, ἐξ ἧς, ὡς ἐνοποιοῦ δυνάμεως, ἐνιζόμεθα
καὶ τῶν μεριστῶν ἡμῶν ἑτεροτήτων ὑπερκοσμίως συμπτυσσο-
μένων εἰς θεοειδῆ μονάδα συναγόμεθα καὶ θεομίμητον ἔνωσιν·
ὡς Τριάδα δέ, διὰ τὴν τρισυπόστατον τῆς ὑπερουσίου γονιμότη-
20 τος ἐκφανσιν, ἐξ ἧς πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ἐστὶ καὶ
ὀνομάζεται· ὡς αἰτίαν δὲ τῶν ὄντων, ἐπειδὴ πάντα πρὸς τὸ εἶ-
ναι παρήχθη διὰ τὴν αὐτῆς οὐσιοποιὸν ἀγαθότητα· σοφὴν δὲ καὶ
καλὴν, ὅτι τὰ ὄντα πάντα τὰ τῆς οἰκείας φύσεως ἀπαράφθαρτα
διασώζοντα πάσης ἀρμονίας ἐνθέου καὶ ἱερᾶς εὐπρεπείας ἐστὶν
25 ἀνάπλευα· φιλάνθρωπον δὲ διαφερόντως, ὅτι τοῖς καθ' ἡμᾶς
πρὸς ἀλήθειαν ὀλικῶς ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων ἐκοινώ-
νησεν, ἀνακαλουμένη πρὸς ἑαυτὴν καὶ ἄνω τιθεῖσα τὴν ἀνθρω-
πίνην ἐσχατιάν, ἐξ ἧς ἀρρήτως ὁ ἀπλοῦς Ἰησοῦς συνετέθη καὶ

9. Σταθερῶς ὁ Διονύσιος τὴν περιγραφὴν τῶν θείων χαρακτηρίζει ὡς ὑμνολογία, ὑμνεῖν κλπ.

10. Πρόοδοι εἶναι οἱ ἐξοδοὶ τῆς θεότητος, οἱ ἐνέργειαι, ὅπως θὰ ἔλεγαν ἀργότερα οἱ Ἑσυχασταί.

ἐκείνων ποὺ εἶναι σταθεροὶ ἀσφάλεια, ἐκείνων ποὺ ἀνυψώνονται πρὸς αὐτὴν ἀνυψωτικὴ χειραγώγησις κι' ἐκείνων ποὺ φωτίζονται ἔλλαμψις, τῶν τελειουμένων τελεταρχία καὶ τῶν θεουμένων θεαρχία, τῶν ἀπλουμένων ἀπλότης καὶ τῶν ἐνιζομένων ἐνότης· κάθε ἀρχῆς ὑπερουσίας ὑπεράρχια ἀρχὴ καὶ τοῦ κρυφίου κατὰ τὸ θεμιτὸ μεταδότις, καὶ γενικά, ζωὴ τῶν ζώντων καὶ οὐσία τῶν ὄντων, ὅλης τῆς ζωῆς καὶ τῆς οὐσίας ἀρχὴ καὶ αἰτία, ἐξ αἰτίας τῆς ἀγαθότητός της ποὺ παράγει καὶ συνέχει τὰ ὄντα, ὥστε νὰ ὑπάρχουν.

- 4 Αὐτὰ ἔχομε μνηθῆ ἀπὸ τὰ θεῖα Λόγια. Καὶ θὰ ἐλέγαμε ὅτι μπορεῖς νὰ εὐρῆς ὅλη τὴν ἱερὴ ὑμνολογία⁹ τῶν θεολόγων νὰ διαμαρφῶνῃ τὶς θεωνυμίες διακηρυκτικῶς καὶ ὑμνητικῶς σύμφωνα μὲ τὶς ἀγαθουργεῖς προόδους τῆς θεαρχίας¹⁰. Γι' αὐτὸ σὲ ὅλη σχεδὸν τὴ θεολογικὴ γραμματεία βλέπομε τὴ θεαρχία νὰ ὑμνῆται ἱερῶς· ὡς μονὰς καὶ ἕνας γιὰ τὸν ἀπλὸ καὶ ἐνιαῖο χαρακτῆρα τῆς ὑπερφυοῦς ἀμεριστίας, τῆς ὁποίας ἡ ἐνοποιὸς δύναμις ἐνίζει¹¹ κι' ἐμᾶς καί, καθὼς οἱ μεριστὲς ἑτερότητές μας συμπτύσσονται ὑπερκοσμίως, μᾶς συνάγει σὲ θεοειδῆ μονάδα καὶ θεομίμητη ἔνωσι· ὡς Τριάς γιὰ τὴν τρισυπόστατη ἔκφανσι τῆς ὑπερούσιας γονιμότητος, ἀπὸ τὴν ὁποία ὀνομάζεται κάθε πατρια στὸν οὐρανὸ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς¹². ὡς αἰτία τῶν ὄντων, ἐπειδὴ ὅλα ἔχουν παραχθῆ σὲ ὑπαρξὶ ἀπὸ τὴν οὐσιοποιὸ ἀγαθότητά της· ὡς σοφὴ καὶ καλὴ, διότι ὅλα τὰ ὄντα, ἐφ' ὅσον διασώζουν ἀδιάφθορα ὅλα τὰ γνωρίσματα τῆς φύσεώς των, εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ ὅλη τὴν ἔνθεη ἀρμονία καὶ τὴν ἱερὴ εὐπρέπεια· ὡς ἐξαιρετικὰ φιλάνθρωπη, διότι διὰ τῆς μιᾶς ἀπὸ τὶς ὑποστάσεις της ἐκοινώνησε ἀληθινὰ καὶ ὀλικά μὲ τὴν ἀνθρωπίνη μας φύσι, ἀνακαλώντας τὴν πρὸς ἑαυτὴν καὶ ἀνεβάζοντάς τὴν ψηλὰ ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνη μικρότητα, ἀπὸ τὴν ὁποία συνετέθη ὁ ἀπλὸς Ἰη-

11. «Ἐνιζόμεθα» σημαίνει ὅτι παίρνομε τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἐνός, τοῦ Θεοῦ.

12. Ἐφ. 3,15.

παράτασιν εἴληφε χρονικὴν ὁ αἰδῖος καὶ εἰσω τῆς καθ' ἡμᾶς ἐγεγόνει φύσεως, ὁ πάσης τῆς κατὰ πᾶσαν φύσιν τάξεως ὑπερουσίως ἐκβεβηκῶς μετὰ τῆς ἀμεταβόλου καὶ ἀσυγχύτου τῶν οἰκείων ἰδρύσεως.

5 Καὶ ὅσα ἄλλα θεουργικὰ φῶτα τοῖς Λογίοις ἀκολουθῶς ἢ τῶν ἐνθέων ἡμῶν καθηγεμόνων κρυφία παράδοσις ἐκφαντορικῶς ἡμῖν ἐδωρήσατο, ταῦτα καὶ ἡμεῖς μεμνήμεθα· νῦν μὲν ἀναλόγως ἡμῖν, διὰ τῶν ἱερῶν παραπετασμάτων τῆς τῶν λογίων καὶ τῶν ἱεραρχικῶν παραδόσεων φιλανθρωπίας, αἰσθητοῖς τὰ
10 νοητὰ καὶ τοῖς οὖσι τὰ ὑπερούσια περικαλυπτούσης καὶ μορφᾶς καὶ τύπους τοῖς ἀμορφώτοις τε καὶ ἀτυπώτοις περιτιθείσης καὶ τὴν ὑπερφυῆ καὶ ἀσχημάτιστον ἀπλότητα τῆ ποικιλία τῶν μεριστῶν συμβόλων πληθυνούσης τε καὶ διαπλαττούσης· τότε δέ, ὅταν ἀφθαρτοὶ καὶ ἀθάνατοι γενώμεθα καὶ τῆς χριστοειδοῦς καὶ
15 μακαριωτάτης ἐφικώμεθα λήξεως, «πάντοτε σὺν Κυρίῳ», κατὰ τὸ λόγιον, «ἐσόμεθα», τῆς μὲν ὄρατῆς αὐτοῦ θεοφανείας ἐν πανάγνοις θεωρίαις ἀποπληρούμενοι, φανοτάταις μαρμαρυγαῖς ἡμᾶς περιαιγαζούσης, ὡς τοὺς μαθητὰς ἐν ἐκείνῃ τῇ θειοτάτῃ μεταμορφώσει, τῆς δὲ νοητῆς αὐτοῦ φωτοδοσίας ἐν ἀπαθειῇ καὶ
20 ἀδῶ τῷ νῶ μετέχοντες καὶ τῆς ὑπὲρ νοῦν ἐνώσεως ἐν ταῖς τῶν ὑπερφανῶν ἀκτίνων ἀγνώστοις καὶ μακαρίαις ἐπιβολαῖς, ἐν θειοτέρῳ μιμήσει τῶν ὑπερουρανίων νόων· «ἰσάγγελου» γάρ, ὡς ἢ τῶν Λογίων ἀλήθειά φησιν, «ἐσόμεθα καὶ υἱοὶ Θεοῦ, τῆς ἀναστάσεως υἱοὶ ὄντες».

25 Νῦν δέ, ὡς ἡμῖν ἐφικτόν, οἰκείοις μὲν εἰς τὰ θεῖα συμβόλοις χρώμεθα, κάκ τούτων αὔθις ἐπὶ τὴν ἀπλῆν καὶ ἠνωμένην τῶν νοητῶν θεαμάτων ἀλήθειαν ἀναλόγως ἀνατεινόμεθα, καὶ μετὰ πᾶσαν τὴν καθ' ἡμᾶς τῶν θεοειδῶν νόησιν, ἀποπαύοντες

13. Βλ. τὸν ὄρο τῆς Συνόδου Χαλκηδόνος· «εἷς καὶ ὁ αὐτὸς Χριστὸς καὶ ἐν δύο φύσεσιν ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως, εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν».

14. Α' Θεσσ. 4,17.

σοῦς με τρόπο ἄρρητο, ἐπῆρε χρονικὴ διάστασι ὁ αἶδιος καὶ εἰσῆλθε μέσα στὴ φύσι μας αὐτὸς ποὺ εἶναι ἔξω ἀπὸ ὅλην τὴν κάθε φυσικὴ τάξι ὑπερουσίως, ἐνῶ διατηρεῖ ἀμετάβλητη καὶ ἀσύγχυτη τὴ σύστασι τῶν στοιχείων του¹³.

Καὶ ὅσα ἄλλα ἐπίσης θεουργικὰ φῶτα, σύμφωνα με τὰ Λόγια, μᾶς ἐδώρισε ἀποκαλυπτικῶς ἢ κρυφία παράδοσις τῶν ἐνθέων ὁδηγητῶν μας, αὐτὰ τὰ ἔχομε μνηθῆ κι' ἐμεῖς· τώρα μὲν τὰ ἔχομε μνηθῆ, ἀναλόγως πρὸς τὶς ἰκανότητές μας, διὰ τῶν ἱερῶν παραπετασμάτων ποὺ ἡ θεία φιλανθρωπία μᾶς προσφέρει με τοὺς λόγους καὶ τὶς ἱερὲς παραδόσεις, καλύπτοντας τὰ νοητὰ με αἰσθητὰ καὶ τὰ ὑπερούσια με τὰ ὄντα, ἐπενδύοντας τὰ ἀμόρφωτα καὶ ἀτύπωτα με μορφές καὶ τύπους, πληθύνοντας καὶ παριστάνοντας τὴν ὑπερφυῆ καὶ ἀσχημάτιστη ἀπλότητα με τὴν ποικιλία τῶν μεριστῶν συμβόλων· τότε δέ, ὅταν γίνωμε ἄφθαρτοι καὶ ἀθάνατοι καὶ φθάσωμε στὴ χριστοειδῆ καὶ μακαριωτάτη κληρονομία, «θὰ εἴμαστε πάντοτε μαζί με τὸν Κύριο»¹⁴, σύμφωνα με τὸ λόγιο· μέσα στὶς πάναγνες θεωρίες θὰ εἴμαστε γεμᾶτοι ἀπὸ τὴν ὁρατὴ θεοφάνειά του, ποὺ μᾶς περιαιγάζει με λαμπερὲς μαρμαρυγές, ὅπως τοὺς μαθητὰς σ' ἐκείνη τὴ θειοτάτη μεταμόρφωσι¹⁵, καὶ θὰ μετέχωμε τῆς νοητῆς φωτοδοσίας του με ἀπαθῆ καὶ ἄυλον νοῦ καὶ τῆς ὑπεράνω τοῦ νοῦ ἐνώσεως με τὶς ἄγνωστες, μακάριες καὶ ὑπέρλαμπρες ἀκτινοβολίες, μιμούμενοι θείως τοὺς οὐρανίους νόες· διότι, ὅπως λέγει ἡ ἀλήθεια τῶν Λογίων, «θὰ εἴμαστε ἰσάγγελοι καὶ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ θὰ εἴμαστε υἱοὶ τῆς ἀναπαύσεως»¹⁶.

Ἔτι, ὅμως, ὅσο μᾶς εἶναι ἐφικτό, χρησιμοποιοῦμε γιὰ τὶς θεῖες ἀλήθειες οἰκεῖα μας σύμβολα, κι' αὐτὰ πάλι μᾶς ἀνατείνουν πρὸς τὴν ἀπλῆ κι' ἐνωμένη ἀλήθεια τῶν νοητῶν θεαμάτων, ἀνάλογα με τὴν ἰκανότητά μας· κι' ἀφοῦ κατὰ τὶς δυνάμεις μας νοήσωμε τὶς θεοειδεῖς πραγματικότητες, καταπαύοντας τῆς νοερῆς μας ἐνέργειας, ἐγγίζομε κατὰ τὸ θεμιτὸ τὴν ὑπερούσια

15. Ματθ. 17,1-8. καὶ παράλληλα.

16. Λουκᾶ 20, 36.

ἡμῶν τὰς νοεράς ἐνεργείας, εἰς τὴν ὑπερούσιον ἀκτῖνα κατὰ τὸ θεμιτὸν ἐπιβάλλομεν, ἐν ἧ̄ πάντα τὰ πέρατα πασῶν τῶν γνώσεων ὑπεραρρήτως προϋφέστηκεν, ἦν οὔτε ἐννοῆσαι δυνατόν οὔτε εἰπεῖν οὔτε ὄλως πως θεωρῆσαι διὰ τὸ πάντων αὐτὴν ἐξηρημέ-
5 νην εἶναι καὶ ὑπεράγνωστον, καὶ πασῶν μὲν τῶν οὐσιωδῶν γνώσεων καὶ δυνάμεων τὰς ἀποπερατώσεις ἅμα καὶ πάσας ὑπερουσίως ἐν ἑαυτῇ προειληφυῖαν, πάντων δὲν ἀπεριλήπτω δυνάμει καὶ τῶν ὑπερουρανίων νόων ὑπεριδρυμένην. Εἰ γὰρ αἱ γνώσεις πᾶσαι τῶν ὄντων εἰσὶ καὶ εἰς τὰ ὄντα τὸ πέρασ ἔχουσιν,
10 ἡ πάσης οὐσίας ἐπέκεινα καὶ πάσης γνώσεώς ἐστὶν ἐξηρημένη.

5 Καὶ μὴν, εἰ κρείττων ἐστὶ παντὸς λόγου καὶ πάσης γνώσεως, καὶ ὑπὲρ νοῦν καθόλου καὶ οὐσίαν ἴδρυται, πάντων μὲν οὔσα περιληπτικὴ καὶ συναπτικὴ καὶ συλληπτικὴ καὶ προληπτικὴ, πᾶσι δὲ αὐτῶς καθόλου ἄληπτος, καὶ οὔτε αἴσθησις αὐτῆς
15 ἐστὶν οὔτε φαντασία οὔτε δόξα οὔτε ὄνομα οὔτε λόγος οὔτε ἐπαφή οὔτε ἐπιστήμη, πῶς ὁ περὶ θείων ὀνομάτων ἡμῖν διαπραγματευθήσεται λόγος, ἀκλήτου καὶ ὑπερωνύμου τῆς ὑπερουσίου θεότητος ἀποδεικνυμένης;

Ἄλλ' ὅπερ ἔφημεν, ἠνίκα τὰς Θεολογικὰς Ὑπο-
20 τὺ π ὠ σ ε ι ς ἐξετιθέμεθα, τὸ ἔν, τὸ ὑπεράγνωστον, τὸ ὑπερούσιον, αὐτοτάγαθον ὅπερ ἐστὶ, τὴν τριαδικὴν ἐνάδα φημί, τὴν ὁμόθεον καὶ ὁμοάγαθον, οὔτε εἰπεῖν, οὔτε ἐννοῆσαι δυνατόν· ἀλλὰ καὶ αἱ τῶν ἀγίων δυνάμεων ἀγγελοπρεπεῖς ἐνώσεις, ἃς εἴτε ἐπιβολὰς εἴτε παραδοχὰς χρὴ φάναι τῆς ὑπεραγνώστου καὶ
25 ὑπερφανοῦς ἀγαθότητος, ἄρρητοί τε εἰσὶ καὶ ἄγνωστοι, καὶ μόνοις αὐτοῖς ἐνυπάρχουσι τοῖς ὑπὲρ γνῶσιν ἀγγελικὴν ἠξιωμένοις αὐτῶν ἀγγέλοις.

Ταύταις οἱ θεοειδεῖς ἀγγελομιμήτως, ὡς ἐφικτόν, ἐνούμενοι νόες (ἐπειδὴ κατὰ πάσης νοεράς ἐνεργείας ἀπόπαυσιν ἢ
30 τοιάδε γίνεταί τῶν ἐκθεουμένων νόων πρὸς τὸ ὑπέρθεον φῶς ἐνώσις) ὑμνοῦσιν αὐτὸ κυριώτατα διὰ τῆς πάντων τῶν ὄντων

ἀκτίνα, στήν ὁποία προϋφίστανται ὑπεραρρήτως ὅλα τὰ πέρατα ὄλων τῶν γνώσεων, τήν ὁποία δὲν εἶναι δυνατὸ οὔτε νὰ ἐννοήσωμε οὔτε νὰ ἐκφράσωμε οὔτε γενικὰ κάπως νὰ θεωρήσωμε, διότι εἶναι ἐξαιρεμένη ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα καὶ ὑπεράγνωστη, διότι ἔχει ἀπὸ πρὶν συμπεριλάβει μέσα τῆς ὑπερουσίως ὅλα μαζί τὰ ὄρια ὄλων τῶν γνώσεων καὶ δυνάμεων ποὺ ἀναφέρονται στὶς οὐσίες καὶ διότι εἶναι ἐδραιωμένη ἐπάνω καὶ ἀπὸ τοὺς ὑπερουρανίους νόες μὲ ἀσύλληπτη δύναμι. Πράγματι, ἂν ὅλες οἱ γνῶσεις ἀνήκουν στὰ ὄντα καὶ τελειώνουν στὰ ὄντα, ἡ ἀκτίνα ποὺ εἶναι ἐπέκεινα κάθε οὐσίας, εἶναι ἐπίσης ἐξαιρεμένη καὶ ἀπὸ κάθε γνῶσι.

5 Ἐξ ἄλλου, ἂν ἡ ὑπερούσια θεότης εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ κάθε λόγο καὶ γνῶσι, καὶ εἶναι ἐδραιωμένη ὑπεράνω νοῦ καὶ οὐσίας, ἂν εἶναι περιληπτικὴ καὶ συνοπτικὴ, συλληπτικὴ καὶ προληπτικὴ τῶν πάντων, ἀκατάληπτη δὲ κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἀπὸ ὅλα γενικῶς, καὶ δὲν ὑπάρχει γι' αὐτὴν λόγος οὔτε ἐπαφὴ οὔτε ἐπιστήμη, πῶς θὰ διαπραγματευθοῦμε τὸ θέμα περὶ τῶν θείων ὀνομάτων, ἀφοῦ ἡ ὑπερούσια θεότης ἀποδεικνύεται ἀκλήτη καὶ ὑπερώνυμη;

Ἄλλά, ὅπως εἶπαμε ὅταν συντάσσαμε τὶς *Θεολογικὲς Ὑποτυπώσεις*, δὲν εἶναι δυνατὸ οὔτε νὰ ἐκφράσωμε οὔτε νὰ ἐννοήσωμε κατὰ τὴν οὐσία τοῦ τὸ ἓνα, τὸ ἄγνωστο, τὸ αὐτάγαθο, τὴν τριαδικὴ ἐνάδα, τὴν ὁμόθεη καὶ ὁμοάγαθη· ἀλλὰ καὶ οἱ ἀγγελοπρεπεῖς ἐνώσεις¹⁷ τῶν ἁγίων δυνάμεων, εἴτε ἀκτινοβολίες εἴτε δῶρο τῆς ὑπεράγνωστης καὶ ὑπερφώτεινης ἀγαθότητος ὀνομασθοῦν, εἶναι ἄρρητες καὶ ἄγνωστες, καὶ ἐνυπάρχουν μόνο σ' αὐτοὺς τοὺς ἀγγέλους ποὺ ἔγιναν ἄξιοί τους ἐπάνω ἀπὸ ἀγγελικὴ γνῶσι.

Μὲ αὐτὲς τὶς ἐνώσεις ἐνούμενοι ἀγγελομιμήτως οἱ θεοειδεῖς νόες, ὅσο εἶναι ἐφικτὸ (ἐπειδὴ τέτοιου εἴδους ἐνώσεις τῶν θεουμένων νόων πρὸς τὸ ὑπέρθεο φῶς γίνεται κατὰ τὴν κατάπαυσι κάθε νοεραῆς ἐνέργειας), ἀφοῦ ἀφαιρέσουν ὅλα τὰ ὄντα,

17. Εἶναι οἱ ἀγγελικὲς ἐνέργειες ποὺ τείνουν πρὸς τὸ ἓνα.

ἀφαιρέσεως, τοῦτο ἀληθῶς καὶ ὑπερφυῶς ἐλλαμφθέντες ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸ μακαριωτάτης ἐνώσεως, ὅτι πάντων μὲν ἐστὶ τῶν ὄντων αἴτιον, αὐτὸ δὲ οὐδέν, ὡς πάντων ὑπερουσίως ἐξηρημένον.

5 Τὴν μὲν οὖν ὑπερουσιότητα τὴν θεαρχικὴν, ὅτι ποτέ ἐστὶν ἢ τῆς ὑπεραγαθότητος ὑπερύπαρξις, οὔτε ὡς λόγον ἢ δύναμιν, οὔτε ὡς νοῦν ἢ ζωὴν ἢ οὐσίαν ὑμνῆσαι θεμιτὸν οὐδενὶ τῶν ὅσοι τῆς ὑπὲρ πᾶσαν ἀλήθειαν ἀληθείας εἰσὶν ἐρασταί· ἀλλ' ὡς πάσης ἐξεως, κινήσεως, ζωῆς, φαντασίας, δόξης, ὀνόματος, λό-
10 γου, διανοίας, νοήσεως, οὐσίας, στάσεως, ἰδρύσεως, ἐνώσεως, πέρατος, ἀπειρίας, ἀπάντων ὅσα ὄντα ἐστίν, ὑπεροχικῶς ἀφηρημένην. Ἐπειδὴ δὲ ὡς ἀγαθότητος ὑπαρξις αὐτῷ τῷ εἶναι πάντων ἐστὶ τῶν ὄντων αἰτία, τὴν ἀγαθαρχικὴν τῆς θεαρχίας πρόνοιαν ἐκ πάντων τῶν αἰτιατῶν ὑμνητέον· ἐπεὶ καὶ περὶ αὐ-
15 τὴν πάντα καὶ αὐτῆς ἕνεκα, καὶ αὐτὴ ἐστὶ πρὸ πάντων καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῇ συνέστηκε, καὶ τῷ εἶναι ταύτην, ἢ τῶν ὄλων παραγωγή καὶ ὑπόστασις, καὶ αὐτῆς πάντα ἐφίεται, τὰ μὲν νοερά καὶ λογικὰ γνωστικῶς, τὰ δὲ ὑφειμένα τούτων αἰσθητικῶς, καὶ τὰ ἄλλα κατὰ ζωτικὴν κίνησιν ἢ οὐσιώδη καὶ ἐκτικὴν ἐπιτη-
20 δειότητα.

6 Τοῦτο γοῦν εἰδότες οἱ θεολόγοι, καὶ ὡς ἀνώνυμον αὐτὴν ὑμνοῦσι καὶ ἐκ παντὸς ὀνόματος. Ἀνώνυμον μὲν ὡς ὅταν φασὶ τὴν θεαρχίαν αὐτὴν ἐν μιᾷ τῶν μυστικῶν τῆς συμβολικῆς θεοφανείας ὀράσεων ἐπιπληῆξαι τῷ φῆσαντι, «τί τὸ ὄνομά σου;»
25 καὶ ὥσπερ ἀπὸ πάσης αὐτὸν θεωνυμικῆς γνώσεως ἀπάγουσαν, φάναι τό, «καὶ ἵνατί ἐρωτᾷς τὸ ὄνομά μου; καὶ τοῦτ' ἐστὶ θαυμαστόν». Ἡ οὐχὶ τοῦτο ὄντως ἐστὶ τὸ θαυμαστόν ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, τὸ ἀνώνυμον, τὸ «παντὸς ὑπεριδρυμένον ὀνό-

18. Δὲν πρέπει δηλαδὴ ν' ἀποδίδωμε θετικὰς ιδιότητες στὴ θεαρχία, ἀλλὰ ἀρνητικὰς· νὰ μὴ λέγωμε τί ἔχει ἡ θεαρχία, ἀλλὰ τί δὲν ἔχει. Τοῦτο ὁμως καὶ ἀρχήν· διότι, ὅπως ἐξηγεῖται πρακάτω, ὑπὸ προϋποθέσεις ἐπιτρέπεται καὶ ἡ καταφατικὴ ἐξύμνησις.

ὕμνοῦν αὐτὸ τὸ φῶς καταλληλότατα, διότι φωτίζονται ἀληθῶς καὶ ὑπερφυῶς ἀπὸ τῆ μακάρια πρὸς αὐτὸ ἔνωσι καὶ διδάσκονται τοῦτο, ὅτι αὐτὸ μὲν εἶναι αἷτιο ὅλων τῶν ὄντων, τὸ ἴδιο ὁμως δὲν εἶναι ὄν, ἀφοῦ ὑπερβαίνει ὅλα τὰ ὄντα ὑπερουσίως.

Τὴν θεαρχικὴ λοιπὸν ὑπερουσιότητα, ὅ,τι κι' ἂν εἶναι ἢ ὑπερύπαρξις τῆς ὑπεραγαθότητος, δὲν εἶναι θεμιτὸ νὰ τὴν ὑμνήσῃ κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἐραστὰς τῆς ἀλήθειας ποὺ εὐρίσκεται ἐπάνω ἀπὸ κάθε ἀλήθεια οὔτε ὡς λόγος ἢ δύναμις, οὔτε ὡς νοῦν ἢ ζωὴ ἢ οὐσία· ἀλλὰ πρέπει νὰ τὴν ὑμνοῦμε ὡς ὑπεροχικῶς στερημένη κάθε ἕξεως, κινήσεως, ζωῆς, φαντασίας, γνώμης, ὀνόματος, λόγου, διάνοιας, νοήσεως, οὐσίας, στάσεως, ἐδραιώσεως, ἐνώσεως, πέρατος, ἀπειρίας, ὅλων δηλαδὴ ὅσα εἶναι ὄντα¹⁸. Ἐπειδὴ δὲ ὡς ὑπόστασις τῆς ἀγαθότητος μὲ μόνη τὴν ὑπαρξί τῆς εἶναι ὅλων τῶν ὄντων αἷτια, πρέπει ἢ ἀγαθαρχικὴ πρόνοια τῆς θεαρχίας νὰ ὑμνῆται γιὰ ὅλα τὰ αἷτιατά· διότι καὶ γύρω τῆς καὶ ἐξ αἷτίας τῆς εἶναι τὰ πάντα, αὐτὴ εἶναι πρὶν ἀπὸ ὅλα καὶ ὅλα ὑφίστανται μέσα σ' αὐτήν, ἢ παραγωγή καὶ ὑπόστασις τῶν ὅλων ὀφείλεται στὸ ὅτι ὑπάρχει αὐτὴ, καὶ αὐτὴν ποθοῦν τὰ πάντα, τὰ μὲν νοερά καὶ λογικὰ γνωστικῶς, τὰ δὲ κατώτερα αὐτῶν αἰσθητικῶς, καὶ τὰ ἄλλα μὲ μιὰ ζωτικὴ κίνησι ἢ μὲ μιὰ ἐπιτηδειότητα ἐγγενῆ ἢ ἐπίκτητη.

- 6 Γνωρίζοντας λοιπὸν τοῦτο οἱ θεολόγοι¹⁹, τὴν ὑμνοῦν ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς ἀνώνυμη, ἀφ' ἑτέρου δὲ μὲ κάθε ὄνομα. Ὡς ἀνώνυμη τὴν ὑμνοῦν, ὅπως ὅταν λέγουν ὅτι ἢ ἴδια ἢ θεαρχία σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς μυστικὲς ὀράσεις τῆς συμβολικῆς θεοφανείας ἐπέπληξε τὸν ἐρωτήσαντα, «ποιό εἶναι τὸ ὄνομά σου;»²⁰, καὶ σὰν νὰ τὸν ἀπεμάκρυνε ἀπὸ κάθε θεωνυμικὴ γνώσι, εἶπε, «γιατί ἐρωτᾷς γιὰ τὸ ὄνομά μου; Κι' αὐτὸ ἀκόμη εἶναι θαυμαστό»²¹. Ἦ μήπως ἀλήθεια δὲν εἶναι τοῦτο τὸ θαυμαστὸ ὄνομα, τὸ ἐπάνω ἀπὸ κάθε ὄνομα, τὸ ἀνώνυμο, τὸ «ἐδραιωμένο ἐπάνω ἀπὸ κάθε ὄνο-

19. Εἶναι οἱ συγγραφεῖς τῶν βιβλικῶν κειμένων.

20. Ἦταν ὁ Ἰακώβ, Γεν. 32,29.

21. Κριτ. 13,18. Γεν. 32,29

ματος ὀνομαζομένου, εἴτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, εἴτε ἐν τῷ μέλλοντι»; Πολυώνυμον δέ, ὡς ὅταν αὐθις αὐτὴν εἰσάγωσι φάσκουσιν, «ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν», ἡ ζωὴ, τὸ φῶς, ὁ Θεός, ἡ ἀλήθεια, καὶ ὅταν αὐτοὶ τὸν πάντων αἷτιον οἱ θεόσοφοι πολυωνύμως ἐκ
 5 πάντων τῶν αἰτιατῶν ὑμνῶσιν, ὡς ἀγαθόν, ὡς καλόν, ὡς σοφόν, ὡς ἀγαπητόν, ὡς Θεὸν θεῶν, ὡς Κύριον κυρίων, ὡς Ἅγιον ἀγίων, ὡς αἰώνιον, ὡς ὄντα, καὶ ὡς αἰώνων αἷτιον· ὡς ζωῆς χορηγόν, ὡς σοφίαν, ὡς νοῦν, ὡς Λόγον, ὡς γνώστην, ὡς ὑπερέχοντα πάντα τοὺς θησαυροὺς ἀπάσης γνώσεως, ὡς δύνα-
 10 μιν, ὡς δυνάστην, ὡς Βασιλέα τῶν βασιλευόντων, ὡς παλαιὸν ἡμερῶν, ὡς καὶ ἀγήρω καὶ ἀναλλοίωτον, ὡς σωτηρίαν, ὡς δικαιοσύνην, ὡς ἀγιασμόν, ὡς ἀπολύτρωσιν, ὡς ἐν μεγέθει πάντων ὑπερέχοντα, καὶ ὡς ἐν αὔρα λεπτῇ. Καί γε καὶ ἐν νόοις αὐτὸν εἶναί φασιν, καὶ ἐν ψυχαῖς καὶ ἐν σώμασι, καὶ ἐν οὐ-
 15 ρανῷ καὶ ἐν γῆ, καὶ ἅμα ἐν ταύτῳ τὸν αὐτόν, ἐγκόσμιον, περικόσμιον, ὑπερκόσμιον, ὑπερουράνιον, ὑπερούσιον, ἥλιον, ἀστέ-
 ρα, πῦρ, ὕδωρ, πνεῦμα, δρόσον, νεφέλην, αὐτόλιθον καὶ πέτραν, πάντα τὰ ὄντα καὶ οὐδὲν τῶν ὄντων.

7 Οὕτως οὖν τῇ πάντων αἰτία καὶ ὑπὲρ πάντα οὐση καὶ τὸ
 20 ἀνώνυμον ἐφαρμόσει καὶ πάντα τὰ τῶν ὄντων ὀνόματα, ἵνα ἀκριβῶς ἦ τῶν ὄλων βασιλεία, καὶ περὶ αὐτὴν ἦ τὰ πάντα, καὶ αὐτῆς ὡς αἰτίας, ὡς ἀρχῆς, ὡς πέρατος, ἐξηρητημένα, καὶ αὐτῇ, κατὰ τὸ λόγιον, «ἦ τὰ πάντα ἐν παῖσι», καὶ ἀληθῶς ὑμνῆται πάντων ὑποστάτις, ἀρχικὴ καὶ τελειωτικὴ καὶ συνεκτικὴ φρου-
 25 ρὰ καὶ ἐστία, καὶ πρὸς ἑαυτὴν ἐπιστρεπτικὴ, καὶ ταῦτα ἠνωμέ-
 νως, ἀσχέτως, ἐξηρημένως, Οὐ γὰρ συνοχῆς ἢ ζωῆς ἢ τελειώ-
 σεως αἰτία μόνον ἐστίν, ἵνα ἀπὸ μόνης ταύτης ἢ τῆς ἐτέρας προ-
 νοίας ἢ ὑπερώνυμος ἀγαθότης ὀνομασθεῖ· πάντα δὲ ἀπλῶς καὶ ἀπεριορίστως ἐν ἑαυτῇ τὰ ὄντα προεἶληφε, ταῖς παντελέσι τῆς

22. Ἐφ. 1,21.

23. Ὅλα αὐτὰ τὰ ὀνόματα εἶναι παρμένα ἀπὸ τὴν Παλαιὰ καὶ κυρίως ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη.

μα πού ἐκφέρεται εἴτε στὸν παρόντα εἴτε στὸν μέλλοντα αἰῶνα»²²; Ἔπειτα ὡς πολυώνυμη τὴν ὑμνοῦν, ὅπως ὅταν τὴν εἰσάγουν πάλι νὰ λέγη, «ἐγὼ εἶμαι ὁ Ὡν», ἡ ζωὴ, τὸ φῶς, ὁ Θεός, ἡ ἀλήθεια, καὶ ὅπως ὅταν οἱ ἴδιοι οἱ θεόσοφοι ὑμνοῦν τὸν αἴτιο τῶν πάντων πολυωνύμως μὲ βάσι ὅλα τὰ αἰτιατά, ὡς ἀγαθό, ὡς καλό, ὡς σοφό, ὡς ἀγαπητό, ὡς Θεὸ τῶν θεῶν, ὡς Κύριο τῶν κυρίων, ὡς ἅγιο τῶν ἁγίων, ὡς αἰώνιο, ὡς ὄντα καὶ ὡς αἴτιο τῶν αἰώνων· ὡς χορηγὸν ζωῆς, ὡς σοφία, ὡς νοῦ, ὡς Λόγο, ὡς γνώστη, ὡς ὑπερέχοντα ὅλους τοὺς θησαυροὺς ὄλης τῆς γνώσεως, ὡς δύναμι, ὡς δυνάστη, ὡς Βασιλέα τῶν βασιλευόντων, ὡς παλαιὸ τῶν ἡμερῶν, ὡς ἀγέραςτο καὶ ἀναλλοίωτο, ὡς σωτηρία, ὡς δικαιοσύνη, ὡς ἀγιασμό, ὡς ἀπολύτρωσι, ὡς ὑπερέχοντα ὅλων σὲ μέγεθος, ἀλλὰ καὶ ὡσὰν σὲ λεπτὴ αὔρα. Λέγουν ἐπίσης ὅτι αὐτὸς εἶναι καὶ μέσα στοὺς νόες, στὶς ψυχές καὶ στὰ σώματα, στὸν οὐρανὸ καὶ στὴ γῆ, καὶ μαζὶ ὁ ἴδιος εἶναι κατὰ τὸ ἴδιο, ἐγκόσμιος, περικόσμιος, ὑπερκόσμιος, ὑπερουράνιος, ὑπερούσιος, ἥλιος, ἀστέρας, πῦρ, ὕδωρ, πνεῦμα, δρόσος, νεφέλη, αὐτόλιθος καὶ πέτρα, ὅλα τὰ ὄντα καὶ κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα²³.

7 Ἔτσι λοιπὸν στὴν αἰτία τῶν πάντων, πού εὐρίσκεται ἐπάνω ἀπὸ τὰ πάντα, ταιριάζουν μαζὶ καὶ ἡ ἀνωνυμία καὶ ὅλα τὰ ὀνόματα τῶν ὄντων, γιὰ νὰ εἶναι ἀκριβῶς βασιλεία τῶν ὅλων καὶ γύρω της νὰ εἶναι τὰ πάντα, ἐξαρτημένα ἀπὸ αὐτὴν ὡς αἰτία, ὡς ἀρχή, ὡς πέρας, καὶ κατὰ τὸ λόγιο αὐτὴ «νὰ εἶναι τὰ πάντα μέσα στὰ πάντα»²⁴ καὶ νὰ ὑμνῆται ἀληθινὰ ὡς ὑποστάτις τῶν πάντων, ἀρχικὴ καὶ τελειωτικὴ καὶ συνεκτικὴ φρουρὰ καὶ ἐστία, καὶ ὡς ἐπιστρεπτικὴ πρὸς τὸν ἑαυτὸ της, καὶ μάλιστα ἠνωμένως, ἀσυγκρατήτως, ὑπερβατικῶς. Διότι δὲν εἶναι μόνο αἰτία συνοχῆς ἢ ζωῆς ἢ τελειώσεως, ὥστε μόνο ἀπὸ τὴ μιὰ ἢ τὴν ἄλλη πρόνοια νὰ πάρη τὸ ὄνομα ἢ ὑπερώνυμη ἀγαθότης, ἀλλ' ἔχει ἀπὸ πρὶν περιλάβει ὅλα τὰ ὄντα ἀπλῶς καὶ ἀπεριορίστως μέσα της μὲ τίς παντέλειες ἀγαθότητες τῆς μιᾶς αὐτῆς καὶ

24. Α' Κορ. 15,28.

μιᾶς αὐτῆς καὶ παναιτίου προνοίας ἀγαθότησι, καὶ ἐκ τῶν ὄντων ἀπάντων ἐναρμονίως ὑμνεῖται καὶ ὀνομάζεται.

8 Καὶ γοῦν οὐ ταύτας μόνας οἱ θεολόγοι τὰς θεωνυμίας πρεσβεύουσι, τὰς ἀπὸ τῶν παντελῶν ἢ τῶν μερικῶν προνοιῶν ἢ
5 τῶν προνοουμένων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τινων ἔσθ' ὅτε θείων φασμάτων ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀνακτόροις ἢ ἄλλοθί που τοὺς μύστας ἢ τοὺς προφήτας καταλαμψάντων, κατ' ἄλλας καὶ ἄλλας αἰτίας τε καὶ δυνάμεις, ὀνομάζουσι τὴν ὑπερφαῆ καὶ ὑπερώνυμον ἀγαθότητα, καὶ μορφὰς αὐτῆ καὶ τύπους ἀνθρωπικούς ἢ πυρίους ἢ ἠλεκτρι-
10 νους περιτιθέασι, καὶ ὀφθαλμοὺς αὐτῆς καὶ ὦτα καὶ πλοκάμους καὶ πρόσωπα καὶ χεῖρας καὶ μετάφρενα καὶ πτερὰ καὶ βραχίονας καὶ ὀπίσθια καὶ πόδας ὑμνοῦσι· στεφάνους τε καὶ θώκους καὶ ποτήρια καὶ κρατῆρας αὐτῆ καὶ ἄλλα ἅττα μυστικὰ περιπλάττουσι, περὶ ὧν ἐν τῇ Συμβολικῇ Θεολογίᾳ κατὰ δύ-
15 ναμιν ἐροῦμεν.

Νῦν δέ, ὅσα τῆς παρουσίας ἐστὶ πραγματείας ἐκ τῶν Λογίων συναγαγόντες καὶ ὥσπερ τινὶ κανόνι τοῖς εἰρημένοις χρώμενοι καὶ πρὸς αὐτὰ σκοποῦντες, ἐπὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν νοητῶν θεωνυμιῶν προῖωμεν· καὶ ὅπερ ἀεὶ κατὰ πᾶσαν ἡμῖν
20 θεολογίαν ὁ ἱεραρχικὸς θεσμὸς ὑφηγεῖται, θεοπτικῇ διανοῇ τὰς θεοειδεῖς ἐποπτεύσωμεν, κυρίως εἰπεῖν, θεωρίας· καὶ ὦτα ἱερὰ ταῖς τῶν ἱερῶν θεωνυμιῶν ἀναπτύξεσι παραθώμεθα, τοῖς ἀγίοις τὰ ἅγια, κατὰ τὴν θείαν παράδοσιν, ἐνιδρύοντες καὶ τῶν ἀμυήτων αὐτὰ γελώτων καὶ ἐμπαιγμῶν ἐξαιρούμενοι, μᾶλλον
25 δὲ αὐτοὺς ἐκείνους, εἴπερ ὅλως εἰσὶ τοιοῖδε τινὲς ἄνθρωποι, τῆς ἐπὶ τούτῳ θεομαχίας ἀπολυτρούμενοι.

Σοὶ μὲν οὖν ταῦτα φυλάξαι χρεῶν, ὧ καλὲ Τιμόθε, κατὰ τὴν ἱερωτάτην ὑφήγησιν, καὶ μήτε ρητὰ μήτε ἔκφορα τὰ θεῖα ποιεῖν εἰς τοὺς ἀμυήτους. Ἐμοὶ δὲ δῶη ὁ Θεὸς θεοπρεπῶς ὑμνῆ-

25. «Πρόνοιες» εἶναι οἱ εὐεργετικὲς θεῖες ἐνέργειες· «προνοούμενα» εἶναι τὰ ὄντα πού τις δέχονται.

26. Εἶναι ἀναφορὰ στὶς ὁράσεις τῶν προφητῶν Ἡσαΐα, Ἰερεμία, Ἰεζεκι-

παναίτιας προνοίας, καὶ ὑμνεῖται ἑναρμονίως καὶ ὀνομάζεται με βάσι ὅλα τὰ ὄντα.

8 Ἐξ ἄλλου οἱ θεολόγοι δὲν παραδέχονται μόνο αὐτὲς τὶς θεωνυμίες, ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὶς γενικὲς ἢ μερικὲς πρόνοιες, ἢ ἀπὸ τὰ προνοούμενα²⁵, ἀλλὰ μερικὲς φορὲς ὀνομάζουν τὴν ὑπέρφωτη καὶ ὑπερώνυμη ἀγαθότητα με βάσι θεῖα φάσματα, ποὺ κατέλαμψαν τοὺς μύστες ἢ τοὺς προφῆτες μέσα στοὺς ἱεροὺς ναοὺς ἢ κάπου ἄλλου²⁶, κατὰ πολλὰ καὶ διάφορες αἰτίες καὶ δυνάμεις τῆς τὴν περιβάλλουν με μορφὲς καὶ τύπους ἀνθρωπίνους ἢ πυροειδεῖς ἢ ἠλεκτροειδεῖς, καὶ τῆς ἀποδίδουν ὄφθαλμοὺς καὶ αὐτιά, μαλλιά καὶ πρόσωπα, χέρια καὶ πλάτες, πτερὰ καὶ βραχίονες, ὀπίσθια καὶ πόδια· τῆς κατασκευάζουν σταφάνια καὶ θώκους, ποτήρια καὶ οἰνοδοχεῖα καὶ μερικὰ ἄλλα σύμβολα²⁷, περὶ τῶν ὁποίων θὰ πραγματευθοῦμε κατὰ δύναμι στὴ *Συμβολικὴ Θεολογία*.

Τώρα ὅμως, συλλέγοντας ἀπὸ τὰ Λόγια ὅσα ἀνήκουν στὸ παρὸν θέμα, χρησιμοποιοῦντας σὰν κανόνα τὰ λεγόμενα σ' αὐτὰ καὶ στοχεύοντας πρὸς αὐτά, ἄς προχωρήσωμε στὴν ἀνάπτυξι τῶν νοητῶν θεωνυμιῶν καί, ὅπως μᾶς διδάσκει πάντοτε σὲ ὅλη τὴ θεολογία ὁ ἱεραχικὸς νόμος, ἄς ἐποπτεύσωμε κατὰ κυριολεξία τὶς θεοδειδεῖς θεωρίες με θεοπτικὴ διάνοια κι' ἄς προσφέρωμε ἀγνὰ τ' αὐτιά μας στὶς ἐξηγήσεις τῶν ἱερῶν θεωνυμιῶν, τοποθετώντας τὰ ἅγια στοὺς ἀγίους χώρους κατὰ τὴ θεῖα παράδοσι καὶ προφυλάσσοντάς τα ἀπὸ τὰ γέλοια καὶ τοὺς ἐμπαιγμοὺς τῶν ἀμυήτων, μᾶλλον δὲ ἀπαλλάσσοντας αὐτοὺς τοὺς ἴδιους, ἂν ὑπάρχουν καθόλου τέτοιοι ἄνθρωποι, ἀπὸ αὐτὴ τὴ θεομαχία.

Ἐσὺ λοιπόν, ὦ καλὲ Τιμόθεε, ἔχεις χρέος νὰ φυλάξης αὐτὲς τὶς ἐντολὲς σύμφωνα με τὴν ἱερωτάτη διδαχὴ²⁸· οὔτε νὰ ἐκφράξης οὔτε νὰ παρουσιάξης τὰ θεῖα στοὺς ἀμυήτους. Σ' ἐμένα

ἢλ, Δανιήλ κᾶ.

27. Αὐτὰ εὐρίσκονται στὴν Γραφή, καὶ κυρίως στὴν Παλαιὰ Διαθήκη.

28. Α' Τιμ. 6,20.

σαι τὰς τῆς ἀκλήτου καὶ ἀκατανομάστου θεότητος ἀγαθουργικὰς θεωνομίας καὶ μὴ περιέλοι λόγον ἀληθείας ἀπὸ τοῦ στόματός μου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Περὶ ἠγνωμένης καὶ διακεκριμένης θεολογίας, καὶ τίς ἡ θεία ἔνωσις καὶ διάκρισις

1 Τὴν θεαρχικὴν ὄλην ὑπαρξιν ὃ τι ποτέ ἐστὶν ἡ αὐτοαγαθότης⁵ ἀφορίζουσα καὶ ἐκφαίνουσα πρὸς τῶν Λογίων ὑμνηται. Καὶ τί γὰρ ἄλλο μαθεῖν ἐστὶν ἐκ τῆς ἱερᾶς θεολογίας, ὅπότε φησὶ τὴν θεαρχίαν αὐτὴν ὑφηγουμένην εἰπεῖν, «τί με ἐρωτᾷς περὶ τοῦ ἀγαθοῦ; οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ ὁ μόνος ὁ Θεός»; Τοῦτο μὲν οὖν καὶ ἐν ἄλλοις ἐξετασθὲν ἡμῖν ἀποδέδεικται, τὸ πάσας ἀεὶ τὰς θεο-
10 πρεπεῖς θεωνομίας οὐ μερικῶς, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ὄλης καὶ παντελοῦς καὶ ὀλοκλήρου καὶ πλήρους θεότητος ὑπὸ τῶν Λογίων ὑμεῖσθαι, καὶ πάσας αὐτάς, ἀμερῶς, ἀπολύτως, ἀπαρατηρήτως, ὀλικῶς, ἀπάσῃ τῇ ὀλότῃ τῆς ὀλοτελοῦς καὶ πάσης θεότητος ἀνατίθεσθαι.

15 Καὶ γοῦν, ὡς ἐν ταῖς Θεολογικαῖς Ὑποτυπώσεσιν ὑπεμνήσαμεν, εἰ μὴ περὶ τῆς ὄλης θεότητος φαίη τις τοῦτο εἰρησθαι, βλασφημεῖ καὶ ἀποσχίζειν ἀθέσμως τολμᾷ τὴν ὑπερηνωμένην ἐνάδα. Ρητέον οὖν, ὡς ἐπὶ πάσης θεότητος αὐτὸ ἐκλήπτειν· καὶ γὰρ αὐτός τε ὁ ἀγαθοφυῆς ἔφη Λόγος, «ἐγὼ
20 ἀγαθός εἰμι», καὶ τίς τῶν θεολήπτων προφητῶν ὑμνεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγαθόν. Καὶ αὖθις τὸ «ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν», εἰ μὴ καθ' ὄλης φήσουσι τῆς θεότητος ὑμνεῖσθαι, καθ' ἐν δὲ μέρος αὐτὸ περιγράψαι βιάσαιντο, πῶς ἀκούσονται τοῦ «τάδε λέγει ὁ ὢν, ὃς ἦν,

1. Ἡ ἀγαθότης καθ' ἑαυτήν, ἡ ἀπόλυτη ἀγαθότης, ἡ ἰδέα τῆς ἀγαθότητος.

2. Ματθ. 19,17.

δέ, εἴθε νὰ δώσῃ ὁ Θεὸς νὰ ὑμνήσω θεοπρεπῶς τὶς ἀγαθουργικὲς θεωνυμίες τῆς ἄκλητης καὶ ἀκατανόμαστης θεότητος καὶ νὰ μὴ ἀφαιρέσῃ τὸ λόγο τῆς ἀλήθειας ἀπὸ τὸ στόμα μου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Περὶ ἠνωμένης καὶ διακεκριμένης θεολογίας καὶ περὶ τοῦ ποιά εἶναι ἡ θεία ἔνωσις καὶ διάκρισις

1 Ἡ αὐτοαγαθότης¹ ὑμνεῖται ἀπὸ τὰ Λόγια ὅτι ὀρίζει καὶ ἀποκαλύπτει τί εἶναι στήν ὁλότητά της ἡ θεαρχικὴ ὑπαρξις. Τί ἄλλο εἶναι δυνατὸ νὰ μάθῃς ἀπὸ τὴν ἱερὴ θεολογία, ὅταν λέγῃ ὅτι ἡ ἴδια ἡ θεαρχία ἐδίδαξε, «τί μ' ἐρωτᾷς περὶ τοῦ ἀγαθοῦ; κανένας δὲν εἶναι ἀγαθὸς παρὰ μόνο ὁ Θεός»². Τοῦτο βέβαια ἔχει ἐξετασθῆ καὶ σὲ ἄλλο ἔργο μας κι' ἔχει ἀποδειχθῆ ἐκεῖ ὅτι ὅλες οἱ θεοπρεπεῖς θεωνυμίες ὑμνοῦνται ἀπὸ τὰ Λόγια πάντοτε ὄχι ξεχωριστὰ κατὰ ὑποστάσεις ἀλλὰ γιὰ ὅλη τὴ θεότητα, τελεία καὶ ὁλόκληρη καὶ πλήρη, καὶ ὅτι ὅλες αὐτὲς οἱ θεωνυμίες ἀποδίδονται ἀμερίστως, ἀπολύτως, ἀδιακρίτως, ὁλοκληρωτικῶς, σὲ ὅλη τὴν ὁλότητα τῆς ὀλοτελοῦς καὶ πλήρους θεότητος.

Ὅπως πράγματι ἐδηλώσαμε στὶς Θεολογικὲς Ὑποτυπώσεις, ὁποῖος δὲν δέχεται ὅτι τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἔχει λεχθῆ γιὰ ὅλη τὴ θεότητα, βλασφημεῖ καὶ τολμᾷ νὰ ξεσχίσῃ τὴν ὑπερηνωμένη ἐνάδα. Θὰ τονίσωμε λοιπὸν ὅτι τοῦτο πρέπει νὰ ἐκληφθῆ γιὰ τὸ σύνολο τῆς θεότητος· διότι ὁ ἴδιος ὁ ἀγαθοφυῆς Λόγος εἶπε, «ἐγὼ εἶμαι ἀγαθός»³, καὶ κάποιος ἀπὸ τοὺς θεολήπτους προφήτες ὑμνεῖ τὸ ἀγαθὸ Πνεῦμα⁴. Ἐπίσης τὸ «ἐγὼ εἶμαι ὁ ὼν»⁵, ἂν δὲν δεχθῆ κανεὶς ὅτι ἀποδίδεται σὲ ὅλη τὴ θεότητα, ἀλλὰ τὸ ἐκβιάσῃ νὰ περιγράψῃ ἓνα μέρος της, πῶς θὰ ἐν-

3. Ματθ. 20,15.

4. Ψαλμ. 142,10.

5. Ἐξ. 3,14.

ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ» καὶ «σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ» καὶ τὸ «Πνεῦμα τῆς ἀληθείας τὸ ὄν, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται»; Καὶ εἰ μὴ ὅλην εἶναί φασι τὴν θεαρχικὴν ζωὴν, πῶς ἀληθῆς ὁ φήσας ἱερὸς λόγος, «ὡσπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ 5 ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὐδὲ θέλει ζωοποιεῖ» καὶ «ὅτι τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν»; Ὅτι δὲ καὶ τὴν κυρείαν ἔχει τῶν ὄλων ἢ ὅλη θεότης, περὶ μὲν τῆς θεογόνου θεότητος, ἢ τῆς υἱικῆς οὐδὲ εἰπεῖν ἔστιν, ὡς οἶμαι, ποσαχῆ τῆς θεολογίας ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ διαθρυλλεῖται τὸ Κύριος· ἀλλὰ καὶ Κύριος τὸ 10 Πνεῦμά ἐστι.

Καὶ τὸ καλὸν δὲ καὶ τὸ σοφὸν ἐπὶ τῆς ὅλης θεότητος ὑμνεῖται, καὶ τὸ φῶς καὶ τὸ θεοποιὸν καὶ τὸ αἷτιον καὶ πάντα ὅσα τῆς ὅλης θεαρχίας ἐστίν, εἰς πᾶσαν ἀνάγει τὰ Λόγια τὴν θεαρχικὴν ὑμνωδίαν· περιληπτικῶς μὲν, ὡς ὅταν φαίη «τὰ πάντα 15 ἐκ τοῦ Θεοῦ», διεξοδικῶς δέ, ὡς ὅταν φαίη, «τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται», καὶ «τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε» καὶ «ἐξαποστελεῖς τὸ Πνεῦμα σου, καὶ κτισθήσονται». Καὶ ἵνα συλλήβδην φαίη τις, αὐτὸς ὁ θεαρχικὸς ἔφη Λόγος «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμεν» καί, «πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμὰ ἐστι» καί, 20 «πάντα τὰ ἐμὰ σὰ ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ». Καὶ αὐθις, ὅσα ἐστὶ τοῦ Πατρὸς καὶ αὐτοῦ, τῷ θεαρχικῷ Πνεύματι κοινωνικῶς καὶ ἠνωμένως ἀνατίθησι, τὰς θεουργίας, τὸ σέβας, τὴν πηγαίαν καὶ ἀνέκλειπτον αἰτίαν καὶ διανομὴν τῶν ἀγαθοπρεπῶν δώρων.

Καὶ οὐδένα τῶν ἐν τοῖς θείοις Λογίοις ἀδιαστρόφοις ἐν- 25 νοίαις ἐντεθραμμένων, οἶμαι πρὸς τοῦτο ἀντερεῖν, ὅτι τὰ θεοπρεπῆ πάντα τῇ ὅλη θεαρχίᾳ πρόσεστι κατὰ τὸν θεοτελεῖ λόγον.

6. Ἀποκ. 1,4.

7. Ψαλμ. 101,28.

8. Ἰω. 15,26.

9. Ἰω. 5,21.

10. Ἰω. 6,64.

11. Β' Κορ. 2,17.

12. Α' Κορ. 11,12.

13. Ἰω. 6,3.

14. Ρωμ. 11,36.

15. Ψαλμ. 103,30.

16. Ἰω. 10,30.

17. Ἰω. 16,15.

18. Ἰω. 17,10.

νοήση τό, «τάδε λέγει ὁ ὢν, αὐτὸς ποὺ ἦταν, ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ»⁶, καὶ «ἐσὺ εἶσαι ὁ ἴδιος»⁷ καὶ «τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τὸ ὄν, τὸ ὁποῖο ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα»⁸; Καὶ ἂν δὲν δέχεται ὅτι ἡ θεαρχικὴ ζωὴ εἶναι ἐνιαῖο σύνολο, πῶς θὰ εἶναι ἀληθινὸς ὁ ἱερὸς λόγος ποὺ εἶπε, «ὅπως ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς ὅποιους θέλει τοὺς ζωοποιεῖ»⁹ καὶ «ὅτι τὸ Πνεῦμα εἶναι αὐτὸ ποὺ ζωοποιεῖ»¹⁰; Ἐξ ἄλλου ὅτι καὶ τὴν κυριότητα τῶν ὄλων ἔχει ἡ σύνολη θεότης εἶναι ἐντελῶς σαφὲς γιὰ τὴν πατρικὴ καὶ υἱικὴ θεότητα· διότι τὸ ὄνομα Κύριος ἀποδίδεται στὸν Πατέρα καὶ στὸν Υἱὸ σὲ τόσα σημεῖα τῆς θεολογίας, ὥστε, νομίζω, δὲν εἶναι δυνατὸ οὔτε νὰ τὰ ἀναφέρῃ κανεὶς· ἀλλὰ λέγεται ἐπίσης ὅτι «ὁ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν»¹¹.

Καὶ τὸ καλὸ ὅμως καὶ τὸ σοφὸ, ἀποδίδεται σὲ ὀλόκληρη τῇ θεότητι, ἐνῶ ἐπίσης καὶ τὸ φῶς καὶ τὸ θεοποιὸ καὶ τὸ αἶτιο, καὶ ὅλα ὅσα ἀνήκουν στὴν ὀλικὴ θεαρχία, ἀπὸ τὰ Λόγια μεταφέρονται σὲ ὅλη τὴ θεαρχικὴ ὑμνωδία, περιληπτικῶς μὲν, ὅπως ὅταν λέγῃ «τὰ πάντα προέρχονται ἀπὸ τὸν Θεό»¹², διεξοδικῶς δέ, ὅπως ὅταν λέγῃ «τὰ πάντα ἔχουν κτισθῆ δι' αὐτοῦ καὶ σ' αὐτόν»¹³ καὶ «τὰ πάντα ὑφίστανται σ' αὐτόν»¹⁴ καὶ «θὰ ἐξαποστείλης τὸ Πνεῦμα σου καὶ θὰ κτισθοῦν»¹⁵. Καί, γιὰ νὰ διατυπώσουμε τὰ πράγματα συνοπτικά, ὁ θεαρχικὸς Λόγος εἶπε, «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμαστε ἓνα»¹⁶ καὶ «ὅλα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ εἶναι δικά μου»¹⁷ καὶ «ὅλα τὰ δικά μου εἶναι δικά σου, καὶ τὰ δικά σου δικά μου»¹⁸. Καὶ πάλι ὅσα εἶναι τοῦ Πατρὸς καὶ δικά του τὰ ἀποδίδει καὶ στὸ θεαρχικὸ Πνεῦμα κοινωνικὰ καὶ ἠνωμένα, δηλαδή τὶς θεῖες ἐνέργειες, τὸν σεβάσμιο χαρακτήρα, τὴν πηγαία καὶ ἀνέκλειπτη αἰτία καὶ διανομὴ τῶν ἀγαθοπρεπῶν δώρων.

Καὶ νομίζω ὅτι κανεὶς ἀπὸ ὅσους ἔχουν ἀνατραφῆ στὰ θεῖα Λόγια μὲ ἀδιάστροφα νοήματα δὲν θὰ ἀντεῖπῃ σ' αὐτό, ὅτι δηλαδή ὅλα τὰ θεοπρεπῆ πράγματα ἀνήκουν στὴ σύνολη θεαρχία κατὰ τὸν θεοτελεῖ λόγος¹⁹. Ἀφοῦ λοιπὸν αὐτὲς οἱ ἀλήθειες

19. Θεοτελεῖς λόγος εἶναι ὁ λόγος τῆς θείας τελειότητος.

Τούτων οὖν ἡμῖν βραχέως μὲν ἐν τούτοις καὶ μερικῶς, ἐν ἄλλοις δὲ ἰκανῶς ἐκ τῶν Λογίων ἀποδεδειγμένων τε καὶ διωρισμένων, ὁποῖαν ἀναπτύξαι θεωνομίαν ὀλικὴν ἐχειρήσομεν ἐπὶ τῆς ὄλης αὐτὴν θεότητος ἐκκληπέον.

2 Εἰ δέ τις φαίη σύγχυσιν ἡμᾶς ἐν τούτῳ κατὰ τῆς θεοπροποῦς διαιρέσεως εἰσάγειν, τὸν τοιόνδε λόγον ἡμεῖς οὐδὲ αὐτὸν οἰόμεθα πείθειν ἰκανόν, ὡς ἔστιν ἀληθής. Εἰ μὲν γάρ ἐστὶ τις ὄλως ὁ τοῖς Λογίοις ἀντιστάμενος, πόρρω που πάντως ἔσται καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς φιλοσοφίας, καὶ εἰ μὴ τῆς ἐκ τῶν Λογίων
10 αὐτῷ θεοσοφίας μέλει, πῶς ἂν ἡμῖν μελήσει τῆς ἐπὶ τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην αὐτοῦ χειραγωγίας; Εἰ δὲ εἰς τὴν τῶν Λογίων ἀλήθειαν ἀποσκοπεῖ, τούτῳ καὶ ἡμεῖς κανόνι καὶ φωτὶ χρώμενοι πρὸς τὴν ἀπολογία, ὡς οἰοί τε ἔσμεν, ἀκλινῶς βαδιούμεθα, φάσκοντες, ὡς ἡ θεολογία τὰ μὲν ἠνωμένως παραδίδωσι, τὰ δὲ
15 διακεκριμένως, καὶ οὔτε τὰ ἠνωμένα διαιρεῖν θεμιτὸν οὔτε τὰ διακεκριμένα συγχεῖν, ἀλλ' ἐπομένους αὐτῇ κατὰ δύναμιν, ἐπὶ τὰς θείας μαρμαρυγὰς ἀνανεύειν· καὶ γὰρ ἐκεῖθεν τὰς θείας ἐκφαντορίας παραλαβόντες ὥσπερ τινὰ κανόνα κάλλιστον ἀληθείας, τὰ ἐκεῖ κείμενα φρουρεῖν ἐν ἑαυτοῖς ἀπλήθοντα καὶ
20 ἀμείωτα καὶ ἀπαράτρεπτα σπεύδομεν, ἐν τῇ φρουρᾷ τῶν Λογίων φρουρούμενοι καὶ πρὸς αὐτῶν εἰς τὸ φρουροῦντας αὐτὰ φρουρεῖσθαι δυναμούμενοι.

3 Τὰ μὲν οὖν ἠνωμένα τῆς ὄλης θεότητός ἐστιν, ὡς ἐν ταῖς
Θεολογικαῖς Ὑποτυπώσεσι διὰ πλειόνων ἐκ τῶν
25 Λογίων ἀπεδείξαμεν, τὸ ὑπεράγαθον, τὸ ὑπέρθρον, τὸ ὑπερούσιον, τὸ ὑπέρζων, τὸ ὑπέρσοφον, καὶ ὅσα τῆς ὑπεροχικῆς ἐστὶν ἀφαιρέσεως, μεθ' ὧν καὶ τὰ αἰτιολογικὰ πάντα, τὸ ἀγαθόν, τὸ

20. Ἐννοεῖται τὸ ἔργο Θεολογικῆς Ὑποτυπώσεως ποῦ ἀναφέρθηκε ἀνωτέρω.

21. Κάνει διάκρισι μεταξὺ τῆς δικῆς τοῦ ἀνθρώπινης φιλοσοφίας καὶ τῆς θεοσοφίας τῶν Γραφῶν.

22. Ἠνωμένη θεολογία (ὀνόματα) εἶναι αὐτὴ ποῦ ἀναφέρεται στὴν Ἐνάδα, στὸν ἕνα Θεό, διακεκριμένη εἶναι αὐτὴ ποῦ ἀναφέρεται στὴν Τριάδα.

23. Ἐννοεῖται πάντοτε ἡ θεολογία τῶν Γραφῶν.

ἔχουν ἀποδειχθῆ καὶ ὀρισθῆ μὲ βάσι τὰ Λόγια σ' αὐτὸ μὲν τὸ ἔργο συντόμως καὶ μερικῶς, σὲ ἄλλο δὲ ἐκτενῶς²⁰, πρέπει ὀλόκληρη τῆ θεωνυμία ποὺ ἐπιχειροῦμε νὰ ἐξηγήσωμε νὰ τὴν ἀποδώσωμε σὲ ὀλόκληρη τῆ θεότητα.

2 Ἐὰν δὲ εἰπῆ κανεὶς ὅτι μὲ αὐτὰ τὰ λόγια εἰσάγομε σύγχυσι σὲ βάρος τῆς θεοπρεποῦς διαιρέσεως, ἔμεῖς νομίζομε ὅτι τέτοιος λόγος δὲν εἶναι ἰκανὸς νὰ πείσῃ οὔτε τὸν ἴδιο ὅτι εἶναι σωστός. Διότι ἂν ἀντιτίθεται κανεὶς κατ' ἀρχὴν στὰ Λόγια, αὐτὸς εἶναι ὅπως δὴποτε μακριὰ καὶ ἀπὸ τῆ δικῆ μας φιλοσοφία²¹. Κι' ἀφοῦ αὐτὸς δὲν νοιάζεται γιὰ τῆ θεοσοφία τῶν Λογίων, πῶς ἔμεῖς θὰ νοιασθοῦμε γιὰ τῆ χειραγώγησί του στῆ θεολογικῆ ἐπιστήμη; Ἐὰν ὅμως ἀποσκοπῆ στὴν ἀλήθεια τῶν Λογίων, τέτοιο σκοπὸ θὰ χρησιμοποιοῦμε κι' ἔμεῖς σὰν κανόνα καὶ φῶς, γιὰ νὰ προχωρήσωμε πρὸς τὴν ἀπάντησι χωρὶς παρέκκλισι, ὅσο μᾶς εἶναι δυνατό, λέγοντας ὅτι ἡ θεολογία ἄλλα μὲν ὀνόματα τὰ παραδίδει ἠνωμένα κι' ἄλλα διακεκριμένα²². Δὲν εἶναι λοιπὸν ἐπιτρεπτό οὔτε τὰ ἠνωμένα νὰ διαιροῦμε οὔτε τὰ διακεκριμένα νὰ συγχέωμε, ἀλλὰ ἀκολουθώντας τῆ θεολογία²³ κατὰ τῆ δύναμί μας νὰ κυττάζωμε ψηλὰ πρὸς τὶς θεῖες μαρμαρυγές· διότι, ἀφοῦ παρελάβαμε ἀπὸ ἐκεῖ τὶς θεῖες ἀποκαλύψεις, σὰν τὸν κάλλιστο κανόνα ἀληθείας, σπεύδομε νὰ περιφρουρήσωμε μέσα μας τὰ ἐκεῖ κείμενα ἀναύξητα, ἀμείωτα καὶ ἀμετάτρεπτα, φρουρούμενοι στὸ ὄχυρὸ τῶν Λογίων καὶ φρουρώνοντας τὰ νὰ παίρνωμε ἀπὸ αὐτὰ δύναμι γιὰ νὰ φρουρηθοῦμε.

3 Τὰ ἐνωτικὰ λοιπὸν ὀνόματα ἀνήκουν στὴν ὅλη θεότητα, ὅπως ἀπεδείξαμε ἐκτενέστερα στὶς Θεολογικὲς Ὑποτυπώσεις μὲ βάσι τὰ Λόγια, ὅπως τὸ ὑπεράγαθο, τὸ ὑπέρθεο, τὸ ὑπερούσιο, τὸ ὑπέρζωο, καθὼς καὶ ὅσα ὑπάγονται στὴν κατηγορία τῆς ὑπεροχικῆς ἀφαιρέσεως²⁴, ἀλλὰ μαζὶ μὲ αὐτὰ καὶ ὅλα τὰ αἰτιολογικά, τὸ ἀγαθὸ, τὸ καλὸ, τὸ ὄν, τὸ ζωογόνο, τὸ σοφόν, καὶ ὅσα ὀνόματα παίρνει ἡ αἰτία ὅλων τῶν ἀγαθῶν ἀπὸ τὶς ἀγαθοπρε-

24. Δύο εἰδῶν ἐνωτικὰ τοῦ Θεοῦ ὀνόματα ὑπάρχουν· τὰ ὑπερβατικά, ποὺ συνήθως φέρονται μὲ τὸ πρόθεμα *ὑπέρ*, καὶ τὰ αἰτιολογικά ποὺ σχηματίζονται κατὰ τὶς δημιουργικὲς ἐνέργειες· ἀνάμεσα σ' αὐτὰ εἶναι τὰ ὑπεροχικῶς ἀφαιρετικά, ποὺ σχηματίζονται μὲ τὸ στερητικὸ ἄλφα (ἄ-κτιστο ἄ-θάνατο κλπ).

καλόν, τὸ ὄν, τὸ ζωογόνον, τὸ σοφόν, καὶ ὅσα ἐκ τῶν ἀγαθο-
 πρεπῶν αὐτῆς δωρεῶν, ἢ πάντων ἀγαθῶν αἰτία κατονομάζεται·
 τὰ δὲ διακεκριμένα, τὸ Πατρὸς ὑπερούσιον ὄνομα καὶ χρῆμα καὶ
 Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, οὐδεμιᾶς ἐν τούτοις ἀντιστροφῆς ἢ ὅλως
 5 κοινότητος ἐπεισαγομένης. Ἔστι δὲ αὐθις πρὸς τούτῳ διακε-
 κριμένον ἢ καθ' ἡμᾶς Ἰησοῦ παντελῆς καὶ ἀναλλοίωτος ὕπαρξις
 καὶ ὅσα τῆς κατ' αὐτὴν ἐστὶ φιλανθρωπίας οὐσιώδη μυστήρια.

4 Χρῆ δέ, ὡς οἶμαι, μᾶλλον ἀναλαμβάνοντας ἡμᾶς τὸν παντελῆ
 τῆς θείας ἐνώσεώς τε καὶ διακρίσεως ἐκθέσθαι τρόπον, ὅπως
 10 ἂν ἡμῖν εὐσύνοπτος ὁ πᾶς ἐγγένηται λόγος, τὸ μὲν ποικίλον
 ἅπαν καὶ ἀσαφὲς ἀπαναινόμενος, εὐδιακρίτως δὲ καὶ σαφῶς καὶ
 εὐτάκτως τὰ οἰκεῖα κατὰ δύναμιν ὀροθετῶν. Καλοῦσι γάρ, ὅπερ
 καὶ ἐν ἑτέροις ἔφην, οἱ τῆς καθ' ἡμᾶς θεολογικῆς παραδόσεως
 ἱερομύσται τὰς μὲν ἐνώσεις τὰς θείας, τὰς τῆς ὑπεραρρήτου καὶ
 15 ὑπεραγνώστου μονιμότητος κρυφίας καὶ ἀνακφοιτήτους ὑπερι-
 δρῦσεις· τὰς διακρίσεις δὲ τὰς ἀγαθοπρεπεῖς τῆς θεαρχίας προό-
 δους τε καὶ ἐκφάνσεις, καὶ φασὶ, τοῖς ἱεροῖς Λογίοις ἐπόμενοι,
 καὶ τῆς εἰρημένης ἐνώσεως ἴδια καὶ αὐθις τῆς διακρίσεως εἶναι
 τινὰς ἰδικὰς καὶ ἐνώσεις καὶ διακρίσεις· οἷον ἐπὶ τῆς ἐνώσεως
 20 τῆς θείας ἦτοι τῆς ὑπερουσιότητος, ἠνωμένον μὲν ἐστὶ τῇ ἐναρ-
 χικῇ Τριάδι καὶ κοινὸν ἢ ὑπερούσιος ὕπαρξις, ἢ ὑπέρθεος θεό-
 της, ἢ ὑπεράγαθος ἀγαθότης, ἢ πάντων ἐπέκεινα τῆς ἐπέκεινα
 πάντων ὅλης ιδιότητος ταυτότης, ἢ ὑπερ ἐναρχίαν ἐνότης, τὸ
 ἀφθεγκτον, τὸ πολύφωνον, ἢ ἀγνωσία, τὸ παννόητον, ἢ πάντων
 25 θέσις, ἢ πάντων ἀφαίρεσις, τὸ ὑπὲρ πᾶσαν καὶ θέσιν καὶ ἀφαί-
 ρεσιν, ἢ ἐν ἀλλήλαις, εἰ οὕτω χρῆ φάναι, τῶν ἐναρχικῶν ὑπο-
 στάσεων μονὴ καὶ ἴδρυσις, ὀλικῶς ὑπερηνωμένη καὶ οὐδενὶ μέ-
 ρει συγκεχυμένη.

Καθάπερ φῶτα λαμπτήρων (ἵνα αἰσθητοῖς καὶ οἰκειοῖς
 30 χρήσωμαι παραδείγμασιν), ὄντα ἐν οἴκῳ ἐνί, καὶ ὅλα ἐν ἀλλή-
 λοις ὅλα ἐστίν, ἀκραιφνῆ καὶ ἀκριβῆ τὴν ἀπ' ἀλλήλων ἰδικῶς

25. Π.χ. τὸ ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι Θεὸς δὲν μπορεῖ νῦν ἀντιστραφεῖ, ὥστε νὰ
 λεχθῆ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Πατὴρ.

πεῖς δωρεές της. Τὰ δὲ διακεκριμένα ὀνόματα εἶναι τὸ ὑπερούσιο ὄνομα καὶ πρᾶγμα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, στὰ ὅποια δὲν χωρεῖ καμμιά ἀντιστροφή²⁵ ἢ ὁποιουδήποτε εἶδους κοινότης. Εἶναι δὲ ἐπίσης διακεκριμένο πρᾶγμα, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτό, καὶ ἡ κατὰ τὰ ἀνθρώπινα τελεία καὶ ἀναλλοίωτη ὑπόστασις τοῦ Ἰησοῦ, ὅπως καὶ τὰ οὐσιώδη μυστήρια ποὺ συνδέονται μὲ τὴ φιλανθρωπία τοῦ ἐνανθρωπήσαντος.

Πρέπει ὁμως μᾶλλον νὰ πάρουμε τὰ πράγματα ἀπὸ τὴν ἀρχή, γιὰ νὰ ἐκθέσωμε ὀλόκληρο τὸν τρόπο τῆς θείας ἐνώσεως καὶ διακρίσεως, ὥστε ὅλη ἡ ἔκθεσίς μας νὰ γίνῃ εὐσύννοπη· ν' ἀποφύγῃ τὴν παραλλαγή καὶ τὴν ἀσάφεια, καὶ νὰ καθαρῖσῃ κατὰ δύναμι σαφῶς καὶ εὐτάκτως τὰ θέματά της. Ὅπως πραγματικὰ εἶπα καὶ ἄλλοῦ, οἱ ἱερομύστες τῆς θεολογικῆς παραδόσεώς μας θεῖες μὲν ἐνώσεις καλοῦν τὶς ἀπόκρυφες καὶ ἀκοινώνητες, τὶς ὑπερβατικὲς θέσεις τῆς ὑπεράρρητης καὶ ὑπεράγνωστης μονιμότητος· διακρίσεις δὲ καλοῦν τὶς ἀγαθοπρεπεῖς ἐνέργειες καὶ φανερώσεις τῆς θεαρχίας. Καὶ λέγουν, ἀκολουθώντας τὰ ἱερὰ Λόγια, ὅτι τῆς ἀναφερομένης ἐνώσεως, καθὼς ἐπίσης καὶ τῆς διακρίσεως, ὑπάρχουν ὡς χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα εἰδικὲς ἐνώσεις καὶ διακρίσεις. Ἐτσι παραδείγματος χάριν, ἐπὶ τῆς θείας ἐνώσεως, δηλαδὴ τῆς ὑπερουσιότητος, ἠνωμένο καὶ κοινὸ τῆς ἐναρχικῆς Τριάδος εἶναι ἡ ὑπερούσια ὕπαρξις, ἡ ὑπέρθεη θεότης, ἡ ὑπεράγαθη ἀγαθότης, ἡ ἐπέκεινα ὅλων ταυτότητις τῆς ἐπέκεινα ὀλικῆς ιδιότητος τοῦ Θεοῦ, ἡ ὑπεράνω ἐναρχίας ἐνότης, τὸ ἄφθεγκτο, τὸ πολύφωνο, ἡ ἀγνωσία, τὸ παννόητο²⁶, ἡ ὀλικῆ θέσις, ἡ διαμονὴ καὶ μεταξὺ τῶν ἐδραίωσις τῶν ἐναρχικῶν ὑποστάσεων, ὀλικῶς ὑπερηνωμένη καὶ σὲ κανένα μέρος συγκεχυμένη.

Συμβαίνει ὅ,τι μὲ τὰ φῶτα λαμπτήρων, γιὰ νὰ χρησιμοποιήσω αἰσθητὰ καὶ οἰκειὰ παραδείγματα, ποὺ εὐρίσκονται μέσα σ' ἓνα οἶκο· εἶναι ὅλα τὸ ἓνα μέσα στὰ ἄλλα κι' ἔχουν ἀκραιφνῆ καὶ ἀκριβῆ τὴν μεταξὺ τους ὑφισταμένη ἰδιαίτερη διάκρισι,

26. Ἄγνωσία τῆς Τριάδος ὑπάρχει κατὰ τὴν ἀπλότητα τοῦ Θεοῦ, παννόησις ὑπάρχει κατὰ τὶς πρόνοιές του.

ὕφισταμένην ἔχει διάκρισιν, ἠνωμένα τῇ διακρίσει καὶ τῇ ἐνώσει διακεκριμένα· καὶ γοῦν ὀρῶμεν, ἐν οἴκῳ πολλῶν ἐνότων λαμπτήρων, πρὸς ἓν τι φῶς ἐνούμενα τὰ πάντων φῶτα, καὶ μίαν αἴγλην ἀδιάκριτον ἀναλάμποντα, καὶ οὐκ ἂν τις, ὡς οἶμαι, 5 δύναιτο τοῦδε τοῦ λαμπτήρος τὸ φῶς ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐκ τοῦ πάντα τὰ φῶτα περιέχοντος ἀέρος διακρίναι καὶ ἰδεῖν ἄνευ θατέρου θάτερον, ὄλων ἐν ὄλοις ἀμιγῶς συγκεκραμένων.

Ἄλλὰ καὶ εἰ τὸν ἓνα τις τῶν πυρσῶν ὑπεξαγάγοι τοῦ δωματίου, συνεξελεύσεται καὶ τὸ οἰκεῖον ἅπαν φῶς οὐδὲν τι 10 τῶν ἐτέρων φώτων ἐν ἑαυτῷ συνεπισπώμενον ἢ τοῦ ἑαυτοῦ τοῖς ἐτέροις καταλεῖπον· ἦν γὰρ αὐτῶν, ὅπερ ἔφην, ἡ ὄλων πρὸς ὄλα παντελῆς ἐνωσις ἀμιγῆς καθόλου καὶ οὐδενὶ μέρει συμπεφυρμένη. Καὶ ταῦτα ὄντος ἐν σώματι τῷ ἀέρι καὶ ἐξ ἐνύλου τοῦ πυρὸς ἠρτημένου τοῦ φωτός· ὅπου γε καὶ τὴν ὑπερούσιον ἐνω- 15 σιν ὑπεριδρῦσθαί φαμεν, οὐ τῶν ἐν σώμασι μόνων ἐνώσεων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν ψυχαῖς αὐταῖς καὶ ἐν αὐτοῖς νόοις, ἃς ἔχουσιν ἀμιγῶς καὶ ὑπερκοσμίως δι' ὄλων ὄλα τὰ θεοειδῆ καὶ ὑπερουράνια φῶτα κατὰ μέθεξιν ἀνάλογον τοῖς μετέχουσι τῆς πάντων ὑπερηρμένης ἐνώσεως.

5 Ἔστι δὲ καὶ διάκρισις ἐν ταῖς ὑπερουσίοις θεολογίαις, οὐχ ἦν ἔφην μόνον, ὅτι κατ' αὐτὴν τὴν ἐνωσιν ἀμιγῶς ἴδρυται καὶ ἀσυγχύτως ἐκάστη τῶν ἐναρχικῶν ὑποστάσεων· ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ τῆς ὑπερουσίου θεογονίας οὐκ ἀντιστρέφει πρὸς ἄλληλα, μόνη δὲ πηγὴ τῆς ὑπερουσίου θεότητος ὁ Πατήρ, οὐκ ὄντος Υἱοῦ τοῦ 25 Πατρὸς, οὐδὲ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ, φυλαττόντων δὲ τὰ οἰκεῖα τῶν ὁμῶν εὐαγῶς ἐκάστη τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων.

Αὗται μὲν αἱ κατὰ τὴν ἀφθεγκτον ἐνωσιν τε καὶ ὑπαρξιν ἐνώσεις τε καὶ διακρίσεις. Εἰ δὲ καὶ θεία διάκρισις ἐστὶν ἡ ἀγαθοπρεπῆς πρόδος τῆς ἐνώσεως τῆς θείας ὑπερηρμένως ἐαυ- 30 τὴν ἀγαθότητι πληθυούσης τε καὶ πολλαπλασιαζούσης, ἠνωμέ-

27. Οἱ διατυπώσεις περὶ Θεοῦ, οἱ λόγοι περὶ Θεοῦ.

28. Πρόδος τῆς θείας ἐνώσεως εἶναι ἡ πορεία τοῦ Ἐνός, τοῦ θείου, πρὸς τὴν ἀποκάλυψιν, τὴ δημιουργία καὶ τὴν πρόνοια.

ήνωμένα κατὰ τὴ διάκρισι καὶ διακεκριμμένα κατὰ τὴν ἔνωσι· πραγματικὰ λοιπὸν σ' ἓνα οἶκο, ὅπου ὑπάρχουν πολλοὶ λαμπτήρες βλέπομε ὄλων αὐτῶν τὰ φῶτα νὰ ἐνώνωνται σὲ ἐνιαῖο φῶς καὶ ν' ἀναλάμπουν μιὰ χωρὶς διάκρισι αἴγλη, καί, ὅπως νομίζω, κανεὶς δὲν θὰ μπορούσε νὰ διακρίνη στὸν ἀέρα ποὺ περιέχει ὄλα τὰ φῶτα τὸ φῶς τοῦ ἐνὸς λαμπτήρος ἀπὸ τὸ φῶς τῶν ἄλλων καὶ νὰ ἰδῆ τὸ ἓνα φῶς χωρὶς τὸ ἄλλο, ἐφ' ὅσον ὄλα εἶναι ἀχώριστα συγκεκραμένα μὲ ὄλα.

Ἄλλὰ κι' ἂν βγάλη κανεὶς τὸν ἓνα πυρσὸ ἀπὸ τὸ δωμάτιο, θὰ βγῆ μαζί καὶ ὄλο τὸ δικό του φῶς, χωρὶς νὰ συμπαρασύρη τίποτε ἀπὸ τὰ ἄλλα φῶτα ἢ ν' ἀφήσῃ κάτι ἀπὸ τὸ δικό του στὰ ἄλλα· διότι, ὅπως εἶπα, ἡ τελεία ἔνωσις ὄλων πρὸς ὄλα ἦταν γενικῶς ἀμιγῆς καὶ σὲ κανένα μέρος δὲν ἦταν συγκεχυμένη. Κι' αὐτὰ συμβαίνουν, ὅταν τὸ φῶς εἶναι σὲ σῶμα δηλαδὴ στὸν ἄερα καὶ συνδέεται μὲ ὑλικὸ στοιχεῖο δηλαδὴ τὸ πῦρ. Ἔτσι ἰσχυρίζομαστε ὅτι ἔχει ὑπερεδραιωθῆ καὶ ἡ ὑπερούσια ἔνωσις· εἶναι ὄχι μόνον ἐπάνω ἀπὸ τὶς σωματικὰς ἐνώσεις, ἀλλὰ καὶ ἐπάνω ἀπὸ τὶς ἀνάμεσα στὶς ψυχὰς καὶ στοὺς νόες ἐνώσεις, τὶς ἐνώσεις ποὺ ἔχουν ἀμιγεῖς καὶ ὑπερκοσμίως ὄλα τὰ θεοειδῆ καὶ ὑπερουράνια φῶτα κατὰ μέθεξι τῆς ὑπερκειμένης τῶν ὄλων ἐνώσεως, ἀνάλογη μὲ τὴν ἰκανότητα τῶν μετεχόντων.

5 Στὶς θεολογίαις ὁμως περὶ τῆς ὑπερουσιότητος ἡ διάκρισις δὲν συνίσταται μόνον σ' αὐτὸ ποὺ ἀνέφερα, ὅτι δηλαδὴ ἡ καθεμιά ἀπὸ τὶς ἐναρχικὰς ὑποστάσεις ἔχει ἐδραιωθῆ ἀμιγῶς καὶ ἀσυγχύτως μέσα στὴν ἴδια τὴν ἔνωσι, ἀλλὰ καὶ στὸ ὅτι οἱ ιδιότητες τῆς θεογονίας δὲν ἀντιστρέφονται μεταξὺ τους, μοναδικὴ δὲ πηγὴ τῆς ὑπερούσιας θεότητος εἶναι ὁ Πατήρ, ἐνῶ ὁ Πατήρ δὲν εἶναι Υἱὸς οὔτε ὁ Υἱὸς εἶναι Πατήρ· οἱ ὕμνοι²⁷ φυλάττουν εὐλαβῶς τὰ οἰκεῖα ιδιώματα γιὰ καθεμιά χωριστὰ ἀπὸ τὶς θεαρχικὰς ὑποστάσεις.

Αὐτὲς λοιπὸν εἶναι οἱ ἐνώσεις καὶ διακρίσεις ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὴν ἀφθεγκτὴ ἔνωσι καὶ ὑπόστασι. Ἄν ὁμως εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ ἀγαθοπρεπὴς πρόοδος²⁸ τῆς θείας ἐνώσεως εἶναι θεία διάκρισις, καθὼς ἀπὸ ἀγαθότητα πληθύνεται καὶ πολλα-

ναι μὲν εἰσι κατὰ τὴν θεῖαν διάκρισιν αἱ ἄσχετοι μεταδόσεις, αἱ
 οὐσιώσεις, αἱ ζωώσεις, αἱ σοφοποιήσεις, αἱ ἄλλαι δωρεαὶ τῆς
 πάντων αἰτίας ἀγαθότητος, καθ' ἃς ἐκ τῶν μετοχῶν καὶ τῶν
 μετεχόντων ὑμνεῖται τὰ ἀμεθέκτως μετεχόμενα. Καὶ τοῦτο κοι-
 5 νὸν καὶ ἠνωμένον καὶ ἐν ἐστὶ τῇ ὄλῃ θεότητι, τὸ πᾶσαν αὐτὴν
 ὄλῃν ὑφ' ἐκάστου τῶν μετεχόντων μετέχεσθαι καὶ ὑπ' οὐδενὸς
 οὐδενὶ μέρει, καθάπερ σημεῖον ἐν μέσῳ κύκλου πρὸς πασῶν
 τῶν ἐν τῷ κύκλῳ περικειμένων εὐθειῶν, καὶ ὡσπερ σφραγίδος
 ἐκτυπώματα πολλὰ μετέχει τῆς ἀρχετύπου σφραγίδος καὶ ἐν
 10 ἐκάστῳ τῶν ἐκτυπωμάτων ὄλης καὶ ταύτης οὐδενὶ κατ' οὐδὲν
 μέρος. Ὑπέγκειται δὲ καὶ τούτων ἢ τῆς παναιτίου θεότητος
 ἀμεθεξία τῷ μῆτε ἐπαφὴν αὐτῆς εἶναι μῆτε ἄλλην τινὰ πρὸς τὰ
 μετέχοντα συμμιγῆ κοινωνίαν.

6 Καίτοι φαίη τις, οὐκ ἔστιν ἡ σφραγὶς ἐν ὄλοις τοῖς ἐκμα-
 15 γείοις ὄλη καὶ ταύτῃ. Τούτου δὲ οὐχ ἡ σφραγὶς αἰτία, πᾶσαν γὰρ
 ἐαυτὴν ἐκείνη καὶ ταύτην ἐκάστῳ ἐπιδίδωσιν, ἢ δὲ τῶν μετε-
 χόντων διαφορότης ἀνόμοια ποιεῖ τὰ ἀπομόργματα τῆς μιᾶς καὶ
 ὄλης καὶ ταύτης ἀρχετυπίας· οἷον, εἰ μὲν ἀπαλὰ καὶ εὐτύπωτα ἦ,
 καὶ λεῖα καὶ ἀχάρακτα καὶ μῆτε ἀντίτυπα καὶ σκληρά, μῆτε εὐ-
 20 διάχυτα καὶ ἀσύστατα, καθαρὸν ἔξει καὶ σαφῆ καὶ ἐναπομένον-
 ται τὸν τύπον· εἰ δέ τι τῆς εἰρημένης ἐπιτηδειότητος ἐλλείποι,
 τοῦτο αἴτιον ἔσται τοῦ ἀμεθέκτου καὶ ἀτυπώτου καὶ τοῦ ἀσα-
 φοῦς, καὶ τῶν ἄλλων ὅσα ἀνεπιτηδειότητι μετοχῆς γίνεται.

Διακέκριται δὲ τῆς ἀγαθοπρεποῦς εἰς ἡμᾶς θεουργίας, τὸ
 25 καθ' ἡμᾶς ἐξ ἡμῶν ὀλικῶς καὶ ἀληθῶς οὐσιωθῆναι τὸν ὑπε-
 ρούσιον Λόγον, καὶ δρᾶσαι καὶ παθεῖν ὅσα τῆς ἀνθρωπικῆς αὐ-
 τοῦ θεουργίας ἐστὶν ἐκκριτα καὶ ἐξαίρετα. Τούτοις γὰρ ὁ Πατήρ
 καὶ τὸ Πνεῦμα κατ' οὐδένα κεκοινωνήκε λόγον, εἰ μὴ πού τις

29. Ἀμεθέκτως μετεχόμενα εἶναι τὰ θεῖα, μετέχοντες εἶναι οἱ νόες καὶ οἱ ψυχές, μετοχές εἶναι οἱ δωρεές, οἱ ἐνέργειες.

30. Δηλαδή τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως.

πλασιάζεται ὑπερηνωμένως, πάντως οἱ ἀκατάσχετες μεταδόσεις εἶναι ἠνωμένες κατὰ τὴ θεία διάκρισι· οἱ οὐσιώσεις δηλαδή, οἱ ζωώσεις, οἱ σοφοποιήσεις καὶ οἱ ἄλλες δωρεές τῆς ἀγαθότητος ποὺ εἶναι αἰτία τῶν ὄλων, κατὰ τὶς ὁποῖες, ξεκινώντας ἀπὸ τὶς μετοχές καὶ τοὺς μετέχοντες, ὑμνοῦνται τὰ ἀμεθέκτως μετεχόμενα²⁹ ἀγαθὰ. Ἐξ ἄλλου καὶ τοῦτο εἶναι κοινὸ κι' ἠνωμένο καὶ ἓνα σὲ ὅλη τὴ θεότητα, τὸ ὅτι ὅλη τῆς μετέχεται ἀπὸ τὸν καθένα μέτοχο ὀλόκληρη καὶ συγχρόνως ἀπὸ κανένα σὲ κανένα μέρος· ὅπως συμβαίνει μ' ἓνα σημεῖο ποὺ εἶναι στὴ μέση ἐνὸς κύκλου καὶ μετέχεται ἀπὸ ὅλες τὶς εὐθεῖες ποὺ ξεκινοῦν ἀπὸ τὴν περιφέρεια τοῦ κύκλου, καὶ ὅπως συμβαίνει μὲ τὸ πλῆθος τῶν ἐντυπωμάτων μιᾶς σφραγιδος ποὺ μετέχουν ὅλα τῆς ἀρχετυπῆς σφραγιδος, ἀλλὰ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν περιλαμβάνει ὀλόκληρη καὶ αὐτούσια τὴ σφραγιδα κατὰ κανένα μέρος τῆς. Ὑπέρκειται δὲ καὶ αὐτῶν ἡ ἀμεθεξία τῆς παναίτιας θεότητος, κατὰ τὸ ὅτι δὲν ὑφίσταται μὲ αὐτὴν οὔτε ἐπαφὴ οὔτε καμμιά ἄλλη κοινωνία ποὺ προκαλεῖ μῖξι.

- 6 Θὰ μπορούσε ὅμως νὰ εἰπῆ κανεὶς, ὅτι ἡ σφραγὶς δὲν εἶναι σὲ ὅλα τὰ ἐκμαγεῖα ὅλη καὶ ταυτὴ. Τούτου ὅμως αἰτία δὲν εἶναι ἡ σφραγὶς, διότι ἐκείνη προσφέρει στὸ καθένα ὄλον καὶ ταυτὸν τὸν ἑαυτὸ τῆς, ἀλλὰ ἡ διαφορότης τῶν μετεχόντων ποὺ καθιστᾷ ἀνόμοια τὰ ἐκτυπώματα τῆς μιᾶς καὶ ὀλικῆς καὶ ταυτῆς ἀρχετυπίας. Γιὰ παράδειγμα, ἂν αὐτὰ εἶναι ἀπαλὰ καὶ καλοτύπωτα, λεῖα καὶ ἀχάρακτα, καὶ οὔτε ἐλαστικὰ καὶ σκληρά, οὔτε εὐδιάχυτα καὶ ρευστά, θὰ ἔχουν καθαρὸ, σαφὲς καὶ μόνιμο τύπωμα· ἂν ὅμως λείπη κάτι ἀπὸ τὶς ιδιότητες ποὺ ἀναφέραμε, τοῦτο θὰ εἶναι αἷτιο τοῦ ἀμεθέκτου καὶ ἀτυπώτου καὶ τοῦ ἀσαφοῦς τῆς σφραγιδος καὶ ὄλων τῶν ἄλλων ἀτελειῶν ποὺ προκαλοῦνται ἀπὸ τὴν ἀκαταλληλότητα τῆς μετοχῆς.

Εἶναι διακεκριμένο στοιχεῖο τῆς ἀγαθοπρεποῦς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ πρὸς ἐμᾶς³⁰ τὸ ὅτι ὁ ὑπερούσιος Λόγος οὐσιώθηκε κατὰ τὴ φύσι μας ἀπὸ μᾶς ὀλοκληρωτικῶς καὶ ἀληθῶς, καὶ ἔδρασε καὶ ἔπαθε τὰ θαυμαστὰ καὶ ἐξαιρέτα πράγματα τῆς ἀνθρωπικῆς θεουργίας του. Πράγματι ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα δὲν

φαίη κατὰ τὴν ἀγαθοπρεπῆ καὶ φιλάνθρωπον βούλησιν καὶ κατὰ πᾶσαν τὴν ὑπερκειμένην καὶ ἄρρητον θεουργίαν, ἣν δέδρακε καθ' ἡμᾶς γεγονώς ὁ ἀναλλοίωτος, ἧ Θεὸς καὶ Θεοῦ Λόγος. Οὕτω καὶ ἡμεῖς τὰ θεῖα καὶ ἐνοῦν τῷ λόγῳ καὶ διακρίνειν 5 σπεύδομεν, ὡς αὐτὰ τὰ θεῖα καὶ ἦνῶται καὶ διακέκρται.

7 Ἀλλὰ τούτων μὲν τῶν ἐνώσεών τε καὶ διακρίσεων ὅσας ἐν τοῖς Λογίοις θεοπρεπεῖς αἰτίας εὐρήκαμεν, ἐν ταῖς Θεολογικαῖς Ὑποτυπώσεσιν, ἰδίᾳ περὶ ἐκάστου διαλαβόντες, ὡς ἐφικτόν, ἐξεθέμεθα, τὰ μὲν ἀνερίζαντες τῷ ἀληθεῖ λόγῳ 10 καὶ ἀναπτύξαντες, καὶ τὸν ἱερόν καὶ τὸν ἀνεπιθόλωτον νοῦν ἐπὶ τὰ φανὰ τῶν Λογίων θεάματα προσαγαγόντες, τοῖς δέ, ὡς μυστικοῖς, κατὰ τὴν θεῖαν παράδοσιν ὑπὲρ νοερὰν ἐνέργειαν ἐπιβαλόντες. Πάντα γὰρ τὰ θεῖα, καὶ ὅσα ἡμῖν ἐκπέφανται, ταῖς μετοχαῖς μόναις γινώσκειται· αὐτὰ δέ, ὅποια ποτέ ἐστι κατὰ τὴν οἰ- 15 κείαν ἀρχὴν καὶ ἴδρυσιν, ὑπὲρ νοῦν ἐστι καὶ πᾶσαν οὐσίαν καὶ γνῶσιν. Οἷον, εἰ τὴν ὑπερούσιον κρυφίότητα Θεὸν ἢ ζῶην ἢ οὐσίαν ἢ φῶς ἢ λόγον ὀνομάσαιμεν, οὐδὲν ἕτερον νοοῦμεν, ἢ τὰς εἰς ἡμᾶς ἐξ αὐτῆς προαγομένης δυνάμεις, ἐκθεωτικὰς ἢ οὐσιοποιούς ἢ ζωογόνους ἢ σοφοδώρους· αὐτῇ δὲ κατὰ τὴν πασῶν 20 τῶν νοερῶν ἐνεργειῶν ἀπόλυσιν ἐπιβάλλομεν, οὐδεμίαν ὀρῶντες θέωσιν ἢ ζῶην ἢ οὐσίαν, ἣτις ἀκριβῶς ἐμφορῆς ἐστι τῇ πάντων ἐξηρημένη κατὰ πᾶσαν ὑπεροχὴν αἰτία. Πάλιν, ὅτι μὲν ἐστι πηγαία θεότης ὁ Πατήρ, ὁ δὲ Ἰησοῦς καὶ τὸ Πνεῦμα, τῆς θεογόνου θεότητος, εἰ οὕτω χρὴ φάναι, βλαστοὶ θεόφυτοι καὶ 25 οἷον ἄνθη καὶ ὑπερούσια φῶτα, πρὸς τῶν ἱερῶν Λογίων παρελήφαμεν· ὅπως δὲ ταῦτά ἐστιν, οὔτε εἰπεῖν οὔτε ἐννοῆσαι δυνατόν.

8 Ἀλλὰ μέχρι τούτου πᾶσα τῆς καθ' ἡμᾶς νοερᾶς ἐνεργείας ἢ δύναμις, ὅτι πᾶσα θεῖα πατριὰ καὶ υἰότης ἐκ τῆς πάντων ἐξηρη- 30 μένης πατριαρχίας καὶ υἰαρχίας δεδώρηται καὶ ἡμῖν καὶ ταῖς

31. Πρόκειται πάλι γιὰ τὴ διπλῆ προσέγγισι, τὴν καταφατικὴ καὶ τὴν ἀποφατικὴ, τὴ λογικὴ καὶ τὴ μυστικὴ.

32. Μόνο ὁ Πατήρ εἶναι πηγὴ τῆς θεότητος, «θεογόνος μονώτατος».

μετεῖχαν σ' αὐτὰ κατὰ κανένα τρόπο, ἐκτὸς ἂν κανεῖς ἐκλάβῃ, τὰ πράγματα ἀπὸ τὴν ἄποψι ὅτι ὁ ἀναλλοίωτος μὲ τὴν ἐνανθρώπησί του ἐνήργησε ὡς Θεὸς καὶ ὡς Λόγος Θεοῦ σύμφωνα μὲ τὴν ἀγαθοπρεπῆ καὶ φιλάνθρωπη βούλησι καὶ συγχρόνως σύμφωνα μὲ τὴν ὑπερκειμένη καὶ ἄρρητη ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι κι' ἐμεῖς σπεύδομε καὶ νὰ ἐνώσωμε καὶ νὰ διακρίνωμε τὰ θεῖα μὲ τὸ λόγο, ὅπως τὰ ἴδια τὰ θεῖα καὶ ἠνωμένα εἶναι καὶ διακεκριμένα.

7 Ἄλλὰ τίς θεοπρεπεῖς αἰτίες, ποὺ εὐρήκαμε στὰ Λόγια γι' αὐτὲς τίς ἐνώσεις καὶ διακρίσεις, τίς ἐκθέσαμε στὶς Θεολογικὲς Ὑποτυπώσεις, ὅπου πραγματευθήκαμε γιὰ τὸ καθένα χωριστά. Ἐκεῖ ἄλλα μὲν τὰ ἐξετάσαμε καὶ τὰ ἐξηγήσαμε κατὰ τὸν ἀληθινὸ λόγο, πλησιάζοντας τὰ λαμπερὰ θεάματα τῶν Λογίων μὲ ἀγνὸ καὶ ἀθόλωτο νοῦ, ἄλλα δέ, ὡς μυστικά, τὰ προσεγγίσαμε κατὰ τὴ θεῖα παράδοσι μὲ τρόπο ἐπάνω ἀπὸ κάθε νοερὴ ἐνέργεια³¹. Διότι ὅλα τὰ θεῖα, ὅσα μᾶς φανερώνονται, μόνο μὲ τίς μετοχὲς γνωρίζονται· ποιά ὅμως εἶναι τὰ θεῖα καθ' ἑαυτὰ κατὰ τὴν ἀρχὴ καὶ ἴδρυσί τους, εἶναι ὑπεράνω τοῦ νοῦ καὶ κάθε οὐσίας καὶ γνώσεως. Ἐπὶ παραδείγματι, ἂν ὀνομάσωμε τὴν ὑπερούσια κρυφίότητα Θεὸς ἢ ζωὴ ἢ οὐσία ἢ φῶς ἢ λόγο, δὲν ἐννοοῦμε τίποτε ἄλλο παρὰ τίς δυνάμεις ποὺ προβάλλονται ἀπὸ αὐτὴν πρὸς ἐμᾶς, τίς θεοτικὲς, ἢ οὐσιοποιῆς ἢ ζωογόνες ἢ σοφώδωρες· τὴν ἴδια ὅμως τὴν ὑπερούσια κρυφίότητα προσεγγίζομε μὲ τὴν ἀπαλλαγὴ μας ἀπὸ ὅλες τίς νοερὲς ἐνέργειες, χωρὶς νὰ βλέπωμε καμμιά θέωσι ἢ ζωὴ ἢ οὐσία ἰκανὴ νὰ ἐξισωθῇ μὲ τὴν αἰτία ποὺ εἶναι ἀπομακρυσμένη ἀπὸ ὅλα ὑπερβατικώτατα. Ἐπίσης ἀπὸ τὰ ἱερὰ Λόγια παρελάβαμε ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι πηγαία θεότης³², ὁ δὲ Ἰησοῦς καὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι θεόφυτοι βλαστοί, ἂν ἐπιτρέπεται νὰ εἰποῦμε ἔτσι, τῆς θεογόνου θεότητος, ἕνα εἶδος ὑπερούσια ἄνθη καὶ φῶτα της. Πῶς ὅμως γίνονται αὐτά, δὲν εἶναι δυνατὸ οὔτε νὰ τὸ εἰποῦμε οὔτε νὰ τὸ ἐννοήσωμε.

8 Ἄλλὰ ὅλη ἡ δύναμις τῆς νοερῆς ἐνεργείας μας φθάνει μόνο ἕως τὸ σημεῖο νὰ κατανοῆ, ὅτι ὅλη ἡ θεῖα πατρότης καὶ υἰότης ἔχει δοθῇ καὶ σ' ἐμᾶς καὶ στὶς ὑπερουράνιες δυνάμεις

ὑπερουρανίαις δυνάμεσιν, ἐξ ἧς καὶ θεοὶ καὶ θεῶν υἱοὶ καὶ θεῶν
 πατέρες οἱ θεοειδεῖς γίνονται καὶ ὀνομάζονται νόες, πνευματι-
 κῶς δηλαδὴ τῆς τοιαύσδε πατρότητος καὶ υἰότητος ἐκτελουμέ-
 νης, τοῦτ' ἔστιν ἀσωμάτως, ἀϋλῶς, νοητῶς, τοῦ θεαρχικοῦ
 5 Πνεύματος ὑπὲρ πᾶσαν νοητὴν ἀϋλίαν καὶ θέωσιν ὑπεριδρυμέ-
 νου καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ πάσης πατριᾶς καὶ υἰότητος θείας
 ὑπεροχικῶς ἐξηρημένων. Οὐδὲ γάρ ἐστιν ἀκριβῆς ἐμφέρεια τοῖς
 αἰτιατοῖς καὶ τοῖς αἰτίοις· ἀλλ' ἔχει μὲν τὰ αἰτιατὰ τὰς τῶν αἰ-
 τίων ἐνδεχομένας εἰκόνας, αὐτὰ δὲ τὰ αἷτια τῶν αἰτιατῶν ἐξ-
 10 ἡρηται καὶ ὑπερίδρυται, κατὰ τὸν τῆς οἰκειᾶς ἀρχῆς λόγον. Καὶ
 ἵνα τοῖς καθ' ἡμᾶς χρήσωμαι παραδείγμασιν, ἡδοναὶ καὶ λῦπαι
 λέγονται ποιητικαὶ τοῦ ἡδεσθαι καὶ λυπεῖσθαι, αὐταὶ δὲ οὔτε
 ἡδονται οὔτε λυποῦνται· καὶ τὸ πῦρ θερμαῖνον καὶ καῖον οὐ λέγε-
 ται καίεσθαι καὶ θερμαίνεσθαι. Καὶ ζῆν εἴ τις φαίη τὴν αὐτοζωὴν
 15 ἢ φωτίζεσθαι τὸ αὐτόφως, οὐκ ὀρθῶς ἐρεῖ κατὰ τὸν ἐμὸν λόγον,
 εἰ μὴ που καθ' ἕτερον ταῦτα εἶποι τρόπον, ὅτι περισσῶς καὶ οὐ-
 σιωδῶς προένεστι τὰ τῶν αἰτιατῶν τοῖς αἰτίοις,
 9 Ἀλλὰ καὶ τὸ πάσης θεολογίας ἐκφανέστατον, ἢ καθ' ἡμᾶς
 Ἰησοῦ θεοπλαστία, καὶ ἄρρητός ἐστι λόγῳ παντὶ καὶ ἄγνωστος
 20 νῶ παντὶ καὶ αὐτῶ τῶ πρωτίστῳ τῶν πρεσβυτάτων ἀγγέλων.
 Καὶ τὸ μὲν ἀνδρικῶς αὐτὸν οὐσιωθῆναι μυστικῶς παρειλήφα-
 μεν· ἀγνοοῦμεν δὲ ὅπως ἐκ παρθενικῶν αἱμάτων ἐτέρῳ παρὰ
 τὴν φύσιν θεσμῶ διεπλάττετο καὶ ὅπως ἀβρόχοις ποσὶ σωματι-
 κὸν ὄγκον ἔχουσι καὶ ὕλης βάρος ἐπεπόρευτο τὴν ὑγρὰν καὶ
 25 ἄστατον οὐσίαν· καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τῆς ὑπερφουῶς ἐστὶν Ἰησοῦ
 φυσιολογίας. Ταῦτα δὲ ἡμῖν τε ἐν ἄλλοις ἰκανῶς εἴρηται, καὶ τῶ
 κλεινῶ καθηγεμόνι κατὰ τὰς Θεολογικὰς αὐτοῦ Στοι-
 χεῖώσεις ὑμνηται λίαν ὑπερφουῶς, ἄπερ ἐκεῖνος, εἴτε πρὸς
 τῶν ἱερῶν θεολόγων παρείληφεν, εἴτε καὶ ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς
 30 τῶν Λογίων ἐρεῦνης συνεώρακεν ἐκ πολλῆς τῆς περὶ αὐτὰ γυ-

33. Οἱ ιδιότητες τῶν δημιουργημάτων προϋπάρχουν ἐν σπέρματι στὰ αἰ-
 τιά τους.

33α. Δηλαδὴ ἡ ἐνανθρώπησις.

34. Ὁ διδάσκαλος τοῦ Διονυσίου ἐπίσκοπος Ἱερόθεος.

ἀπὸ τὴν ὑπερβατικὴ τῶν ὄλων πατριαρχία καὶ υἰαρχία· κί' ἀπὸ αὐτὴν οἱ θεοειδεῖς νόες καθίστανται καὶ ὀνομάζονται θεοὶ καὶ υἱοὶ θεῶν καὶ πατέρες θεῶν, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἡ πατρότης καὶ υἰότης τοῦ εἴδους τούτου συντελεῖται πνευματικῶς, δηλαδὴ ἀσωμάτως, ἀύλως, νοητῶς, ἐφ' ὅσον τὸ θεαρχικὸ Πνεῦμα εἶναι ὑπερεδραιωμένο ἐπάνω ἀπὸ κάθε αὐλία καὶ θέωσι, ὁ δὲ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ξεπερνοῦν ὑπεροχικῶς κάθε θεία πατρότητα καὶ υἰότητα. Διότι δὲν ὑπάρχει ἀκριβῆς ὁμοιότης ἀνάμεσα στὰ αἰτιατὰ καὶ στὰ αἷτια· ἀλλὰ ἔχουν μὲν τὰ αἷτιατὰ τὶς ὅποιεςδήποτε εἰκόνες τῶν αἰτίων, τὰ ἴδια ὅμως τὰ αἷτια εἶναι ἀπομακρυσμένα καὶ ἐδραιωμένα ἐπάνω ἀπὸ τὰ αἷτιατὰ κατὰ τὸ λόγο τῆς ἀρχῆς των. Καί, γιὰ νὰ χρησιμοποιοῦμαι παραδείγματα δικὰ μας, ἡδονὲς καὶ λύπες λέγονται ὅτι εἶναι δημιουργικὲς τοῦ ἡδεσθαι καὶ τοῦ λυπεῖσθαι, οἱ ἴδιες ὅμως οὔτε ἡδονταὶ οὔτε λυποῦνται· καὶ τὸ πῦρ, ποῦ θερμαίνει καὶ καίει, δὲν λέγεται ὅτι καίεται καὶ θερμαίνεται. Κί' ἂν κανεὶς ἔλεγε ὅτι ἡ αὐτοζωὴ ζῆ καὶ τὸ αὐτόφως φωτίζεται, δὲν θὰ ἐκφραζόταν σωστὰ κατὰ τὴν ἄποψί μου, ἐκτὸς ἂν τὰ εἰπῆ κατὰ διαφορετικὸ τρόπο, ὅτι δηλαδὴ τὰ στοιχεῖα τῶν αἷτιατῶν προϋπάρχουν στὰ αἷτια ὑπερβατικῶς καὶ οὐσιωδῶς³³.

- 9 Ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπιφανέστατο γεγονός ὅλης τῆς θεολογίας, ἡ κατὰ τὰ ἀνθρώπινα θεοπλαστία^{33α} τοῦ Ἰησοῦ δηλαδὴ, εἶναι μὲ κάθε λόγο ἄρρητη καὶ σὲ κάθε νοῦ ἄγνωστη, ἀκόμη καὶ στὸν πρῶτο ἀπὸ τοὺς ἀνωτάτους ἀγγέλους. Καὶ τὸ μὲν ὅτι αὐτὸς οὐσιώθηκε ἀνθρωπικῶς, αὐτὸ τὸ παρελάβουμε μὲ μυστικὸ τρόπο· ἀγνοοῦμε ὅμως, πῶς διαπλάσθηκε ἀπὸ παρθενικὰ αἷματα μὲ διαφορετικὸ ἀπὸ τὸν κατὰ φύσι νόμο καὶ πῶς ἐπέρασε ἀβρόχως τὴν ὑγρὴ καὶ ρευστὴ οὐσία μὲ πόδια ποῦ ἔχουν σωματικὸ ὄγκο καὶ ὑλικὸ βάρος, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ποῦ ἀνήκουν στὴν ὑπερφυᾶ φυσιολογία τοῦ Ἰησοῦ. Αὐτὰ τὰ πράγματα κί' ἐμεῖς τὰ διαπραγματευθήκαμε ἀλλοῦ καὶ ὁ κλεινός μας καθηγητής³⁴ τὰ ὕμνησε πολὺ ὑπερφυᾶς στὶς *Θεολογικὲς Στοιχειώσεις* του, ὁ ὁποῖος εἶτε ἀπὸ ἄλλους ἱεροὺς θεολόγους τὰ παρέλαβε εἶτε μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα τῶν Λογίων τὰ συνέλαβε ἔπειτα ἀπὸ πολλή

μνασίας τε καὶ τριβῆς, εἴτε καὶ ἔκ τινος ἐμνήθη θειοτέρας ἐπι-
 πνοίας, οὐ μόνον μαθῶν, ἀλλὰ καὶ παθῶν τὰ θεῖα κάκ τῆς πρὸς
 αὐτὰ συμπαθείας, εἰ οὕτω χρῆ φάναι, πρὸς τὴν ἀδίδακτον αὐ-
 τῶν καὶ μυστικὴν ἀποτελεσθεῖς ἔνωσιν καὶ πίστιν. Καὶ ἵνα τὰ
 5 πολλὰ καὶ μακάρια θεάματα τῆς κρατίστης ἐκείνου διανοίας ἐν
 ἐλαχίστοις παραθώμεθα, τάδε περὶ τοῦ Ἰησοῦ φησιν ἐν ταῖς συν-
 ηγμέναις αὐτῷ Θεολογικαῖς Στοιχειώσεσι.

10 Τοῦ ἀγιωτάτου Ἱεροθέου ἐκ τῶν Θεο-
 λογικῶν Στοιχειώσεων. Ἡ πάντων αἰτία καὶ ἀποπλη-
 10 ρωτική, τοῦ Ἰησοῦ θεότης, ἡ τὰ μέρη τῆ ὁλότητι σύμφωνα δια-
 σώζουσα καὶ οὔτε μέρος οὔτε ὅλον οὔσα, καὶ ὅλον καὶ μέρος,
 ὡς πᾶν καὶ μέρος καὶ ὅλον ἐν ἑαυτῇ συνειληφυῖα καὶ ὑπερέχου-
 σα καὶ προέχουσα, τελεία μὲν ἐστὶν ἐν τοῖς ἀτελέσιν ὡς τελε-
 τάρχης, ἀτελής δὲ ἐν τοῖς τελείοις ὡς ὑπερτελής καὶ προτέλειος,
 15 εἶδος εἰδοποιὸν ἐν τοῖς ἀνειδέοις ὡς ἰδεάρχης, ἀνειδέος ἐν τοῖς
 εἶδεσιν ὡς ὑπὲρ εἶδος, οὐσία ταῖς ὄλαις οὐσίαις ἀχράντως ἐπι-
 βατεύουσα καὶ ὑπερούσιος, ἀπάσης οὐσίας ἐξηρημένη, τὰς ὄλας
 ἀρχὰς καὶ τάξεις ἀφορίζουσα, καὶ πάσης ἀρχῆς καὶ τάξεως ὑπε-
 ριδρυμένη· καὶ μέτρον ἐστὶ τῶν ὄντων καὶ αἰῶν καὶ ὑπὲρ αἰῶνα
 20 καὶ πρὸ αἰῶνος, πλήρης ἐν τοῖς ἐνδεέσιν, ὑπερπλήρης ἐν τοῖς
 πλήρεσιν, ἄρρητος, ἀφθεγκτος, ὑπὲρ νοῦν, ὑπὲρ ζωὴν, ὑπὲρ οὐ-
 σίαν, ὑπερφυῶς ἔχει τὸ ὑπερφυές, ὑπερουσίως τὸ ὑπερούσιον.
 Ὅθεν ἐπειδὴ καὶ ἕως φύσεως ἡμῶν ὑπὸ φιλανθρωπίας ἐλήλυ-
 θε καὶ ἀληθῶς οὐσιώθη καὶ ἀνὴρ ὁ ὑπέρθεος ἐχρημάτισεν
 25 (ἴλεω δὲ εἶη πρὸς ἡμῶν τὰ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον ὑμνούμενα)·
 κάκ τούτοις ἔχει τὸ ὑπερφυές καὶ ὑπερούσιον, οὐ μόνον ἢ ἀναλ-
 λοιώτως ἡμῖν καὶ ἀσυγχύτως κεκοινώνηκε, μηδὲν πεπονθῶς
 εἰς τὸ ὑπερπλήρες αὐτοῦ πρὸς τῆς ἀφθέγκτου κενώσεως, ἀλλ' ὅ-
 τι καὶ τὸ πάντων καινῶν καινότατον, ἐν τοῖς φυσικοῖς ἡμῶν

35. Ἡ πίστις μαθαίνεται, ἡ ἔνωσις παθαίνεται· καὶ τὰ δύο ὁμοίως ὁ Ἱερόθεος τὰ ἀπέκτησε μὲ τρόπο μυστικὸ καὶ ἀδίδακτο.

36. Ἡ ἐπομένη παράγραφος εἶναι παράθεμα ἀπὸ τῆς Θεολογικῆς Στοιχειώ-

ἄσκησι γύρω ἀπὸ αὐτὰ εἴτε τὰ ἐμυήθηκε μὲ κάποια θειότερη ἔμπνευσι, ἀφοῦ ὄχι μόνο ἔμαθε ἀλλὰ κι' ἔπαθε τὰ θεῖα καὶ ἀπὸ τὴν πρὸς αὐτὰ συμπάθειά του, ἂν ἔτσι πρέπει νὰ εἰποῦμε, ἐτελειώθηκε στὴν ἀδίδακτῆ καὶ μυστικῆ τους ἔνωσι καὶ πίστι³⁵. Καὶ γιὰ νὰ παραθέσωμε συντομώτατα τὰ πολλὰ καὶ μακάρια θεάματα τῆς ἀρίστης ἐκείνης διανοίας, τὰ ἐξῆς λέγει περὶ τοῦ Ἰησοῦ στὸ σύγγραμμά του *Θεολογικὲς Στοιχειώσεις*³⁶.

- 10 *Τοῦ ἀγιωτάτου Ἱεροθέου ἀπὸ τὶς Θεολογικὲς στοιχειώσεις.* Ἡ θεότης τοῦ Ἰησοῦ, αἰτία καὶ πλήρης ἀποτελείωσις τῶν πάντων ποὺ διατηρεῖ τὰ μέρη σὲ ἀρμονία μὲ τὴν ὁλότητα καὶ δὲν εἶναι οὔτε μέρος οὔτε ὄλο, ἀλλὰ εἶναι καὶ ὄλο καὶ μέρος, ἀφοῦ περικλείει μέσα της καὶ ὑπερέχει καὶ προέχει τὸ πᾶν, καὶ τὸ ὄλο καὶ τὸ μέρος, εἶναι στὰ μὲν ἀτελῆ τελεία ὡς τελετάρχης, στὰ τέλεια ἀτελῆς ὡς ὑπερτελῆς καὶ προτέλεια, στὰ ἀνεΐδεα εἰδοποιὸ εἶδος ὡς εἰδεάρχης, στὰ εἶδη ἀνεΐδεα ὡς ὑπεράνω εἰδούς, οὐσία ὑπερούσια ποὺ ἐπιβατεύει ἀχράντως ὅλες τὶς οὐσίαις, ποὺ ξεπερνᾷ κάθε οὐσία, ποὺ ὀρίζει ὅλες τὶς ἀρχές καὶ τάξεις καὶ εἶναι ἐδραιωμένη ἐπάνω ἀπὸ κάθε ἀρχὴ καὶ τάξι· εἶναι ἐπίσης μέτρο τῶν ὄντων, αἰῶν καὶ ἐπάνω ἀπὸ τὸν αἰῶνα καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν αἰῶνα, πλήρης στὰ ἐλλιπῆ, ὑπερπλήρης στὰ πλήρη, ἄρρητη, ἀφθεγκτῆ, ὑπὲρ νοῦ, ὑπὲρ ζωῆ, ὑπὲρ οὐσία, ἔχει ὑπερφυῶς τὸ ὑπερφυές, ὑπερουσίως τὸ ὑπερούσιο. Γι' αὐτό, ὅταν ἀπὸ φιλανθρωπία ἦλθε ἕως τῆ φύσι μας καὶ οὐσιώθηκε ἀληθινὰ καὶ κατέστη ἄνθρωπος ὑπέρθεος (εἶθε νὰ μᾶς φανοῦν ἐλεήμονα τὰ ὑμνούμενα ἀπὸ μᾶς ὑπεράνω νοῦ καὶ λόγου μυστήρια), καὶ πάλι σ' αὐτὴ τὴν κατάστασι διατηρεῖ τὸ ὑπερφυές καὶ ὑπερούσιο, ὄχι μόνο καθ' ὃ μέρος ἔχει κοινωνήσει μαζί μας ἀναλλοιώτως καὶ ἀσυγχύτως, χωρὶς ἀπὸ τὴν ἀφθεγκτῆ κένωσι³⁷ νὰ ἔχη πάθει τίποτε στὴν ὑπερπληρότητά του, ἀλλὰ καί, τὸ παραδοξότατο ὄλων τῶν πραγμάτων, μέσα στὴ φύσι μας

σεις ποὺ φέρονται ὡς ἔργο τοῦ Ἱεροθέου, ἀλλ' εἶναι ἄγνωστο ἀπὸ ἀλλοῦ. Ὁ τίτλος «τοῦ ἀγιωτάτου Ἱεροθέου ἐκ τῶν Θεολογικῶν Στοιχειώσεων» κατὰ τὴ ροὴ τῆς χειρόγραφης παραδόσεως ἀπὸ τὸ περιθώριο μεταφέρθηκε στὸ κείμενο.

37. Φιλ. 2,7· «ἐκένωσεν ἑαυτὸν μορφὴν δούλου λαβών».

ὑπερφυῆς ἦν, ἐν τοῖς κατ' οὐσίαν ὑπερούσιος, πάντα τὰ ἡμῶν ἐξ ἡμῶν ὑπὲρ ἡμᾶς ὑπερέχων.

11 Τούτων μὲν οὖν ἄλις. Ἐπὶ δὲ τὸν τοῦ λόγου σκοπὸν προῖωμεν, τὰ κοινὰ καὶ ἠνωμένα τῆς διακρίσεως τῆς θείας ὀνό-
5 ματα, κατὰ τὸ ἡμῖν ἐφικτόν, ἀνελίττοντες. Καὶ ἵνα σαφῶς περὶ πάντων ἐξῆς προδιορισώμεθα, διάκρισιν θείαν φασμέν, ὡς εἴρη-
ται, τὰς ἀγαθοπρεπεῖς τῆς θεαρχίας προόδους. Δωρουμένη γὰρ
πάσι τοῖς οὐσι καὶ ὑπερχέουσα τὰς τῶν ὄλων ἀγαθῶν μετου-
σίας, ἠνωμένως μὲν διακρίνεται, πληθύεται δὲ ἐνικῶς καὶ πολ-
10 λαπλασιάζεται ἐκ τοῦ ἐνὸς ἀνεκφοιτήτως· οἷον, ἐπειδὴ ὢν ἐστὶν ὁ Θεὸς ὑπερουσίως, δωρεῖται δὲ τὸ εἶναι τοῖς οὐσι καὶ παράγει τὰς ὄλας οὐσίας, πολλαπλασιάζεσθαι λέγεται τὸ ἐν ὄν ἐκεῖνο τῇ ἐξ αὐτοῦ παραγωγῇ τῶν πολλῶν ὄντων, μένοντος δὲ οὐδὲν ἥττον ἐκεῖνου καὶ ἐνὸς ἐν τῷ πληθυσμῷ καὶ ἠνωμένου κατὰ
15 τὴν πρόοδον καὶ πλήρους ἐν τῇ διακρίσει, τῷ πάντων εἶναι τῶν ὄντων ὑπερουσίως ἐξηρημένον καὶ τῇ ἐνιαίᾳ τῶν ὄλων παρα-
γωγῇ καὶ τῇ ἀνελαττώτῳ χύσει τῶν ἀμειώτων αὐτοῦ μεταδό-
σεων. Ἀλλὰ καὶ ἐν ὢν, καὶ παντί, μέρει καὶ ὄλω, καὶ ἐνὶ καὶ
πλήθει, τοῦ ἐνὸς μεταδιδούς, ἐν ἐστὶν ὡσαύτως ὑπερουσίως,
20 οὔτε μέρος ὢν τοῦ πλήθους οὔτε ἐκ μερῶν ὄλον, καὶ οὕτως οὔτε ἐν ἐστὶν οὔτε ἐνὸς μετέχει, οὐδὲ τὸ ἐν ἔχει· πόρρω δὲ τού-
των ἐν ἐστὶν, ὑπὲρ τὸ ἐν τοῖς οὐσιν ἐν καὶ πλῆθος ἀμερές, ἀπλή-
ρωτον ὑπερπλήρες, πᾶν ἐν καὶ πλῆθος παράγον καὶ τελειοῦν
καὶ συνέχον.

25 Πάλιν, τῇ ἐξ αὐτοῦ θεώσει τῷ κατὰ δύναμιν ἐκάστου θεο-
ειδεῖ θεῶν πολλῶν γιγνομένων, δοκεῖ μὲν εἶναι καὶ λέγεται τοῦ ἐνὸς Θεοῦ διάκρισις καὶ πολλαπλασιασμός, ἔστι δὲ οὐδὲν ἥττον ὁ ἀρχίθεος καὶ ὑπέρθεος ὑπερουσίως εἷς Θεός, ἀμέριστος ἐν τοῖς μεριστοῖς, ἠνωμένος ἑαυτῷ, καὶ τοῖς πολλοῖς ἀμιγῆς καὶ
30 ἀπλήθουντος. Καὶ τοῦτο ὑπερφυῶς ἐννοήσας ὁ κοινὸς ἡμῶν καὶ τοῦ καθηγεμόνος ἐπὶ τὴν θείαν φωτοδοσίαν χειραγωγός, ὁ πο-

ἦταν ὑπερφυῆς καὶ μέσα στὴν οὐσία μας ἦταν ὑπερούσιος, παραέχοντας ὅλα τὰ δικά μας ἀπὸ μᾶς ἐπάνω ἀπὸ μᾶς.

Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι ἀρκετά. Ἄς προχωρήσωμε τώρα στὸ σκοπὸ τῆς πραγματείας, ἀναπτύσσοντας κατὰ τὴ δύναμί μας τὰ κοινὰ καὶ ἠνωμένα ὀνόματα τῆς θείας δικρίσεως. Καὶ γιὰ νὰ δώσωμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ σαφεῖς ὀρισμοὺς γιὰ ὅλα στὴ σειρά, θεία διάκρισι ἀποκαλοῦμε, ὅπως ἔχει λεχθῆ, τὶς ἀγαθοπρεπεῖς προόδους τῆς θεαρχίας. Ἡ Μονὰς δωρίζοντας σὲ ὅλα τὰ ὄντα καὶ ἐκχύνοντας τὶς μετουσίες ὅλων τῶν ἀγαθῶν, διακρίνεται ἠνωμένως, πληθύνεται ἐνικῶς καὶ πολλαπλασιάζεται ἀμεταδότως ἀπὸ τὸ ἓνα. Ἔτσι λοιπὸν, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι ὑπερουσίως ὢν, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος δωρίζει τὴν ὑπαρξὶ στὰ ὄντα καὶ παράγει ὅλες τὶς οὐσίες, λέγεται ὅτι τὸ ἓνα ἐκεῖνο ὄν πολλαπλασιάζεται μὲ τὴν ἀπὸ αὐτὸ παραγωγὴ τῶν πολλῶν ὄντων, ἐνῶ αὐτὸ παραμένει ἓνα κατὰ τὸν πληθυσμὸ, ἠνωμένο κατὰ τὴν πρόοδο καὶ πλήρες κατὰ τὴ διάκρισι, ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι εἶναι ὑπερουσίως ἀπομακρυσμένο ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ ἐνιαίου τοῦ τρόπου παραγωγῆς τῶν ὅλων καὶ τῆς ἀμείωτης ἐκχύσεως τῶν ἀμειώτων μεταδόσεων του. Ἀλλά, ἐνῶ εἶναι ἓνα, ὅταν μεταδίδη ἀπὸ τὸ ἓνα στὸ πᾶν, στὸ μέρος καὶ στὸ ὄλο, στὸ ἓνα καὶ στὸ πλῆθος, ἓνα εἶναι ἐπίσης ὑπερουσίως χωρὶς νὰ εἶναι οὔτε μέρος ἀπὸ πλῆθος οὔτε ὄλο ἀπὸ μέρη, κι' ἔτσι οὔτε ἓνα μακριὰ ἀπ' αὐτά, ἐπάνω ἀπὸ τὰ ἀνάμεσα στὰ ὄντα ἓνα, καὶ πλῆθος ἀμέριστο, ὑπερπλήρες ἀπλήρωτο, ποὺ παράγει καὶ τελειώνει καὶ συνέχει τὸ πᾶν, ἓνα καὶ πλῆθος.

Ἐπίσης, ἐπειδὴ διὰ τῆς θεώσεως ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτὸν μὲ βάσι τὴ θεοεΐδεια ποὺ ἔχει ὁ καθένας κατὰ δύναμι γίνονται πολλοὶ θεοί, φαίνεται μὲν ὅτι ὑπάρχει καὶ ἀναφέρεται διάκρισις καὶ πολλαπλασιασμὸς τοῦ ἐνὸς Θεοῦ, ἀλλ' ὅμως δὲν εἶναι λιγώτερο ἓνας Θεὸς ὑπερουσίως ὁ ἀρχίθεος καὶ ὑπέρθεος, ἀμέριστος ἀνάμεσα στὰ μεριστά, ἠνωμένος στὸν ἑαυτό του, ἀμιγῆς καὶ ἀπλήθυντος στὰ πολλά. Ὁ κοινὸς χειραγωγὸς ἐμοῦ καὶ τοῦ καθηγητοῦ μου πρὸς τὴ θεία φωτοδοσία, ὁ πολὺς στὰ

λὸς τὰ θεῖα, τὸ φῶς τοῦ κόσμου, τάδε φησὶν ἐνθεαστικῶς ἐν τοῖς ἱεροῖς αὐτοῦ γράμμασι. «Καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοί, εἴτε ἐν οὐρανῷ εἴτε ἐπὶ γῆς (ὡσπεροῦν εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοί), ἀλλ' ἡμῖν εἷς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ 5 ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ». Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν θείων αἱ ἐνώσεις τῶν διακρίσεων ἐπικρατοῦσι καὶ προκατάρχουσι καὶ οὐδὲν ἧττόν ἐστιν ἠνωμέναι καὶ μετὰ τὴν τοῦ ἐνὸς ἀνακφοίτητον καὶ ἐνιαίαν διάκρισιν.

10 Ταύτας ἡμεῖς τὰς κοινὰς καὶ ἠνωμένας τῆς ὅλης θεότητος διακρίσεις, εἴτ' οὖν ἀγαθοπρεπεῖς προόδους, ἐκ τῶν ἐμφαινουσῶν αὐτὰς ἐν τοῖς Λογίοις θεωνυμιῶν ὑμνῆσαι κατὰ τὸ δυνατὸν πειρασόμεθα, τούτου καθάπερ εἴρηται προδιεγνωσμένου, τοῦ πᾶσαν ἀγαθουργικὴν θεωνυμίαν, ἐφ' ἧπερ ἂν κέηται τῶν θεαρ-
15 χικῶν ὑποστάσεων, ἐπὶ τῆς ὅλης αὐτὴν ἐκκληφθῆναι θεαρχικῆς ὀλότητος ἀπαρατηρήτως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

**Τίς ἡ τῆς εὐχῆς δύναμις, καὶ περὶ τοῦ μακαρίου Ἱεροθέου,
καὶ περὶ εὐλαβείας καὶ συγγραφῆς θεολογικῆς**

1 Καὶ πρώτην, εἰ δοκεῖ, τὴν παντελῆ καὶ τῶν ὄλων τοῦ Θεοῦ προόδων ἐκφαντορικὴν ἀγαθωνομίαν ἐπισκεψώμεθα, τὴν ἀγαθαρχικὴν καὶ ὑπεράγαθον ἐπικαλεσάμενοι Τριάδα, τὴν ἐκ-
20 φαντικὴν τῶν ὄλων ἐαυτῆς ἀγαθωτάτων προνοιῶν. Χρὴ γὰρ ἡμᾶς ταῖς εὐχαῖς πρῶτον ἐπ' αὐτήν, ὡς ἀγαθαρχίαν, προσανάγε-

38. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἦταν διδάσκαλος τοῦ Ἱεροθέου καὶ τοῦ Διονυσίου.

39. Α' Κορ. 8,5.

θεΐα, τὸ φῶς τοῦ κόσμου³⁸, κατανοώντας καὶ τοῦτο ὑπερφῶς, λέγει ἐνθέως τὰ ἐπόμενα στὰ ἱερά του γράμματα. «Διότι, ἂν ὑπάρχουν οἱ λεγόμενοι θεοί, εἴτε στὸν οὐρανὸ εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς (ὅπως βέβαια ὑπάρχουν πολλοὶ θεοὶ καὶ κύριοι πολλοί), ἀλλὰ γιὰ μᾶς ἓνας Θεὸς ὑπάρχει, ὁ Πατήρ, ἀπὸ τὸν ὁποῖο προέρχονται τὰ πάντα καὶ στὸν ὁποῖο ὀφείλομε ἐμεῖς τὴν ὕπαρξί μας»³⁹. Διότι στὰ θεΐα πράγματα οἱ ἐνώσεις ἐπικρατοῦν τῶν διακρίσεων καὶ προηγούνται ἀπὸ αὐτές, καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ μένουν ἠνωμένες καὶ μετὰ τὴν ἀμετάδοτη καὶ ἐνιαία διάκρισι τοῦ ἐνός.

Αὐτὲς τὶς κοινὲς καὶ ἠνωμένες διακρίσεις τῆς σύνολης θεότητος, δηλαδὴ τὶς ἀγαθοπρεπεῖς προόδους, θὰ προσπαθήσωμε νὰ ὑμνήσωμε κατὰ τὸ δυνατὸ μὲ βάσι τὶς θεωνυμίες πὸ τὶς ἀποκαλύπτουν στὰ Λόγια, ἀφοῦ, ὅπως εἶπαμε, ἔχει ἀποσαφηνισθῆ ἀπὸ πρὶν τοῦτο, ὅτι κάθε ἀγαθουργικὴ θεωνυμία, σὲ ὅποια ἀπὸ τὶς θεαρχικὲς ὑποστάσεις κι' ἂν ἀναφέρεται, θὰ ἐκκληφθῆ ἀδιακρίτως γιὰ ὅλη τὴ θεαρχικὴ ὁλότητα⁴⁰.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

**Ποιά εἶναι ἡ δύναμις τῆς προσευχῆς
καὶ περὶ τοῦ μακαρίου Ἱεροθέου
καὶ περὶ τῆς εὐλαβείας καὶ τῆς θεολογικῆς συγγραφῆς του**

- 1 Ἄν τώρα τὸ θεωρῆς σωστό, ἃς ἐξετάσωμε πρώτη τὴν ἀγαθωνυμία πὸ ἐκφράζει τέλεια καὶ ἀποκαλυπτικὰ ὅλες τὶς προόδους τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ἐπικαλεσθοῦμε τὴν ἀγαθαρχικὴ καὶ ὑπεράγαθη Τριάδα πὸ ἀποκαλύπτει ὅλες τὶς ἀγαθὲς πρόνοιές της. Διότι σ' αὐτὴν πρέπει ν' ἀνεβαίνωμε πρῶτα μὲ τὶς εὐχές, ὡς ἀγαθαρχία πὸ εἶναι, καὶ πλησιάζοντάς τὴν περισσότερο, νὰ μυσού-

40. Τὰ ἰδιώματα τῶν τριαδικῶν ὑποστάσεων εἶναι κοινά, ὁμοίως καὶ οἱ ἐνέργειες.

σθαι, καὶ μᾶλλον αὐτῇ πλησιάζοντας, ἐν τούτῳ μνεῖσθαι τὰ πανάγαθα δῶρα τὰ περὶ αὐτὴν ἰδρυμένα· καὶ γὰρ αὐτὴ μὲν ἅπασι πάρεστιν, οὐ πάντα δὲ αὐτῇ πάρεστι. Τότε δέ, ὅταν αὐτὴν ἐπικαλώμεθα, πανάγνοις μὲν εὐχαῖς, ἀνεπιθολώτῳ δὲ νῶ καὶ τῇ
5 πρὸς θεῖαν ἔνωσιν ἐπιτηδειότητι, τότε καὶ ἡμεῖς αὐτῇ πάρεσμεν· αὐτὴ γὰρ οὔτε ἐν τόπῳ ἐστίν, ἵνα καὶ ἀπῆ τίνος ἢ ἐξ ἐτέρων εἰς ἕτερα μεταβῆ. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν πᾶσι τοῖς οὖσιν αὐτὴν εἶναι λέγειν ἀπολείπεται τῆς ὑπὲρ πάντα καὶ πάντων περιληπτικῆς ἀπειρίας.

Ἡμᾶς οὖν αὐτοὺς ταῖς εὐχαῖς ἀνατείνωμεν ἐπὶ τὴν τῶν
10 θεῶν καὶ ἀγαθῶν ἀκτίνων ὑψηλοτέραν ἀνάνευσιν ὡσπερ εἰ πολυφώτου σειρᾶς ἐκ τῆς οὐρανίας ἀκρότητος ἠρτημένης, εἰς δεῦρο δὲ καθηκούσης, καὶ ἀεὶ αὐτῆς ἐπὶ τὸ πρόσω χερσὶν ἀμοιβαίαις δραττόμενοι, καθέλκειν μὲν αὐτὴν ἐδοκοῦμεν, τῶ ὄντι δὲ οὐ κατήγομεν ἐκείνην, ἄνω τε καὶ κάτω παροῦσαν, ἀλλ' αὐτοὶ
15 ἡμεῖς ἀνηγόμεθα πρὸς τὰς ὑψηλοτέρας τῶν πολυφώτων ἀκτίνων μαρμαρυγᾶς. Ἡ ὡσπερ εἰς ναῦν ἐμβεβηκότες, καὶ ἀντεχόμενοι τῶν ἐκ τίνος πέτρας εἰς ἡμᾶς ἐκτεινομένων πεισμάτων καὶ οἶον ἡμῖν εἰς ἀντίληψιν ἐκδιδομένων, οὐκ ἐφ' ἡμᾶς τὴν πέτραν, ἀλλ' ἡμᾶς αὐτοὺς τῶ ἀληθεῖ καὶ τὴν ναῦν ἐπὶ τὴν πέτραν
20 προσήγομεν. Ὡσπερ καὶ τὸ ἔμπαλιν, εἴ τις τὴν παραλίαν πέτραν ἐστῶς ἐπὶ τῆς νηὸς ἀπώσεται, δράσει μὲν οὐδὲν εἰς τὴν ἐστῶσαν καὶ ἀκίνητον πέτραν, ἑαυτὸν δὲ ἐκείνης ἀποχωρίσει, καὶ ὄσω μᾶλλον αὐτὴν ἀπώσεται, μᾶλλον αὐτῆς ἀκοντισθήσεται. Διὸ καὶ πρὸ παντός, καὶ μᾶλλον θεολογίας, εὐχῆς ἀπάρχε-
25 σθαι χρεῶν, οὐχ ὡς ἐφελκομένους τὴν ἀπανταχῇ παροῦσαν καὶ οὐδαμῇ δύναμιν, ἀλλ' ὡς ταῖς θεαῖς μνεῖαις καὶ ἐπικλήσεσιν ἡμᾶς αὐτοὺς ἐγχειρίζοντας αὐτῇ καὶ ἐνοῦντας.

2 Καὶ τοῦτο δὲ ἴσως ἀπολογίας ἄξιον, ὅτι τοῦ κλεινοῦ καθηγεμόνος ἡμῶν Ἱεροθέου τὰς Θεολογικὰς Στοιχειώ-

1. Ὅπως λέγεται στὸ τέλος αὐτῆς τῆς παραγράφου, ἡ προσευχὴ ἀνεβάξει ἡμᾶς στὸ Θεό, δὲν καταβάξει τὸ Θεὸ σ' ἡμᾶς.

μαστε σὰ πανάγαθα δῶρα πού εἶναι τοποθετημένα γύρω τῆς· διότι αὐτὴ μὲν εἶναι παροῦσα σὲ ὅλα, δὲν εἶναι ὁμῶς ὅλα παρόντα σ' αὐτήν. Ὅταν ὁμῶς τὴν ἐπικαλούμαστε μὲ πάναγνες εὐχές, μὲ ἀθόλωτο νοῦ καὶ μὲ κατάλληλη γιὰ τὴ θεία ἔνωση διάθεσι, τότε εἴμαστε κι' ἐμεῖς παρόντες σ' αὐτήν¹. διότι ἡ ἀγαθότης δὲν εὐρίσκεται κἂν σὲ τόπο, ὥστε ν' ἀπουσιάσῃ ἀπὸ κάποιον ἢ νὰ μεταβῆ ἀπὸ ἄλλους σὲ ἄλλους. Ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ εἰποῦμε ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὅτι ἡ ἀγαθότης εὐρίσκεται μέσα σὲ ὅλα τὰ ὄντα, αὐτὸ ἀπέχει ἀπὸ τὴν ἀπειρία πού εἶναι ἐπάνω ἀπὸ ὅλα καὶ περιλαμβάνει ὅλα.

Ἄς προσπαθήσωμε λοιπὸν ν' ἀνυψωθοῦμε μὲ τὶς εὐχές πρὸς τὴν ὑψηλότερη κορυφὴ τῶν θείων καὶ ἀγαθῶν αἰτίων. Τότε θὰ συμβῆ ὅ,τι συμβαίνει στὴν περίπτωσι μιᾶς πολύφωτης ἀλυσίδας πού εἶναι κρεμασμένη ἀπὸ τὴν οὐράνια κορυφὴ καὶ κατεβαίνει ἕως ἐδῶ· ἐμεῖς, πιάνοντάς τὴν μὲ τὰ χέρια, τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο πρὸς τὰ ἐμπρός, θὰ ἐνομίζαμε ὅτι κατεβάζομε ἐκείνη, πού εἶναι παροῦσα καὶ ἄνω καὶ κάτω, ἀλλ' ἀνεβαίνομε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι πρὸς τὶς ὑψηλότερες μαρμαρυγὲς τῶν πολυφώτων ἀκτίνων. Ἡ ὅ,τι συμβαίνει στὴν περίπτωσι πού θὰ ἐμβαίναμε σὲ πλοῖο· κρατώντας τὰ παλαμάρια πού δεμένα ἀπὸ κάποια πέτρα ἐκτείνονται ἕως ἐμᾶς καὶ προσφέρονται σὰν σὲ βοήθειά μας, δὲν φέρομε τὴν πέτρα κοντὰ μας, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα φέρομε ἐμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ τὸ πλοῖο κοντὰ στὴν πέτρα. Ἡ πάλι ὅ,τι συμβαίνει μὲ κάποιον πού στέκεται ἐπάνω στὸ πλοῖο· ἂν ἀπωθήσῃ τὴν παραλιακὴ πέτρα, δὲν θὰ προκαλέσῃ τίποτε στὴ στερεωμένη καὶ ἀκίνητη πέτρα, ἀλλὰ θὰ ἀποχωρίσῃ τὸν ἑαυτό του ἀπὸ ἐκείνην καὶ ὅσο περισσότερο τὴν ἀπωθήσῃ, τόσο περισσότερο θὰ ἐξακοντισθῆ ἀπ' αὐτήν. Γι' αὐτὸ καὶ πρὶν ἀπὸ κάθε πρᾶγμα, περισσότερο δὲ πρὶν ἀπὸ τὴ θεολογία, πρέπει νὰ ξεκινοῦμε μὲ εὐχή, ὄχι γιὰ νὰ ἐλκύσωμε τὴν δύναμι, τὴν παροῦσα πανταχοῦ καὶ πουθενά, ἀλλὰ γιὰ νὰ παραδώσωμε τοὺς ἑαυτούς μας σ' αὐτήν καὶ νὰ τοὺς ἐνώσωμε πρὸς αὐτήν μὲ τὶς θεῖες μνημονεύσεις καὶ ἐπικλήσεις.

2 Εἶναι ἴσως καὶ τοῦτο ἄξιο ἀπολογίας ἐκ μέρους μας· ὅτι ἐνῶ ὁ ἐξαίρετος καθοδηγητὴς μας Ἱερόθεος συνέταξε ὑπερφυῶς τὶς *Θεολογικὰς Στοιχειώσεις*, ἐμεῖς, σὰν νὰ μὴ ἦσαν ἀρκετὲς ἐκεῖ-

σ ει ς ὑπερφυῶς συναγαγόντος, ἡμεῖς ὡς οὐχ ἱκανῶν ἐκείνων, ἄλλας τε καὶ τὴν παροῦσαν θεολογίαν συνεγραψάμεθα. Καίτοι γε, εἰ μὲν ἐκεῖνος ἐξῆς διαπραγματεύσασθαι πάσας τὰς θεολογικὰς πραγματείας ἠξίωσε καὶ μερικαῖς ἀνελίζεσι διῆλθεν ἀπάσης 5 θεολογίας κεφάλαιον, οὐκ ἂν ἡμεῖς ἐπὶ τοσοῦτον ἢ μανίας ἢ σκαιότητος ἐληλύθειμεν, ὡς ἢ ὀπτικώτερον ἐκείνου καὶ θειότερον οἰηθῆναι ταῖς θεολογίαις ἐπιβαλεῖν ἢ δις τὰ αὐτὰ περιττῶς λέγοντας εἰκαιολογῆσαι, προσέτι καὶ ἀδικῆσαι καὶ διδάσκαλον καὶ φίλον ὄντα, καὶ ἡμᾶς τοὺς μετὰ Παῦλον τὸν θεῖον ἐκ τῶν 10 ἐκείνου λογίων στοιχειωθέντας τὴν κλεινοτάτην αὐτοῦ καὶ θεωρίαν καὶ ἔκφανσιν ἑαυτοῖς ὑφαρπάζοντας. Ἄλλ' ἐπειδὴ τῷ ὄντι τὰ θεῖα πρεσβυτικῶς ὑφηγούμενος ἐκεῖνος, συνοπτικοὺς ἡμῖν ὄρους ἐξέθετο καὶ ἐν ἐνὶ πολλὰ περιειληφότης, ὡς οἶον ἡμῖν, καὶ ὅσοι καθ' ἡμᾶς διδάσκαλοι τῶν νεοτελῶν ψυχῶν, ἐγκλεισ- 15 μενος ἀναπτύξαι καὶ διακρίναι τῷ ἡμῖν συμμέτρῳ λόγῳ τὰς συνοπτικὰς καὶ ἐνιαίας τῆς νοερωτάτης τάνδρὸς ἐκείνου δυνάμεως συνελίξεις, καὶ πολλάκις ἡμᾶς καὶ αὐτὸς εἰς τοῦτο προέτρεψας καὶ τὴν γε βίβλον αὐτὴν ὡς ὑπεραίρουσαν ἀνταπέσταλκας· ταύτη τοι καὶ ἡμεῖς τὸν μὲν ὡς τελείων καὶ πρεσβυτικῶν δια- 20 νοιῶν διδάσκαλον τοῖς ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς ἀφορίζομεν, ὥσπερ τινὰ δευτέρα Λόγια καὶ τῶν θεοχρίστων ἀκόλουθα, τοῖς καθ' ἡμᾶς δὲ ἡμεῖς ἀναλόγως ἡμῖν τὰ θεῖα παραδώσομεν. Εἰ γὰρ τελείων ἐστὶν ἢ στερεὰ τροφή, τὸ ταύτην ἐστιᾶν ἑτέρους ὀπόσης ἂν εἶη τελειότητος;

25 Ὅρθῶς οὖν ἡμῖν καὶ τοῦτο εἴρηται, τὸ τὴν μὲν αὐτοπτικὴν τῶν νοητῶν λογίων θέαν καὶ τὴν συνοπτικὴν αὐτῶν διδασκαλίαν πρεσβυτικῆς δεῖσθαι δυνάμεως· τὴν δὲ τῶν εἰς τοῦτο φε-

2. Σύμφωνα με αὐτὴ τὴ μαρτυρία τὸ παρὸν *Περὶ θεῶν Ὀνομάτων* ἔργο τοῦ Διονυσίου, δὲν εἶναι τὸ πρῶτο, ἀλλὰ πρηγήθησαν ἀπὸ αὐτοῦ καὶ ἄλλα, περισσότερα μάλιστα τοῦ ἐνός.

3. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο τὸ βιβλίον τοῦ Ἱεροθέου ἔχει τὸν τίτλο *Στοιχειώσεις* περιλαμβάνει στοιχειώδη πράγματα ποὺ χρειάζεται νὰ ἀναλυθοῦν καὶ ἀναπτυχθοῦν.

4. Ὁ Ἱεροθεὸς φέρεται ἀπὸ τὸν συγγραφέα μας ν' ἀνήκη στὴν τάξι τῶν

νες, συγγράψαμε κι' ἄλλες θεολογικὲς πραγματεῖες καὶ τὴν παροῦσα². Ἀσφαλῶς, ἂν ἐκεῖνος ἀπεφάσιζε νὰ διαπραγματευθῆ ὅλα τὰ θεολογικὰ θέματα καὶ ἂν εἶχε ἀναπτύξει λεπτομερῶς τὸ σύνολο τῆς θεολογίας, δὲν θὰ ἐφθάναμε ἐμεῖς σὲ τέτοιο σημεῖο μανίας ἢ ἀγενείας, ὥστε νὰ νομίσωμε ὅτι μπορούμε νὰ διεισδύσωμε θεωρητικώτερα καὶ θειότερα ἀπὸ ἐκεῖνον στὶς θεολογίες ἢ νὰ ματαιοπονήσωμε ἐπαναλαμβάνοντας τὰ ἴδια πράγματα, κι' ἐπὶ πλέον ν' ἀδικήσωμε τὸν διδάσκαλο καὶ φίλο, ἐμεῖς πού μετὰ τὸν Παῦλο ἀπὸ τὰ δικά του λόγια ἐδίδαχθήκαμε, ὑποκλέπτοντας γιὰ τὸν ἑαυτό μας τὴν ἔνδοξη θεωρία καὶ ἐρμηνεία. Στὴν πραγματικότητα, ἐκεῖνος, διδάσκοντας ἀθηντικῶς τὰ θεῖα, μᾶς παρέδωσε συντόμους ὄρους πού περιελάμβαναν πολλὰς ἔννοιες ὁ καθένας³, παραγγέλλοντας σ' ἐμᾶς καὶ σὲ ἄλλους σὰν ἐμᾶς διδασκάλους τῶν μαθητευομένων ψυχῶν, ὅσο εἶναι δυνατό, ν' ἀναπτύξωμε καὶ ἀναλύσωμε κατὰ τὸ μέτρο τοῦ λόγου μας τὶς συνοπτικὲς καὶ ἐνιαῖες διατυπώσεις τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου. Ἄλλωστε καὶ σὺ ὁ ἴδιος πολλὰς φορές μᾶς προέτρεψες σ' αὐτὸ τὸ ἐγχείρημα, ἀφοῦ μάλιστα μᾶς ἔστειλες καὶ τὸ βιβλίον τοῦ Ἱεροθέου μὲ τὴ γνώμη ὅτι εἶναι ἐξαιρετικῆς ἀξίας. Γι' αὐτὸν κι' ἐμεῖς τὸ λόγο ὡς διδάσκαλο τελείων καὶ ὠρίμων διανοιῶν τὸν ξεχωρίζομε γιὰ τὴν ἱκανοποίησιν ἐκείνων πού στέκουν ἐπάνω ἀπὸ τοὺς πολλούς, θεωρώντας τὰ γραπτὰ του σὰν δεύτερες Γραφές, κατάλληλες γιὰ τοὺς θεοχρίστους· στοὺς ἀνθρώπους τῆς δικῆς μας σειρᾶς ὅμως θὰ διδάξωμε τὰ θεῖα ἐμεῖς ἀνάλογα μὲ τὴν ἱκανότητά μας. Διότι, ἂν ἡ στερεὰ τροφή εἶναι κατάλληλη γιὰ τοὺς τελείους, τὸ νὰ τρέφωμε ἐμεῖς ἄλλους μὲ τέτοια τροφή πόση τελειότητα δὲν φανερώνει;

Ὅρθως λοιπὸν ἰσχυρισθήκαμε καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ μὲν ἄμεση θέα τῶν νοητῶν λογίων καὶ ἡ εὐσύνοπτη διδασκαλία τοὺς χρειάζεται πρεσβυτικὴ δύναμις⁴, ἡ δὲ γνώσις καὶ μάθησις τῶν λόγων πού ὀδηγοῦν σ' αὐτὸ τὸ ὕψος ἀρμόζει στοὺς κατωτέρους καθηγητὰς καὶ σπουδαστὰς. Ἐμεῖς μάλιστα ἔχομε τηρήσει μὲ πολλὴ ἐπιμέλεια καὶ τοῦτο· ὅσα δηλαδὴ ἔχουν διευκρινισθῆ σαφῶς ἀπὸ

γερόντων πρεσβυτέρων τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας πού κατὰ τὸν Εἰρηναῖο τοποθετεῖται ἀνάμεσα στοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς ἐπισκόπους.

ρόντων λόγων ἐπιστήμην καὶ ἐκμάθησιν τοῖς ὑφειμένοις καθιερωταῖς καὶ ἱερωμένοις ἀρμόζειν. Καίτοι καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐπιτετήρηται λίαν ἐμμελῶς· ὥστε τοῖς αὐτῷ τῷ θεῷ καθηγεμόνι κατὰ ἐκφανσιν σαφῆ διηκρινόμενοις, μηδ' ὄλως ἐγκεχειρηκέναι
 5 ποτὲ πρὸς ταύτολογίαν εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ προτεθέντος αὐτῷ λόγιου διασάφησιν· ἐπεὶ καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς θεολήπτοις ἡμῶν ἱεράρχαις, ἠνίκα καὶ ἡμεῖς, ὡς οἴσθα, καὶ αὐτὸς καὶ πολλοὶ τῶν ἱερῶν ἡμῶν ἀδελφῶν, ἐπὶ τὴν θεάν τοῦ ζωαρχικοῦ καὶ θεοδόχου σώματος συνεληλύθαμεν, παρῆν δὲ καὶ ὁ ἀδελφόθεος Ἰά-
 10 κωβος καὶ Πέτρος, ἡ κορυφαία καὶ πρεσβυτάτη τῶν θεολόγων ἀκρότης, εἶτα ἐδόκει μετὰ τὴν θεάν ὑμνῆσαι τοὺς ἱεράρχας ἅπαντας, ὡς ἕκαστος ἦν ἱκανός, τὴν ἀπειροδύναμον ἀγαθότητα τῆς θεαρχικῆς ἀσθενείας, πάντων ἐκράτει μετὰ τοὺς θεολόγους, ὡς οἴσθα, τῶν ἄλλων ἱερομυστῶν, ὄλος ἐκδημῶν, ὄλος ἐξιστά-
 15 μενος ἑαυτοῦ, καὶ τὴν πρὸς τὰ ὑμνούμενα κοινωνίαν πάσχων, καὶ πρὸς πάντων ὧν ἠκούετο καὶ ἐωρᾶτο, καὶ ἐγινώσκετο καὶ οὐκ ἐγινώσκετο, θεόληπτος εἶναι καὶ θεῖος ὑμνολόγος κρινόμενος. Καὶ τί ἂν σοι περὶ τῶν ἐκεῖ θεολογηθέντων λέγοιμι; Καὶ γὰρ εἰ μὴ καὶ ἑμαυτοῦ ἐπιλέλησμαι, πολλάκις οἶδα παρὰ σοῦ καὶ
 20 μέρη τινὰ τῶν ἐνθεαστικῶν ἐκείνων ὑμνωδιῶν ἐπακούσας· οὕτω σοι σπουδῆ μὴ ἐκ παρέργου τὰ θεῖα μεταδιώκειν.

3 Ἄλλ' ἵνα τὰ ἐκεῖ μυστικά, καὶ ὡς τοῖς πολλοῖς ἄρρητα καὶ ὡς ἐγνωσμένα σοι, παραλείψωμεν, ὅτε τοῖς πολλοῖς ἐχρῆν κοινωνῆσαι καὶ ὅσους δυνατὸν ἐπὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερογνωσίαν
 25 προσαγαγεῖν, ὅπως ὑπερεῖχε τοὺς πολλοὺς τῶν ἱερῶν διδασκάλων, καὶ χρόνου τριβῆ καὶ νοῦ καθαρότητι καὶ ἀποδείξεων ἀκριβεῖα καὶ ταῖς λοιπαῖς ἱερολογίαις, ὥστε οὐκ ἂν ποτε πρὸς οὕτω μέγαν ἥλιον ἀντωπεῖν ἐνεχειρήσαμεν. Οὕτω γὰρ ἡμεῖς ἑαυτῶν συνησθήμεθα καὶ ἴσμεν, ὡς οὔτε ἱκανῶς νοῆσαι τὰ νοη-

5. Ὁ συγγραφεὺς ἐννοεῖ τὸ σῶμα τῆς Θεοτόκου κατὰ τὴν κοίμησιν. Ἡ ὑμνολογία τῆς ἐορτῆς τῆς κοιμήσεως εἶναι ἐπηρεασμένη ἀπὸ τῆ φρασεολογία τοῦ Διονυσίου.

τὸν ἴδιο τὸν θεῖο καθοδηγητὴ μας, νὰ μὴ τὰ ἐξετάσωμε, νὰ μὴ ἐπιχειρήσωμε κἄν νὰ ταυτολογήσωμε διασαφώντας πάλι κάποιο γραφικὸ χωρίο πού ἐρμήνευσε ἐκεῖνος. Ἐλλωστε αὐτὸς διακρίθηκε καὶ ἀνάμεσα στοὺς θεοπνεύστους ἱεράρχες μας, ὅταν, ὅπως γνωρίζεις, κι' ἐμεῖς καὶ σὺ καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς ἀδελφούς μας συναχθήκαμε γιὰ τὴν θέα τοῦ ζωαρχικοῦ καὶ θεοδόχου σώματος⁵, ἦταν δὲ παρὼν κι' ὁ ἀδελφόθεος Ἰάκωβος καὶ ὁ Πέτρος, ἡ κορυφαία καὶ πρεσβυτάτη ἀκρότης τῶν θεολόγων. Ὅταν μετὰ τὴ θέα ἐκρίθηκε ἐπιβεβλημένο νὰ ὑμνήσουν ὅλοι οἱ ἱεράρχες, κατὰ τὴ δύναμί του ὁ καθένας, τὴν ἀπειροδύναμη ἀγαθότητα τῆς θεαρχικῆς ἀσθενείας πού ἐκδηλώθηκε μὲ τὴ συγκατάβασιν τοῦ Λόγου, ὁ Ἰερόθεος ὑπερέβαλε ὅλους τοὺς ἄλλους ἱερομύστες, μετὰ τοὺς ἀποστολικοὺς θεολόγους, τελείως ἐκδημώντας, τελείως ἐξιστάμενος ἀπὸ τὸν ἑαυτοῦ καὶ βιώνοντας τὴν κοινῶνίαν μὲ τὰ ὑμνούμενα πράγματα. Ὅλοι ὅσοι τὸν ἄκουαν καὶ τὸν ἔβλεπαν, τὸν ἐγνώριζαν ἢ δὲν τὸν ἐγνώριζαν, ἐθεώρησαν ὅτι εἶναι θεόληπτος καὶ θεῖος ὑμνολόγος. Τί χρειάζεσαι νὰ σοῦ διηγηθῶ τὰ ἐκεῖ θεολογηθέντα; Διότι, ἂν δὲν ἔχω ἀποξεχασθῆ, θυμοῦμαι ὅτι πολλὰς φορὰς ἄκουσα ἀπὸ σένα νὰ ἐπαναλαμβάνης μερικὰ μέρη τῶν ἐνθέων ἐκείνων ὑμνωδιῶν⁶. Τόση εἶναι ἡ φροντίδα σου νὰ μὴ ἀσχολῆσαι παρέργως μὲ τὰ θεῖα.

3 Ἀλλὰ ὡς παραλείψωμε τὰ μυστήρια πού παρατηρήθηκαν ἐκεῖ, διότι εἶναι ἄρρητα γιὰ τοὺς πολλοὺς καὶ γνωστὰ σ' ἐσένα, γιὰ νὰ εἰποῦμε τοῦτο· ὅταν ἐχρειαζόταν νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τοὺς πολλοὺς καὶ νὰ φέρῃ ὅσους ἦταν δυνατὸ στὴν ἱερογνωσίαν μας⁷, πόσο δὲν ὑπερεῖχε τοὺς πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς διδασκάλους κατὰ τὴν ἐμπειρία ἀπὸ τὸ χρόνο, κατὰ τὴν καθαρότητα στοῦ νοῦ, κατὰ τὴν ἀρκίβεια τῶν ἀποδείξεων καὶ κατὰ τὰ ἄλλα διδασκτικὰ προσόντα, ὥστε νὰ μὴ ἐπιχειρήσωμε ποτὲ ν' ἀντικρύσωμε κατὰ πρόσωπο ἓνα τόσο μεγάλο ἥλιο; Ἐμεῖς πάντως ἔχοντας συναίσθησι τοῦ ἑαυτοῦ μας γνωρίζομε ὅτι δὲν εἴμαστε ἱκανοὶ νὰ

6. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ἡ λέξις «ὑμνωδία» ἔχει μελωδικὴ σημασία καὶ ἀναφέρεται σὲ ὕμνους πρὸς τὴ Θεοτόκον.

7. Δηλαδή στὴ χριστιανικὴ πίστι.

τὰ τῶν θείων χωροῦμεν, οὔτε ὅσα τὰ ρητὰ τῆς θεογνωσίας ἐξεῖ-
 πεῖν καὶ φράσαι. Πόρρω δὲ ὄντες, ἀπολειπόμεθα τῆς τῶν θείων
 ἀνδρῶν εἰς θεολογικὴν ἀλήθειαν ἐπιστήμης, ὅτι πάντως ἂν εἰς
 τοῦτο διὰ περισσὴν εὐλάβειαν ἐληλύθαμεν, εἰς τὸ μηδὲ ὅπως
 5 ἀκούειν ἢ λέγειν τι περὶ τῆς θείας φιλοσοφίας, εἰ μὴ κατὰ νοῦν
 εἰλήφαμεν, ὡς οὐ χρὴ τῆς ἐνδεχομένης τῶν θείων γνώσεως
 ἀμελεῖν.

Καὶ τοῦτο ἡμᾶς ἐπεισαν οὐ μόνον αἱ κατὰ φύσιν ἐφέσεις
 τῶν νόων, ἐρωτικῶς αἰεὶ γλιχόμεναι τῆς ἐγχωρούσης τῶν ὑπερ-
 10 φυῶν θεωρίας, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τῶν θείων θεσμῶν ἢ ἀρίστη διά-
 ταξις, τὰ μὲν ὑπὲρ ἡμᾶς ἀποφάσκουσα πολυπραγμονεῖν, καὶ ὡς
 ὑπὲρ ἀξίαν καὶ ὡς ἀνέφικτα, πάντα δὲ ὅσα ἐν ἡμῖν ἐφίεται καὶ
 δεδωρήται μανθάνειν προσεχῶς ἐγκελενομένη καὶ ἑτέροις ἀγα-
 θοειδῶς μεταδιδόναι. Τούτοις οὖν καὶ ἡμεῖς πειθόμενοι καὶ
 15 πρὸς τὴν ἐφικτὴν τῶν θείων εὔρεσιν μὴ ἀποκαμόντες ἢ ἀποδει-
 λιάσαντες, ἀλλὰ καὶ τοὺς μὴ δυναμένους εἰς τὰ ἡμῶν κρείττονα
 θεωρεῖν ἀβοηθήτους καταλιπεῖν οὐ καρτεροῦντες, ἐπὶ τὸ συγ-
 γράφειν ἑαυτοὺς καθήκαμεν, καινὸν μὲν οὐδὲν εἰσηγεῖσθαι τολ-
 μῶντες, λεπτοτέραις δὲ καὶ ταῖς κατὰ μέρος ἕκαστον ἐξετάσει
 20 τὰ συνοπτικῶς εἰρημένα τῶ ὄντως Ἱεροθέῳ διακρίνοντες καὶ
 ἐκφαίνοντες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

*Περὶ ἀγαθοῦ, φωτός, καλοῦ, ἔρωτος, ἐκστάσεως, ζήλου·
 καὶ ὅτι τὸ κακὸν οὔτε ὄν οὔτε ἐξ ὄντος οὔτε ἐν τοῖς οὐσί*

1 Εἶεν δὴ οὖν. Ἐπ' αὐτὴν ἤδη τῶ λόγῳ τὴν ἀγαθωνυμίαν

έννοήσωμε ἐπαρκῶς ὅσα εἶναι νοητὰ ἀπὸ τὶς θεῖες ἀλήθειες οὔτε νὰ ἐκφέρωμε καὶ νὰ ἐκφράσωμε ὅσα ἀπὸ τῆ θεογνωσία εἶναι ρητά. Ἐπειδὴ δὲ εἴμαστε μακριά, ὑστεροῦμε στὴ γνῶσι τῆς θεολογικῆς ἀλήθειας ἀπέναντι στοὺς θείους ἄνδρες, ὥστε ἀπὸ περισσὴ εὐλάβεια θὰ ἐφθάνωμε καὶ σὲ τοῦτο τὸ σημεῖο ἀκόμη, δηλαδὴ νὰ μὴ ἀκούωμε καὶ νὰ μὴ λέγωμε τίποτε περὶ τῆς θείας φιλοσοφίας, ἂν δὲν εἴχαμε τὴ γνώμη ὅτι δὲν πρέπει νὰ παραμελοῦμε τὴν γνῶσι τῶν θείων ποὺ εἶναι στὴ διάθεσί μας.

Καὶ σ' αὐτὸ μᾶς ἔπεισαν ὄχι μόνο οἱ φυσικὲς ἐφέσεις τῶν νόων μας, ποὺ πάντοτε ποθοῦν ἐρωτικῶς τὴν θεμιτὴ θεωρία τῶν ὑπερφυῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ ἡ ἴδια ἡ ἀρίστη ἐντολὴ τῶν θείων θεσμῶν, ποὺ μᾶς ἀποτρέπει μὲν ἀπὸ τὸ νὰ πολυεξετάζωμε τὰ εὐρισκόμενα ἐπάνω ἀπὸ μᾶς, ὡς ἀνώτερα ἀπὸ τὴν ἀξία μας καὶ ὡς ἀνέφικτα, μᾶς παραγγέλλει ὁμως νὰ μαθαίνωμε συνεχῶς ὅσα μᾶς ἔχει παραχωρήσει καὶ δωρίσει, καὶ νὰ τὰ μεταδίδωμε ἀγαθοεργῶς καὶ σὲ ἄλλους. Αὐτὲς λοιπὸν τὶς παρακινήσεις ἀκολουθώντας κι' ἐμεῖς, καὶ μὴ ἀποκάμοντας οὔτε δειλιάζοντας ἐμπρὸς στὴν προσπάθεια γιὰ τὴν κατὰ τὸ δυνατὸ εὕρεσι τῶν θείων, ἀλλὰ καὶ μὴ δεχόμενοι ν' ἀφήσωμε ἀβοηθήτως ἐκείνους ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ἐποπτεύσουν τὰ θεάματα ποὺ εἶναι ἀνώτερα ἀπὸ μᾶς, ἐπιδοθήκαμε στὴ συγγραφὴ. Δὲν τολμοῦμε βέβαια νὰ εἰσηγηθοῦμε τίποτε νέο, ἀλλὰ ἐξηγοῦμε καὶ ἀποσαφηνίζομε μὲ λεπτότερες ἀναλύσεις αὐτὰ ποὺ ἔχουν λεχθῆ συνοπτικῶς ἀπὸ τὸν ὄντως Ἱερόθεο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Περὶ ἀγαθοῦ, φωτός, καλοῦ, ἔρωτος, ἐκστάσεως, ζήλου
καὶ περὶ τοῦ ὅτι τὸ κακὸ δὲν εἶναι
οὔτε ὄν οὔτε ἀπὸ τὸ ὄν οὔτε μέσα στὰ ὄντα

1 Ἄς εἶναι λοιπόν. Θὰ προχωρήσωμε τώρα στὴν ἐξέτασι

χωρῶμεν, ἦν ἐξηρημένως οἱ θεολόγοι τῇ ὑπερθέῳ θεότητι καὶ ἀπὸ πάντων ἀφορίζουσιν, αὐτὴν, ὡς οἶμαι, τὴν θεαρχικὴν ὕπαρξιν ἀγαθότητα λέγοντες καὶ ὅτι τῷ εἶναι τὸ ἀγαθόν, ὡς οὐσιῶδες ἀγαθόν, εἰς πάντα τὰ ὄντα διατείνει τὴν ἀγαθότητα. Καὶ γὰρ 5 ὡσπερ ὁ καθ' ἡμᾶς ἥλιος, οὐ λογιζόμενος ἢ προαιρούμενος, ἀλλ' αὐτῷ τῷ εἶναι φωτίζει πάντα τὰ μετέχειν τοῦ φωτὸς αὐτοῦ κατὰ τὸν οἰκεῖον δυνάμενα λόγον· οὕτω δὴ καὶ τὰγαθὸν ὑπὲρ ἥλιον, ὡς ὑπὲρ ἀμυδρὰν εἰκόνα, τὸ ἐξηρημένως ἀρχέτυπον, αὐτῇ τῇ ὑπάρξει πᾶσι τοῖς οὖσιν ἀναλόγως ἐφήησι τὰς τῆς ὄλης 10 ἀγαθότητος ἀκτῖνας. Διὰ ταύτας ὑπέστησαν αἱ νοηταὶ καὶ νοεραὶ πᾶσαι καὶ οὐσίαι, καὶ δυνάμεις καὶ ἐνέργειαι, διὰ ταύτας εἰσὶ καὶ ζωὴν ἔχουσι τὴν ἀνέκλειπτον καὶ ἐμείωτον, ἀπάσης φθορᾶς καὶ θανάτου καὶ ὕλης καὶ γενέσεως καθαρεύουσαι, καὶ τῆς ἀστάτου καὶ ρευστῆς καὶ ἄλλοτε ἄλλως φερομένης ἀλλοιώσεως ἀνωκι- 15 σμέναι, καὶ ὡς ἀσώματοι καὶ ἄϋλοι νοοῦνται καὶ ὡς νόες ὑπερκοσμίως νοοῦσι καὶ τοὺς τῶν ὄντων οἰκείως ἐλλάμπονται λόγους καὶ αὐθις εἰς τὰ συγγενῆ, τὰ οἰκεῖα διαπορθμεύουσι. Καὶ τὴν μονὴν ἐκ τῆς ἀγαθότητος ἔχουσι, καὶ ἴδρυσις αὐταῖς ἐκεῖθεν ἐστὶ καὶ συνοχὴ καὶ φρουρὰ καὶ ἐστία τῶν ἀγαθῶν, καὶ αὐτῆς 20 ἐφιέμεναι καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ εὖ εἶναι ἔχουσι, καὶ πρὸς αὐτὴν ὡς ἐφικτὸν ἀποτυπούμεναι καὶ ἀγαθοειδεῖς εἰσὶ καὶ ταῖς μετ' αὐτὰς κοινωνοῦσιν ὡς ὁ θεῖος θεσμὸς ὑφηγεῖται, τῶν εἰς αὐτὰς ἐκ τὰγαθοῦ διαφοιτησάντων δώρων.

2 Ἐκεῖθεν αὐταῖς αἱ ὑπερκόσμοι τάξεις, αἱ πρὸς ἑαυτὰς 25 ἐνώσεις, αἱ ἐν ἀλλήλαις χωρήσεις, αἱ ἀσύγχυτοι διακρίσεις, αἱ πρὸς τὰς κρείττους ἀναγωγικαὶ τῶν ὑφειμένων δυνάμεις, αἱ περὶ τὰ δεύτερα πρόνοιαι τῶν πρεσβυτέρων, αἱ τῶν οἰκείων ἐκάστης δυνάμεως φρουραί, οἱ περὶ ἑαυτὰς ἀμετάπτωτοι συνε-

1. Σύμφωνα με τὸν προοριστικὸ λόγον τῶν ὄντων.

αὐτῆς τῆς ἀγαθωνυμίας, τὴν ὁποία οἱ θεολόγοι ἀποδίδουν κατ' ἐξοχὴν στὴν ὑπέρθεη θεότητα καὶ ξεχωρίζουν ἀπὸ ὅλα, ὀνομάζοντας τὴν ἴδια τὴ θεαρχικὴ ὑπαρξί ἀγαθότητα καὶ βεβαιώνοντας ὅτι μὲ τὸ νὰ ὑπάρχει τὸ ἀγαθό, ὡς οὐσιῶδες ἀγαθό, ἐπεκτείνει τὴν ἀγαθότητα σὲ ὅλα τὰ ὄντα. Διότι, ὅπως ὁ δικός μας ἥλιος, χωρὶς νὰ διαλογίζεται οὔτε νὰ ἔχη προαίρεσι, ἀλλὰ μὲ μόνη τὴν ὑπαρξί του φωτίζει ὅλα τὰ δυνάμενα νὰ μετέχουν τοῦ φωτός του σύμφωνα μὲ τὸ λόγο ποὺ περικλείουν¹, ἔτσι καὶ τὸ ἀγαθό, τὸ ὑπερβατικὸ ἀρχέτυπο, ποὺ εὑρίσκεται πάνω ἀπὸ τὸν ἥλιο, σὰν ἐπάνω ἀπὸ ἀμυδρὴ εἰκόνα μὲ μόνη τὴν ὑπαρξί του ἐμβάλλει σὲ ὅλα τὰ ὄντα τὶς ἀκτῖνες τῆς ὀλικῆς ἀγαθότητας ἀνάλογα μὲ τὴ δύναμί τους. Ἀπ' αὐτὲς ἔλαβαν ὑπόστασι ὅλες οἱ νοητὲς καὶ νοερὲς οὐσίαι², καὶ δυνάμεις καὶ ἐνέργειες, γι' αὐτὲς ὑπάρχουν κι' ἔχουν ζωὴ ἀτελείωτη καὶ ἀμείωτη, καθαρὲς ἀπὸ κάθε φθορὰ καὶ θάνατο, ὕλη καὶ γένεσι, κι' ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἄστατη καὶ ρευστὴ καὶ κάθε φορὰ διαφορετικὰ φερόμενη ἀλλοίωσι, καὶ νοοῦνται ὡς ἀσώματες καὶ ἄυλες, καὶ ὡς νόες νοοῦν ὑπερκοσμῶς καὶ ἐλλάμπονται καταλλήλως τοὺς λόγους τῶν ὄντων κι' ἐπίσης διαπορθμεύουν τὰ ιδιώματά τους στὰ συγγενῆ ὄντα. Κι' ἔχουν τὴ διαμονή τους ἀπὸ τὴν ἀγαθότητα καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἐπίσης ἔχουν τὴν ἔδρα τους καὶ τὴ συνοχή, τὴ φρούρησι καὶ τὴν ἐστία τῶν ἀγαθῶν. Κι' αὐτὴν ποθώντας ἔχουν καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ εὔ εἶναι, καὶ πρὸς αὐτὴν ἀποτυπούμενες, ὅσο εἶναι ἐφικτό, εἶναι ἀγαθοειδεῖς καὶ σύμφωνα μὲ ὅσα διδάσκει ὁ θεῖος θεσμὸς μεταδίδουν τὰ δῶρα ποὺ παρέλαβαν ἀπὸ τὸ ἀγαθό.

Ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀγαθότητα προέρχονται οἱ ὑπερκόσμιες τάξεις τους, οἱ μεταξύ τους ἐνώσεις καὶ περιχωρήσεις, οἱ ἀσύγχυτες διακρίσεις, οἱ ἀναγωγικὲς δυνάμεις τῶν κατωτέρων πρὸς τὶς ἀνώτερες, οἱ πρὸς τὰ δεύτερα πρόνοιες τῶν πρεσβυτέρων, ἡ φρούρησις τῶν δυνάμεων καθεμιᾶς τους, οἱ ἀμετάβλητες συμ-

2. Οἱ νοητὲς εἶναι ὑψηλότερες ἀπὸ τὶς νοερὲς οὐσίαι· οἱ πρῶτες εἶναι οἱ οὐράνιοι νόες, οἱ δεύτερες εἶναι οἱ ἐπίγειοι.

λίξεις, αἱ περὶ τὴν ἔφεσιν τάγαθοῦ ταυτότητες καὶ ἀκρότητες, καὶ ὅσα ἄλλα εἴρηται πρὸς ἡμῶν ἐν τῷ Περὶ τῶν ἀγγελικῶν ἰδιοτήτων καὶ τάξεων, ἀλλὰ καὶ ὅσα τῆς Οὐρανίας ἱεραρχίας ἐστίν, αἱ ἀγγελοπρεπεῖς καθάρσεις, αἱ ὑπεκρόσμιοι φωταγωγίαι, καὶ τὰ τελεσιουργὰ τῆς ὅλης ἀγγελικῆς τελειότητος, ἐκ τῆς παναιτίου καὶ πηγαίας ἐστὶν ἀγαθότητος, ἐξ ἧς καὶ τὸ ἀγαθοειδὲς αὐταῖς ἐδωρήθη καὶ τὸ ἐκφαίνειν ἐν ἑαυταῖς τὴν κρυφίαν ἀγαθότητα καὶ εἶναι ἀγγέλους ὡσπερ ἐξαγγελτικὰς τῆς θείας σιγῆς καὶ οἷον φῶτα φανὰ τοῦ ἐν 10 ἀδύτοις ὄντος ἐρμηνευτικὰ προβεβλημένας. Ἀλλὰ καὶ μετ' ἐκείνους τοὺς ἱεροὺς καὶ ἀγίους νόας, αἱ ψυχαὶ καὶ ὅσα ψυχῶν ἀγαθά, διὰ τὴν ὑπεράγαθόν ἐστὶν ἀγαθότητα· τὸ νοεράς αὐτὰς εἶναι, τὸ ἔχειν τὴν οὐσιώδη ζωὴν ἀνώλεθρον, αὐτὸ τὸ εἶναι, καὶ δύνασθαι πρὸς τὰς ἀγγελικὰς ἀνατεινομένας ζωάς, δι' αὐτῶν ὡς 15 ἀγαθῶν καθηγεμόνων ἐπὶ τὴν πάντων ἀγαθῶν ἀγαθαρχίαν ἀναγεσθαι καὶ τῶν ἐκεῖθεν ἐκβλυζομένων ἐλλάμψεων ἐν μετουσίᾳ γίνεσθαι κατὰ τὴν σφῶν ἀναλογίαν, καὶ τῆς τοῦ ἀγαθοειδοῦς δωρεᾶς ὅση δύναμις μετέχειν καὶ ὅσα ἄλλα πρὸς ἡμῶν ἐν τοῖς Περὶ ψυχῆς ἀπηρίθμηται.

20 Ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτῶν, εἰ χρὴ φάναι, τῶν ἀλόγων ψυχῶν ἢ ζώων, ὅσα τὸν ἀέρα τέμνει καὶ ὅσα ἐπὶ γῆς βαίνει καὶ ὅσα εἰς γῆν ἐκτέταται καὶ τὸ ἐν ὕδασι τὴν ζωὴν ἢ ἀμφιβίως λαχόντα καὶ ὅσα ὑπὸ γῆν ἐγκεκαλυμμένα ζῆ καὶ ἐγκεχωσμένα καὶ ἀπλῶς ὅσα τὴν αἰσθητικὴν ἔχει ψυχὴν ἢ ζωὴν, καὶ ταῦτα πάντα διὰ τά- 25 γαθὸν ἐψύχωνται καὶ ἐζώωνται. Καὶ φαντὰ δὲ πάντα τὴν θρεπτικὴν καὶ κινητικὴν ἔχει ζωὴν ἐκ τάγαθοῦ· καὶ ὅση ἄψυχος καὶ ἄζωος οὐσία, διὰ τάγαθόν ἐστι καὶ δι' αὐτὸ τῆς οὐσιώδους ἕξεως ἔλαχεν.

3 Εἰ δὲ καὶ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα ἐστὶν (ὡσπερ οὖν ἐστι) τάγα-

3. Φαίνεται ὅτι τὸ ἔργο τοῦτο εἶναι διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ Περὶ Οὐρανίας Ἱεραρχίας.

πτύξεις γύρω ἀπὸ ἑαυτές, οἱ ταυτότητες καὶ ἀκρότητες γύρω ἀπὸ τὴν ἔφεσι τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ὅσα ἄλλα εἶπαμε ἐμεῖς στὸ ἔργο *Περὶ τῶν ἀγγελικῶν ἰδιοτήτων καὶ τάξεων*³, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἀνήκουν στὴν *Οὐράνια Ἱεραρχία*, οἱ ἀγγελοπρεπεῖς δηλαδὴ καθάρσεις, οἱ ὑπερκόσμιες φωταγωγίες, καὶ τὰ τελεσιουργὰ αἷτια ὅλης τῆς ἀγγελικῆς τελειότητος. Ὅλα αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ τὴν παναίτια καὶ πηγαία ἀγαθότητα, ἀπὸ τὴν ὁποία ἐδωρίσθηκε σ' αὐτές καὶ ὁ ἀγαθοειδὴς χαρακτήρ καὶ ἡ ἰκανότης ν' ἀποκαλύπτουν δι' ἑαυτῶν τὴν κρυφία ἀγαθότητα καὶ νὰ εἶναι οἱ ἄγγελοι σὰν ἐξαγγελικὲς τῆς θείας σιγῆς δυνάμεις, οἱ ὁποῖες προβάλλουν περίπου φῶτα λαμπερὰ πού ἐρμηνεύουν τὸ εὐρισκόμενον στὰ ἄδυτα φῶς. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἔπειτα ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἱεροὺς καὶ ἀγίους νόες, οἱ ψυχὲς καὶ τ' ἀγαθὰ τῶν ψυχῶν, ὑπάρχουν ἐξ αἰτίας τῆς ὑπεράγαθης ἀγαθότητος· τὸ νὰ εἶναι νοερές, τὸ νὰ ἔχουν ἀνώλεθρη τὴν οὐσιώδη ζωὴ, τὴν ἴδια τὴν ὕπαρξι, καὶ νὰ μποροῦν, ἀνατεινόμενες πρὸς τὶς ἀγγελικὲς ζωές, ν' ἀνάγωνται δι' αὐτῶν ὡς ἀγαθῶν ὁδηγητῶν πρὸς τὴν ἀγαθαρχία ὅλων τῶν ἀγαθῶν καὶ νὰ ἔρχονται σὲ μετουσία τῶν ἀπὸ ἐκεῖ ἐκπεμπομένων ἐλλάμψεων κατὰ τὴν ἰκανότητά τους καὶ νὰ μετέχουν μὲ κάθε δύναμι τῆς δωρεᾶς τοῦ ἀγαθοειδοῦς, καὶ ὅσα ἄλλα ἔχομε ἀπαριθμήσει στὴν πραγματεία *Περὶ ψυχῆς*⁴.

Ἀλλὰ, ἂν χρειασθῆ νὰ ἐπεκταθοῦμε καὶ στὶς ἄλογες ἀκόμη ψυχὲς ἢ στὰ ζῶα, θὰ εἰποῦμε ὅτι ὅσα διασχίζουν τὸν ἀέρα, ὅσα βαδίζουν ἐπάνω στὴ γῆ καὶ ὅσα σύρονται στὴ γῆ, ἐκεῖνα πού ζοῦν στὰ ὕδατα ἢ εἶναι ἀμφίβια, ὅσα ζοῦν σκεπασμένα καὶ χωσμένα κάτω ἀπὸ τὴ γῆ, καὶ ὅσα γενικὰ ἔχουν ψυχὴ καὶ ζωὴ, κι' αὐτὰ ὅλα ἔχουν ψυχωθῆ καὶ ζωωθῆ ἀπὸ τὸ ἀγαθόν. Καὶ τὰ φυτὰ ἐπίσης ἔχουν ὅλα τὴ θρεπτικὴ καὶ κινητικὴ ζωὴ ἀπὸ τὸ ἀγαθόν· καὶ κάθε ἄψυχη καὶ ἄζωη οὐσία ἀπὸ τὸ ἀγαθόν ὑπάρχει κι' ἀπὸ αὐτὸ ἀπέκτησε τὴν οὐσιώδη κατάστασί της.

3 Ἐὰν δὲ τὸ ἀγαθὸ εἶναι κι' ἐπάνω ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα (ὅπως βέ-

4. Αὕτη εἶναι μιὰ ἄλλη πραγματεία πού δὲν διατηρεῖται .

θόν, καὶ τὸ ἀνείδεον εἰδοποιεῖ, καὶ ἐν αὐτῷ μόνῳ καὶ τὸ ἀνούσιον οὐσίας ὑπερβολὴ καὶ τὸ ἄζωον ὑπερέχουσα ζωὴ καὶ τὸ ἄνουν ὑπερέχουσα σοφία, καὶ ὅσα ἐν τάγαθῷ τῆς τῶν ἀνειδέων ἐστὶν ὑπεροχικῆς εἰδοποιίας· καὶ εἰ θεμιτὸν φάναι, τάγαθοῦ τοῦ
5 ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα καὶ αὐτὸ τὸ μὴ ὄν ἐφίεται καὶ φιλονεικεῖ πῶς ἐν τάγαθῷ καὶ αὐτὸ εἶναι, τῷ ὄντως ὑπερουσίῳ κατὰ τὴν πάντων ἀφαιρέσιν.

4 Ἄλλ' ὅπερ ἡμᾶς ἐν μέσῳ παραδραμὸν διαπέφευγε, καὶ τῶν οὐρανίων ἀρχῶν καὶ ὑποπερατώσεων αἰτία τάγαθόν, τῆς ἀ-
10 ναυξοῦς καὶ ἀμειώτου καὶ ὅλως ἀναλλοιώτου ταύτης οὐσίας, καὶ τῶν ἀψόφων, εἰ οὕτω χρὴ φάναι, τῆς παμμεγέθους οὐρανο-
πορίας κινήσεων, καὶ τῶν ἀστρώων τάξεων καὶ ἐμπρεισιῶν καὶ φώτων καὶ ἰδρύσεων καὶ τῆς ἐν ἑαυτῷ ἀστέρων μεταβατικῆς
πολυκινήσιας, καὶ τῆς τῶν δύο φωστήρων, οὗς τὰ Λόγια καλεῖ
15 μεγάλους, ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἰς τὰ αὐτὰ περιοδικῆς ἀποκαταστά-
σεως, καθ' ἧς αἱ παμ' ἡμῖν ἡμέραι καὶ νύκτες ὀριζόμεναι, καὶ
μῆνες καὶ ἐνιαυτοὶ μετρούμενοι, τὰς τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἐν
χρόνῳ κυκλικὰς κινήσεις ἀφορίζουσι καὶ ἀριθμοῦσι καὶ τάττου-
σι καὶ συνέχουσι. Τί δ' ἂν τις φαίη περὶ αὐτῆς καθ' αὐτὴν τῆς
20 ἡλιακῆς ἀκτῖνος; Ἐκ τάγαθοῦ γὰρ τὸ φῶς καὶ εἰκὼν τῆς ἀγαθότητος· διὸ καὶ φωτωνομικῶς ὑμνεῖται τάγαθόν, ὡς ἐν εἰκόνι τὸ ἀρχέτυπον ἐκφαινόμενον.

Ὡς γὰρ ἢ τῆς πάντων ἐπέκεινα θεότητος ἀγαθότης ἀπὸ τῶν ἀνωτάτων καὶ πρεσβυτάτων οὐσιῶν ἄχρι τῶν ἐσχάτων δι-
25 ἠκεῖ καὶ ἔτι ὑπὲρ πάσας ἐστὶ, μήτε τῶν ἄνω φθανουσῶν αὐτῆς τὴν ὑπεροχὴν μήτε τῶν κάτω τὴν περιοχὴν διαβαινουσῶν, ἀλλὰ καὶ φωτίζει τὰ δυνάμενα πάντα καὶ δημιουργεῖ καὶ ζωοῖ καὶ συν-

5. Στὸ ὑπέρτατο ἀγαθόν, στὸ Θεόν, ἡ στέρησις τῆς ἐγκόσμιας οὐσίας ἀποτελεῖ ὑπερβολὴ οὐσίας. Τὸ στερητικὸ ἀ- συμπίπτει ἔτσι καὶ μὲ τὸ ὑπερβατικὸ ὑπέρ.

6. Ἐπομένως τὸ μὴ ὄν ἔχει κάποια ὄντοτητα, ἂν καὶ αὐτὴ βέβαια εἶναι ἀρνητικὴ.

βαια εἶναι), τότε αὐτὸ εἶναι ἡ δύναμις ποὺ μορφοποιεῖ τὸ ἄμορφο, καὶ σ' αὐτὸ μόνο καὶ τὸ ἀνούσιο εἶναι ὑπερβολὴ οὐσίας καὶ τὸ ἄζωο εἶναι περισσὴ ζωὴ καὶ τὸ ἄνοο εἶναι περισσὴ σοφία, καὶ ὅσα ἄλλα ὑπάρχουν στὸ ἀγαθὸ προέρχονται ἀπὸ τὴν ὑπεροχικὴ μορφοποιία τῶν ἀμόρφων⁵. Κι' ἂν ἐπιτρέπεται νὰ εἰποῦμε, καὶ τὸ μὴ ὄν ἐφίεται τοῦ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα ἀγαθοῦ καὶ ἐπιδιώκει νὰ μείνη κάπως καὶ αὐτὸ μέσα στὸ ἀγαθὸ ποὺ μὲ τὴν ἀφαίρεσι τῶν ὄλων εἶναι ὄντως ὑπερούσιο⁶.

Ἄλλὰ κάτι διέφυγε τὴν προσοχὴ μας στὸ μεταξύ· τὸ ἀγαθὸ εἶναι αἰτία καὶ τῶν οὐρανίων ἀρχῶν καὶ τερμάτων⁷, αὐτῆς τῆς οὐσίας ποὺ εἶναι ἀναύξητη καὶ ἀμείωτη, καὶ ἐντελῶς ἀναλλοίωτη, καὶ τῶν ἀθορύβων, ἂν μπορούμε νὰ εἰποῦμε ἔτσι, κινήσεων τῆς παμμέγιστης οὐρανοπορίας, τῶν τάξεων τῶν ἀστέρων, τῆς καλλονῆς, τῶν φώτων, καὶ τῆς ἔδρας των, τῆς μεταβατικῆς πολυκινησίας τῶν πλανητῶν ἀστέρων καὶ τῆς περιοδικῆς ἀποκαταστάσεως στὴν ἴδια τους θέσι τῶν δύο φωστήρων τοὺς ὁποίους τὰ Λόγια καλοῦν μεγάλους⁸· εἶναι οἱ κινήσεις κατὰ τὶς ὁποῖες διακρίνονται οἱ ἡμέρες καὶ οἱ νύκτες μας, καὶ μετροῦνται οἱ μῆνες καὶ τὰ ἔτη, ὥστε νὰ καθορίζουν τὶς κυκλικὲς κινήσεις τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἐντὸς τοῦ χρόνου, νὰ τὰ ἀριθμοῦν, νὰ τὰ συντάσσουν καὶ νὰ τὰ συνέχουν. Καὶ τί θὰ μπορούσε νὰ εἰπῆ κανεὶς γι' αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν τὴν ἡλιακὴ ἀκτῖνα; Διότι τὸ φῶς εἶναι ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ καὶ εἰκὼν τῆς ἀγαθότητος· γι' αὐτὸ τὸ ἀγαθὸ ὑμνεῖται φωτωνυμικῶς, διότι εἶναι τὸ ἀρχέτυπο ἀποκαλυπτόμενο σὲ εἰκόνα⁹.

Ὅπως δηλαδὴ ἡ ἀγαθότης τῆς ἐπέκεινα τῶν ὄλων θεότητος διήκει ἀπὸ τὶς ἀνώτατες καὶ πρεσβύτατες οὐσίες μέχρι τῶν ἐσχάτων, καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ ὅλες, διότι οὔτε οἱ ἐπάνω οὐσίες φθάνουν τὴν ὑπεροχὴ τῆς οὔτε οἱ κάτω διαβαίνουν τὰ ὄρια, ἀλλὰ καὶ φωτίζει ὅλα τὰ δυνάμενα νὰ φωτισθοῦν καὶ δημιουργεῖ, ζωώνει καὶ συνέχει, τελεσιουργεῖ καὶ εἶναι μέτρο

7. Τῶν κοσμικῶν διαστάσεων δηλαδὴ.

8. Γεν. 1,16.

9. Τὸ ἀγαθὸ ὑμνεῖται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ φωτός ποὺ εἶναι παράγωγό του· τὸ ἀρχέτυπο παρουσιάζεται μὲ εἶδος εἰκόνας.

έχει καὶ τελεσιουργεῖ καὶ μέτρον ἐστὶ τῶν ὄντων καὶ αἰῶν καὶ ἀριθμὸς καὶ τάξις καὶ περιοχὴ καὶ αἰτία καὶ τέλος· οὕτω δὴ καὶ ἡ τῆς θείας ἀγαθότητος ἐμφανῆς εἰκῶν, ὁ μέγας οὗτος καὶ ὀλο-
λαμπῆς καὶ ἀείφωτος ἥλιος, κατὰ πολλοστὸν ἀπήχημα τάγαθοῦ,
5 καὶ πάντα ὅσα μετέχειν αὐτοῦ δύναται φωτίζει καὶ ὑπερηπλω-
μένον ἔχει τὸ φῶς, εἰς πάντα ἐξαπλῶν τὸν ὀρατὸν κόσμον, ἄνω
τε καὶ κάτω, τὰς τῶν οἰκειῶν ἀκτίνων αὐγὰς· καὶ εἴ τι αὐτῶν
οὐ μετέχει, τοῦτο οὐ τῆς ἀδρανείας ἢ τῆς βραχύτητός ἐστι τῆς
φωτιστικῆς αὐτοῦ διαδόσεως, ἀλλὰ τῶν διὰ φωτοληψίας ἀνεπι-
10 τηδειότητα μὴ ἀναπλουμένων εἰς τὴν φωτὸς μετουσίαν.

Ἄμελει πολλὰ τῶν οὕτως ἐχόντων ἢ ἀκτὶς διαβαίνουσα,
τὰ μετ' ἐκεῖνα φωτίζει, καὶ οὐδέν ἐστι τῶν ὀρατῶν οὐ μὴ ἐφι-
κνεῖται κατὰ τὸ τῆς οἰκειᾶς αἰγλῆς ὑπερβάλλον μέγεθος. Ἄλλὰ
καὶ πρὸς τὴν γένεσιν τῶν αἰσθητῶν σωμάτων συμβάλλεται καὶ
15 πρὸς ζωὴν αὐτὰ κινεῖ καὶ τρέφει καὶ αὖξει, καὶ τελειοῖ καὶ κα-
θαίρει καὶ ἀνανεοῖ· καὶ μέτρον ἐστὶ καὶ ἀριθμὸς ὠρῶν, ἡμερῶν,
καὶ παντὸς τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου τὸ φῶς· αὐτὸ γάρ ἐστι τὸ φῶς,
εἰ καὶ τότε ἀσχημάτιστον ἦν, ὅπερ ὁ θεῖος ἔφη Μωυσεῖς, καὶ αὐ-
τὴν ἐκείνην ὀρίσαι τὴν πρώτην τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν τριάδα.

20 Καὶ ὡς περ πάντα πρὸς ἑαυτὴν ἢ ἀγαθότης ἐπιστρέφει καὶ
ἀρχισυνάγωγός ἐστι τῶν ἐσκεδασμένων ὡς ἐναρχικὴ καὶ ἐνο-
ποιὸς θεότης, καὶ πάντα αὐτῆς ὡς ἀρχῆς, ὡς συνοχῆς, ὡς τέ-
λους ἐφίεται, καὶ τάγαθόν ἐστιν, ὡς τὰ Λόγια φησιν, ἐξ οὗ τὰ
πάντα ὑπέστη καὶ ἔστιν, ὡς ἐξ αἰτίας παντελοῦς παρηγμένα, καὶ
25 ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέστηκεν, ὡς ἐν παντοκρατορικῷ πυθμένι
φρουρούμενα καὶ διακρατούμενα, καὶ εἰς ὃ τὰ πάντα ἐπιστρέφε-
ται, καθάπερ εἰς οἰκειῶν ἐκάστῳ πέρας, καὶ οὗ ἐφίεται πάντα,
τὰ μὲν νοερά καὶ λογικὰ γνωστικῶς, τὰ δὲ αἰσθητικὰ αἰσθητι-
κῶς, τὰ δὲ αἰσθήσεως ἄμοιρα τῇ ἐμφύτῳ κινήσει τῆς ζωτικῆς
30 ἐφέσεως, τὰ δὲ ἄζωα καὶ μόνον ὄντα τῇ πρὸς μόνην τὴν οὐσιώ-

τῶν ὄντων, αἰὼν καὶ ἀριθμὸς, τάξις καὶ περίβολος, αἰτία καὶ τέλος· ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ἡ ἀποκαλυπτικὴ εἰκὼν τῆς θείας ἀγαθότητος, αὐτὸς ὁ μέγας καὶ ὀλόλαμπρος καὶ ἀείφωτος ἥλιος, σὰν πολλοστὸ ἀπήχημα τοῦ ἀγαθοῦ, φωτίζει ὅλα ὅσα μποροῦν νὰ μετᾶσχουν σ' αὐτὸν κι' ἔχει πλουσιώτατο φῶς, ἐξαπλώνοντας σ' ὅλον τὸν ὀρατὸ κόσμον, ἄνω καὶ κάτω, τὶς ἀγέες τῶν ἀκτίνων του. Κι' ἂν κάποιο πρᾶγμα δὲν μετέχει αὐτῶν τῶν λάμπσεων, τοῦτο δὲν ὀφείλεται στὴν ἀδράνεια ἢ βραχύτητα τῆς φωτιστικῆς του διαδόσεως, ἀλλὰ στὸ ὅτι αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἀνήκει σ' ἐκεῖνα ποὺ ἀπὸ ἀνικανότητα φωτοληψίας δὲν διανοίγονται γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν μετουσία τοῦ φωτός.

Καὶ πράγματι ἡ ἀκτίς, διαβαίνοντας ἀπὸ πολλὰ ἀντικείμενα τοῦ εἴδους αὐτοῦ, φωτίζει τὰ ἔπειτα ἀπὸ ἐκεῖνα καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀπὸ τὰ ὀρατὰ ποὺ νὰ μὴ τὸ φθάνη μὲ τὸ ὑπερβολικὸ μέγεθος τῆς αἴγλης τῆς. Ἀλλὰ τὸ φῶς συμβάλλει καὶ στὴ γένεσι τῶν αἰσθητῶν σωμάτων καὶ τὰ κινεῖ πρὸς τὴ ζωὴ, τὰ τρέφει καὶ τ' αὐξάνει, τὰ τελειώνει καὶ τὰ καθαρίζει καὶ τὰ ἀνανεώνει, καὶ εἶναι μέτρο καὶ ἀριθμὸς ὥρῶν, ἡμερῶν καὶ ὅλου τοῦ χρόνου μας· διότι αὐτὸ εἶναι τὸ φῶς, ἂν καὶ ἦταν ἀκόμη ἀσχημάτιστο τότε, ποὺ εἶπε ὁ θεῖος Μωϋσῆς ὅτι ὠρίσε κι' ἐκεῖνη τὴν πρώτην τριάδα ἡμερῶν τοῦ κόσμου¹⁰.

Ἡ ἀγαθότης στρέφει τὰ πάντα πρὸς τὸν ἑαυτὸ τῆς καὶ εἶναι ἀρχισυνάγωγος τῶν διεσπασμένων ὡς ἐναρχικὴ καὶ θεοποιὸς θεότης· ὅλα τὴν ποθοῦν ὡς ἀρχή, ὡς συνέχεια, ὡς τέλος, καί, ὅπως λέγουν τὰ Λόγια, τὸ ἀγαθὸ εἶναι ἐκεῖνο ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐπήρσαν ὑπόστασι τὰ πάντα καὶ ὑπάρχουν, σὰν νὰ παρήχθησαν ἀπὸ τελεία αἰτία, καὶ στὸ ὁποῖο εἶναι συνταγμένα τὰ πάντα, φρουρούμενα καὶ συγκρατούμενα σὰν σὲ ἓνα παντοκρατορικὸ πυθμένα· στὸ ὁποῖο ἐπιστρέφουν τὰ πάντα, σὰν σὲ δικό του τὸ καθένα τέλος, καὶ τὸ ὁποῖο ποθοῦν τὰ πάντα, τὰ νοερά καὶ λογικὰ γνωστικῶς, τὰ αἰσθητικὰ αἰσθητῶς, τὰ δὲ ἄμοιρα αἰσθήσεως μὲ τὴν ἔμ-

10. Γεν. 1,14. Τὰ ἄστρα ἐδημιουργήθησαν τὴν τετάρτην ἡμέραν, ἀλλὰ τὸ φῶς, ὡς προϊόν τῆς θείας ἐνεργείας, ὑπῆρξε ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέραν, Γεν. 1,3.

δη μέθεξιν ἐπιτηδειότητι· κατὰ τὸν αὐτὸν τῆς ἐμφανοῦς εἰκόνοσ λόγον καὶ τὸ φῶσ συνάγει καὶ ἐπιστρέφει πρὸς ἑαυτὸ πάντα τὰ ὄντα, τὰ ὀρῶντα, τὰ κινούμενα, τὰ φωτιζόμενα, τὰ θερμαινόμενα, τὰ ὄλως ὑπὸ τῶν αὐτοῦ μαρμαρυγῶν συνεχόμενα· διὸ καὶ ἡλίου, ὅτι πάντα ἀολλῆ ποιεῖ καὶ συνάγει τὰ διεσκεδασμένα.

Καὶ πάντα αὐτοῦ τὰ αἰσθητὰ ἐφίεται, ἢ ὡς τοῦ ὀρᾶν ἢ ὡς τοῦ κινεῖσθαι καὶ φωτίζεσθαι καὶ θερμαίνεσθαι καὶ ὄλως συνεχεσθαι πρὸς τοῦ φωτὸς ἐφιέμενα. Καὶ οὐ δήπου φημι κατὰ τὸν τῆς παλαιότητος λόγον, ὅτι θεὸς ὢν ὁ ἡλίου καὶ δημιουργὸς τοῦ-
10 δε τοῦ παντὸς ἰδίως ἐπιτροπεύει τὸν ἐμφανῆ κόσμον, ἀλλ' ὅτι «τὰ ἀόρατα τοῦ Θεοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε αἰδίου αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης».

5 Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν τῇ Συμβολικῇ Θεολογίᾳ. Νῦν δὲ τὴν νοητὴν τάγαθοῦ φωτωνυμίαν ἡμῖν ὑμνητέον, καὶ ρητέον,
15 ὅτι φῶσ νοητὸν ὁ ἀγαθὸς λέγεται διὰ τὸ πάντα μὲν ὑπερουράνιον νοῦν ἐμπιμπλάναι νοητοῦ φωτός, πᾶσαν δὲ ἄγνοιαν καὶ πλάνην ἐλαύνειν ἐκ πασῶν, αἷς ἂν ἐγγένηται ψυχαῖς, καὶ πάσαις αὐταῖς φωτὸς ἱεροῦ μεταδιδόναι, καὶ τοὺς νοεροῦσ αὐτῶν ὀφθαλμοῦσ ἀνακαθαίρειν τῆς περικειμένης αὐταῖς ἐκ τῆς
20 ἀγνοίας ἀχλύοσ καὶ ἀνακινεῖν καὶ ἀναπτύσσειν τῷ πολλῷ βάρει τοῦ σκότουσ συμμεμυκότησ καὶ μεταδιδόναι πρῶτα μὲν αἷγλης μετρίασ, εἶτα ἐκείνων ὡσπερ ἀπογευομένων φωτὸσ καὶ μᾶλλον ἐφιεμένων, μᾶλλον ἑαυτὴν ἐνδιδόναι καὶ περισσῶσ ἐπιλάμπειν, ὅτι ἡγάπησαν πολὺ, καὶ αἰὲ ἀνατείνειν αὐτὰσ ἐπὶ τὰ πρόσω,
25 κατὰ τὴν σφῶν εἰσ ἀνάνευσιν ἀναλογίαν.

6 Φῶσ οὖν νοητὸν λέγεται τὸ ὑπὲρ πᾶν φῶσ ἀγαθόν, ὡσ ἀκτίσ πηγαία καὶ ὑπερβλύζουσα φωτοχυσία, πάντα τὸν ὑπερκό-

11. Δηλαδή αὐτὰ ποὺ ἀπλῶσ εἶναι ἀλλὰ δὲν ἔχουν ζωὴ, κυρίωσ ἢ ἀνόργανη ὕλη.

12. Ὅρατὴ εἰκῶν εἶναι ὁ ἡλίου

13. «Ἀολλῆ» σημαίνει «ὄλα μαζί». Ὁ Διονύσιοσ ἐτυμολογεῖ τὸν ἡλιον ἀπὸ τὸ ἀολλῆ κατὰ τὸ ἀφελὲσ προηγούμενο τοῦ Πλάτωνοσ στὸν Κρατύλο.

φυτη κίνησι τῆς ζωτικῆς ἐφέσεως, καὶ τὰ ἄζωα καὶ ἀπλῶς ὄντα¹¹ μὲ τὴν ἐπιτηδειότητα πρὸς τὴ μέθεξι τῆς ὑπάρξεως μόνης. Κατὰ τὸν ἴδιο λόγο τὸ φῶς τῆς ἀποκαλυπτικῆς εἰκόνοσ¹² συνάζει καὶ ἐπαναφέρει πρὸς τὸν ἑαυτό του ὅλα τὰ ὄντα, τὰ ὄρῳντα, τὰ κινούμενα, τὰ φωτιζόμενα, τὰ θερμαινόμενα, τὰ πλήρως συγκρατούμενα ἀπὸ τὶς μαρμαρυγές του· γι' αὐτὸ καὶ λέγεται ἥλιος, διότι καθιστᾷ τὰ πάντα ἀολλῆ¹³, συναθροίζει τὰ πάντα καὶ συνάζει τὰ διασκοπρισμένα.

Καὶ ὅλα τὰ αἰσθητὰ τὸν ποθοῦν, γιὰ νὰ βλέπουν, νὰ κινουῦνται, νὰ φωτίζονται καὶ νὰ θερμαίνωνται, καὶ γενικῶς γιὰ νὰ συγκρατοῦνται ἀπὸ τὸ φῶς. Καὶ δὲν ὀμιλῶ κατὰ τὶς ἀντιλήψεις τῆς ἀρχαιότητος¹⁴, ὅτι ὁ ἥλιος ὡς θεὸς καὶ δημιουργὸς τοῦ σύμπαντος τούτου ἐπιτροπεύει ἀρμοδίως τὸν φαινόμενο κόσμον, ἀλλὰ ἀναφέρομαι στὴ χριστιανικὴ ἄποψι ὅτι «τὰ ἀόρατα τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου συλλαμβάνονται νοούμενα διὰ μέσου τῶν κτισμάτων, ἡ αἴδια δύναμις καὶ θεότης του»¹⁵.

5 Αὐτὰ λεπτομερέστερα στὴ *Συμβολικὴ Θεολογία*. Τώρα ὁμῶς πρέπει νὰ ὑμνήσωμε τὴ νοητὴ φωτωνυμία τοῦ ἀγαθοῦ καὶ νὰ εἰποῦμε ὅτι φῶς νοητὸ λέγεται ὁ ἀγαθός, διότι γεμίζει κάθε ὑπερουράνιο νοῦ μὲ νοητὸ φῶς, ἀπομακρύνει κάθε ἄγνοια καὶ πλάνη ἀπὸ ὅλες τὶς ψυχές στίς ὁποῖες θὰ ἔλθῃ καὶ μεταδίδει ἱερὸ φῶς σὲ ὅλες τοὺς, καθαρίζει τοὺς νοερούς ὀφθαλμούς των ἀπὸ τὴν ἀχλὺ πού τοὺς σκεπάζει ἐξ αἰτίας τῆς ἄγνοιας, τοὺς ἀνακινεῖ καὶ τοὺς διανοίγει, ὅταν ἔχουν κλεισθῆ ἀπὸ τὸ πολὺ βᾶρος τοῦ σκότους καὶ τοὺς μεταδίδει πρῶτα μετρία αἴγλη, ἔπειτα, ἀφοῦ ἐκεῖνοι σὰν νὰ ἐγεύθησαν λίγο φῶς κι' ἐπιθυμοῦν περισσότερο, τοὺς προσφέρει περισσότερο τὸν ἑαυτό του¹⁶ καὶ τοὺς ἐπιλάμπει περισσῶς, διότι ἀγάπησαν πολὺ¹⁷ καὶ τοὺς κατευθύνει πάντοτε πρὸς τὰ ἐμπρὸς κατὰ τὴν ἰκανότητά τους πρὸς ἄνοδο.

6 Φῶς λοιπὸν νοητὸ λέγεται τὸ ἐπάνω ἀπὸ κάθε φῶς ἀγαθό, σὰν πηγαία ἀκτίς καὶ ὑπερβλύζουσα φωτοχυσία, πού καταλάμπει

14. Ἡ εἰδωλολατρία ἦταν ἤδη ἀρχαία θρησκεία.

15. Ρωμ. 1,20.

16. Στὸ κείμενο ἡ σύνταξις μεταβάλλεται σὲ θηλυκό: ὁ ἀγαθός, ἡ ἀγαθότης.

17. Λουκᾶ 7,47.

σμιον καὶ περικόσμιον καὶ ἐγκόσμιον νοῦν ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτῆς καταλάμπουσα καὶ τὰς νοερὰς αὐτῶν ὄλας ἀνανεάζουσα δυνάμεις καὶ πάντα περιέχουσα τῷ ὑπερτετάσθαι καὶ πάντων ὑπερέχουσα τῷ ὑπερκεῖσθαι· καὶ ἀπλῶς πᾶσαν τῆς φωτιστικῆς
 5 δυνάμεως τὴν κυρείαν ὡς ἀρχίφωτος καὶ ὑπέρφωτος ἐν ἑαυτῇ συλλαβοῦσα καὶ ὑπερέχουσα καὶ προέχουσα καὶ τὰ νοερὰ καὶ τὰ λογικὰ πάντα συνάγουσα καὶ ἀολλῆ ποιοῦσα. Καὶ γὰρ ὡσπερ ἡ ἄγνοια διαιρετικὴ τῶν πεπλανημένων ἐστίν, οὕτως ἡ τοῦ νοη-
 τοῦ φωτὸς παρουσία, συναγωγὸς καὶ ἐνωτικὴ τῶν φωτιζομέ-
 10 νων ἐστὶ καὶ τελειωτικὴ καὶ ἔτι ἐπιστρεπτικὴ πρὸς τὸ ὄντως ὄν, ἀπὸ τῶν πολλῶν δοξασμάτων ἐπιστρέφουσα καὶ τὰς ποικίλας ὄψεις, ἢ κυριώτερον εἰπεῖν, φαντασίας, εἰς μίαν ἀληθῆ καὶ καθαράν καὶ μονοειδῆ συνάγουσα γινῶσιν, καὶ ἐνὸς καὶ ἐνωτικοῦ φωτὸς ἐμπιπλῶσα.

7 Τοῦτο τάγαθόν ὑμνεῖται πρὸς τῶν ἱερῶν θεολόγων καὶ ὡς καλὸν καὶ ὡς κάλλος καὶ ὡς ἀγάπη καὶ ὡς ἀγαπητὸν καὶ ὅσαι ἄλλαι εὐπρεπεῖς εἰσι τῆς καλοποιοῦ καὶ κεχαριτωμένης ὠραιότητος θεωνυμίας. Τὸ δὲ καλὸν καὶ κάλλος οὐ διαιρετέον ἐπὶ τῆς ἐν ἐνὶ τὰ ὄλα συνειληφυσίας αἰτίας· ταῦτα γὰρ ἐπὶ μὲν τῶν ὄντων
 20 ἀπάντων εἰς μετοχὰς καὶ μετέχοντας διαιροῦντες, καλὸν μὲν εἶναι λέγομεν τὸ κάλλους μετέχον, κάλλος δὲ τὴν μετοχὴν τῆς καλλοποιοῦ τῶν ὄλων καλῶν αἰτίας.

Τὸ δὲ ὑπερούσιον καλὸν κάλλος μὲν λέγεται, διὰ τὴν ἀπ' αὐτοῦ πᾶσι τοῖς οὐσι μεταδιδομένην οἰκείως ἐκάστῳ καλλονήν,
 25 καὶ ὡς τῆς πάντων εὐαρμοστίας καὶ ἀγλαίας αἰτιον, δίκην φωτὸς ἐναστράπττον ἅπασιν τὰς καλλοποιουδὸς τῆς πηγαίας ἀκτῖνος αὐτοῦ μεταδόσεις, καὶ ὡς πάντα πρὸς ἑαυτὸ καλοῦν (ὅθεν καὶ κάλλος λέγεται) καὶ ὡς ὄλα ἐν ὄλοις εἰς ταῦτὸ συνάγον. Καλὸν δὲ ὡς πάγκαλον ἅμα καὶ ὑπέρκαλον καὶ ἀεὶ ὄν κατὰ τὰ

18. Καλὸ εἶναι αὐτὸ ποῦ μετέχει τοῦ κάλλους· κάλλος εἶναι τὸ μετεχόμε-
 νο ἀγαθό. Στὴν αἰτία τῶν ὄλων, τὸν Θεό, αὐτὰ τὰ δύο δὲν χωρίζονται.

ἀπὸ τὸ πλήρωμά της ὅλον τὸν ὑπερκόσμιο καὶ περικόσμιο καὶ ἐγκόσμιο νοῦ, ἀνανεώνει ὅλες τὶς νοερές τοὺς δυνάμεις, μὲ τὴν ὑπέρβασί της περικλείει ὅλους τοὺς νόες καὶ ὑπερέχει ὅλων μὲ τὴν ὑπερβατικότητά της· καὶ γενικῶς ὡς ἀρχίφωτη καὶ ὑπέρφωτη φωτοχυσία συνέλαβε μέσα της ὅλη τὴν ἐξουσία τῆς φωτιστικῆς δυνάμεως, τὴν ὑπέρ-ἔχει καὶ τὴν πρὸ-ἔχει, καὶ ὅλα τὰ νοερά καὶ λογικά τὰ συνάγει καὶ τὰ συναθροίζει. Διότι, ὅπως ἡ ἄγνοια εἶναι διαιρετικὴ τῶν πλανημένων, ἔτσι ἡ παρουσία τοῦ νοητοῦ φωτὸς εἶναι συνακτικὴ καὶ ἐνωτικὴ τῶν φωτιζομένων, ἀλλὰ καὶ τελειωτικὴ καὶ ἐπίσης ἐπιστρεπτικὴ πρὸς τὸ ὄντως ὄν, διότι τοὺς ἐπαναφέρει ἀπὸ τὶς πολλαπλῆς δοξασίες, συνάγει τὶς ποικίλες ὄψεις, ἢ κυριολεκτικώτερα φαντασίες, σὲ μιὰ ἀληθινὴ καὶ καθαρὴ καὶ μονοειδῆ γνῶσι καὶ τοὺς γεμίζει μ' ἓνα καὶ ἐνωτικὸ φῶς.

7 Τοῦτο τὸ ἀγαθὸ ὑμνεῖται ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς θεολόγους ὡς καλὸ καὶ ὡς κάλλος, ὡς ἀγάπη καὶ ὡς ἀγαπητὸ καὶ μὲ ὅλες τὶς ἄλλες ὠραιῆς θεωνυμίες ποὺ ταιριάζουν στὴν καλοποιὸ καὶ χαριτωμένη ὠραιότητα. Τὸ καλὸ καὶ τὸ κάλλος¹⁸ δὲν πρέπει νὰ διαιροῦνται στὴν περίπτωσι τῆς αἰτίας ποὺ ἔχει συμπεριλάβει τὰ πάντα μέσα σ' ἓνα. Διότι διαιρώντας αὐτὰ τὰ δυὸ στὴν περίπτωσι τῶν ὄντων σὲ μετοχές καὶ μετέχοντα, καλὸ ὀνομάζομε ἐκεῖνο ποὺ μετέχει τοῦ κάλλους, κάλλος δὲ τὴ μετοχὴ τῆς καλλοποιοῦ αἰτίας ὅλων τῶν καλῶν.

Τὸ ὑπερούσιο ὁμῶς καλὸ λέγεται κάλλος, ἐξ αἰτίας τῆς ἀπ' αὐτὸ μεταδιδομένης σὲ ὅλα τὰ ὄντα καλλονῆς, κατὰ τὴν ἰκανότητα τοῦ καθενός, καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι αὐτὸ εἶναι αἷτιο τῆς ἀρμονίας καὶ ἀγλαΐας τῶν ὅλων, ποὺ σὰν φῶς ἀστράπτει σὲ ὅλα τὶς καλλοποιοὺς μεταδόσεις τῆς πηγαίας ἀκτίνος του, διότι καλεῖ τὰ πάντα πρὸς τὸν ἑαυτὸ του (γι' αὐτὸ καὶ λέγεται κάλλος¹⁹) καὶ συνάγει ὅλα σὲ ὅλα ἐπὶ τὸ αὐτό. Καλὸ δὲ λέγεται τὸ ὑπερούσιο ἀγαθὸ ὡς πάγκαλο συγχρόνως καὶ ὑπέρκαλο, ὡς πάντοτε κατὰ τὰ ἴδια καὶ ὡσαύτως καλό, ποὺ οὔτε γίνεται οὔτε χάνεται οὔτε

19. Παρετυμολογία τοῦ κάλλους ἀπὸ τὸ καλεῖν.

αὐτὰ καὶ ὡσαύτως καλόν, καὶ οὔτε γιγνόμενον, οὔτε ἀπολλύμενον οὔτε αὐξανόμενον οὔτε φθίνον, οὐδὲ πῆ μὲν καλόν, πῆ δὲ αἰσχρόν, οὐδὲ ποτὲ μὲν ναί, ποτὲ δὲ οὐ, οὐδὲ πρὸς μὲν τό, καλόν, πρὸς δὲ τό, αἰσχρόν· οὔτε ἔνθα μὲν ναί, ἔνθα δὲ οὐ· οὐχ ὡς τισι 5 μὲν ὄν καλόν, τισὶ δὲ οὐ καλόν, ἀλλ' ὡς αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ μεθ' ἑαυτοῦ μονοειδὲς αἰεὶ ὄν καλόν καὶ ὡς παντὸς καλοῦ τὴν πηγαίαν καλλονὴν ὑπεροχικῶς ἐν ἑαυτῷ προέχον. Τῇ γὰρ ἀπλῆ καὶ ὑπερφυεῖ τῶν ὄλων καλῶν φύσει πᾶσα καλλονὴ καὶ πᾶν καλὸν ἐνοειδῶς κατ' αἰτίαν προϋφέστηκεν. Ἐκ τοῦ καλοῦ τού- 10 του πᾶσι τοῖς οὔσι τὸ εἶναι, κατὰ τὸν οἰκεῖον λόγον ἕκαστα καλά, καὶ διὰ τὸ καλὸν αἰ πάντων ἐφαρμογαὶ καὶ φιλῖαι καὶ κοινωῖαι· καὶ τῷ καλῷ τὰ πάντα ἦνωται· καὶ ἀρχὴ πάντων τὸ καλόν, [ὡς ποιητικὸν αἴτιον καὶ κινουὺν τὰ ὅλα καὶ συνέχον τῷ τῆς οἰκειᾶς καλλονῆς ἔρωτι,] καὶ πέρας πάντων καὶ ἀγαπητόν, ὡς 15 τελικὸν αἴτιον, τοῦ καλοῦ γὰρ ἔνεκα πάντα γίγνεται, καὶ παραδειγματικόν, ὅτι κατ' αὐτὸ πάντα ἀφορίζεται· διὸ καὶ ταυτόν ἐστι τάγαθῷ τὸ καλόν, ὅτι τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν πάντα ἐφίεται καὶ οὐκ ἔστι τι τῶν ὄντων, ὃ μὴ μετέχει τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ.

20 Τολμήσει δὲ καὶ τοῦτο εἰπεῖν ὁ λόγος, ὅτι καὶ τὸ μὴ ὄν μετέχει τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ, τότε γὰρ καὶ αὐτὸ καλὸν καὶ ἀγαθόν, ὅταν ἐν Θεῷ κατὰ τὴν πάντων ἀφαίρεσιν ὑπερουσίως ὑμνῆται. Τοῦτο τὸ ἐν ἀγαθὸν καὶ καλὸν ἐνικῶς ἐστὶ πάντων τῶν πολλῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν αἴτιον. Ἐκ τούτου πᾶσαι τῶν 25 ὄντων αἰ οὐσιώδεις ὑπάρξεις, αἰ ἐνώσεις, αἰ διακρίσεις, αἰ ταυτότητες, αἰ ἑτερότητες, αἰ ὁμοιότητες, αἰ ἀνομοιότητες, αἰ κοινωῖαι τῶν ἐναντίων, αἰ ἀσυμμιξῖαι τῶν ἠνωμένων, αἰ πρόνοιαι τῶν ὑπερτέρων, αἰ ἀλληλουχίαι τῶν ὁμοστοίχων, αἰ ἐπιστροφαι τῶν καταδεεστέρων, αἰ πάντων ἑαυτῶν φρουρητικαὶ καὶ ἀεμ- 30 τακίνητοι μοναὶ καὶ ἰδρύσεις. Καὶ αὔθις αἰ πάντων ἐν πᾶσιν οἰ-

αὐξάνει οὔτε φθίνει· οὔτε εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο καλὸ καὶ κατὰ κάποιον ἄσχημο, οὔτε ἄλλοτε ναὶ καὶ ἄλλοτε ὄχι, οὔτε σχετικὰ μὲ τὸ ἓνα καλὸ καὶ σχετικὰ μὲ τὸ ἄλλο ἄσχημο, οὔτε ἐδῶ ναὶ κι' ἄλλοῦ ὄχι. Καλὸ λέγεται ὄχι μὲ τὴν ἔννοια ὅτι σὲ μερικὸς εἶναι καλὸ καὶ σὲ ἄλλους μὴ καλό, ἀλλὰ μὲ τὴν ἔννοια ὅτι εἶναι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ μαζὶ μὲ ἑαυτὸ μονοειδές καλὸ πάντοτε καὶ ὅτι ἔχει μέσα του τὴν πηγαία καλλονή, πρὶν καὶ παραπάνω ἀπὸ κάθε ἄλλο. Διότι κάθε καλλονή καὶ κάθε καλὸ προϋφίσταται κατὰ τὴν αἰτία ἐνοειδῶς στὴν ἀπλῆ καὶ ὑπερφυῆ φύσι ὄλων τῶν καλῶν. Ἀπὸ αὐτὸ τὸ καλὸ παρέρχεται τὸ εἶναι σὲ ὅλα τὰ ὄντα, κατὰ τὸν λόγον ποὺ ἔχουν μέσα τους εἶναι τὰ ἐπὶ μέρους πράγματα καλὰ καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ καλοῦ ὑπάρχουν οἱ σύνδεσμοι ὄλων, οἱ φιλίες καὶ οἱ κοινωνίες, καὶ διὰ τοῦ καλοῦ ἐνώνονται τὰ πάντα· καὶ ἀρχὴ ὄλων εἶναι τὸ καλό, (ὡς ποιητικὸ αἴτιον ποὺ κινεῖ τὰ πάντα καὶ τὰ συνέχει μὲ τὸν ἔρωτα τῆς καλλονῆς των, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης τέλος ὄλων, ἀγαπητὸ ὡς τελικὸ αἴτιον, διότι ὅλα γίνονται ἐξ αἰτίας τοῦ καλοῦ, καὶ παραδειγματικὸ, διότι ὅλα καθορίζονται σύμφωνα μὲ αὐτό· γι' αὐτὸ τὸ ἀγαθὸ εἶναι ταυτὸ μὲ τὸ καλὸ, διότι ὅλα ποθοῦν μὲ κάθε τρόπο τὸ καλὸ κι' ἀγαθὸ καὶ δὲν ὑπάρχει κανένα ὄν ποὺ δὲν μετέχει τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ.

Θὰ τολμήσῃ δὲ νὰ εἰπῇ καὶ τοῦτο ὁ λόγος, ὅτι καὶ τὸ μὴ ὄν μετέχει τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ, διότι τότε εἶναι καὶ αὐτὸ καλὸ καὶ ἀγαθόν, ὅταν ὑμνῆται ὑπερουσίως ἐν Θεῷ κατὰ τὴν ἀφαίρεσι τῶν ὄλων²⁰. Τοῦτο τὸ ἓνα ἀγαθὸ καὶ καλὸ εἶναι ἐνικῶς αἴτιον ὄλων τῶν ἐπὶ μέρους καλῶν καὶ ἀγαθῶν. Ἀπὸ αὐτὸ προκαλοῦνται ὅλες οἱ οὐσιώδεις ὑπάρξεις τῶν ὄντων, οἱ ἐνώσεις, οἱ διακρίσεις, οἱ ταυτότητες, οἱ διαφορότητες, οἱ ὁμοιότητες, οἱ ἀνομοιότητες, οἱ κοινωνίες τῶν ἀντιθέσεων, οἱ ἀσυμμιξίες τῶν ἠνωμένων πραγμάτων, οἱ πρόνοιες τῶν ἀνωτέρων, οἱ ἀλληλουχίες τῶν ὁμοστοίχων, οἱ ἐπιστροφές τῶν κατωτέρων, οἱ φρουρητικὲς καὶ ἀμετακίνητες μονές καὶ ἐδραιώσεις τῶν ὄλων. Καὶ πάλι ἀπὸ αὐτὸ προ-

20. «Μὴ ὄν» εἶναι κατ' ἀρχὴν τὸ ἐγκόσμιο. Ἀλλ' ἐπίσης «μὴ ὄν» εἶναι τὸ Θεῖο, ὅταν ἀπαλλάσσεται ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα. Τὸ ἐγκόσμιο μὴ ὄν εἶναι κατὰ κάποιον τρόπον ἀπήχημα τοῦ Θεοῦ ὡς μὴ ὄντος.

κείως ἐκάστῳ κοινωνίαι καὶ ἐφαρμογαὶ καὶ ἀσύγχυτοι φιλίαι καὶ ἀρμονίαι τοῦ παντός, αἱ ἐν τῷ παντὶ συγκράσεις καὶ αἱ ἀδιάλυτοι συνοχαὶ τῶν ὄντων, αἱ ἀνέκλειπτοι διαδοχαὶ τῶν γινομένων, αἱ στάσεις πᾶσαι καὶ αἱ κινήσεις, αἱ τῶν νόων, αἱ τῶν ψυχῶν, αἱ τῶν σωμάτων· στάσις γάρ ἐστι πᾶσι καὶ κινήσις τὸ ὑπὲρ πᾶσαν στάσιν καὶ πᾶσαν κίνησιν ἐνιδρύον ἕκαστον ἐν τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ, καὶ κινουὺν ἐπὶ τὴν οἰκείαν κίνησιν.

8 Καὶ κινεῖσθαι μὲν οἱ θεῖοι λέγονται νόες, κυκλικῶς μὲν ἐνούμενοι ταῖς ἀνάρχοις καὶ ἀτελευτήτοις ἐλλάμπουσι τοῦ καλοῦ
10 καὶ ἀγαθοῦ, κατ' εὐθείαν δέ, ὅποταν προῖωσιν εἰς τὴν τῶν ὑφειμένων πρόνοιαν εὐθεία τὰ πάντα περαίνοντες, ἐλικοειδῶς δέ, ὅτι καὶ προνοοῦντες τῶν καταδεεστέρων ἀνεκφοιτήτως μένουσιν ἐν ταυτότητι περὶ τὸ τῆς ταυτότητος αἴτιον καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἀκαταλήκτως περιχορευόντες.

9 Ψυχῆς δὲ κινήσις ἐστὶ, κυκλικὴ μὲν εἰς ἑαυτὴν εἴσοδος ἀπὸ τῶν ἔξω καὶ τῶν νοερῶν αὐτῆς δυνάμεων ἢ ἐνοειδῆς συνέλεξις, ὡσπερ ἐν τινὶ κύκλῳ τὸ ἀπλανὲς αὐτῇ δωρουμένη, καὶ ἀπὸ τῶν πολλῶν τῶν ἔξωθεν αὐτὴν ἐπιστρέφουσα καὶ συνάγουσα πρῶτον εἰς ἑαυτήν, εἶτα ὡς ἐνοειδῆ γενομένην ἐνοῦσα ταῖς
20 ἐνιαίως ἠνωμέναις δυνάμεσι, καὶ οὕτως ἐπὶ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν χειραγωγοῦσα, τὸ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα, καὶ ἐν καὶ ταυτόν, καὶ ἀναρχον καὶ ἀτελευτήτον. Ἐλικοειδῶς δὲ ἡ ψυχὴ κινεῖται καθ' ὅσον οἰκείως ἑαυτῇ τὰς θείας ἐλλάμπεται γνώσεις, οὐ νοερῶς καὶ ἐνιαίως, ἀλλὰ λογικῶς καὶ διεξοδικῶς, καὶ οἷον συμμί-
25 κτοῖς καὶ μεταβατικαῖς ἐνεργεῖαις. Τὴν κατ' εὐθείαν δέ, ὅταν οὐκ εἰς ἑαυτὴν εἰσιοῦσα καὶ ἐνικῆ νοερότητι κινουμένη (τοῦτο γάρ, ὡς ἔφην, ἐστὶ τὸ κατα κύκλον), ἀλλὰ πρὸς τὰ περὶ ἑαυτὴν προῖοῦσα, καὶ ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, ὡσπερ ἀπὸ τινων συμβόλων πεποικιλμένων καὶ πεπληθυσμένων, ἐπὶ τὰς ἀπλᾶς καὶ ἠνωμέ-
30 νας ἀνάγεται θεωρίας.

10 Τούτων οὖν, καὶ τῶν αἰσθητῶν ἐν τῷδε τῷ παντὶ τριῶν

21. Ἡ τριπλῆ κίνησις (κυκλική, εὐθεία, ἐλικοειδής) ὑφίσταται σὲ ὄλα τὰ

έρχονται οί κοινωνίες ὄλων σὲ ὄλα, σύμφωνα μὲ τὴ θέσι τοῦ καθενός, οί συνδέσεις, οί ἀσύγχυτες φιλίες καὶ ἁρμονίες τοῦ σύμπαντος, οί συγκράσεις στὸ σύμπαν καὶ οί στάσεις καὶ οί κινήσεις, τῶν νόων, τῶν ψυχῶν, τῶν σωμάτων· διότι στάσις καὶ κίνησις σὲ ὄλα εἶναι ἐκεῖνο πού ὑπεράνω κάθε στάσεως καὶ κινήσεως τοποθετεῖ τὸ καθένα μέσα στὸ λόγο του καὶ τὸ κινεῖ μὲ τὴν κίνησί του.

8 Λέγεται ὅτι οί θεῖοι νόες κινοῦνται κατὰ τρεῖς τρόπους²¹· κυκλικῶς ὅταν ἐνώνονται μὲ τὶς ἄναρχες καὶ ἀτελεύτητες ἐλλάμψεις τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ, κατ' εὐθεῖαν ὅταν προχωροῦν πρὸς τὴν πρόνοια γιὰ τὰ κατώτερα τελειώνοντάς τα μὲ εὐθεῖα, καὶ ἐλικοειδῶς, ὅταν προνοοῦν γιὰ τὰ κατώτερα, ἀλλὰ μένουν ἀμετάδοτοι στὴν ταυτότητά τους, χορεύοντας ἀτελείωτα γύρω ἀπὸ τὸ καλὸ καὶ ἀγαθὸ αἴτιο τῆς ταυτότητος.

9 Τῆς ψυχῆς κυκλικὴ κίνησις εἶναι ἡ ἀπ' ἔξω εἴσοδος στὸν ἑαυτὸ της καὶ ἡ ἐνοειδῆς συνέλιξις τῶν νοερῶν της δυνάμεων, πού τῆς προσφέρει τὸ ἀπλάνευτο σὰν μέσα σ' ἕναν κύκλο καὶ τὴν ἐπαναφέρει ἀπὸ τὰ πολλὰ πού εἶναι ἔξω, καὶ πρῶτα τὴν συνάγει στὸν ἑαυτὸ της, ἔπειτα, ἀφοῦ γίνῃ ἐνοειδῆς, τὴν ἐνώνει μὲ τὶς ἐνιαίως ἐνωμένες δυνάμεις, κι' ἔτσι τὴν χειραγωγεῖ πρὸς τὸ καλὸ καὶ ἀγαθὸ, τὸ ἐπάνω ἀπὸ ὄλα τὰ ὄντα, τὸ ἕνα καὶ ταυτό, τὸ ἄναρχο καὶ ἀτελεύτητο. Ἐλικοειδῶς δὲ κινεῖται ἡ ψυχὴ, ἐφ' ὅσον ἐλλάμπεται τὶς θεῖες γνώσεις σύμφωνα μὲ τὴν ἀξία της, ὄχι νοερῶς καὶ ἐνιαίως, ἀλλὰ λογικῶς καὶ διεξοδικῶς²² καὶ κατὰ κάποιον τρόπο μὲ ἀνάμικτες καὶ νοερὲς ἐνέργειες. Τὴν κατ' εὐθεῖαν δὲ κίνησις ἔχει, ὅταν, χωρὶς νὰ εἰσέρχεται στὸν ἑαυτὸ της καὶ νὰ κινῆται μὲ ἐνικὴ νοερότητα (διότι, ὅπως εἶπα, τοῦτο ἀνήκει στὴν κυκλική), ἀλλὰ προχωρώντας πρὸς τὰ γύρω της πράγματα, ἀπὸ τὰ ἐξωτερικά, σὰν ἀπὸ σύμβολα ποικίλα καὶ πολυάριθμα, ἀνάγεται στὶς ἀπλὲς καὶ ἠνωμένες θεωρίες.

10 Τούτων λοιπὸν τῶν τριῶν κινήσεων πού εἶναι αἰσθητὲς σ'

ὄντα· στοὺς θεῖους νόες, στὶς ψυχές, στὰ αἰσθητά, ἀλλ' ἐπίσης καὶ στὸ Θεό.

22. Ἡ ἔκφρασις «λογικῶς» καὶ «διεξοδικῶς» σημαίνει τὸ ἀντίθετο πρὸς τὸ νοερῶς καὶ ἐνιαίως· σημαίνουν μὲ λόγο καὶ καταμερισμό.

· κινήσεων, καὶ πολλῶ πρότερον τῶν ἐκάστου μονῶν καὶ στάσε-
 ων καὶ ἰδρύσεων, αἰτιὸν ἐστὶ καὶ συνοχικὸν καὶ πέρας τὸ καλὸν
 καὶ ἀγαθόν, τὸ ὑπὲρ πᾶσαν στάσιν καὶ κίνησιν· δι' οὗ πᾶσα στά-
 σις καὶ κινήσις καὶ ἐξ οὗ καὶ ἐν ᾧ καὶ εἰς ὃ καὶ οὗ ἔνεκα. Καὶ
 5 γὰρ ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ οὐσία καὶ ζωὴ πᾶσα καὶ νοῦ καὶ
 ψυχῆς καὶ πάσης φύσεως αἱ σμικρότητες, αἱ ἰσότητες, αἱ μεγα-
 λειότητες, τὰ μέτρα πάντα, καὶ αἱ τῶν ὄντων ἀναλογίαι καὶ ἀρ-
 μονίαι, καὶ κράσεις, αἱ ὀλότητες, τὰ μέρη, πᾶν ἐν καὶ πλῆθος, αἱ
 συνδέσεις τῶν μερῶν, αἱ παντὸς πλήθους ἐνώσεις, αἱ τελειότη-
 10 τες τῶν ὀλοτήτων, τὸ ποιόν, τὸ ποσόν, τὸ πηλίκον, τὸ ἄπειρον,
 αἱ συγκρίσεις, αἱ διακρίσεις, πᾶσα ἀπειρία, πᾶν πέρας, οἱ ὄροι
 πάντες, αἱ τάξεις, αἱ ὑπεροχαί, τὰ στοιχεῖα, τὰ εἶδη, πᾶσα οὐσία,
 πᾶσα δύναμις, πᾶσα ἐνέργεια, πᾶσα ἔξις, πᾶσα αἴσθησις, πᾶς
 λόγος, πᾶσα νόησις, πᾶσα ἐπαφή, πᾶσα ἐπιστήμη, πᾶσα ἐνωσις·
 15 καὶ ἀπλῶς, πᾶν ὄν ἐκ τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ, καὶ ἐν τῷ καλῷ
 καὶ ἀγαθῷ ἐστὶ καὶ εἰς τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἐπιστρέφεται· καὶ
 πάντα ὅσα ἐστὶ καὶ γίνεται, διὰ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἐστὶ καὶ γί-
 νεται καὶ πρὸς αὐτὸ πάντα ὄρᾳ καὶ ὑπ' αὐτοῦ κινεῖται καὶ συνέ-
 χεται, καὶ αὐτοῦ ἔνεκα καὶ δι' αὐτὸ καὶ ἐν αὐτῷ πᾶσα ἀρχὴ πα-
 20 ραδειγματική, τελική, ποιητική, εἰδική, στοιχειώδης, καὶ ἀπλῶς
 πᾶσα ἀρχή, πᾶσα συνοχή, πᾶν πέρας· ἢ ἵνα συλλαβῶν εἶπω,
 πάντα τὰ ὄντα ἐκ τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ καὶ πάντα τὰ οὐκ ὄντα,
 ὑπερουσίως ἐν τῷ καλῷ καὶ ἀγαθῷ· καὶ ἐστὶ πάντων ἀρχὴ καὶ
 πέρας ὑπεράρχιον καὶ ὑπερτελές· «ὅτι ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ
 25 καὶ ἐν αὐτῷ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα», ὡς φησὶν ὁ ἱερὸς λόγος.

Πᾶσιν οὖν ἐστὶ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἐφετὸν καὶ ἐραστὸν
 καὶ ἀγαπητόν· καὶ δι' αὐτὸ καὶ αὐτοῦ ἔνεκα καὶ τὰ ἥττω τῶν
 κρείττωνων ἐπιστρεπτικῶς ἐρῶσι καὶ κοινωνικῶς τὰ ὁμόστοι-
 χα τῶν ὁμοταγῶν, καὶ τὰ κρείττω τῶν ἥττωνων προνοητικῶς

αὐτὸ τὸ σύμπαν, καὶ πολὺ προηγουμένως τῶν μονῶν καὶ στάσεων καὶ ἐδρῶν τοῦ καθενός, αἴτιο καὶ συνοχή καὶ τέλος εἶναι τὸ καλὸ καὶ ἀγαθόν, τὸ ὁποῖο εὐρίσκεται ἐπάνω ἀπὸ κάθε στάσι καὶ κίνησι· δι' αὐτοῦ ἔρχεται κάθε στάσις καὶ κίνησις, καὶ ἀπὸ αὐτὸ καὶ σ' αὐτὸ καὶ πρὸς αὐτὸ καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ. Διότι ἀπὸ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ ὑπάρχουν οὐσία καὶ ζωὴ τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς, ὅλες οἱ μικρότητες τῆς φύσεως, οἱ ἰσότητες, οἱ μεγαλειότητες, ὅλα τὰ μέτρα καὶ οἱ ἀναλογίαι τῶν ὄντων, οἱ ἀρμονίαι καὶ οἱ κράσεις, οἱ ὁλότητες, τὰ μέρη, ὅλα μαζὶ ἓνα καὶ πλῆθος, οἱ συνθέσεις τῶν μερῶν, οἱ ἐνώσεις κάθε πλῆθους, οἱ τελειότητες τῶν ὁλοτήτων, τὸ ποιόν, τὸ ποσό, τὸ πηλίκον, τὸ ἄπειρον, οἱ συγκρίσεις, οἱ διακρίσεις, κάθε ἀπειρία καὶ κάθε πέρας, ὅλα τὰ ὄρια, οἱ τάξεις, οἱ ὑπεροχές, τὰ στοιχεῖα, τὰ εἶδη, κάθε οὐσία, κάθε δύναμις, κάθε ἐνέργεια, κάθε ἔξις, κάθε αἴσθησις, κάθε λόγος, κάθε νόησις, κάθε ἐπαφή, κάθε ἐπιστήμη, κάθε ἐνωσις· καὶ γενικῶς κάθε ὄν προέρχεται ἀπὸ τὸ καλὸ καὶ ἀγαθόν, εὐρίσκεται μέσα στὸ καλὸ καὶ ἀγαθόν, στρέφεται πρὸς τὸ καλὸ καὶ ἀγαθόν· καὶ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν καὶ γίνονται, ἐξ αἰτίας τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ ὑπάρχουν καὶ γίνονται, καὶ ὅλα πρὸς αὐτὸ ἀποβλέπουν καὶ ἀπὸ αὐτὸ κινουῦνται καὶ συνέχονται· ἐξ αἰτίας αὐτοῦ καὶ γι' αὐτὸ καὶ μέσα σ' αὐτὸ ὑπάρχει κάθε ἀρχὴ παραδειγματική, τελική, ποιητική, εἰδική, στοιχειώδης²³, καὶ γενικῶς κάθε ἀρχή, κάθε συνέχεια, κάθε τέλος· ἢ, γὰρ νὰ συντομεύσω, ὅλα τὰ ὄντα εἶναι ἀπὸ τὸ καλὸ καὶ ἀγαθόν, κι' αὐτὸ εἶναι ἀρχὴ τῶν ὄλων καὶ τέλος ὑπεράρχιον καὶ ὑπερτελέες· «διότι ἀπὸ αὐτὸν καὶ δι' αὐτοῦ καὶ σ' αὐτὸν καὶ πρὸς αὐτὸν εἶναι τὰ πάντα»²⁴, ὅπως λέγει ὁ ἱερός λόγος.

Σὲ ὅλα λοιπὸν τὸ καλὸ καὶ ἀγαθὸ εἶναι ἐφετὸ καὶ ἐραστὸ καὶ ἀγαπητό· καὶ γι' αὐτὸ καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τὰ ὄντα αἰσθάνονται μεταξύ τους ἔρωτα, πού ἐκδηλώνεται μὲ τὴν στροφὴν τῶν κατωτέρων πρὸς τὰ ἀνώτερα, μὲ τὴν κοινωνία τῶν ὁμοστοίχων πρὸς τὰ ὁμοταγῆ, μὲ τὴν πρόνοια τῶν ἀνωτέρων πρὸς τὰ κατώτε-

23. Εἶναι δηλαδὴ ἀρχὴ πού ἔχει μέσα της τὰ παραδείγματα, τὰ σπέρματα ὄλων τῶν πραγμάτων· εἶναι ποιητικὸ αἴτιο, τελικὸ αἴτιο.

24. Ρωμ. 11,36.

καὶ αὐτὰ ἐαυτῶν ἕκαστα συνεκτικῶς, καὶ πάντα τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ ἐφιέμενα, ποιεῖ καὶ βούλεται πάντα ὅσα ποιεῖ καὶ βούλεται. Παρρησιάζεται δὲ καὶ τοῦτο εἰπεῖν ὁ ἀληθῆς λόγος, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ πάντων αἴτιος δι' ἀγαθότητος ὑπερβολὴν πάντων ἐρᾷ, 5 πάντα ποιεῖ, πάντα τελειοῖ, πάντα συνέχει, πάντα ἐπιστρέφει καὶ ἔστι καὶ ὁ θεῖος ἔρως ἀγαθὸς ἀγαθοῦ διὰ τὸ ἀγαθόν. Αὐτὸς γὰρ ὁ ἀγαθοεργὸς τῶν ὄντων ἔρως, ἐν τάχαθῳ καθ' ὑπερβολὴν προϋπάρχων, οὐκ εἴασεν αὐτὸν ἄγονον ἐν ἑαυτῷ μένειν, ἐκίνησε δὲ αὐτὸν εἰς τὸ πρακτικεῦσθαι κατὰ τὴν ἀπάντων γενητικὴν 10 ὑπερβολήν.

11 Καὶ μὴ τις ἡμᾶς οἰέσθω παρὰ τὰ Λόγια τὴν τοῦ ἔρωτος ἐπωνυμίαν πρεσβεύειν. Ἔστι μὲν γὰρ ἄλογον, ὡς οἶμαι, καὶ σκαιὸν τὸ μὴ τῇ δυνάμει τοῦ σκοποῦ προσέχειν, ἀλλὰ ταῖς λέξεσι καὶ τοῦτο οὐκ ἔστι τῶν τὰ θεῖα νοεῖν ἐθελόντων ἴδιον, ἀλλὰ 15 τῶν ἤχους ψιλοῦς εἰσδεχομένων, καὶ τούτους ἄχρι τῶν ὠτων, ἀδιαβάτους ἔξωθεν συνεχόντων καὶ οὐκ ἐθελόντων εἰδέναί, τί μὲν ἢ τοιάδε λέξεις σημαίνει, πῶς δὲ αὐτὴν χρῆ καὶ δι' ἐτέρων ὁμοδυνάμων καὶ ἐκφαντικωτέρων λέξεων διασαφῆσαι, προσπασχόντων δὲ στοιχείοις καὶ γραμμαῖς ἀνοήτοις καὶ συλλαβαῖς 20 καὶ λέξεσιν ἀγνώστοις, μὴ διαβαινούσαις εἰς τὸ τῆς ψυχῆς αὐτῶν νοερόν, ἀλλ' ἔξω περὶ τὰ χεῖλη καὶ τὰς ἀκοὰς αὐτῶν διαβομβουμέναις, ὥσπερ οὐκ ἔξὸν τὸν τέσσαρα ἀριθμὸν διὰ τοῦ δις δύο σημαίνειν ἢ τὰ εὐθύγραμμα διὰ τῶν ὀρθογράμμων ἢ τὴν μητρίδα διὰ τῆς πατρίδος ἢ ἕτερόν τι τῶν πολλοῖς τοῦ λόγου μέ- 25 ρεσι ταῦτὸ σημαινόντων· δέον εἰδέναί κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, ὅτι στοιχείοις καὶ συλλαβαῖς, καὶ λέξεσι καὶ γραφαῖς καὶ λόγοις χρώμεθα διὰ τὰς αἰσθήσεις, ὡς ὅταν ἡμῶν ἡ ψυχὴ ταῖς νοεραῖς ἐνεργείαις ἐπὶ τὰ νοητὰ κινεῖται περιτταὶ μετὰ τῶν αἰσθητῶν αἰσθήσεις, ὥσπερ καὶ αἱ νοεραὶ δυνάμεις, ὅταν ἡ ψυχὴ θεοειδῆς 30 γινομένη δι' ἐνώσεως ἀγνώστου ταῖς τοῦ ἀπροσίτου φωτὸς

25. Δύναμις τοῦ σκοποῦ εἶναι τὸ βαθύτερο νόημα τῶν ὄρων.

ρα, με τὴν συγκράτησι ἀπὸ τὸ καθένα τῶν δικῶν του· καὶ ὅλα πράττουσι καὶ θέλουσι ὅσα πράττουσι καὶ θέλουσι ποθώντας τὸ καλὸ καὶ τὸ ἀγαθόν. Θαρρεύει δὲ νὰ εἰπῆ καὶ τοῦτο ὁ ἀληθινὸς λόγος, ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὁ αἴτιος τῶν πάντων ἀγαπᾷ τὰ πάντα ἀπὸ ὑπερβολικῆς ἀγαθότητος, πράττει τὰ πάντα, τελειοποιεῖ τὰ πάντα, συνέχει τὰ πάντα, ἐπιστρέφει τὰ πάντα πρὸς τὸν ἑαυτό του· ὁ δὲ θεῖος ἔρωσι εἶναι ἀγαθός, ἀνήκει στὸν ἀγαθὸ καὶ ἀποβλέπει στὸ ἀγαθόν. Διότι ὁ ἴδιος ὁ ἔρωσι, ποὺ παρήγαγε τὰ ὄντα ἀγαθοεργῶσι, προϋπάρχοντας στὸν ἀγαθὸ με περισσεύει, δὲν τὸν ἄφησε νὰ μένη στὸν ἑαυτό του ἄγονος, ἀλλὰ τὸν ἐκίνησε σὲ δραστηριότητα με τὴν ὑπερβολικὴ δύναμι τῆς γενέσεως ὅλων τῶν πραγμάτων.

Καὶ νὰ μὴ νομίση κανεὶς ὅτι δεχόμενοι τὸ ὄνομα τοῦ ἔρωσι ἐρχόμεσθε σὲ ἀντίθεσι με τὰ Λόγια. Διότι εἶναι παράλογο καὶ ἀγροῖκο νὰ μὴ προσέχωμε στὴ δύναμι τοῦ σκοποῦ²⁵ ἀλλὰ στὶς λέξεις, κι' αὐτὸ δὲν εἶναι γνώρισμα ἐκείνων ποὺ θέλουσι νὰ κατανοοῦν τὰ θεῖα, ἀλλ' ἐκείνων ποὺ δέχονται γυμνοὺς ἤχους, κι' αὐτοὺς τοὺς κρατοῦν ἕως τ' αὐτιά ἀδιαβάτους ἀπὸ τὰ ἔξω πρὸς τὰ μέσα καὶ δὲν θέλουσι νὰ γνωρίζουν τί σημαίνει ἡ τάδε λέξις καὶ πῶσι πρέπει νὰ τὴ διασαφήσουν με ἄλλες ὁμοδύναμες καὶ δηλωτικώτερες. Εἶναι γνώρισμα ἐκείνων ποὺ ἐπὶ πλεον ταλαιπωροῦνται με ἀνόητα στοιχεῖα καὶ γραμμές, με ἄγνωστες συλλαβές καὶ λέξεις, ποὺ δὲν διαβαίνουν στὸ νοερὸ τῆς ψυχῆς των, ἀλλὰ περιηχοῦν γύρω στα χεῖλη καὶ τ' αὐτιά τους, σὰν νὰ μὴ εἶναι δυνατὸ ὁ ἀριθμὸς τέσσερα νὰ δηλωθῆ με τὸ δυὸ φορές δυὸ ἢ τὰ εὐθύγραμμα διὰ τῶν ὀρθογράμμων ἢ ἡ μητρίδα διὰ τῆς πατρίδος ἢ κάτι ἄλλο διὰ λέξεων ποὺ σὲ πολλὰ μέρη τοῦ λόγου σημαίνουν τὸ ἴδιο· ἐνῶ ἔπρεπε νὰ γνωρίζουν ὅτι κατὰ τὸν ὀρθὸ λόγον στοιχεῖα καὶ συλλαβές, λέξεις καὶ γραφές καὶ λόγους χρησιμοποιοῦμε γιὰ τίς αἰσθήσεις, διότι ὅταν ἡ ψυχὴ μας κινῆται πρὸς τὰ νοητὰ με τίς νοερές ἐνέργειες, οἱ αἰσθήσεις μαζί με τὰ αἰσθητὰ εἶναι περιττές, ὅπως οἱ νοερές δυνάμεις εἶναι περιττές ὅταν ἡ ψυχὴ γίνεται θεοειδῆ με κάποια ἄγνωστη ἔνωσι καὶ ρίπτει ἀνόμματα βολές στὶς ἀκτῖνες τοῦ ἀπροσίτου φωτός. "Ὅταν λοι-

ἀκτῖσιν ἐπιβάλλη ταῖς ἀνομμάτοις ἐπιβολαῖς. Ὅταν δὴ ὁ νοῦς διὰ τῶν αἰσθητῶν ἀνακινεῖσθαι σπεύδῃ πρὸς θεωρητικὰς νοήσεις, τιμιώτεροι πάντως εἰσὶν αἱ ἐπιδηλότεραι τῶν αἰσθήσεων διαπορθμεύσεις, οἱ σαφέστεροι λόγοι, τὰ τρανέστερα τῶν ὀρα-
5 τῶν, ὡς ὅταν ἀτράνωτα ἢ τὰ παρακείμενα ταῖς αἰσθήσεσιν, οὐδὲ αὐταὶ τῷ νῷ παραστήσῃ τὰ αἰσθητὰ καλῶς δυνήσονται.

12 Πλὴν ἵνα μὴ ταῦτα εἰπεῖν δοκῶμεν, ὡς τὰ θεῖα Λόγια παρακινουῦντες, ἀκουέτωσαν αὐτῶν οἱ τὴν ἔρωτος ἐπωνυμίαν διαβάλλοντες. «Ἐράσθητι αὐτῆς», φησί, «καὶ τηρήσει σε· περιχα-
10 ράκωσον αὐτήν, καὶ ὑψώσει σε· τίμησον αὐτήν, ἵνα σε περιλάβῃ», καὶ ὅσα ἄλλα κατὰ τὰς ἱερωτικὰς θεολογίας ὑμνεῖται. Καίτοι ἔδοξέ τισι τῶν καθ' ἡμᾶς ἱερολόγων καὶ θεϊότερον εἶναι τὸ τοῦ ἔρωτος ὄνομα τοῦ τῆς ἀγάπης. Γράφει δὲ καὶ ὁ θεῖος Ἰγνάτιος· «ὁ ἐμὸς ἔρωτος ἐσταύρωται». Καὶ ἐν ταῖς προεισαγω-
15 γαῖς τῶν λογίων εὐρήσεις τινὰ λέγοντα περὶ τῆς θείας Σοφίας, «ἐραστῆς ἐγενόμην τοῦ κάλλους αὐτῆς». Ὡστε τοῦτο δὴ τὸ τοῦ ἔρωτος ὄνομα μὴ φοβηθῶμεν, μηδέ τις ἡμᾶς θορυβεῖτω λόγος περὶ τούτου δεδιττόμενος.

Ἐμοὶ γὰρ δοκοῦσιν οἱ θεολόγοι κοινὸν μὲν ἠγεῖσθαι τὸ τῆς
20 ἀγάπης καὶ τὸ τοῦ ἔρωτος ὄνομα, διὰ τοῦτο δὲ τοῖς θείοις μᾶλλον ἀναθεῖναι τὸν ὄντως ἔρωτος, διὰ τὴν ἄτοπον τῶν τοιούτων ἀνδρῶν πρόληψιν. Θεοπρεπῶς γὰρ τοῦ ὄντως ἔρωτος, οὐχ ὑφ' ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τῶν Λογίων αὐτῶν ὑμνουμένου, τὰ πλήθη μὴ χωρήσαντα τὸ ἐνοειδὲς τῆς ἐρωτικῆς θεωνυμίας, οἰ-
25 κείως ἑαυτοῖς ἐπὶ τὸν μεριστὸν καὶ σωματοπρεπῆ καὶ διηρημένον ἐξωλίσθησαν, ὅς οὐκ ἔστιν ἀληθῆς ἔρωτος, ἀλλ' εἰδωλον ἢ μᾶλλον ἔκπτωσις τοῦ ὄντως ἔρωτος· ἀχώρητον γὰρ ἔστι τῷ πλήθει τὸ ἐνιαῖον τοῦ θεοῦ καὶ ἐνὸς ἔρωτος. Διὸ καὶ ὡς δυσχερέστερον ὄνομα τοῖς πολλοῖς δοκοῦν ἐπὶ τῆς θείας σοφίας τάτ-

26. Προφανῶς ὑπῆρχε σοβαρὴ ἀντίρρησης στὴ χρῆσι τοῦ ὄρου «ἔρωτος» μεθρησκευτικῆ ἔννοια.

27. Παροιμ. 4,6·8.

πὸν ὁ νοῦς σπεύδῃ νὰ κινηθῆ ἑπάνω πρὸς τὴ θεωρία τῶν νοήσεων διὰ τῶν αἰσθητῶν, τότε εἶναι ὅπωςδήποτε προτιμότερες οἱ φανερότερες διαβιβάσεις τῶν αἰσθήσεων, οἱ σαφέστεροι λόγοι, τὰ τρανώτερα θεάματα· διότι ἂν εἶναι δυσδιάκριτα τὰ ὑποκείμενα στὶς αἰσθήσεις, τότε κι' οἱ ἴδιες οἱ αἰσθήσεις δὲν μποροῦν νὰ παραστήσουν καλὰ στὸ νοῦ τὰ αἰσθητά.

- 12 Ὡμως, γιὰ νὰ μὴ φανῆ ὅτι λέγοντας αὐτὰ τὰ πράγματα παραβαίνομε τὰ θεῖα Λόγια, ἄς τὰ ἀκούσουν ὅσοι διαβάλλουν τὸν ὄρο ἔρωτος²⁶. Λέγει, «νὰ τὴν ἐρασθῆς, καὶ θὰ σὲ φυλάξῃ· περίβαλέ την καὶ θὰ σὲ σηκώσῃ· τίμησέ την γιὰ νὰ σὲ περιπτυχθῆ»²⁷. Μερικοὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς ἱερολόγους μας ἐνόμισαν ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ ἔρωτος εἶναι θεϊότερο ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς ἀγάπης. Γράφει ὁ θεῖος Ἰγνάτιος· «ὁ δικός μου ἔρωτος ἔχει σταυρωθῆ»²⁸. Ἀλλὰ καὶ στὰ κείμενα ποὺ εἰσάγουν στὰ Λόγια θὰ εὔρης λόγους ποὺ λέγουν τὰ ἐξῆς περὶ τῆς θείας Σοφίας· «ἔγινα ἐραστής τοῦ κάλλους της»²⁹. Ὡστε λοιπὸν νὰ μὴ φοβηθοῦμε αὐτὴ τὴ λέξι τοῦ ἔρωτος οὔτε νὰ μᾶς θορυβήσῃ κανένας λόγος φοβίζοντάς μας γι' αὐτόν.

Ἐγὼ πραγματικὰ νομίζω ὅτι οἱ θεολόγοι θεωροῦν ταυτόσημες τὶς λέξεις τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ἔρωτος· γι' αὐτὸ μάλιστα στὰ θεῖα ἀναφέρουν περισσότερο τὸν ὄντως ἔρωτα, ἐξ αἰτίας τῆς ἄτοπης ἀντιλήψεως ἐκείνων τῶν ἀνθρώπων. Ἐνῶ δηλαδὴ ὁ ὄντως ἔρωτος ὑμνεῖται, ὄχι μόνο ἀπὸ μᾶς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ Λόγια, θεοπρεπῶς, τὰ πλήθη μὴ μπορώντας νὰ χωρέσουν τὸ ἐνοεῖδές τῆς ἐρωτικῆς θεωνυμίας ἐγλίστησαν ὅπως τοὺς ἐταίριαζε πρὸς τὸν μεριστὸ καὶ σωματοπρεπῆ καὶ διηρημένο ἔρωτα, ποὺ δὲν εἶναι ἀληθινὸς ἔρωτος, ἀλλὰ εἶδωλο ἢ ἐκπτώσις τοῦ ὄντως ἔρωτος³⁰ διότι τὸ ἐνιαῖο τοῦ ἐνὸς θεοῦ ἔρωτος εἶναι ἀχώρητο στὸ νοῦ τοῦ πλήθους. Γι' αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦτο τοῦ ἔρωτος, ἂν καὶ θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ὡς ἀπρεπέστερο, χρησιμοποιεῖται

28. Ἐπιστολὴ πρὸς Ῥωμαίους 7,3.

29. Σοφ. Σολ. 8,2. Τὸ βιβλίον τῆς Σοφίας Σολομῶντος θεωρεῖται προεισαγωγικὸ στὰ Λόγια ποὺ ἐδῶ ἴσως σημαίνουν μόνο τὴν Καινὴ Διαθήκη.

30. Ὁ σωματικὸς διεσπασμένος ἔρωτος εἶναι κατάπτωσης τοῦ ἐνοειδοῦς θεοῦ ἔρωτος.

τεται πρὸς ἀναγωγὴν αὐτῶν καὶ ἀνάστασιν εἰς τὴν τοῦ ὄντως ἔρωτος γνῶσιν καὶ ὥστε ἀπολυθῆναι τῆς ἐπ' αὐτῷ δυσχερείας· ἐφ' ἡμῶν δὲ αὖθις, ἔνθα καὶ ἄτοπὸν τι πολλακίς ἦν οἰηθῆναι τοὺς χαμαιζήλους, κατὰ τὸ δοκοῦν εὐφημότερον, «ἐπέπεσε», τίς 5 φησιν, «ἡ ἀγάπησίς σου ἐπ' ἐμέ ὡς ἡ ἀγάπησις τῶν γυναικῶν»· ἐπεὶ τοῖς ὀρθῶς τῶν θείων ἀκροωμένοις ἐπὶ τῆς αὐτῆς δυνάμεως τάττεται πρὸς τῶν ἱερῶν θεολόγων τὸ τῆς ἀγάπης καὶ τὸ τοῦ ἔρωτος ὄνομα κατὰ τὰς θείας ἐκφαντορίας. Καὶ ἔστι τοῦτο δυνάμεως ἐνοποιοῦ καὶ συνδετικῆς καὶ διαφερόντως συγκρατι- 10 κῆς ἐν τῷ καλῷ καὶ ἀγαθῷ, διὰ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν προῦφεστῶσης καὶ ἐκ τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ διὰ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἐκδιδομένης καὶ συνεχούσης μὲν τὰ ὁμοταγῆ κατὰ τὴν κοινωνικὴν ἀλληλουχίαν, κινούσης δὲ τὰ πρῶτα πρὸς τὴν τῶν ὑφειμέ- 15 των πρόνοιαν καὶ ἐνιδρυούσης τὰ καταδεέστερα τῇ ἐπιστροφῇ

13 Ἔστι δὲ καὶ ἐκστατικὸς ὁ θεῖος ἔρωτος, οὐκ ἐὼν ἑαυτῶν εἶναι τοὺς ἐραστάς, ἀλλὰ τῶν ἐρωμένων. Καὶ δηλοῦσι, τὰ μὲν ὑπέρτερα τῆς προνοίας γιγνόμενα τῶν καταδεεστέρων καὶ τὰ ὁμόστοιχα τῆς ἀλλήλων συνοχῆς καὶ τὰ ὑφειμένα τῆς πρὸς τὰ 20 πρῶτα θειοτέρας ἐπιστροφῆς. Διὸ καὶ Παῦλος ὁ μέγας, ἐν κατοχῇ τοῦ θείου γεγονῶς ἔρωτος καὶ τῆς ἐκστατικῆς αὐτοῦ δυνάμεως μετεिल्φῶς, ἐνθέῳ στόματι, «ζῶ ἐγώ», φησίν, «οὐκ ἔτι, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός», ὡς ἀληθῆς ἐραστής καὶ ἐξεστηκῶς, ὡς αὐτός φησι, τῷ Θεῷ καὶ οὐ τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν, ἀλλὰ τὴν τοῦ ἐρα- 25 στοῦ ζῶν ὡς σφόδρα ἀγαπητήν.

Τολμητέον δὲ καὶ τοῦτο ὑπὲρ ἀληθείας εἰπεῖν, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ πάντων αἷτιος τῷ καλῷ καὶ ἀγαθῷ τῶν πάντων ἔρωτι δι' ὑπερβολὴν τῆς ἐρωτικῆς ἀγαθότητος, ἔξω ἑαυτοῦ γίνεται, ταῖς εἰς τὰ μὴ ὄντα πάντα προνοίαις καὶ οἷον ἀγαθότητι καὶ ἀγαπήσει 30 καὶ ἔρωτι θέλγεται· καὶ ἐκ τοῦ ὑπὲρ πάντα καὶ πάντων ἐξηρη-

ἐπὶ τῆς θείας σοφίας, γὰρ ν' ἀνυψωθοῦν κι' ἀναστηθοῦν στὴ γνῶσι τοῦ ἔρωτος κι' ἔτσι ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἀντιπάθεια πρὸς αὐτό. Ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πεδίου ὁμως, ὅπου οἱ χαμερπεῖς πολλὲ φορές θὰ μπορούσαν νὰ σκεφθοῦν καὶ κάτι τὸ ἄτοπο, λέγει κάποιος μὲ μιὰ λέξι πὺ φαίνεται εὐφημότερη, «ἡ ἀγάπη σου ἔπεσε ἐπάνω μου σὰν ἡ ἀγάπη γυναικῶν»³¹. Διότι, γὰρ ὅσους καταλαβαίνουν τὰ θεῖα σωστά, τὸ ὄνομα τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ἔρωτος ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς θεολόγους φέρεται ἰσοδύναμο σύμφωνα μὲ τὶς θεῖες ἀποκαλύψεις. Καὶ εἶναι αὐτὸ τὸ ὄνομα δηλωτικὸ τῆς ἐνοποιοῦ καὶ συνδετικῆς καὶ ἐξόχως συναπτικῆς δυνάμεως στὸ καλὸ καὶ ἀγαθὸ, πὺ προϋφίσταται ἐξ αἰτίας τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ καὶ ἐκχέεται ἀπὸ τὸ καλὸ καὶ ἀγαθὸ γὰρ τὸ καλὸ καὶ ἀγαθὸ, πὺ συνέχει τὰ ὁμοταγῆ κατὰ τὴν κοινωνικὴ τους ἀλληλουχία, κινεῖ δὲ τὰ προηγούμενα πρὸς τὴν πρόνοια τῶν κατωτέρων καὶ ἐπιστροφικῶς ἐδράζει τὰ ὑποδεέστερα στὰ ὑπέρτερα.

- 13 Εἶναι δὲ καὶ ἐκστατικὸς ὁ θεῖος ἔρωτος, διότι δὲν ἀφήνει τοὺς ἐραστὰς ν' ἀνήκουν στὸν ἑαυτό τους, ἀλλὰ στοὺς ἐρωμένους. Κι' αὐτὸ τὸ φανερῶνει τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ μὲν ὑπέρτερα μὲ τὴν πρόνοια γίνονται τῶν ὑποδεεστέρων, τὰ ὁμόστοιχα μὲ τὴ συνοχή γίνονται τὸ ἓνα τοῦ ἄλλου καὶ τὰ κατώτερα μὲ τὴ θεϊότερη πρὸς αὐτὰ ἐπιστροφή γίνονται τῶν πρώτων. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ μέγας Παῦλος, ὅταν κατέκτησε τὸν θεῖο ἔρωτα καὶ μετέλαβε ἀπὸ τὴν ἐκστατικὴ του δύναμι, λέγει μὲ ἔνθεο στόμα, «δὲν ζῶ πλέον ἐγώ, ἀλλὰ ζῆ μέσα μου ὁ Χριστός»³², ὡς ἀληθινὸς ἐραστής πὺ εἶναι σὲ ἐκστασι πρὸς τὸν Θεό, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος, καὶ ζῆ ὄχι τὴ δικὴ του ζωὴ, ἀλλὰ τὴ ζωὴ τοῦ ἐραστοῦ, ὡς πολὺ ἀγαπητή.

Πρέπει δὲ νὰ τολμήσωμε νὰ εἰποῦμε καὶ τοῦτο ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, ὅτι κι' αὐτὸς ὁ αἴτιος τῶν πάντων, διὰ τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ ἔρωτος ἀπὸ ὑπερβολικὴ ἀγαθότητα, ἔρχεται ἐκτὸς ἑαυτοῦ, κατὰ τὶς πρόνοιες πρὸς ὅλα τὰ ὄντα, καὶ κατὰ κάποιον τρόπο θέλγεται ἀπὸ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν ἀγάπησι καὶ τὸν ἔρωτα· καὶ ἀπὸ τὸν χῶρο τῆς ὑπερβάσεως τῶν πάντων καὶ τῆς ἐξαιρέσεως τῶν πάντων κατέρχεται στὸ χῶρο τῶν πάντων κατὰ τὴν ἐκστατι-

32. Γαλ. 2,20.

μένου πρὸς τὸ ἐν πᾶσι κατάγεται κατ' ἐκστατικὴν ὑπερούσιον δύναμιν ἀνεκφοίτητον ἑαυτοῦ. Διὸ καὶ ζηλωτὴν αὐτὸν οἱ τὰ θεῖα δεινοὶ προσαγορεύουσιν, ὡς πολλὸν τὸν εἰς τὰ ὄντα ἀγαθὸν ἔρωτα καὶ ὡς πρὸς ζῆλον ἐγερτικὸν τῆς ἐφέσεως αὐτοῦ τῆς ἐρωτικῆς καὶ ὡς ζηλωτὴν ἑαυτὸν ἀποδεικνύοντα, ὡς καὶ τὰ ἐφιέμενα ζηλωτὰ καὶ ὡς τῶν προνοουμένων ὄντων αὐτῷ ζηλωτῶν. Καὶ ὅλως τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ ἐστὶ τὸ ἐραστὸν καὶ ὁ ἔρωσ, καὶ ἐν τῷ καλῷ καὶ ἀγαθῷ προῖδρται, καὶ διὰ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἐστὶ καὶ γίνεται.

14 Τί δὲ ὅλως ὁ θεολόγοι βουλόμενοι, ποτὲ μὲν ἔρωτα καὶ ἀγάπην αὐτὸν φασί, ποτὲ δὲ ἐραστὸν καὶ ἀγαπητὸν (τοῦ μὲν γὰρ αἴτιος καὶ ὡσπερ προβολεὺς καὶ ἀπογεννήτωρ, τὸ δὲ αὐτὸς ἐστὶ καὶ τῷ μὲν κινεῖται, τῷ δὲ κινεῖ), ἢ ὅτι αὐτὸς ἑαυτοῦ καὶ ἑαυτῷ ἐστὶ προαγωγικὸς καὶ κινητικὸς; Ταύτη δὲ ἀγαπητὸν μὲν 15 καὶ ἐραστὸν αὐτὸν καλοῦσιν, ὡς καλὸν καὶ ἀγαθόν· ἔρωτα δὲ αὔθις καὶ ἀγάπην, καὶ κινητικὴν ἅμα καὶ ὡς ἀναγωγὸν δύναμιν ὄντα ἐφ' ἑαυτόν, τὸν μόνον αὐτὸ δι' ἑαυτὸ καλὸν καὶ ἀγαθόν, καὶ ὡσπερ ἔκφρασις ὄντα ἑαυτοῦ δι' ἑαυτοῦ, καὶ τῆς ἐξηρημένης ἐνώσεως ἀγαθὴν πρόοδον καὶ ἐρωτικὴν κίνησιν, ἀπλῆν, αὐτο- 20 κίνητον, αὐτενέργητον, προοῦσαν ἐν τάγαθῷ καὶ ἐκ τάγαθοῦ τοῖς οὖσιν ἐκβλυζομένην καὶ αὔθις εἰς τάγαθόν ἐπιστρεφομένην. Ἐν ᾧ καὶ τὸ ἀτελεύτητον ἑαυτοῦ καὶ ἀναρχὸν ὁ θεῖος ἔρωσ ἐν- δείκνυται διαφερόντως, ὡσπερ τις αἰθιρὸς κύκλος, διὰ τάγαθόν, ἐκ τάγαθοῦ καὶ ἐν τάγαθῷ καὶ εἰς τάγαθόν, ἐν ἀπλανεῖ συνελίζει 25 περιπορευόμενος καὶ ἐν ταύτῳ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ προῖων ἀεὶ καὶ μένων καὶ ἀποκαθιστάμενος.

Ταῦτα καὶ ὁ κλεινὸς ἡμῶν ἱεροτελεστής ἐνθέως ὑφηγήσατο κατὰ τοὺς ἐρωτικοὺς ὕμνους· ὧν οὐκ ἄτοπον ἐπιμνησθῆναι καὶ οἷον ἱεράν τινα κεφαλὴν ἐπιθεῖναι τῷ περὶ ἔρωτος ἡμῶν 30 λόγῳ.

κή ὑπερούσια δύναμί του χωρὶς νὰ φεύγη ἀπὸ τὸν ἑαυτό του. Γι' αὐτὸ οἱ δυνατοὶ ἐρμηνευταὶ τῶν θείων τὸν αἴτιο τῶν πάντων τὸν καλοῦν ἐπίσης ζηλωτή, διότι παρέχει ἐφθόνως τὸν ἀγαθὸ ἔρωτα στὰ ὄντα, διεγείρει σὲ ζῆλο τὴν ἐρωτικὴ του ἔφεσι κι' ἀποδεικνύει τὸν ἑαυτό του ζηλωτή, ὥστε καὶ τὰ ἐφιέμενα αὐτὸν καὶ τὰ προνοούμενα ἀπὸ αὐτὸν ὄντα νὰ εἶναι ἄξια τοῦ ζήλου. Τὸ ἐραστὸ καὶ ὁ ἔρωσ ἀνήκουν ὁλότελα στὸ καλὸ καὶ ἀγαθὸ, εἶναι θεμελιωμένα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ στὸ καλὸ καὶ ἀγαθὸ, ὑπάρχουν καὶ γίνονται γιὰ τὸ καλὸ καὶ ἀγαθὸ.

- 14 Τί ὁμως θέλουν γενικὰ νὰ εἰποῦν οἱ θεολόγοι, ὅταν ὀνομάζουν τὸ Θεὸ ἄλλοτε ἔρωτα καὶ ἀγάπη, ἄλλοτε ἐραστὸ καὶ ἀγαπητὸ (διότι τοῦ μὲν πρώτου ὁ Θεὸς εἶναι αἴτιος, σὰν προβολεὺς καὶ γεννήτωρ, τὸ δὲ δεύτερο εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος³³· μὲ τὸ πρῶτο κινεῖται ν' ἀγαπᾶ τὰ ἄλλα, μὲ τὸ δεύτερο κινεῖ τὰ ἄλλα νὰ τὸν ἀγαποῦν), παρὰ μόνον ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶναι προωθητικὸς καὶ κινητικὸς ἑαυτοῦ πρὸς ἑαυτόν; Γι' αὐτὸν τὸν λόγο τὸν καλοῦν ἀγαπητὸ καὶ ἐραστὸ, σὰν καλὸ καὶ ἀγαθὸ, ἔρωτα δὲ πάλι καὶ ἀγάπη σὰν κινητικὴ καὶ συγχρόνως ἀναγωγικὴ πρὸς τὸν ἑαυτό του δύναμι, τὸ μόνον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ καλὸ καὶ ἀγαθὸ, καὶ σὰν ἀποκάλυψι ἑαυτοῦ δι' ἑαυτοῦ, ἀγαθὴ πρόοδος τῆς ὑπερβατικῆς ἐνώσεως, ἐρωτικὴ κίνησι ἀπλῆ, αὐτοκίνητη, αὐτενέργητη, προϋπάρχουσα στὸ ἀγαθὸ, ἀναβλυζομένη ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ στὰ ὄντα καὶ πάλι ἐπιστρεφομένη πρὸς τὸ ἀγαθὸ. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ὁ θεῖος ἔρωσ δεικνύει κατ' ἐξοχὴν τὸν ἀτελεύτητο καὶ ἄναρχο χαρακτῆρα του, σὰν αἰδῖος κύκλος, γιὰ τὸ ἀγαθὸ, ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ, στὸ ἀγαθὸ καὶ πρὸς τὸ ἀγαθὸ, τριγυρίζοντας μὲ ἀπλάνευτη συνέλιξι, προχωρώντας πάντοτε καὶ μένοντας καὶ ἐπιστρέφοντας στὸ αὐτὸ καὶ κατὰ τὸ αὐτό.

Αὐτὰ ἐδίδαξε ἐνθέως καὶ ὁ ἐνδοξος ἱεροτελεστής μας³⁴ στοὺς *Ἐρωτικοὺς Ὑμνοὺς*, τοὺς ὁποίους δὲν εἶναι ἄτοπο νὰ θυμηθοῦμε καὶ νὰ τοποθετήσωμε σὰν ἱερὴ κορυφὴ στὸν περὶ ἔρωτος λόγο μας.

33. «Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν», Ἰω. 4,16.

34. Ὁ Ἱερόθεος.

15 Ἱεροθέου τοῦ ἁγιωτάτου ἐκ τῶν ἐρωτικῶν ὕμνων. Τὸν ἔρωτα, εἴτε θεῖον εἴτε ἀγγελικὸν εἴτε νοερὸν εἴτε ψυχικὸν εἴτε φυσικὸν εἵπομεν, ἐνωτικὴν τινα καὶ συγκρατικὴν ἐννοήσωμεν δύναμιν, τὰ μὲν ὑπέρτερα κινουῦσαν ἐπὶ 5 πρόνοιαν τῶν καταδεεστέρων, τὰ δὲ ὁμόστοιχα πάλιν εἰς κοινωνικὴν ἀλληλουχίαν, καὶ ἐπ' ἐσχάτων τὰ ὑφειμένα πρὸς τὴν τῶν κρειττόνων καὶ ὑπερκειμένων ἐπιστροφήν.

16 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν αὐτῶν ἐρωτικῶν ὕμνων. Ἐπειδὴ τοὺς ἐκ τοῦ ἐνὸς πολλοὺς ἔρωτας διετάζα- 10 μεν, ἐξῆς εἰρηκότες, οἷαι μὲν αἱ τῶν ἐγκοσμίων τε καὶ ὑπερκοσμίων ἐρώτων γνώσεις τε καὶ δυνάμεις, ὧν ὑπερέχουσι κατὰ τὸν ἀποδοθέντα τοῦ λόγου σκοπὸν αἱ τῶν νοερῶν τε καὶ νοητῶν ἐρώτων τάξεις τε καὶ διακοσμήσεις, μεθ' οὗς οἱ αὐτονόητοι καὶ θεῖοι τῶν ὄντως ἐκεῖ καλῶν ἐρώτων ὑπερεστᾶσι, καὶ ἡμῖν 15 οἰκείως ὕμνηται· νῦν αὖθις ἀναλαβόντες ἅπαντας εἰς τὸν ἕνα καὶ συνεπτυγμένον ἔρωτα καὶ πάντων αὐτῶν πατέρα συνελίξωμεν ἅμα καὶ συναγάγωμεν ἀπὸ τῶν πολλῶν, πρῶτον εἰς δύο συναιροῦντες αὐτῶν τὰς ἐρωτικὰς καθόλου δυνάμεις, ὧν ἐπικρατεῖ καὶ προκατάρχει πάντως ἢ ἐκ τοῦ πάντων ἐπέκεινα παντὸς 20 ἔρωτος ἄσχετος αἰτία, καὶ πρὸς ἣν ἀνατείνεται συμφυῶς ἐκάστω τῶν ὄντων ὁ ἐκ τῶν ὄντων ἀπάντων ὀλικὸς ἔρωτος.

17 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν αὐτῶν ἐρωτικῶν ὕμνων. Ἄγε δὴ καὶ ταύτας πάλιν εἰς ἓν συναγαγόντες, εἵπομεν, ὅτι μία τίς ἐστὶν ἀπλῆ δύναμις ἢ αὐτοκινητικὴ πρὸς ἐνωτικὴν τινα κρᾶσιν ἐκ τάγαθοῦ μέχρι τοῦ τῶν ὄντων ἐσχάτου, καὶ 25 ἀπ' ἐκείνου πάλιν ἐξῆς διὰ πάντων εἰς τάγαθὸν ἐξ ἑαυτῆς καὶ δι' ἑαυτῆς, καὶ ἐφ' ἑαυτὴν ἀνακυκλοῦσα, καὶ εἰς ἑαυτὴν ἀεὶ ταύτως ἀνελιττομένη.

35. Τὰ κκ. 15–17 κατὰ τὴν βεβαίωσιν τοῦ συγγραφέως προέρχονται ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Ἱεροθέου καὶ φέρουν τὸν τίτλο, ἐπαναλαμβανόμενο καὶ στὰ τρία, «Ἱεροθέου τοῦ ἁγιωτάτου ἐκ τῶν Ἐρωτικῶν Ὑμνων» (τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν αὐτῶν).

- 15 *Τοῦ ἀγιωτάτου Ἱεροθέου ἀπὸ τοὺς Ἐρωτικοὺς Ὑμνοὺς.* Τὸν ἔρωτα³⁵, εἴτε θεῖο εἴτε ἀγγελικό, εἴτε νοερὸ εἴτε ψυχικὸ εἴτε φυσικὸ τὸν εἰποῦμε, θὰ τὸν ἐννοήσωμε ὡς ἐνωτικὴ καὶ συναπτικὴ δύναμι, πὺ κινεῖ τὰ μὲν ὑπέρτερα πρὸς τὴν πρόνοια γιὰ τὰ ὑποδεέστερα, τὰ ὁμόστοιχα πάλι σὲ κοινωνικὴ ἀλληλουχία καὶ τέλος τὰ κατώτερα σ' ἐπιστροφή πρὸς τὰ ἀνώτερα καὶ ὑπερκείμενα.
- 16 Ἐταξινομήσαμε τοὺς πολλοὺς ἔρωτες πὺ προέρχονται ἀπὸ τὸν ἕνα ἔρωτα τοῦ Θεοῦ, ἐκθέτοντας μὲ τὴ σειρὰ ποιῆς εἶναι οἱ γνώσεις καὶ δυνάμεις τῶν ἐγκοσμίων καὶ ὑπερκοσμίων ἐρώτων, τῶν ὁποίων κατὰ τὸν καθορισθέντα σκοπὸ τοῦ λόγου ὑπερέχουν οἱ τάξεις καὶ διακοσμήσεις τῶν νοερῶν καὶ νοητῶν ἐρώτων, ἐπάνω ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι στερεωμένοι οἱ αὐτόνοητοι καὶ θεῖοι ἀπὸ τοὺς πραγματικὰ καλοὺς ἔρωτες καὶ ὑμνοῦνται ἀπὸ μᾶς ὅπως τοὺς πρέπει. Τώρα ξεκινῶντας πάλι ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἃς συνελίξωμε ὅλους τοὺς ἔρωτες καὶ ἃς τοὺς συνάξωμε ἀπὸ τὴν πολλαπλότητα στὸν ἕνα συνεπτυγμένο ἔρωτα, πὺ εἶναι ὁ πατέρας ὅλων τους. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸν πρῶτα θὰ συμπτύξωμε γενικῶς τὶς ἐρωτικὲς δυνάμεις των σὲ δύο, τῶν ὁποίων ὅπωςδήποτε ἐπικρατεῖ καὶ προάρχει ἢ πεῖρα ἀπὸ ὅλα ἀσύλληπτη αἰτία παντός ἔρωτος· πρὸς αὐτὴν τὴν αἰτία ἀνατείνεται ταιριαστὰ γιὰ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ ὄντα ὁ ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα συναγόμενος ὀλικὸς ἔρωτος.
- 17 *Τοῦ ἰδίου ἀπὸ τοὺς ἰδίους Ἐρωτικοὺς Ὑμνοὺς.* Ἄς συναγάγωμε λοιπὸν κι' αὐτὲς τὶς δυνάμεις κι' ἃς εἰποῦμε, ὅτι μιὰ εἶναι ἢ ἀπλῆ δύναμις πὺ αὐτοκινεῖται πρὸς κάποια ἐνωτικὴ κρᾶσι ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ ἕως τὸ τελευταῖο ὄν καὶ ἀπὸ ἐκεῖνο πάλι ἀνακυκλώνει ἑαυτὴν στὴ συνέχεια διὰ μέσου ὅλων στὸ ἀγαθὸ, ἀπὸ ἑαυτὴν, δι' ἑαυτῆς καὶ ἐπὶ ἑαυτὴν, καὶ ἀνατυλίσσετα πάντοτε στὸν ἑαυτὸ της κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο³⁶.

36. Ἐδῶ τελειώνουν τὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν Ἱερόθεο.

(ΠΕΡΙ ΚΑΚΟΥ)

18 Καίτοι φαίη τις· εἰ πᾶσιν ἐστὶ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἐραστὸν καὶ ἐφετὸν καὶ ἀγαπητὸν (ἐφίεται γὰρ αὐτοῦ καὶ τὸ μὴ ὄν, ὡς εἴρηται, καὶ φιλονεικεῖ πως ἐν αὐτῷ εἶναι, καὶ αὐτό ἐστι τὸ εἰδοποιὸν καὶ τῶν ἀνειδέων καὶ ἐπ' αὐτοῦ καὶ τὸ μὴ ὄν ὑπερου-
5 σίως λέγεται καὶ ἔστι), πῶς ἢ δαιμονία πληθὺς οὐκ ἐφίεται τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ, πρόσυλος δὲ οὔσα καὶ τῆς ἀγγελικῆς περὶ τὴν ἔφεσιν τάγαθοῦ ταυτότητος ἀποπεπτωκυῖα, κακῶν ἀπάντων αἰτία καὶ ἑαυτῇ καὶ τοῖς ἄλλοις γίνεται, ὅσα κακύνεσθαι λέγεται; πῶς δὲ ὅλως ἐκ τάγαθοῦ παραχθὲν τὸ δαιμόνιον φῦλον,
10 οὐκ ἔστιν ἀγαθοειδές; ἢ πῶς, ἀγαθὸν ἐκ τάγαθοῦ γεγονός, ἠλλοιώθη; καὶ τί τὸ κακῶναν αὐτό, καὶ ὅλως τί τὸ κακόν ἐστι; καὶ ἐκ τίνος ἀρχῆς ὑπέστη, καὶ ἐν τίνι τῶν ὄντων ἐστὶ; καὶ πῶς ὁ ἀγαθὸς αὐτὸ παραγαγεῖν ἠβουλήθη; πῶς δὲ βουληθεὶς ἠδυνήθη; Καὶ εἰ ἐξ ἄλλης αἰτίας τὸ κακόν, τίς ἕτερα τοῖς οὔσι παρὰ
15 τάγαθὸν αἰτία; πῶς δέ, καὶ προνοίας οὔσης, ἔστι τὸ κακόν, ἢ γινόμενον ὅλως ἢ μὴ ἀναιρούμενον; καὶ πῶς ἐφίεται τι τῶν ὄντων αὐτοῦ παρὰ τάγαθόν;

19 Ταῦτα μὲν οὖν ἴσως ἐρεῖ τοιόσδε ἀπορῶν λόγος· ἡμεῖς δὲ ἀξιώσομεν αὐτὸν εἰς τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν ἀποβλέπειν,
20 καὶ πρῶτόν γε τοῦτο εἰπεῖν παρρησιασόμεθα· τὸ κακόν οὐκ ἔστιν ἐκ τάγαθοῦ, καὶ εἰ ἐκ τάγαθοῦ ἔστιν, οὐ κακόν· οὐδὲ γὰρ πυρὸς τὸ ψύχειν, οὔτε ἀγαθοῦ τὸ μὴ τάγαθὰ παράγειν. Καὶ εἰ τὰ ὄντα πάντα ἐκ τάγαθοῦ (φύσις γὰρ τῷ ἀγαθῷ τὸ παράγει καὶ σώζειν, τῷ δὲ κακῷ τὸ φθείρειν καὶ ἀπολύειν), οὐδέν ἐστι τῶν
25 ὄντων ἐκ τοῦ κακοῦ· καὶ οὐδὲ αὐτὸ ἔσται τὸ κακόν, εἴπερ καὶ

37. Ἡ μορφοποιὸς δύναμις τῶν ἀμορφῶτων.

38. Αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα δέχονται παρακάτω ἀπαντήσεις πρὸς συνθέτου μιᾶ ἐκθεσι περὶ τοῦ κακοῦ πρὸς καταλαμβάνει τις παραγράφους 19–35.

[ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΚΟΥ]

- 18 Καὶ ὅμως θὰ μπορούσε νὰ ἐρωτήση κανεὶς· ἂν τὸ καλὸ καὶ ἀγαθὸ εἶναι ἐραστὸ καὶ ἐφετὸ καὶ ἀγαπητὸ (διότι, ὅπως ἔχει λεχθῆ, ἐφίεται αὐτοῦ καὶ τὸ μὴ ὄν καὶ ἀγωνίζεται νὰ εἶναι σ' αὐτό· καὶ αὐτὸ τὸ ἀγαθὸ εἶναι τὸ εἰδοποιὸ στοιχεῖο τῶν ἀνειδέων³⁷ κι' ἐπάνω σ' αὐτὸ λέγεται καὶ εἶναι ὑπερουσίως καὶ τὸ μὴ ὄν ἀκόμη), πῶς τὸ πλῆθος τῶν δαιμόνων δὲν ποθεῖ τὸ καλὸ καὶ ἀγαθὸ, ἀλλὰ ἀντιθέτως, εὐρισκόμενο κοντὰ στὴν ὕλη καὶ ξεπεσμένο ἀπὸ τὴν ἀγγελικὴν στάσι ἀπέναντι στὸ ἀγαθὸ, γίνεται αἰτία ὄλων τῶν κακῶν στὸν ἑαυτό του καὶ στὰ ἄλλα ὄντα, ποὺ λέγεται ὅτι εἶναι διεφθαρμένα; Καὶ γενικά, πῶς τὸ δαιμονικὸ φύλο, ἀφοῦ παράχθηκε ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ, δὲν εἶναι ἀγαθοειδές; Ἡ πῶς, ἐνῶ αὐτὸ ἔγινε ἀγαθὸ ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ, ἀλλοιώθηκε; Καὶ τί εἶναι αὐτὸ ποὺ τὸ ἔκαμε κακό, καὶ τί γενικὰ εἶναι τὸ κακό; Κι' ἀπὸ ποιά ἀρχὴ συστάθηκε καὶ μέσα σὲ ποιὸ ἀπὸ τὰ ὄντα ὑπάρχει; Καὶ πῶς ὁ ἀγαθὸς ἀπεφάσισε νὰ τὸ παραγάγη; Κι' ἂν τὸ κακὸ εἶναι ἀπὸ ἄλλη αἰτία, ποιά ἄλλη αἰτία ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ ὑπάρχει στὰ ὄντα; Πῶς δέ, ἀφοῦ ὑπάρχει πρόνοια, ὑπάρχει τὸ κακό; Πῶς κατ' ἀρχὴν γίνεται καί, ἀφοῦ γίνει, δὲν ἀναιρεῖται; Καὶ πῶς κάποια ἀπὸ τὰ ὄντα μπορεῖ νὰ ποθῆ αὐτὸ ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ;³⁸
- 19 Αὐτὰ ἴσως τὰ πράγματα μπορεῖ νὰ εἰπῆ τέτοιος λόγος ἀπὸ ἀπορία. Ἐμεῖς δὲ θὰ τοῦ ἀπαντήσωμε νὰ προσέξῃ τὴν ἀλήθεια τῶν πραγμάτων. Καὶ πρῶτα θὰ τολμήσωμε νὰ εἰποῦμε τοῦτο· τὸ κακὸ δὲν εἶναι ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ, διότι ἂν εἶναι ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ, δὲν εἶναι κακό· δὲν εἶναι γνώρισμα οὔτε τῆς φωτιᾶς νὰ ψυχραίνῃ οὔτε τοῦ ἀγαθοῦ νὰ μὴ παράγῃ τὰ ἀγαθὰ. Κι' ἂν ὅλα τὰ ὄντα εἶναι ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ (ἐφ' ὅσον φύσις τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι νὰ παράγῃ καὶ νὰ σώζῃ, τοῦ δὲ κακοῦ νὰ φθείρῃ καὶ νὰ καταστρέφῃ), κατένενα ὄν δὲν εἶναι ἀπὸ τὸ κακό· κι' οὔτε τὸ ἴδιο τὸ κακὸ δὲν θὰ

ἑαυτῷ κακὸν εἶη. Καὶ εἰ μὴ τοῦτο, οὐ πάντη κακὸν τὸ κακόν, ἀλλ' ἔχει τινὰ τάγαθοῦ, καθ' ἣν ὅλως ἐστί, μοῖραν.

Καὶ εἰ τὰ ὄντα τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ ἐφίεται καὶ πάντα ὄσα ποιεῖ διὰ τὸ δοκοῦν ἀγαθὸν ποιεῖ καὶ πᾶς ὁ τῶν ὄντων σκο-
5 πὸς ἀρχὴν ἔχει καὶ τέλος τάγαθόν (οὐδὲν γάρ, εἰς τὴν τοῦ κακοῦ φύσιν ἀποβλέπον, ποιεῖ ἢ ποιεῖ), πῶς ἔσται τὸ κακὸν ἐν τοῖς οὖ-
σιν, ἢ ὅλως ὄν τῆς τοιαύτης ἀγαθῆς ὀρέξεως παρηρημένον; Καὶ εἰ τὰ ὄντα πάντα ἐκ τάγαθοῦ καὶ τάγαθὸν ἐπέκεινα τῶν ὄντων, ἔστι μὲν ἐν τάγαθῷ καὶ τὸ μὴ ὄν, ὄν, το δὲ κακὸν οὔτε ὄν ἐστίν,
10 εἰ δὲ μὴ, οὐ πάντη κακόν, οὔτε μὴ ὄν· οὐδὲν γάρ ἔσται τὸ καθόλου μὴ ὄν, εἰ μὴ ἐν τάγαθῷ κατὰ τὸ ὑπερούσιον λέγοιτο. Τὸ μὲν οὖν ἀγαθὸν ἔσται καὶ τοῦ ἀπλῶς ὄντος καὶ τοῦ μὴ ὄντος πολλῶ πρότερον ὑπεριδρυμένον. Τὸ δὲ κακὸν οὔτε ἐν τοῖς οὖσιν, οὔτε ἐν τοῖς μὴ οὖσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ μὴ ὄντος μᾶλλον ἀπέχον
15 τάγαθοῦ, ἀλλότριον καὶ ἀνουσιώτερον.

Πόθεν οὖν ἐστί τὸ κακόν; εἶποι τις. Εἰ γὰρ μὴ ἔστι τὸ κακόν, ἀρετὴ καὶ κακία ταυτόν, καὶ ἡ πᾶσα τῇ ὅλῃ καὶ ἡ ἐν μέρει τῇ ἀναλόγῳ· ἢ οὐδὲ τὸ τῇ ἀρετῇ μαχόμενον ἔσται κακόν. Καίτοι ἐναντία σωφροσύνη καὶ ἀκολασία, καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀδικία.
20 Καὶ οὐ δήπου κατὰ τὸν δίκαιον καὶ τὸν ἄδικόν φημι, καὶ τὸν σώφρονα καὶ τὸν ἀκόλαστον· ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἔξω φαινομένης τοῦ ἐναρέτου πρὸς τὸν ἀντικείμενον διαστάσεως ἐν αὐτῇ πολλῶ πρότερον τῇ ψυχῇ καθόλου διεστήκασιν τῶν ἀρετῶν αἱ κακίαι ἀνάγκη δοῦναί τι τῷ ἀγαθῷ κακὸν ἐναντίον. Οὐ γὰρ ἑαυτῷ τά-
25 γαθὸν ἐναντίον, ἀλλ' ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς καὶ ἐνὸς ἔκγονον αἰτίου, κοινωνία καὶ ἐνότητι καὶ φιλία χαίρει. Καὶ οὐδὲ τὸ ἔλαττον ἀγαθὸν τῷ μείζονι ἐναντίον· οὔτε γὰρ τὸ ἥττον θερμὸν ἢ ψυχρὸν

39. Ἐδῶ ὑπάρχει τετραπλῆ διάκρισις: 1) τὸ ἀγαθόν, 2) τὸ ὄν, 3) τὸ μὴ ὄν, 4) τὸ κακόν.

39α. Ἀντίρρησις τῶν Δυναρχικῶν.

ὕπῆρχε, ἂν ἦταν καὶ καθ' ἑαυτὸ κακό. Κι' ἂν δὲν συμβαίνη τοῦτο, τὸ κακὸ δὲν εἶναι ἐντελῶς κακό, ἀλλὰ ἔχει κάποια μοῖρα τοῦ ἀγαθοῦ, κατὰ τὴν ὁποία γενικῶς ὑπάρχει.

Ἄν τώρα τὰ ὄντα ποθοῦν τὸ καλὸ καὶ ἀγαθὸ, ἂν ὅλα ὄσα πράττουν τὰ πράττουν γιὰ τὸ ἀγαθὸ καὶ ὁλος ὁ σκοπὸς τῶν ὄντων ἔχει ἀρχὴ καὶ τέλος τὸ ἀγαθὸ (διότι δὲν ὑπάρχει τίποτε πού πράττει ὄσα πράττει ἀποβλέποντας στὴ φύσι τοῦ κακοῦ), πῶς θὰ εἶναι τὸ κακὸ μέσα στὰ ὄντα ἢ πῶς κατ' ἀρχὴν θὰ ὑπάρχη ὄν στερούμενο αὐτῆς τῆς ὀρέξεως πρὸς τὸ ἀγαθὸ; Ἀκόμη καὶ ἂν ὅλα τὰ ὄντα εἶναι ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ ἀγαθὸ εἶναι πέρα ἀπὸ τὰ ὄντα, τότε μέσα στὸ ἀγαθὸ θὰ εἶναι καὶ τὸ μὴ ὄν, ἀφοῦ εἶναι ὄν, ἐνῶ τὸ κακὸ δὲν εἶναι οὔτε ὄν, εἰδεμὴ δὲν θὰ εἶναι ἐντελῶς μὴ ὄν, ἂν δὲν ἐκλαμβάνοταν κατὰ κάποιον ὑπερούσιο τρόπο ὅτι εἶναι στὸ ἀγαθὸ. Τὸ ἀγαθὸ λοιπὸν εἶναι ὑπερεδραιωμένο πολὺ πρὶν κι' ἀπὸ τὸ ἀπλῶς ὄν καὶ ἀπὸ τὸ μὴ ὄν. Τὸ δὲ κακό, καθὼς δὲν εἶναι οὔτε στὰ ὄντα οὔτε στὰ μὴ ὄντα, ἀλλὰ καὶ ἀπέχει ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ περισσότερο ἀπὸ ὅσο τὸ μὴ ὄν, εἶναι ξένο καὶ ἀνουσιώτερο³⁹.

Ἀπὸ ποῦ ὅμως προέρχεται τὸ κακό; Θὰ μπορούσε νὰ ἐρωτήση κανεὶς^{39α}. Διότι, ἂν δὲν ὑπάρχη τὸ κακό, ἀρετὴ καὶ κακία θὰ εἶναι τὸ ἴδιο, τόσο ἡ ὀλική, ὅσο καὶ ἡ μερικὴ στὴν ἀνάλογη, κι' ἐπομένως οὔτε αὐτὸ πού μάχεται τὴν ἀρετὴ δὲν θὰ εἶναι κακό. Καὶ ὅμως ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀκολασία, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀδικία εἶναι μεταξύ τους ἐνάντια. Καὶ τὸ ὅτι εἶναι ἐνάντια, δὲν τὸ συνάγω ἀπὸ τὴν παρατήρησι τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου, τοῦ σώφρονος καὶ τοῦ ἀκολάστου· ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκδηλωμένη πρὸς τὰ ἔξω διάστασι μεταξύ τοῦ ἐναρέτου καὶ τοῦ ἀντιθέτου οἱ κακίες εἶναι γενικῶς ἀποξενωμένες ἀπὸ τὴν ἀρετὴν μέσα στὴν ἴδια τὴν ψυχὴ, ὅπως εἶναι ἀποξενωμένα καὶ τὰ πάθη ἀπὸ τὸ λόγο, κι' ἔτσι εἶναι ἀνάγκη νὰ δώσωμε στὸ ἀγαθὸ κάτι κακὸ ὡς ἐνάντιο. Διότι τὸ ἀγαθὸ δὲν εἶναι ἐνάντιο στὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ ὡς προῖόν μιᾶς ἀρχῆς καὶ ἐνὸς αἰτίου χαίρεται μὲ τὴν κοινωνία καὶ τὴν ἐνότητα καὶ τὴν φιλία. Κι' οὔτε τὸ λιγώτερο ἀγαθὸ εἶναι ἐνάντιο στὸ μεγαλύτερο ἀγαθὸ, διότι δὲν εἶναι οὔτε τὸ λιγώτερο θερμὸ ἢ ψυχρὸ ἐνάντιο στὸ περισσότε-

τῷ πλείονι ἐναντίον. Ἔστιν οὖν ἐν τοῖς οὖσι καὶ ὄν ἐστι καὶ ἀντιτέθειται καὶ ἠναντίωται τάγαθῷ τὸ κακόν. Καὶ εἰ φθορά ἐστι τῶν ὄντων, οὐκ ἐκβάλλει τοῦτο τοῦ εἶναι τὸ κακόν, ἀλλ' ἔσται καὶ αὐτὸ ὄν καὶ ὄντων γενεσιουργόν. Ἡ οὐχὶ πολλάκις ἢ τοῦδε φθορὰ γίνεταί γενεσις; Καὶ ἔσται τὸ κακόν εἰς τὴν τοῦ παντός συμπλήρωσιν συντελοῦν, καὶ τῷ ὄλω τὸ μὴ ἀτελὲς εἶναι δι' ἑαυτὸ παρεχόμενον.

20 Ἐρεῖ δὲ πρὸς ταῦτα ὁ ἀληθὴς λόγος, ὅτι τὸ κακὸν ἢ κακὸν οὐδεμίαν οὐσίαν ἢ γενεσὶν ποιεῖ, μόνον δὲ κακύνει καὶ φθείρει τὸ ἐπ' αὐτῷ τὴν τῶν ὄντων ὑπόστασιν. Εἰ δὲ γενεσιουργόν τις αὐτὸ εἶναι λέγει καὶ τῇ τούτου φθορᾷ τῷ ἑτέρῳ δίδόναι γενεσὶν, ἀποκριτέον ἀληθῶς, οὐχ ἢ φθορὰ δίδωσι γενεσὶν, ἀλλ' ἢ μὲν φθορὰ καὶ κακὸν φθείρει καὶ κακύνει μόνον, γενεσις δὲ καὶ οὐσία διὰ τὸ ἀγαθὸν γίνεταί, καὶ ἔσται τὸ κακὸν τὸ φθορὰ μὲν δι' 15 ἑαυτό, γενεσιουργόν δὲ διὰ τὸ ἀγαθόν· καὶ ἢ μὲν καὶ κακὸν οὔτε ὄν οὔτε ὄντων ποιητικόν, διὰ δὲ τὸ ἀγαθὸν καὶ ὄν καὶ ἀγαθὸν ὄν καὶ ἀγαθῶν ποιητικόν. Μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἄρα ἔσται τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ ἀγαθὸν καὶ κακόν, οὐδὲ τοῦ αὐτοῦ φθορὰ καὶ γενεσις ἢ αὐτὴ κατὰ τὸ αὐτὸ δύναμις, οὔτε ἀτοδύναμις ἢ αὐτοφθο- 20 ρά· τὸ μὲν αὐτόκακον οὔτε ὄν οὔτε ἀγαθὸν οὔτε γενεσιουργόν οὔτε ὄντων καὶ ἀγαθῶν ποιητικόν· τὸ δὲ ἀγαθόν, ἐν οἷς μὲν ἂν τελέως ἐγγένηται, τέλεια ποιεῖ καὶ ἀμιγῆ καὶ ὀλόκληρα ἀγαθὰ, τὰ δὲ ἦττον αὐτοῦ μετέχοντα καὶ ἀτελεῖ ἔστιν ἀγαθὰ καὶ μεμιγμένα διὰ τὴν ἔλλειψιν τοῦ ἀγαθοῦ.

25 Καὶ οὐκ ἔστι καθόλου τὸ κακὸν οὔτε ἀγαθὸν οὔτε ἀγαθοποιόν, ἀλλὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον τῷ ἀγαθῷ πλησιάζον ἀναλόγως ἔσται ἀγαθόν· ἐπεὶπερ ἢ διὰ πάντων φοιτῶσα παντελὴς ἀγαθότης οὐ μέχρι μόνον χωρεῖ τῶν περὶ αὐτὴν παναγάθων οὐσιῶν, ἐκτείνεται δὲ ἄχρι τῶν ἐσχάτων, ταῖς μὲν ὀλικῶς παροῦσα, ταῖς

40. Τελεώνει στὸ σημεῖο τοῦτο ἡ ἀντίρρησις τῶν Δυναρχικῶν, ποὺ θεωροῦν τὸ κακὸ ὡς ὄν μὲ ἰδιαίτερη ὑπόστασι.

ρο. Τὸ κακὸν λοιπὸν εἶναι ἀνάμεσα στὰ ὄντα καὶ εἶναι ὄν, ἀντιτίθεται καὶ ἐναντιώνεται στὸ ἀγαθόν. Κι' ἂν τοῦτο εἶναι φθορὰ τῶν ὄντων, αὐτὸ δὲν ἐκβάλλει τὸ κακὸν ἀπὸ τὴν ὑπαρξιν, ἀλλὰ θὰ εἶναι κι' αὐτὸ ὄν καὶ γενεσιουργὸν ὄντων. Ἦ μήπως πολλὰ φορὲς ἢ φθορὰ τοῦ ἐνὸς γίνεται γένεσις τοῦ ἄλλου; Θὰ εἶναι λοιπὸν τότε τὸ κακὸν ἓνα ὄργανον ποὺ συντελεῖ στὴν συμπλήρωσιν τοῦ σύμπαντος καὶ παρέχει ἀφ' ἑαυτοῦ τοῦ τὸ μέσον νὰ μὴ εἶναι ἀτελές⁴⁰.

20 Ὁ ἀληθινὸς ὁμῶς λόγος θὰ εἰπῆ πρὸς αὐτὰ ὅτι τὸ κακόν, ὡς κακόν, δὲν κατασκευάζει καμμιά οὐσία ἢ γένεσιν, ἀλλὰ μόνον κακύνει καὶ φθείρει, ὅσο περνᾷ ἀπὸ τῆς δυνάμεως του, τὴν ὑπόστασιν τῶν ὄντων. Ἄν δὲ εἰπῆ κανεὶς ὅτι εἶναι γενεσιουργὸν καὶ ὅτι μὲν τῆς φθορᾶς τοῦ ἐνὸς δίδει τῆς γένεσιν στὸ ἄλλο, πρέπει ν' ἀποκριθοῦμε ἀληθινὰ ὅτι δὲν δίδει γένεσιν ὡς φθορά, ἀλλὰ ὡς φθορὰ μὲν καὶ ὡς κακὸν ἀπλῶς φθείρει καὶ κακύνει, γένεσις δὲ καὶ οὐσία συντελεῖται ἐξ αἰτίας τοῦ ἀγαθοῦ, ὅποτε τὸ κακὸν εἶναι φθορὰ μὲν ἐξ αἰτίας ἑαυτοῦ, γενεσιουργία δὲ ἐξ αἰτίας τοῦ ἀγαθοῦ. Ὡς κακὸν βέβαια δὲν εἶναι οὔτε ὄν οὔτε ποιητικὸν ὄντων, ἐξ αἰτίας ὁμῶς τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι καὶ ὄν καὶ ἀγαθὸν ὄν καὶ ποιητικὸν ἀγαθῶν. Καλύτερα θὰ ἐλέγαμε ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ ἴδιον πράγμα καθ' ἑαυτὸ καὶ κακόν, οὔτε νὰ εἶναι ἢ ἴδια δυνάμις καθ' ἑαυτὴν φθορὰ καὶ γένεσις τοῦ ἰδίου πράγματος οὔτε αὐτοδύναμις οὔτε αὐτοφθορὰ. Τὸ μὲν αὐτόκακον δὲν εἶναι οὔτε ὄν οὔτε ἀγαθὸν οὔτε γενεσιουργὸν οὔτε ποιητικὸν ὄντων καὶ ἀγαθῶν· τὸ δὲ ἀγαθὸν σὲ ὅσα μὲν ἐμφυτευθῆ τέλειως, τὰ καθιστᾷ τέλεια καὶ ἀμιγῆ καὶ ἐντελῶς ἀγαθὰ, ἐνῶ ὅσα μετέχουν αὐτοῦ σὲ μικρότερον βαθμὸν, εἶναι καὶ ἀτελῆ ἀγαθὰ καὶ ἀνάμικτα ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τοῦ ἀγαθοῦ.

Τὸ κακὸν καθ' ἀρχὴν δὲν εἶναι οὔτε ἀγαθὸν οὔτε ἀγαθοποιόν, ἀλλὰ κάθε πράγμα ποὺ πλησιάζει περισσότερο ἢ λιγώτερον στὸ ἀγαθὸν εἶναι σὲ ἀντίστοιχον βαθμὸν ἀγαθόν, ἐπειδὴ βέβαια ἢ τέλεια ἀγαθότης ποὺ διήκει διὰ μέσου ὄλων τῶν πραγμάτων δὲν προχωρεῖ μόνον ἕως τὴν γύρω τῆς πανάγαθης οὐσίας, ἀλλὰ ἐκτείνεται ἕως τὰ ἔσχατα, σὲ ἄλλες παρούσας ὁλόκληρης, σὲ ἄλλες

δὲ ὑφειμένως, ἄλλαις δὲ ἐσχάτως, ὡς ἕκαστον αὐτῆς μετέχει δύναται τῶν ὄντων. Καὶ τὰ μὲν πάντα τοῦ ἀγαθοῦ μετέχει, τὰ δὲ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐστερῆται, τὰ δὲ ἀμυδροτέραν ἔχει τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίαν, καὶ ἄλλοις κατὰ ἔσχατον ἀπήχημα πάρεστι τάγαθόν. 5 Εἰ γὰρ μὴ ἀναλόγως ἐκάστῳ τάγαθόν παρῆν, ἦν ἂν τὰ θειότατα καὶ πρεσβύτατα τὴν τῶν ἐσχάτων ἔχοντα τάξιν. Πῶς δὲ καὶ ἦν δυνατόν μονοειδῶς πάντα μετέχειν τοῦ ἀγαθοῦ, μὴ πάντα ὄντα ταύτῳ εἰς τὴν ὀλικὴν αὐτοῦ μέθεξιν ἐπιτήδεια;

Νῦν δὲ τοῦτό ἐστι τῆς τοῦ ἀγαθοῦ δυνάμεως τὸ ὑπερβάλ-
10 λον μέγεθος, ὅτι καὶ τὰ ἐστερημένα καὶ τὴν ἑαυτοῦ στερῆσιν δυναμοῖ, κατὰ τὸ ὅλως αὐτοῦ μετέχειν. Καὶ εἰ χρὴ παρρησιασάμενον εἰπεῖν τάληθῆ, καὶ τὰ μαχόμενα αὐτῷ τῆ αὐτοῦ δυνάμει καὶ ἔστι καὶ μάχεσθαι δύναται· μᾶλλον δέ, ἵνα συλλαβὼν εἶπω, τὰ ὄντα πάντα, καθ' ὅσον ἔστι, καὶ ἀγαθὰ ἔστι καὶ ἐκ τάγαθοῦ,
15 καθ' ὅσον δὲ ἐστερῆται τοῦ ἀγαθοῦ, οὔτε ἀγαθὰ, οὔτε ὄντα ἐστίν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων ἕξεων, οἷον θερμότητος ἢ ψυχρότητος, ἔστι τὰ θερμανθέντα καὶ ἀπολειπούσης αὐτὰ τῆς θερμότητος, καὶ ζωῆς καὶ νοῦ πολλὰ τῶν ὄντων ἄμοιρα, καὶ οὐσίας ὁ Θεὸς ἐξήρηται καὶ ἔστιν ὑπερουσίως. Καὶ ἀπλῶς, ἐπὶ μὲν τῶν
20 ἄλλων πάντων, καὶ ἀπελθούσης ἢ μηδὲ ἐγγενομένης πάντῃ τῆς ἕξεως, ἔστι τὰ ὄντα καὶ ὑφίστασθαι δύναται· τὸ δὲ κατὰ πάντα τρόπον τοῦ ἀγαθοῦ ἐστερημένον, οὐδαμῆ οὐδαμῶς οὔτε ἦν οὔτε ἐστὶν οὔτε ἔσται οὔτε εἶναι δύναται.

Οἷον ὁ ἀκόλαστος, εἰ καὶ ἐστερῆται τάγαθοῦ κατὰ τὴν
25 ἄλογον ἐπιθυμίαν, ἐν τούτῳ μὲν οὔτε ἐστὶν οὔτε ὄντων ἐπιθυμεῖ, μετέχει δὲ ὁμοῦς τάγαθοῦ κατ' αὐτὸ τὸ τῆς ἐνώσεως καὶ φιλίας ἀμυδρὸν ἀπήχημα. Καὶ ὁ θυμὸς δὲ μετέχει τάγαθοῦ κατ' αὐτὸ τὸ κινεῖσθαι καὶ ἐφίεσθαι τὰ δοκοῦντα κακὰ πρὸς τὸ δοκοῦν καλὸν ἀνορθοῦν καὶ ἐπιστρέφειν. Καὶ αὐτὸς ὁ τῆς χειρίστης ζωῆς

41. Εἶναι ἡ νεοπλατωνικὴ ἀποψις, ὅτι ὅσο ἓνα πρᾶγμα ἀπέχει ἀπὸ τὸ ἀγαθὸν τόσο περισσότερο κακὸ εἶναι. Στὸν Νεοπλατωνισμό ὁμοῦς ἢ ἀπομάκρυνσις συντελεῖται διὰ τῆς ἐπεκτεινομένης ἀπορροῆς.

ἐλλιπῶς καὶ σὲ ἄλλες ἐλάχιστα, ὥστε καθένα ἀπὸ τὰ ὄντα νὰ μπορῆ νὰ μετέχη αὐτῆς τῆς ἀγαθότητος. Τὰ πρῶτα μετέχουν τοῦ ἀγαθοῦ πλήρως, ἄλλα λίγο πολὺ τὸ στεροῦνται, ἄλλα ἔχουν ἀμυδρὴ μετουσία τοῦ ἀγαθοῦ καὶ σὲ ἄλλα τὸ ἀγαθὸ ὑπάρχει σὰν ἔσχατο ἀπήχημα⁴¹. Ἄν δὲν ὑπῆρχε τὸ ἀγαθὸ στὸ καθένα κατὰ τὴν ἀναλογία τῆς ἰκανότητός του, τότε τὰ θειότερα καὶ σεβασμιώτερα θὰ μπορούσαν νὰ εἶχαν τὴν τάξι τῶν ἐσχάτων. Πῶς ἄλλωστε θὰ ἦταν δυνατό νὰ μετέχουν ὅλα μονοειδῶς τοῦ ἀγαθοῦ, ἀφοῦ δὲν εἶναι ὅλα κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἐπιτήδεια στὴν ὀλοκληρωτικὴ του μέθεξι;

Τώρα βέβαια τὸ ὑπερβολικὸ μέγεθος τῆς δυνάμεως τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι τοῦτο· ὅτι δυναμώνει καὶ τὰ στερημένα καὶ τὴ στέρησί μας μὲ τὸ ὅτι ἀπλῶς μετέχουν αὐτοῦ. Κι' ἂν χρειάζεται νὰ ἐκφράσω τὴν ἀλήθεια θαρραλέα, κι' αὐτὰ πού μάχονται ἐναντίον του ὑπάρχουν καὶ μποροῦν νὰ μάχωνται μὲ τὴ δική του δύναμι· μᾶλλον δέ, γιὰ νὰ συνοψίσω, μὲ τὸ ὅτι ὑπάρχουν εἶναι ἀγαθὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἀγαθό, μὲ τὸ ὅτι στεροῦνται τοῦ ἀγαθοῦ δὲν εἶναι οὔτε ἀγαθὰ οὔτε ὄντα. Στὴν περίπτωσι τῶν ἄλλων ἕξεων, ὅπως ἡ θερμότης καὶ ἡ ψυχρότης, τὰ θερμανθέντα παραμένουν καὶ ὅταν τὰ ἐγκαταλείψῃ ἡ θερμότης· ἐξ ἄλλου πολλὰ ἀπὸ τὰ ὄντα εἶναι ἄμοιρα ζωῆς καὶ νοῦ, ὁ δὲ Θεὸς ὑπερβαίνει τὴν οὐσία καὶ ὑπερέχει ὑπερουσίως. Καὶ γενικῶς, στὴν περίπτωσι ὄλων τῶν ἄλλων, ἀκόμη καὶ ὅταν ἡ ἕξις ἔχη ἀπομακρυνθῆ ἢ δὲν ἔχη γεννηθῆ, τὰ ὄντα ὑπάρχουν καὶ μποροῦν νὰ ὑφίστανται· ἐκεῖνο ὅμως, πού μὲ κάθε τρόπο στερεῖται τοῦ ἀγαθοῦ, οὔτε ἦταν πουθενὰ καθόλου οὔτε εἶναι οὔτε θὰ εἶναι οὔτε μπορεῖ νὰ εἶναι.

Παράδειγμα ἄς εἶναι ὁ ἀκόλαστος, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ στερεῖται τοῦ ἀγαθοῦ κατὰ τὴν ἄλογη ἐπιθυμία του, δὲν εἶναι μὲν μέσα σ' αὐτὸ οὔτε ἐπιθυμεῖ τὰ ὄντα, μετέχει ὅμως τοῦ ἀγαθοῦ κατὰ τὸ ἀμυδρὸ ἀπήχημα τῆς ἐνώσεως καὶ φιλίας. Καὶ ὁ θυμὸς μετέχει τοῦ ἀγαθοῦ μὲ μόνο τὸ ὅτι κινεῖται καὶ ἐπιθυμεῖ ν' ἀνορθώσῃ τὰ θεωρούμενα κακὰ καὶ νὰ τὰ ἐπαναφέρῃ σὲ ὅ,τι νομίζει καλὸ. Κι' αὐτὸς πού ποθεῖ τὴ χειρίστη ζωὴ, ἐφ' ὅσον

ἐφιέμενος, ὡς ὅλως ζωῆς ἐφιέμενος, καὶ τῆς ἀρίστης αὐτῷ δοκούσης, κατ' αὐτὸ τὸ ἐφίεσθαι καὶ ζωῆς ἐφίεσθαι καὶ πρὸς ἀρίστην ζωὴν ἀποσκοπεῖν, μετέχει τάγαθοῦ. Καὶ εἰ πάντῃ τάγαθὸν ἀνέλῃς, οὔτε οὐσία ἔσται οὔτε ζωὴ οὔτε ἔφεσις οὔτε κινήσεις 5 οὔτε ἄλλο οὐδέν.

Ὡστε καὶ τὸ γίνεσθαι ἐκ φθορᾶς γένεσιν οὐκ ἔστι κακοῦ δύναμις, ἀλλ' ἤττονος ἀγαθοῦ παρουσία, καθ' ὅσον καὶ νόσος ἔλλειψίς ἐστι τάξεως, οὐ πάσης· εἰ γὰρ τοῦτο γένηται, οὔτε ἡ νόσος αὐτῇ ὑποστήσεται, μένει δὲ καὶ ἔστιν ἡ νόσος, οὐσίαν ἔχου- 10 σα τὴν ἐλαχίστην τάξιν καὶ ἐν αὐτῇ παρυφισταμένη. Τὸ γὰρ πάντῃ ἄμοιρον τοῦ ἀγαθοῦ οὔτε ὄν, οὔτε ἐν τοῖς οὔσι· τὸ δὲ μικτὸν διὰ τὸ ἀγαθὸν ἐν τοῖς οὔσι, καὶ κατὰ τοῦτο ἐν τοῖς οὔσι καὶ ὄν, καθ' ὅσον τοῦ ἀγαθοῦ μετέχει. Μᾶλλον δὲ τὰ ὄντα πάντα κατὰ τοσοῦτον ἔσται μᾶλλον καὶ ἤττον, καθ' ὅσον τοῦ ἀγαθοῦ 15 μετέχει. Καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοεῖναι τὸ μηδαμῆ μηδαμῶς ὄν οὐκ ἔσται. Τὸ δὲ πῆ μὲν ὄν, πῆ δὲ μὴ ὄν, καθ' ὅσον μὲν ἀποπέπτωκε τοῦ αἰεὶ ὄντος, οὐκ ἔστι, καθ' ὅσον δὲ τοῦ εἶναι μετείληφε, κατὰ τοσοῦτον ἔστι καὶ τὸ ὅλως εἶναι καὶ τὸ μὴ ὄν αὐτοῦ διακρατεῖται καὶ διασώζεται. Καὶ τὸ κακόν, τὸ μὲν πάντῃ τοῦ 20 ἀγαθοῦ ἀποπεπτωκὸς οὔτε ἐν τοῖς μᾶλλον, οὔτε ἐν τοῖς ἤττον ἀγαθὸν ἔσται. Τὸ δὲ πῆ μὲν ἀγαθόν, πῆ δὲ οὐκ ἀγαθόν, μάχεται μὲν ἀγαθῷ τινι, οὐχ ὅλω δὲ τάγαθῷ· κρατεῖται δὲ καὶ αὐτὸ τῆ τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίᾳ καὶ οὐσιοῖ καὶ τὴν ἑαυτοῦ στέρησιν τὸ ἀγαθὸν τῆ ὅλως αὐτοῦ μεθέξει· πάντῃ γὰρ ἠπελθόντος τοῦ ἀγα- 25 θοῦ, οὔτε καθόλου τι ἔσται ἀγαθὸν οὔτε μικτὸν οὔτε αὐτόκακον. Εἰ γὰρ τὸ κακὸν ἀτελὲς ἔστιν ἀγαθόν, ἀπουσίᾳ παντελεῖ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τὸ ἀτελὲς καὶ τὸ τέλειον ἀγαθὸν ἀπέσται· καὶ τότε μόνον ἔσται καὶ ὀφθήσεται τὸ κακόν, ἠνίκα τοῖς μὲν ἔστι κακόν,

42. Ὅ,τι ἐπιθυμεῖ τῆ ζωῆ –ποῦ εἶναι ἀγαθὸ– ἔστω κι' ἂν εἶναι ἡ χειρότερη ζωὴ, μετέχει τῶν ἀγαθῶν.

43. Γράφομε «αὐτοεῖναι» ἀντὶ «αὐτὸ εἶναι», διότι ἄλλως ἡ πρότασις δὲν λαμβάνει νόημα.

44. Μῖγμα ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ.

κατ' ἀρχὴν ἐπιθυμεῖ τὴ ζωὴ, καὶ μάλιστα τὴν φαινομένη σ' αὐτὸν ἀρίστη, μὲ μόνο τὸ γεγονὸς ὅτι ἐπιθυμεῖ καὶ μάλιστα ἐπιθυμεῖ ζωὴ κι' ἐπιδιώκει τὴν ἀρίστη ζωὴ, μετέχει τοῦ ἀγαθοῦ⁴². Κι' ἂν ἀφαιρέσης τὸ ἀγαθὸ πλήρως, οὔτε οὐσία θὰ ὑπάρχη οὔτε ζωὴ οὔτε ἔφεις οὔτε τίποτε ἄλλο.

Ὡστε καὶ τὸ ὅτι ἀπὸ τῆ φθορᾶ προκαλεῖται γέनेσις, αὐτὸ δὲν σημαίνει δύναμι τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ παρουσία ὀλιγωτέρου ἀγαθοῦ, ὅπως καὶ ἡ νόσος εἶναι ἔλλειψις τάξεως, ἀλλ' ὄχι ὀλοκληρησ τῆς τάξεως· ἂν λείψη ὅλη ἡ τάξις, δὲν θὰ ὑφίσταται οὔτε ἡ ἴδια ἡ νόσος, μένει δὲ καὶ ὑπάρχει νόσος, ὅταν ἔχη οὐσία τὴν ἐλαχίστη τάξι μέσα στὴν ὁποία παρυφίσταται. Διότι τὸ ἐντελῶς ἄμοιρο τοῦ ἀγαθοῦ οὔτε ὄν εἶναι οὔτε μέσα στὰ ὄντα· τὸ δὲ μικτὸ εἶναι στὰ ὄντα ἐξ αἰτίας τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ὑπάρχει στὰ ὄντα καὶ εἶναι ὄν κατὰ τοῦτο, ὅτι μετέχει τοῦ ἀγαθοῦ. Γιὰ νὰ τὸ ἐκφράσωμε καλύτερα, ὅλα τὰ ὄντα ὑπάρχουν περισσότερο καὶ λιγώτερο, κατὰ τὸ βαθμὸ πὺ μετέχουν τοῦ ἀγαθοῦ. Διότι τὸ μὴ ὄν κατὰ κανένα καθόλου τρόπο δὲν θὰ ὑπάρχη οὔτε στὴν περίπτωσι τοῦ αὐτοεῖναι⁴³. Ὅτι ὅμως μερικῶς εἶναι καὶ μερικῶς δὲν εἶναι, ὅσο ἔχει ἀποπέσει ἀπὸ τὸ αἰεὶ ὄν, δὲν ὑπάρχει, ὅσο ὅμως μετέχει τοῦ εἶναι, ὑπάρχει καὶ συγκρατεῖται καὶ διασώζεται γενικῶς καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ μὴ ὄν αὐτοῦ. Καὶ τὸ κακό, ἐκεῖνο μὲν πὺ εἶναι ἐντελῶς ξεπεσμένο ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ δὲν εἶναι ἀγαθὸ οὔτε ἀνάμεσα στὰ κατὰ τὸ μᾶλλον οὔτε ἀνάμεσα στὰ κατὰ τὸ ἥττον· ἐκεῖνο ὅμως πὺ εἶναι κατὰ τὸ ἕνα μέρος ἀγαθὸ καὶ κατὰ τὸ ἄλλο μὴ ἀγαθὸ, μάχεται πρὸς κάποιον ἀγαθόν, ἀλλὰ ὄχι πρὸς ὄλο τὸ ἀγαθόν· συγκρατεῖται μάλιστα κι' αὐτὸ μὲ τὴ μετουσία τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τὸ ἀγαθὸ οὐσιώνει ἀκόμα καὶ τὴ στέρησί του μὲ τὴν ὀλοκληρωτικὴ μέθεξι του. Διότι ἂν τὸ ἀγαθὸ φύγη τελείως, τὸ ὑπόλοιπο δὲν θὰ εἶναι καθόλου ἀγαθόν, οὔτε μικτὸ⁴⁴ οὔτε αὐτόκακο. Ἄν τὸ κακό εἶναι ἀτελὲς ἀγαθόν, μὲ τὴν πλήρη ἀπουσία τοῦ ἀγαθοῦ θ' ἀπομακρυνθῆ καὶ τὸ ἀτελὲς καὶ τὸ τέλειο ἀγαθόν· καὶ τότε μόνο θὰ ὑπάρχη καὶ θὰ φανῆ τὸ κακό, ὅταν σὲ ἄλλους μὲν, δηλαδὴ σ' αὐτοὺς πὺ ἐναντιώνεται, εἶναι κακό, ἀπὸ ἄλλους δὲ, δηλαδὴ τοὺς ἀγαθοὺς, εἶναι

οἷς ἠναντίωται, τῶν δὲ ὡς ἀγαθῶν ἐξήρηται. Μάχεσθαι γὰρ ἀλλήλοις τὰ αὐτὰ κατὰ τὰ αὐτὰ ἐν πᾶσιν ἀδύνατον. Οὐκ ἄρα ὄν τὸ κακόν.

21 Ἄλλα οὐδὲ ἐν τοῖς οὐσίῃ ἐστι τὸ κακόν. Εἰ γὰρ πάντα τὰ
5 ὄντα ἐκ τάγαθοῦ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς οὐσίῃ καὶ πάντα περιέχει τάγα-
θόν, ἢ οὐκ ἔσται τὸ κακόν ἐν τοῖς οὐσίῃ ἢ ἐν τάγαθῶ ἔσται· καὶ
μὴν ἐν τάγαθῶ οὐκ ἔσται, καὶ γὰρ οὐδὲ ἐν πυρὶ τὸ ψυχρόν· οὐδὲ
τὸ κακύνεσθαι τῶ καὶ τὸ κακόν ἀγαθύνοντι. Εἰ δὲ ἔσται, πῶς
ἔσται ἐν τάγαθῶ τὸ κακόν; Εἰ μὲν ἐξ αὐτοῦ, ἄτοπον καὶ ἀδύνα-
10 τον· «οὐ δύναται», γάρ, ὡς ἡ τῶν Λογίων ἀλήθειά φησι, «δέν-
δρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν», οὐδὲ μὴν τὸ ἀνάπαλιν.
Εἰ δὲ οὐκ ἐξ αὐτοῦ, ἐξ ἄλλης δηλονότι ἀρχῆς καὶ αἰτίας· καὶ γὰρ
ἢ τὸ κακόν ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ ἔσται ἢ τὸ ἀγαθὸν ἐκ τοῦ κακοῦ· ἢ εἰ
μὴ τοῦτο δυνατόν, ἐξ ἄλλης ἀρχῆς καὶ αἰτίας ἔσται καὶ τὸ ἀγα-
15 θὸν καὶ τὸ κακόν. Πᾶσα γὰρ δυὰς οὐκ ἀρχή, μονὰς δὲ ἔσται πά-
σης δυάδος ἀρχή. Καίτοι ἄτοπον, ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ δύο
παντελῶς ἐναντία προῖέναι καὶ εἶναι, καὶ αὐτὴν τὴν ἀρχὴν οὐχ
ἀπλῆν καὶ ἐνιαίαν, ἀλλὰ μεριστὴν καὶ δυοειδῆ καὶ ἐναντίαν
ἑαυτῇ καὶ ἡλλοιωμένην.

20 Καὶ μὴν οὔτε δύο τῶν ὄντων ἐναντίας ἀρχὰς δυνατόν εἶ-
ναι, καὶ ταύτας ἐν ἀλλήλαις καὶ ἐν τῶ παντὶ καὶ μαχομένας· εἰ
γὰρ τοῦτο δοθείη, ἔσται καὶ ὁ Θεὸς οὐκ ἀπήμων οὐδὲ ἐκτὸς δυ-
σχερείας, εἴπερ εἴη τι καὶ αὐτῶ τὸ ἐνοχλοῦν. Ἐπειτα ἔσται πάν-
τα ἄτακτα καὶ ἀεὶ μαχόμενα· καίτοι φιλίας πᾶσι τοῖς οὐσίῃ τὸ
25 ἀγαθὸν μεταδίδωσι καὶ αὐτοειρήνη καὶ εἰρηνόδωρος ὑμνεῖται
πρὸς τῶν ἱερῶν θεολόγων. Διὸ καὶ φίλα τάγαθὰ καὶ ἐναρμόνια
πάντα καὶ μιᾶς ζωῆς ἔκγονα καὶ πρὸς ἐν ἀγαθὸν συντεταγμένα
καὶ προσηνῆ καὶ ὁμοια καὶ προσήγορα ἀλλήλοις. Ὡστε οὐκ ἐν
Θεῶ τὸ κακόν καὶ τὸ κακόν οὐκ ἐνθεον· ἀλλ' οὐδὲ ἐκ Θεοῦ τὸ

45. Ματθ. 7,18.

46. Ἰω. 12,27.

ἀπομακρυσμένο. Διότι εἶναι τελείως ἀδύνατο νὰ μάχωνται μεταξύ τους τὰ ἴδια κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο. Ἐὰν τὸ κακὸ δὲν εἶναι ὄν.

Ἄλλὰ τὸ κακὸ δὲν ἐνυπάρχει οὔτε μέσα στὰ ὄντα. Διότι, ἂν ὅλα τὰ ὄντα εἶναι ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ ἀγαθὸ εἶναι σὲ ὅλα τὰ ὄντα καὶ περιέχει τὰ πάντα, τὸ κακὸ ἢ δὲν θὰ ἐνυπάρχει μέσα στὰ ὄντα ἢ θὰ εἶναι στὸ ἀγαθόν. Καὶ ὅμως δὲν θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι στὸ ἀγαθόν, ὅπως τὸ ψυχρὸ δὲν μπορεῖ νὰ ἐνυπάρχη στὸ πῦρ καὶ ἡ κακότης δὲν μπορεῖ νὰ ἐνυπάρχη σ' αὐτὸν ποὺ καὶ τὸ κακὸ ἀγαθύνει. Ἐὰν ὅμως μποροῦσε νὰ εἶναι, πῶς θὰ εἶναι τὸ κακὸ στὸ ἀγαθόν; Ἐὰν μὲν προέρχεται ἀπὸ αὐτό, εἶναι ἄτοπο ἢ ἀδύνατο· διότι ἡ ἀλήθεια τῶν Λογίων λέγει, «δὲν μπορεῖ ἀγαθὸ δένδρο νὰ παράγη πονηροὺς καρπούς»⁴⁵, οὔτε τὸ ἀντίστροφο. Ἐὰν ὅμως δὲν προέρχεται ἀπὸ αὐτό, τότε προφανῶς θὰ εἶναι ἀπὸ ἄλλη ἀρχὴ καὶ αἰτία· διότι ἢ τὸ κακὸ θὰ εἶναι ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ ἢ τὸ ἀγαθὸ θὰ εἶναι ἀπὸ τὸ κακὸ ἢ, ἂν τοῦτο δὲν εἶναι δυνατό, καὶ τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ κακὸ θὰ εἶναι ἀπὸ ἄλλη ἀρχὴ καὶ αἰτία. Καμμία δυνὰς δὲν εἶναι ἀρχή, ἐνῶ ἡ μονὰς εἶναι ἀρχὴ κάθε δυνάδου. Καὶ ὅμως εἶναι ἄτοπο ἀπὸ ἓνα καὶ τὸ ἴδιο πρᾶγμα νὰ προέρχονται καὶ νὰ ὑπάρχουν δύο ἐντελῶς ἀντίθετα πρᾶγματα, διότι τότε καὶ ἡ ἴδια ἢ ἀρχὴ δὲν θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι ἀπλή καὶ ἐνιαία, ἀλλὰ θὰ ἦταν μεριστὴ καὶ δίμορφη, ἐνάντια στὸν ἐαυτὸ της καὶ ἐναλλασσομένη.

Ἄλλὰ βέβαια δὲν εἶναι δυνατό νὰ ὑπάρχουν δύο ἀρχές τῶν ὄντων ἐνάντιες ποὺ μάχονται μεταξύ τους στὸ σύμπαν· διότι, ἂν τοῦτο γίνη δεκτό, τότε καὶ ὁ Θεὸς δὲν θὰ εἶναι ἀπαθὴς καὶ ἀτάραχος, ἐφ' ὅσον θὰ ὑπάρχη καὶ γι' αὐτὸν κάποια ἀρχὴ ποὺ θὰ τὸν ἐνοχλῇ. Ἐπειτα ὅλα θὰ εἶναι ἄτακτα καὶ αἰωνίως ἀλληλομαχόμενα· καὶ ὅμως τὸ ἀγαθὸ μεταδίδει φιλία σὲ ὅλα τὰ ὄντα καὶ ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς θεολόγους ὑμνεῖται ὡς αὐτοειρήνη καὶ ὡς εἰρηνόδωρος⁴⁶. Γι' αὐτὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ εἶναι φιλικὰ μεταξύ τους καὶ ἀρμονικά, προϊόντα μιᾶς μόνο ζωῆς καὶ τείνοντα πρὸς ἓνα ἀγαθόν, εὐγενῆ καὶ ὅμοια καὶ εὐχάριστα μεταξύ τους. Ὡστε τὸ κακὸ δὲν ἐδρεύει στὸ Θεὸ οὔτε εἶναι ἐνθεο. Ἄλλὰ

κακόν· ἢ γὰρ οὐκ ἀγαθός, ἢ ἀγαθοποιεῖ καὶ ἀγαθὰ παράγει· καὶ οὐ ποτὲ μὲν καὶ τινα, ποτὲ δὲ οὐ καὶ οὐ πάντα· μεταβολὴν γὰρ ἐν τούτῳ πείσεται καὶ ἀλλοίωσιν, καὶ περὶ αὐτὸ τὸ πάντων θειότατον, τὴν αἰτίαν. Εἰ δὲ ἐν Θεῷ τάγαθόν ὑπαρξίς ἐστίν, 5 ἔσται ὁ μεταβάλλον ἐκ τάγαθοῦ Θεὸς ποτὲ μὲν ὢν, ποτὲ δὲ οὐκ ὢν. Εἰ δὲ μεθέξει τὸ ἀγαθὸν ἔχει, καὶ ἐξ ἑτέρου ἔξει, καὶ ποτὲ μὲν ἔξει, ποτὲ δὲ οὐχ ἔξει. Οὐκ ἄρα ἐκ Θεοῦ τὸ κακὸν οὔτε ἐν Θεῷ, οὔτε ἀπλῶς οὔτε κατὰ χρόνον.

22 Ἄλλ' οὔτε ἐν ἀγγέλοις ἐστὶ τὸ κακόν. Εἰ γὰρ ἐξαγγέλλει 10 τὴν ἀγαθότητα τὴν θείαν ὁ ἀγαθοειδὴς ἄγγελος, ἐκεῖνο ὢν κατὰ μέθεξιν δευτέρως, ὅπερ κατ' αἰτίαν τὸ ἀγγελλλόμενον πρῶτως, εἰκὼν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ ὁ ἄγγελος, φανέρωσις τοῦ ἀφανοῦς φωτός, ἔσοπτρον ἀκραιφνές, διειδέστατον, ἀλώβητον, ἄχραντον, ἀκηλί- 15 δωτον, εἰσδεχόμενον ὅλην, εἰ θέμις εἰπεῖν, τὴν ὠραιότητα τῆς ἀγαθοτύπου θεοειδείας, καὶ ἀμιγῶς ἀναλάμπον ἐν ἑαυτῷ καθά- περ οἶόν τέ ἐστὶ, τὴν ἀγαθότητα τῆς ἐν ἀδύτοις σιγῆς. Οὐκ ἄρα οὐδὲ ἐν ἀγγέλοις ἐστὶ τὸ κακόν. Ἄλλὰ τῷ κολάζειν τοὺς ἀμαρ- 20 τάνοντάς εἰσι κακοί; Τούτῳ γοῦν τῷ λόγῳ καὶ οἱ σωφρονισταὶ τῶν πλημμελούντων κακοὶ καὶ τῶν ἱερέων οἱ τὸν βέβηλον τῶν 20 θείων μυστηρίων ἀπείργοντες. Καίτοι οὐδὲ τὸ κολάζεσθαι κα- κόν, ἀλλὰ τὸ ἄξιον γενέσθαι κολάσεως, οὐδὲ τὸ κατ' ἀξίαν ἀπείργεσθαι τῶν ἱερώων, ἀλλὰ τὸ ἐναγῆ καὶ ἀνίερον γενέσθαι καὶ τῶν ἀχράντων ἀνεπιτήδειον.

23 Ἄλλ' οὔτε οἱ δαίμονες φύσει κακοί· καὶ γὰρ εἰ φύσει κακοί, 25 οὔτε ἐκ τάγαθοῦ οὔτε ἐν τοῖς οὔσιν, οὔτε μὴν ἐξ ἀγαθῶν μετέβα- λον, φύσει καὶ ἀεὶ κακοὶ ὄντες. Ἐπειτα ἑαυτοῖς εἰσι κακοὶ ἢ ἑτέροις; Εἰ μὲν ἑαυτοῖς, καὶ φθείρουσιν ἑαυτούς· εἰ δὲ ἄλλοις,

οὔτε ἀπὸ τὸν Θεὸ εἶναι τὸ κακὸ· διότι ὁ Θεὸς ἢ δὲν θὰ εἶναι ἀγαθὸς ἢ θὰ ἀγαθοποιῆ καὶ θὰ παράγῃ ἀγαθά, καὶ ὄχι ἄλλοτε μὲν ναὶ καὶ μερικά, ἄλλοτε δὲ ὄχι καὶ ὄχι ὅλα, ὅποτε θὰ ὑπόκειται σὲ μεταβολὴ καὶ ἀλλοίωσι, καὶ μάλιστα στὴ θειότατη ιδιότητά του, στὴν αἰτία. Ἐὰν δὲ στὸ Θεὸ τὸ ἀγαθὸ εἶναι ὑπαρξίς, τότε ὁ Θεός, μεταβαλλόμενος μὲ παρέκκλισι ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ ἄλλοτε θὰ εἶναι καὶ ἄλλοτε δὲν θὰ εἶναι. Ἐὰν πάλι ὁ Θεὸς ἔχῃ τὸ ἀγαθὸ κατὰ μέθεξι, θὰ τὸ ἔχῃ παίρνοντάς το ἀπὸ κάποιον ἄλλο, καὶ ἄλλοτε θὰ τὸ ἔχῃ, ἄλλοτε ὄχι. Ἄρα τὸ κακὸ δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεὸ οὔτε εὐρίσκεται στὸν Θεό, οὔτε ἀπολύτως οὔτε προσκαίρως.

22 Ἄλλὰ τὸ κακὸ δὲν εἶναι οὔτε μέσα στοὺς ἀγγέλους. Διότι, ἂν ὁ ἀγαθοειδὴς ἄγγελος ἐξαγγέλλῃ τῇ θεῖα ἀγαθότητα, ὄντας κατὰ μέθεξι καὶ δευτερογενῶς ὅ,τι εἶναι τὸ ἐξαγγελλλόμενον κατὰ αἰτία καὶ πρωτογενῶς, εἶναι εἰκὼν τοῦ Θεοῦ αὐτὸς ὁ ἄγγελος, φανέρωσις τοῦ ἀφανοῦς φωτός, ἔσοπτρο καθαρὸ διειδέστατο, ἀκέραιο, ἀχραντο, ἀκηλίδωτο, πὺρ εἰσδέχεται ὀλόκληρη, ἂν ἐπιτρέπεται νὰ λεχθῆ, τὴν ὠραιότητα τῆς ἀγαθότυπης θεοειδείας κι' ἀντανακλᾷ κατὰ τὸ δυνατὸ καθαρὰ ἀπὸ μέσα του τὴν ἀγαθότητα τῆς σιγῆς πὺρ εἶναι στὰ ἄδυτα. Ἐπομένως τὸ κακὸ δὲν εἶναι οὔτε μέσα στοὺς ἀγγέλους. Ἄλλὰ μήπως οἱ ἄγγελοι εἶναι κακοί, διότι τιμωροῦν τοὺς ἁμαρτωλοὺς; Μὲ αὐτὴν ὁμῶς τῇ λογικῇ καὶ οἱ σωφρονισταὶ τῶν ἐνόχων εἶναι κακοί, ὅπως ἐπίσης καὶ οἱ ἱερεῖς πὺρ ἐμποδίζουν τὸν βέβηλο ἀπὸ τὰ θεῖα μυστήρια. Καὶ ὁμῶς οὔτε ἡ τιμωρία εἶναι κακὸ, ἀλλὰ κακὸ εἶναι τὸ νὰ γίνῃ κανεὶς ἄξιος τιμωρίας· οὔτε τὸ νὰ ἐμποδίζεται κανεὶς ἀξίως ἀπὸ τὰ μυστήρια εἶναι κακὸ, ἀλλὰ κακὸ εἶναι τὸ νὰ γίνῃ κανεὶς ἀνόσιος καὶ ἀνίερος καὶ ἀνάξιος τῶν ἀχράντων.

23 Ἄλλ' οὔτε οἱ δαίμονες εἶναι ἀπὸ φύσι τους κακοί· διότι, ἂν ἦσαν ἀπὸ φύσι κακοί, τότε δὲν θὰ μπορούσαν νὰ προέρχωνται ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ οὔτε νὰ εἶναι ἀνάμεσα στὰ ὄντα, οὔτε βέβαια θὰ εἶχαν μεταβληθῆ ἀπὸ ἀγαθοὺς σὲ κακοὺς, ἀφοῦ εἶναι φύσει καὶ πάντοτε κακοί. Ἐπειτα, σὲ ποιούς εἶναι κακοί, στοὺς ἑαυτοὺς των ἢ σὲ ἄλλους; Ἄν εἶναι στοὺς ἑαυτοὺς των, ἀσφαλῶς

πῶς; φθείροντες ἢ τί φθείροντες; οὐσίαν ἢ δύναμιν ἢ ἐνέργειαν; Εἰ μὲν οὐσίαν, πρῶτον μὲν οὐ παρὰ φύσιν, τὰ γὰρ φύσει ἄφθαρτα οὐ φθείρουσιν, ἀλλὰ τὰ δεκτικὰ φθορᾶς. Ἐπειτα οὐδὲ τοῦτο παντὶ καὶ πάντῃ κακόν· ἀλλ' οὐδὲ φθείρεται τι τῶν ὄντων, καθ' 5 ὃ οὐσία καὶ φύσις, ἀλλὰ τῇ ἐλλείψει τῆς κατὰ φύσιν τάξεως ὁ τῆς ἀρμονίας καὶ τῆς συμμετρίας λόγος ἀσθενεῖ μένειν ὡσαύτως ἔχων. Ἡ δὲ ἀσθένεια οὐ παντελής· εἰ γὰρ παντελής, καὶ τὴν φθορὰν καὶ τὸ ὑποκείμενον ἀνεῖλε, καὶ ἔσται ἡ τοιαύτη φθορὰ καὶ ἑαυτῆς φθορά. Ὡστε τὸ τοιοῦτον οὐ κακόν, ἀλλ' ἐλλιπὲς 10 ἀγαθόν· τὸ γὰρ πάντῃ ἄμοιρον τοῦ ἀγαθοῦ, οὔτε ἐν τοῖς οὐσίαις ἔσται. Καὶ περὶ τῆς εἰς δύναμιν καὶ ἐνέργειαν φθορᾶς ὁ αὐτὸς λόγος.

Εἶτα, πῶς οἱ ἐκ Θεοῦ γενόμενοι δαίμονες εἰσι κακοί; Τὸ γὰρ ἀγαθὸν ἀγαθὰ παράγει καὶ ὑφίστησι. Καίτοι, λέγονται κα- 15 κοί, φαίη τις ἂν· ἀλλ' οὐ καθ' ὃ εἰσιν (ἐκ τἀγαθοῦ γὰρ εἰσι καὶ ἀγαθὴν ἔλαχον οὐσίαν), ἀλλὰ καθ' ὃ οὐκ εἰσίν, «ἀσθενήσαντες», ὡς τὰ Λόγια φησι, «τηρῆσαι τὴν ἑαυτῶν ἀρχήν». Ἐν τίνι γάρ, εἶπέ μοι, κακύνεσθαί φαμεν τοὺς δαίμονας, εἰ μὴ ἐν τῇ παύσει τῆς τῶν θείων ἀγαθῶν ἕξεως καὶ ἐνεργείας; Ἄλλως τε, εἰ φύ- 20 σει κακοὶ οἱ δαίμονες, αἰεὶ κακοί· καίτοι τὸ κακὸν ἄστατόν ἐστι.

Οὐκοῦν, εἰ αἰεὶ ὡσαύτως ἔχουσιν, οὐ κακοί· τὸ γὰρ αἰεὶ ταῦτόν τοῦ ἀγαθοῦ ἴδιον. Εἰ δὲ οὐκ αἰεὶ κακοί, οὐ φύσει κακοί, ἀλλ' ἐνδεία τῶν ἀγγελικῶν ἀγαθῶν. Καὶ οὐ πάντῃ ἄμοιροι τοῦ ἀγαθοῦ, καθ' ὃ καὶ εἰσὶ καὶ ζῶσι καὶ νοοῦσι καὶ ὄλως ἐστὶ τις 25 ἐν αὐτοῖς ἐφέσεως κίνησις· κακοὶ δὲ εἶναι λέγονται διὰ τὸ ἀσθενεῖν περὶ τὴν κατὰ φύσιν ἐνέργειαν. Παρατροπὴ οὖν ἐστὶν αὐτοῖς τὸ κακὸν καὶ τῶν προσηκόντων αὐτοῖς ἐκβασίς καὶ ἀτευξία καὶ

47. Ἡ φθορά, συνέπεια τοῦ κακοῦ, δὲν εἶναι ἀπολύτως κακό.

48. Ἰούδα 6.

φθείρουν τοὺς ἑαυτοὺς των· ἂν δὲ σὲ ἄλλους, πῶς; φθείροντας, ἢ τί φθείροντας; οὐσία ἢ δύναμι ἢ ἐνέργεια; Ἐὰν φθείρουν τὴν οὐσία, τότε πρῶτα δὲν γίνεται τίποτε παρὰ φύσι, διότι δὲν φθείρουν τὰ ἀπὸ φύσι ἄφθαρτα, ἀλλὰ τὰ δεκτικὰ φθορᾶς. Ἐπειτα, οὔτε τοῦτο δὲν εἶναι σὲ ὅλα⁴⁷ καὶ ἐντελῶς κακό, ἀλλὰ οὔτε φθείρεται τίποτε ἀπὸ τὰ ὄντα κατὰ τὴν οὐσία καὶ φύσι του, ἀλλὰ ἀπλῶς ἀπὸ ἔλλειψι τῆς φυσικῆς τάξεως ὁ λόγος τῆς ἁρμονίας καὶ τῆς συμμετρίας ἀδυνατεῖ νὰ μείνη στὴν ταυτότητά του. Ἡ ἀσθένεια ὁμως δὲν εἶναι ὀλική· ἂν ἦταν ὀλική, θὰ κατέστρεφε καὶ τὴ φθορὰ καὶ τὸ ὑποκείμενο συγχρόνως, κι' ἡ τέτοια φθορὰ θὰ ἦταν καὶ τοῦ ἑαυτοῦ τῆς φθορᾶ. Ὡστε τέτοιο πρᾶγμα δὲν εἶναι κακό, ἀλλ' ἐλλιπὲς ἀγαθόν· διότι αὐτὸ πού θὰ εἶναι ἐντελῶς ἄμοιρο τοῦ ἀγαθοῦ, δὲν μπορεῖ νὰ εὐρίσκεται ἀνάμεσα στὰ ὄντα. Τὸ ἴδιο συμβαίνει μὲ τὴ φθορὰ τῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας.

Ἐπειτα, πῶς οἱ ἀπὸ τὸν Θεὸ γινόμενοι δαίμονες μποροῦν νὰ εἶναι κακοί; Διότι τὸ ἀγαθὸ παράγει καὶ ὑποστασιοποιεῖ ἀγαθὰ. Καὶ ὁμως, θὰ μπορούσε νὰ εἰπῆ κανεὶς, λέγονται κακοί· λέγονται βέβαια κακοί, ὄχι ὁμως καθ' ὅτι εἶναι (διότι ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ προέρχονται καὶ ἀγαθὴ οὐσία ἔλαβαν), ἀλλὰ καθ' ὅτι δὲν εἶναι, ἀφοῦ, ὅπως λέγουν τὰ Λόγια, «ἀδυνάτησαν νὰ φυλάξουν τὴν ἀρχὴ τους»⁴⁸. Διότι, εἰπέ μου, σὲ τί ἰσχυριζόμαστε ὅτι κακύνονται οἱ δαίμονες, παρὰ στὴν κατάπαυσι τῆς ἕξεως καὶ ἐνεργείας τῶν θείων ἀγαθῶν; Ἀλλοιῶς, ἂν οἱ δαίμονες εἶναι φύσει κακοί, εἶναι πάντοτε κακοί· ἀλλ' ὁμως τὸ κακὸ εἶναι ἄστατο.

Ἐπομένως, ἂν εἶναι πάντοτε παρομοίως, δὲν εἶναι κακοί· διότι τὸ νὰ εἶναι πάντοτε ταυτό, εἶναι γνώρισμα τοῦ ἀγαθοῦ. Ἐὰν δὲ δὲν εἶναι πάντοτε κακοί, δὲν εἶναι ἀπὸ φύσι κακοί, ἀλλὰ ἀπὸ στέρησι τῶν ἀγγελικῶν ἀγαθῶν. Καὶ δὲν εἶναι ἐντελῶς ἄμοιροι τοῦ ἀγαθοῦ, ἐφ' ὅσον καὶ ὑπάρχουν καὶ ζοῦν καὶ σκέπτονται, κι' ἐφ' ὅσον γενικῶς ὑπάρχει σ' αὐτοὺς κάποια κίνησις ἐφέσεως· λέγεται δὲ ὅτι εἶναι κακοί, διότι εἶναι ἀσθενεῖς στὴν κατὰ φύσι ἐνέργεια. Εἶναι λοιπὸν γι' αὐτοὺς τὸ κακὸ παρεκτροπὴ καὶ ἕξοδος ἀπὸ τὰ καθήκοντα, ἀποτυχία καὶ ἀτέλεια, ἀδυνα-

ἀτέλεια καὶ ἀδυναμία καὶ τῆς σωζούσης τὴν ἐν αὐτοῖς τελειότη-
 τα δυνάμεως ἀσθένεια καὶ ἀποφυγὴ καὶ ἀπόπτωσις. Ἄλλως τε,
 [τί τὸ ἐν δαίμοσι κακόν; Θυμὸς ἄλογος, ἄνους ἐπιθυμία, φαντα-
 σία προπετής.] Ἄλλὰ ταῦτα, εἰ καὶ ἐν δαίμοσιν εἰσὶν, οὐ πάντη,
 5 οὐδὲ ἐπὶ πάντων, οὐδὲ αὐτὰ καθ' αὐτὰ κακά. Καὶ γὰρ ἐφ' ἐτέ-
 ρων ζώων οὐχ ἡ σχέσις τούτων, ἀλλ' ἡ ἀναίρεσις ἐστὶ καὶ φθο-
 ρὰ τῷ ζῳῷ καὶ κακόν· ἡ δὲ σχέσις σώζει καὶ εἶναι ποιεῖ τὴν
 ταῦτα ἔχουσαν τοῦ ζώου φύσιν.

Οὐκ ἄρα κακὸν τὸ δαιμόνιον φῶλον, ἧ ἔστι κατὰ φύσιν,
 10 ἀλλ' ἧ οὐκ ἔστι. Καὶ οὐκ ἠλλοιώθη τὸ δοθὲν αὐτοῖς ὄλον ἀγα-
 θόν, ἀλλ' αὐτοὶ τοῦ δοθέντος ἀποπεπτώκασι ὄλου ἀγαθοῦ. Καὶ
 τὰς δοθείσας αὐτοῖς ἀγγελικὰς δωρεάς, οὐ μήποτε αὐτὰς
 ἠλλοιωῦσθαί φαμεν· ἀλλ' εἰσὶ, καὶ ὀλόκληροι καὶ παμφαεῖς εἰσι,
 κἂν αὐτοὶ μὴ ὀρῶσιν, ἀπομύσαντες αὐτῶν τὰς ἀγαθοπτικὰς δυ-
 15 νάμεις. Ὡστε ὁ εἰσι, καὶ ἐκ τάγαθοῦ εἰσι καὶ ἀγαθοί, καὶ τοῦ
 καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ ἐφίενται, τοῦ εἶναι καὶ ζῆν καὶ νοεῖν, τῶν ὄν-
 των, ἐφιεμένοι· καὶ τῇ στερήσει καὶ ἀποφυγῇ καὶ ἀποπτώσει
 τῶν προσηκόντων αὐτοῖς ἀγαθῶν λέγονται κακοί· καὶ εἰσὶ κα-
 κοί, καθ' ὃ οὐκ εἰσὶ καλοὶ καὶ τοῦ μὴ ὄντος ἐφιεμένοι, τοῦ κα-
 20 κοῦ ἐφίενται.

24 Ἄλλὰ ψυχὰς τις εἶναι λέγει κακάς; Εἰ μὲν, ὅτι συγγίνονται
 κακοῖς προνοητικῶς τε καὶ σωστικῶς, τοῦτο οὐ κακόν, ἀλλ'
 ἀγαθὸν καὶ ἐκ τάγαθοῦ, τοῦ καὶ τὸ κακὸν ἀγαθύνοντος. Εἰ δὲ τὸ
 κακύνεσθαι ψυχὰς φῶμεν, ἐν τίνι κακύνονται, εἰ μὴ ἐν τῇ τῶν
 25 ἀγαθῶν ἔξεων καὶ ἐνεργειῶν ἐλλείψει, καὶ δι' οἰκείαν ἀσθέ-
 νειαν ἀτευξία καὶ ἀπολισθήσει; Καὶ γὰρ καὶ τὸν ἀέρα τὸν περὶ
 ἡμᾶς ἐσκοτιῶσθαί φαμεν ἐλλείψει καὶ ἀπουσίᾳ φωτός· αὐτὸ δὲ
 τὸ φῶς ἀεὶ φῶς ἐστὶ τὸ καὶ τὸ σκότος φωτίζον. Οὐκ ἄρα οὔτε

μία καὶ ἐξασθένησις, φυγὴ καὶ πτώσις ἀπὸ τῆ δύναμι πού περισώζει τὴν μέσα τους ὑπάρχουσα τελειότητα. Ἀλλοιῶς, τί εἶναι στοὺς διάμονες τὸ κακό; Ἄλογος θυμός, ἀνόητη ἐπιθυμία, ἀνθάδης φαντασία. Ἄλλ' αὐτὰ τὰ πράγματα, ἂν καὶ ὑπάρχουν στοὺς δαίμονες, δὲν εἶναι ἐντελῶς οὔτε σὲ ὄλους κακά, οὔτε εἶναι αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ κακά. Διότι ὑπάρχουν ἄλλα ζῶα, στὰ ὁποῖα φθορὰ καὶ κακὸ δὲν εἶναι ἢ κατοχὴ ἀλλὰ ἢ ἀφαίρεισις τούτων ἢ δὲ κατοχὴ τους σώζει καὶ διατηρεῖ στὴν ὑπαρξί τῆ φύσι τοῦ ζώου πού τὰ ἔχει.

Δὲν εἶναι λοιπὸν κακὸ τὸ φύλο τῶν δαιμόνων καθ' ὅσο συμμορφώνεται μὲ τῆ φύσι του, ἀλλὰ καθ' ὅσο δὲν συμμορφώνεται. Καὶ δὲν ἀλλοιώθηκε τὸ ὀλικὸ ἀγαθὸ πού τοὺς ἐδόθηκε, ἀλλ' αὐτοὶ ἔχουν ἐκπέσει ἀπὸ τὸ ὀλικὸ ἀγαθὸ πού τοὺς ἐδόθηκε. Καὶ γιὰ τὶς ἀγγελικὲς δωρεές πού τοὺς ἐδόθηκαν⁴⁹ δὲν ἰσχυρίζομαστε ὅτι κάποτε ἀλλοιώθηκαν ἀλλὰ ὑπάρχουν, καὶ μάλιστα ὀλόκληρες καὶ φωτεινές, ἔστω καὶ ἂν αὐτοὶ δὲν βλέπουν, ἐπειδὴ ἔκλεισαν τὶς ἀγαθοοπτικὲς τοὺς δυνάμεις. Ὡστε ὅ,τι εἶναι αὐτοί, εἶναι ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ καὶ ἀγαθοί, καὶ ἔχουν ἔφεσι πρὸς τὸ καλὸ καὶ ἀγαθὸ, ἐφιέμενοι τοῦ εἶναι καὶ ζῆν καὶ νοεῖν, πραγμάτων πού ὑπάρχουν ἀπλῶς δὲ μὲ τῆ στέρησι καὶ ἀποφυγῆ καὶ ἔκπτωσι τῶν ἀγαθῶν πού τοὺς ἀναλογοῦν λέγονται κακοὶ καὶ εἶναι κακοί, καθ' ὅσον δὲν εἶναι καλοί, κι' ἐπειδὴ ἐπιθυμοῦν τὸ μὴ ὄν, ἐπιθυμοῦν τὸ κακό.

24 Ἀλλά, θὰ εἰπῆ κανεὶς ὅτι ὑπάρχουν κακὲς ψυχές; Ἐὰν μὲ τοῦτο ἐννοεῖ ὅτι οἱ ψυχές αὐτὲς συνδέονται μὲ κακὰ γιὰ σκοπὸ προνοητικὸ καὶ σωστικὸ, τοῦτο δὲν εἶναι κακό, ἀλλὰ ἀγαθὸ, καὶ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ πού ἀγαθύνει καὶ τὸ κακό. Ὅταν ὁμως ἰσχυρίζομαστε ὅτι οἱ ψυχές κακύνονται, μὲ τί κακύνονται, ἂν ὄχι μὲ τὴν ἔλλειψι ἀγαθῶν ἕξεων καὶ ἐνεργειῶν, καὶ μὲ τὴν ἀστοχία καὶ τὴν διολίσθησι πού προκαλοῦνται ἀπὸ τὴν ἀσθένειά τους; Διότι καὶ γιὰ τὸν γύρω μας ἀέρα λέγομε ὅτι σκοτεινιάζει ἀπὸ ἔλλειψι καὶ ἀπουσία φωτός· τὸ ἴδιο ὁμως τὸ φῶς εἶναι πάντοτε φῶς πού φωτίζει ἀκόμη καὶ τὸ σκότος. Ἐπομένως τὸ κακό δὲν εὐρίσκεται οὔτε στοὺς δαίμονες οὔτε μέσα

έν δαίμοσιν οὔτε έν ήμῖν τὸ κακὸν ὡς ὄν κακόν, ἀλλ' ὡς ἔλλειψις καὶ ἐρημία τῆς τῶν οἰκείων ἀγαθῶν τελειότητος.

25 Ἄλλ' οὐδὲ έν ζώοις ἀλόγοις ἐστὶ τὸ κακόν. Εἰ γὰρ ἀνέλης θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν καὶ τᾶλλα, ὅσα λέγεται, καὶ οὐκ ἔστιν
5 ἀπλῶς τῇ ἑαυτῶν φύσει κακά· τὸ μὲν ἀδρὸν καὶ γαῦρον ὁ λέων ἀπολέσας, οὐδὲ λέων ἔσται· προσηνῆς δὲ πᾶσι γενόμενος ὁ κύων, οὐκ ἔσται κύων, εἴπερ κυνὸς τὸ φυλακτικὸν καὶ τὸ προσ-
10 ἰεσθαι μὲν τὸ οἰκεῖον, ἀπελαύνειν δὲ τὸ ἀλλότριον. Ὡστε τὸ μὴ φθείρεσθαι τὴν φύσιν οὐ κακόν, φθορὰ δὲ φύσεως ἀσθένεια
Καὶ εἰ πάντα τὰ διὰ γενέσεως έν χρόνῳ ἔχει τὸ τέλειον, οὐδὲ τὸ ἀτελὲς πάντη παρὰ πᾶσαν τὴν φύσιν.

26 Ἄλλ' οὐδὲ έν τῇ ὄλῃ φύσει τὸ κακόν. Εἰ γὰρ οἱ πάντες φυσικοὶ λόγοι παρὰ τῆς καθόλου φύσεως, οὐδέν ἐστιν αὐτῇ τὸ
15 ἐναντίον· τῇ καθ' ἕκαστον δέ, τὸ μὲν κατὰ φύσιν ἔσται, τὸ δὲ οὐ κατὰ φύσιν. Ἄλλη γὰρ ἄλλο παρὰ φύσιν· καὶ τὸ τῇ μὲν κατὰ φύσιν, τῇ δὲ παρὰ φύσιν. Φύσεως δὲ κακία τὸ παρὰ φύσιν, ἢ στέρησις τῶν τῆς φύσεως. Ὡστε οὐκ ἔστι κακὴ φύσις, ἀλλὰ τοῦτο τῇ φύσει κακόν, τὸ ἀδυνατεῖν τὰ τῆς οἰκειᾶς φύσεως
20 ἐκτελεῖν.

27 Ἄλλ' οὐδὲ έν σώμασι τὸ κακόν. Αἰσχος γὰρ καὶ νόσος ἔλλειψις εἶδους καὶ στέρησις τάξεως· τοῦτο δὲ οὐ πάντη κακόν, ἀλλ' ἤττον καλόν· εἰ γὰρ παντελῆς γένοιτο λύσις κάλους καὶ εἶδους καὶ τάξεως, οὐκ ἔσται καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα. Ὅτι δὲ οὐδὲ κα-
25 κίας αἴτιον τῇ ψυχῇ τὸ σῶμα, δῆλον ἐκ τοῦ δυνατὸν εἶναι καὶ ἄνευ σώματος παρυφίστασθαι κακίαν, ὡσπερ έν δαίμοσι· τοῦτο γὰρ ἐστὶ καὶ νοῖς καὶ ψυχαῖς καὶ σώμασι κακόν, ἢ τῆς ἕξεως τῶν οἰκείων ἀγαθῶν ἀσθένεια καὶ ἀπόπτωσις.

50. Οἱ σπερματικοὶ λόγοι τῶν ὄντων.

51. «Καθολικὴ φύσις» ἢ «ὄλη φύσις» εἶναι ὡς συνολικὴ ἰδέα ἢ βούλησις τοῦ Θεοῦ.

μας ὡς ὄν κακό, ἀλλὰ ὡς ἔλλειψις καὶ στέρησις τῆς τελειότητος τῶν οἰκείων ἀγαθῶν.

25 Ἄλλὰ τὸ κακὸ δὲν εἶναι οὔτε στὰ ἄλογα ζῶα. Διότι, ἂν τοὺς ἀφαιρέσης τὸ θυμὸ καὶ τὴν ἐπιθυμία καὶ ὅσα λέγονται κακὰ ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπολύτως κατὰ τὴ φύσι τους κακά, τί πρόκειται νὰ συμβῆ; Ὁ λέων, ὅταν χάσῃ τὴ ζωηρότητα καὶ τὴν ὑπερηφάνεια, δὲν θὰ εἶναι κἂν λέων· καὶ ὁ σκύλος ποὺ θὰ γίνῃ πρὸς ὄλους εὐγενῆς, δὲν θὰ εἶναι σκύλος, ἂν γνώρισμα τοῦ σκύλου εἶναι ἡ φυλακτικὴ ιδιότης, ἡ φιλικὴ ὑποδοχὴ τῶν φίλων, καὶ ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν ξένων. Ὡστε τὸ νὰ μὴ φθείρεται ἡ φύσις δὲν εἶναι κακό, φθορὰ δὲ τῆς φύσεως εἶναι ἡ ἀσθένεια καὶ ἡ ἔλλειψις τῶν φυσικῶν ἔξεων, ἐνεργειῶν καὶ δυνάμεων. Κι' ἂν ὅλα τὰ ἐν χρόνῳ δημιουργήματα ἔχουν τὴν τελειότητα διὰ τῆς γενέσεως, δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ ἐντελῶς ἀτελὲς σ' ὀλόκληρη τὴ φύσι.

26 Ἄλλὰ οὔτε στὴν ὅλη φύσι δὲν ὑπάρχει τὸ κακό. Διότι, ἂν ὅλοι οἱ φυσικοὶ λόγοι⁵⁰ προέρχωνται ἀπὸ τὴν καθολικὴ φύσι⁵¹, δὲν ὑπάρχει σ' αὐτὴν τίποτε τὸ ἐνάντιο· στὴν ἐπὶ μέρους ὅμως φύσι ἄλλο εἶναι κατὰ φύσι καὶ ἄλλο ὄχι κατὰ φύσι. Στὴ μιὰ εἶναι τοῦτο παρὰ φύσι, στὴν ἄλλη τὸ ἄλλο· αὐτὸ ποὺ στὴ μιὰ εἶναι κατὰ φύσι, στὴν ἄλλη εἶναι παρὰ φύσι. Κακία δὲ τῆς φύσεως εἶναι τὸ παρὰ φύσι, ἡ στέρησις τῶν φυσικῶν προσόντων. Ὡστε δὲν ὑπάρχει κακὴ φύσις, ἀλλὰ κακὸ στὴ φύσι εἶναι τοῦτο, ἡ ἀδυναμία ἐκτελέσεως τῶν οἰκείων τῆς φύσεως.

27 Ἄλλ' οὔτε στὰ σώματα ὑπάρχει τὸ κακό. Διότι ἡ ἀσχήμια καὶ ἡ νόσος εἶναι ἔλλειψις μορφῆς καὶ στέρησις τάξεως· τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ἐντελῶς κακό, ἀλλὰ λιγώτερο καλό. Ἄν συνέβαινε πλήρης κατάλυσις τοῦ κάλλους, τῆς μορφῆς καὶ τῆς τάξεως, θὰ ἔχανόταν καὶ τὸ ἴδιο τὸ σῶμα. Ὅτι δὲν εἶναι τὸ σῶμα αἴτιο οὔτε τῆς κακίας τῆς ψυχῆς, γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὴ δυνατότητα νὰ ὑφίσταται κακία καὶ χωρὶς σῶμα, ὅπως στοὺς δαίμονες· διότι τοῦτο εἶναι κακὸ καὶ στοὺς νόες καὶ στίς ψυχῆς καὶ στὰ σώματα, ἡ ἀσθένεια καὶ ἐκπτώσις τῆς ἔξεως τῶν ἀγαθῶν τους.

- 28 Ἄλλ' οὐδὲ τὸ πολυθρύλλητον, «ἐν ὕλῃ τὸ κακόν», ὡς φασι, «καθ' ὃ ὕλη»· καὶ γὰρ καὶ αὐτὴ τοῦ κόσμου καὶ κάλλους καὶ εἶδους ἔχει μετουσίαν. Εἰ δὲ τούτων ἐκτὸς οὐσα ἢ ὕλη, καθ' ἑαυτὴν ἀποιός ἐστι καὶ ἀνείδεος, πῶς ποιεῖ τι ἢ ὕλη, ἢ μηδὲ τὸ 5 πάσχειν δύνασθαι καθ' ἑαυτὴν ἔχουσα; Ἄλλως τε, πῶς ἢ ὕλη κακόν; Εἰ μὲν γὰρ οὐδαμῆ οὐδαμῶς ἐστίν, οὔτε ἀγαθὸν οὔτε κακόν· εἰ δὲ πως ὄν, τὰ δὲ ὄντα πάντα ἐκ τἀγαθοῦ, καὶ αὐτὴ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ ἂν εἴη, καὶ ἢ τὸ ἀγαθὸν τοῦ κακοῦ ποιητικὸν ἢ τὸ κακόν, ὡς ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ ὄν, ἀγαθόν· ἢ τὸ κακὸν τοῦ ἀγαθοῦ 10 ποιητικόν, ἢ καὶ τὸ ἀγαθόν, ὡς ἐκ τοῦ κακοῦ, κακόν. Ἦ δύο αὐθις ἀρχαί, καὶ αὗται ἄλλης μιᾶς ἐξημμέναι κορυφῆς. Εἰ δὲ ἀναγκαίαν φασὶ τὴν ὕλην πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ παντὸς κόσμου, πῶς ἢ ὕλη κακόν; ἄλλο γὰρ τὸ κακόν, καὶ ἄλλο τὸ ἀναγκαῖον. Πῶς δὲ ὁ ἀγαθὸς ἐκ τοῦ κακοῦ παράγει τινὰ πρὸς γένε- 15 σιν; ἢ πῶς κακὸν τὸ τοῦ ἀγαθοῦ δεόμενον; φεύγει γὰρ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ φύσιν τὸ κακόν. Πῶς δὲ γεννᾷ καὶ τρέφει τὴν φύσιν ἢ ὕλη κακὴ οὐσα; τὸ γὰρ κακόν, ἢ κακόν, οὐδενός ἐστι γεννητικὸν ἢ θρεπτικόν, ἢ ὄλως ποιητικὸν ἢ σωστικόν. Εἰ δὲ φαῖεν, αὐτὴν μὲν οὐ ποιεῖν κακίαν ἐν ψυχαῖς, ἐφέλκεσθαι δὲ αὐτάς, πῶς 20 ἔσται τοῦτο ἀληθές; πολλαὶ γὰρ αὐτῶν εἰς τὸ ἀγαθὸν βλέπουσι. Καίτοι πῶς ἐγίνετο τοῦτο τῆς ὕλης πάντως αὐτάς εἰς τὸ κακὸν ἐφελκομένης; Ὡστε οὐκ ἐξ ὕλης ἐν ψυχαῖς τὸ κακόν, ἀλλ' ἐξ ἀτάκτου καὶ πλημμελοῦς κινήσεως. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο φασὶ τῇ ὕλῃ πάντως ἔπεσθαι καὶ ἀναγκαία ἢ ἄστατος ὕλη τοῖς ἐφ' ἑαυτῶν 25 ἰδρῦσθαι μὴ δυναμένοις, πῶς τὸ κακὸν ἀναγκαῖον κακόν;
- 29 Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο, ὃ φάμεν, ἢ στέρησις κατὰ δύναμιν οἰκείαν μάχεται τῷ ἀγαθῷ· ἢ γὰρ παντελῆς στέρησις, καθόλου ἀδύναμος, ἢ δὲ μερική, οὐ καθ' ὃ στέρησις, ἔχει τὴν δύναμιν,

52. Ἀναφέρεται ἐδῶ στά δυαρχικά συστήματα, ποὺ εὗρισκαν τὸ κακὸ στὴν ὕλη, ὡς στοιχεῖο τῆς.

53. Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ἢ ὕλη δὲν εἶναι κακὴ κατ' ἀρχήν.

28 Ούτε τὸ πολυθρύλητο πού λέγουν, «τὸ κακὸ εὐρίσκεται στὴν ὕλη ὡς ὕλη»⁵², ἔχει ἰσχὺ· διότι κι' αὐτὴ μετέχει τῆς διακοσμήσεώς, τοῦ κάλλους καὶ τῆς μορφῆς. Ἐὰν ὅμως ἡ ὕλη εἶναι ἔξω ἀπὸ αὐτά, ὅποτε εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἄποια καὶ ἄμορφη, πῶς μπορεῖ αὐτὴ ἢ ὕλη νὰ κάμη κάτι, ἀφοῦ καθ' ἑαυτὴν δὲν ἔχει οὔτε τὴ δυνατότητα νὰ πάσχη; Ἀλλοιῶς, πῶς ἢ ὕλη θὰ εἶναι κακό; Ἐὰν δὲν ὑπάρχη κατὰ κανένα τρόπο πουθενά, τότε δὲν εἶναι οὔτε ἀγαθὸ οὔτε κακό. Ἐὰν ὅμως ἡ ὕλη εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο ὄν, ὅλα δὲ τὰ ὄντα εἶναι ἀπὸ τὸ ἀγαθόν, κι' αὐτὴ θὰ εἶναι ἀπὸ τὸ ἀγαθόν, ὅποτε θὰ συμβαίνει ἓνα ἀπὸ τὰ δύο· ἢ τὸ ἀγαθὸ θὰ εἶναι ποιητικὸ τοῦ κακοῦ, τὸ δὲ κακὸ θὰ εἶναι ἀγαθόν, ὡς προερχόμενο ἀπὸ τὸ ἀγαθόν, ἢ τὸ κακὸ θὰ εἶναι ποιητικὸ τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ δὲ ἀγαθὸ θὰ εἶναι κακό, ὡς προερχόμενο ἀπὸ τὸ κακό. Ἡ πάλι θὰ ὑπάρχουν δύο ἀρχές, κι' αὐτὲς ἐξαρτημένες ἀπὸ μιὰ ἄλλη κορυφή. Ἐὰν δὲν θεωροῦν ἀναγκαῖα τὴν ὕλη γιὰ τὴν ὀλοκλήρωσι τοῦ κόσμου, πῶς ἢ ὕλη θὰ εἶναι κάτι κακό; διότι ἄλλο εἶναι τὸ κακὸ καὶ ἄλλο τὸ ἀναγκαῖο. Πῶς δὲ ὁ ἀγαθὸς φέρει σὲ γένεσι πράγματα ἀπὸ τὸ κακό; Ἡ πῶς εἶναι κακὸ αὐτὸ πού χρειάζεται τὸ ἀγαθόν; Διότι τὸ κακὸ ἀποφεύγει τὴ φύσι τοῦ ἀγαθοῦ. Πῶς δὲ ἡ ὕλη γεννᾷ καὶ τρέφει τὴ φύσι, ἂν εἶναι κακὴ; Διότι τὸ κακό, ὡς κακό, δὲν εἶναι κανενὸς πράγματος γεννητικὸ ἢ θρεπτικόν, οὔτε γενικὰ ποιητικὸ ἢ σωστικόν. Ἐὰν δὲ εἰποῦν ὅτι αὐτὴ μὲν δὲν φέρει στίς ψυχὲς κακία, ἀλλὰ τίς ἐλκύει, πῶς αὐτὸ θὰ εἶναι ἀληθινόν; Διότι πολλὰς ψυχὰς κυττάζουν πρὸς τὸ ἀγαθόν· πῶς ὅμως θὰ συνέβαινε τοῦτο, ἂν ἡ ὕλη τίς ἔσυρε ὅπωςδήποτε πρὸς τὸ κακό; Ὡστε τὸ κακὸ δὲν εὐρίσκεται στίς ψυχὰς ἀπὸ τὴν ὕλη, ἀλλὰ ἀπὸ ἄτακτη καὶ πλημμελῆ κίνησι. Ἐὰν ὅμως λέγουν καὶ τοῦτο, ὅτι οἱ ψυχὰς ἀκολουθοῦν τὴν ὕλη καὶ ὅτι ἡ ἄστατη ὕλη εἶναι ἀναγκαῖα στὰ ὄντα ἐκεῖνα πού δὲν μποροῦν νὰ ἐδραιωθοῦν μόνονα τους, πῶς αὐτὴ ἢ κακὴ ὕλη θὰ ἦταν ἀναγκαῖα καὶ αὐτὴ ἢ ἀναγκαῖα ὕλη θὰ ἦταν κακὴ;⁵³

29 Ἀλλὰ δὲν ἰσχυριζόμαστε ἐπίσης ὅτι ἡ στέρησις μάχεται τὸ ἀγαθόν ὅσο μπορεῖ· διότι ἡ πλήρης στέρησις εἶναι ἐντελῶς ἀδύναμη, ἢ δὲ μερικὴ στέρησις διατηρεῖ δύναμι ὄχι κατὰ τὴ

ἀλλὰ καθ' ὃ οὐ παντελής ἐστὶ στέρησις. Στερήσεως γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ μερικῆς οὐσης, οὐπω κακόν· καὶ γενομένης, καὶ ἡ τοῦ κακοῦ φύσις ἀπελήλυθε.

- 30 Συνελόντι δὲ φάναι, τὸ ἀγαθὸν ἐκ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ὅλης αἰτίας· τὸ δὲ κακὸν ἐκ πολλῶν καὶ μερικῶν ἐλλείψεων. Οἶδεν ὁ Θεὸς τὸ κακὸν ἢ ἀγαθόν, καὶ παρ' αὐτῷ αἱ αἰτίαι τῶν κακῶν δυνάμεις εἰσὶν ἀγαθοποιοί. Εἰ δὲ τὸ κακὸν αἰδίου καὶ δημιουργεῖ καὶ δύναται καὶ ἔστι καὶ δρᾶ, πόθεν αὐτῷ ταῦτα; ἼΗ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ ἢ τῷ ἀγαθῷ ἐκ τοῦ κακοῦ ἢ ἀμφοῖν ἐξ ἄλλης αἰτίας.
- 10 Πᾶν τὸ κατὰ φύσιν ἐξ αἰτίας ὠρισμένης γεννᾶται· εἰ δὲ τὸ κακὸν ἀναίτιον καὶ ἀόριστον, οὐ κατὰ φύσιν· οὐδὲ γὰρ ἐν τῇ φύσει τὸ παρὰ φύσιν, οὐδὲ ἀτεχνίας ἐν τῇ τέχνῃ λόγος. ἼΑρα ἡ ψυχὴ τῶν κακῶν αἰτία, καθάπερ τὸ πῦρ τοῦ θερμαίνειν, καὶ πάντα οἷς ἂν γειτνιάσῃ κακίας ἀναπίμπλησιν; ἼΗ ἀγαθὴ μὲν ἢ τῆς ψυχῆς
- 15 φύσις, ταῖς δὲ ἐνεργείαις, ποτὲ μὲν οὕτως ἔχει, ποτὲ δὲ οὕτως; Εἰ μὲν φύσει, καὶ τὸ εἶναι αὐτῆς κακόν. Καὶ πόθεν αὐτῇ τὸ εἶναι, ἢ ἐκ τῆς δημιουργικῆς τῶν ὄλων ὄντων ἀγαθῆς αἰτίας; ἼΑλλ' εἰ ἐκ ταύτης, πῶς κατ' οὐσίαν κακόν; ἀγαθὰ γὰρ πάντα ταύτης ἔκγονα. Εἰ δὲ ταῖς ἐνεργείαις, οὐδὲ τοῦτο ἀμετάβλητον· εἰ δὲ μή,
- 20 πόθεν αἱ ἀρεταί, μὴ καὶ ἀγαθοειδοῦς αὐτῆς γινομένης; Λείπεται ἄρα τὸ κακὸν ἀσθένεια καὶ ἐλλειψις τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι.

- 31 Τῶν ἀγαθῶν τὸ αἴτιον ἓν. Εἰ τῷ ἀγαθῷ τὸ κακὸν ἐναντίον, τοῦ κακοῦ τὰ αἴτια πολλά· οὐ μὴν τὰ ποιητικὰ τῶν κακῶν λόγοι καὶ δυνάμεις, ἀλλ' ἀδυναμία καὶ ἀσθένεια καὶ μίξις τῶν
- 25 ἀνομοίων ἀσύμετρος. Οὔτε ἀκίνητα καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντα τὰ κακά, ἀλλ' ἄπειρα καὶ ἀόριστα καὶ ἐν ἄλλοις φερόμενα, καὶ τού-

54. ἼΗ διαφορὰ ἀνάμεσα στὰ ὄντα καὶ στὸ κακὸ εἶναι ὅτι τῶν πρώτων αἰτιοὶ εἶναι οἱ λόγοι τους, οἱ ιδέες, οἱ δυνάμεις, τοῦ δευτέρου αἰτία εἶναι ἡ ἀδυναμία.

στέρησι, ἀλλὰ κατὰ τὸ ὅτι δὲν εἶναι πλήρης στέρησις. Ὅταν ἡ στέρησις τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι μερική, τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἀκόμη κακό· κι' ἂν ἡ στέρησις ὀλοκληρωθῆ, τότε ἐξαφανίζεται καὶ ἡ φύσις τοῦ κακοῦ.

30 Μὲ λίγα λόγια, τὸ ἀγαθὸ προέρχεται ἀπὸ τὴ μοναδικὴ καὶ ὀλοκληρωτικὴ αἰτία· τὸ δὲ κακὸ προέρχεται ἀπὸ πλῆθος μερικῶν ἐλλείψεων. Ὁ Θεὸς γνωρίζει τὸ κακὸ ὡς ἀγαθὸ καὶ γι' αὐτὸν οἱ αἰτίες τῶν κακῶν εἶναι ἀγαθοποιῆς δυνάμεις. Ἐὰν ὅμως τὸ κακὸ εἶναι αἴτιον καὶ δημιουργεῖ καὶ δύναται καὶ ὑπάρχει καὶ δρᾷ, ἀπὸ ποῦ ἔχει αὐτὲς τὶς ἰκανότητες; Αὐτὲς οἱ δυνάμεις μποροῦν νὰ προέρχωνται ἢ ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ στὸ κακό, ἢ ἀπὸ τὸ κακὸ στὸ ἀγαθὸ ἢ ἀπὸ ἄλλη αἰτία καὶ στὰ δύο. Κάθε τι ποῦ ὑπάρχει κατὰ φύσιν γεννᾶται ἀπὸ ὠρισμένη αἰτία· ἂν δὲ τὸ κακὸ εἶναι ἀναίτιον καὶ ἀόριστον δὲν εἶναι κατὰ φύσιν· διότι οὔτε στὴ φύσιν ὑπάρχει τὸ παρὰ φύσιν οὔτε στὴν τέχνη ὑπάρχει τὸ στοιχεῖον ἀτεχνίας. Ἄραγε ἡ ψυχὴ εἶναι αἰτία τῶν κακῶν, ὅπως τὸ πῦρ εἶναι αἰτία τῆς θερμότητος, καὶ ὅλα ὅσα πλησιάζει τὰ γεμίζει κακία; Ἡ εἶναι ἀγαθὴ ἡ φύσις τῆς ψυχῆς, κατὰ τὶς ἐνέργειές της ὅμως ἄλλοτε εἶναι ἔτσι κι' ἄλλοτε ἄλλοιῶς; Ἄν ἔχη τὸ κακὸ ἀπὸ τὴ φύσιν της, καὶ τὸ εἶναι της εἶναι κακό. Ἀπὸ ποῦ προέρχεται τὸ εἶναι της ὅμως, παρὰ ἀπὸ τὴ δημιουργικὴ ὄλων τῶν ὄντων ἀγαθὴ αἰτία; Ἄν ὅμως τὸ εἶναι τῆς ψυχῆς προέρχεται ἀπὸ αὐτὴν τὴν αἰτία, πῶς εἶναι κατὰ τῆς οὐσίας της κακό, ἀφοῦ ὅλα τὰ παράγωγα αὐτῆς τῆς ἀγαθῆς αἰτίας εἶναι ἀγαθὰ; Ἄν πάλι ἡ ψυχὴ ἔχη τὸ κακὸ ἀπὸ τὶς ἐνέργειες, ὅμως βλέπομε ὅτι οὔτε σ' αὐτὲς δὲν ὑπάρχει τὸ ἀμετάβλητον· ἄλλοιῶς ἀπὸ ποῦ γεννῶνται οἱ ἀρετές, ἂν ἡ ψυχὴ δὲν γίνεται καὶ ἀγαθοειδής; Ἀπομένει λοιπὸν ἡ ἀποψις ὅτι τὸ κακὸ εἶναι ἀσθένεια καὶ ἔλλειψις τοῦ ἀγαθοῦ.

31 Τὸ αἴτιον τῶν ἀγαθῶν εἶναι ἓνα. Ἄν τὸ κακὸ εἶναι ἐνάντιον στὸ ἀγαθόν, τοῦ κακοῦ τὰ αἰτία εἶναι πολλὰ. Τὰ ποιητικὰ ὅμως τῶν κακῶν αἰτία δὲν εἶναι λόγοι καὶ δυνάμεις, ἀλλὰ ἀδυναμία καὶ ἀσθένεια καὶ ἀσύμμετρον μίξις τῶν ἀνομοίων⁵⁴. Τὰ κακὰ δὲν εἶναι ἀκίνητα οὔτε διαπαντὸς ἀδιαφοροποίητα· εἶναι ἄπειρα καὶ ἀόριστα καὶ μεταφέρονται σὲ ἄλλα πράγματα ποῦ εἶναι κι' αὐτὰ

τοῖς ἀπείροις. Πάντων, καὶ τῶν κακῶν, ἀρχὴ καὶ τέλος ἔσται τὸ ἀγαθόν· τοῦ γὰρ ἀγαθοῦ ἔνεκα πάντα καὶ ὅσα ἀγαθὰ καὶ ὅσα ἐναντία· καὶ γὰρ καὶ ταῦτα· πράττομεν τὸ ἀγαθὸν ποθοῦντες (οὐδεὶς γὰρ εἰς τὸ κακὸν ἀποβλέπων ποιεῖ ἢ ποιεῖ)· διὸ οὔτε ὑπόστασιν ἔχει τὸ κακόν, ἀλλὰ παρυπόστασιν, τοῦ ἀγαθοῦ ἔνεκα καὶ οὐχ ἑαυτοῦ γινόμενον.

32 Τῷ κακῷ τὸ εἶναι θετέον κατὰ συμβεβηκὸς καὶ δι' ἄλλο, καὶ οὐκ ἐξ ἀρχῆς οἰκειίας· ὥστε τὸ γινόμενον ὀρθὸν μὲν εἶναι δοκεῖν, ὅτι τοῦ ἀγαθοῦ ἔνεκα γίνεται, τῷ ὄντι δὲ οὐκ ὀρθὸν εἶ-
10 ναι, διότι τὸ μὴ ἀγαθὸν ἀγαθὸν οἰόμεθα. Δέδεικται ἄλλο τὸ ἐφε-
τὸν καὶ ἄλλο τὸ γινόμενον. Οὐκοῦν τὸ κακὸν παρὰ τὴν ὁδὸν καὶ
παρὰ τὸν σκοπὸν καὶ παρὰ τὴν φύσιν καὶ παρὰ τὴν αἰτίαν καὶ
παρὰ τὴν ἀρχὴν καὶ παρὰ τὸ τέλος καὶ παρὰ τὸν ὄρον καὶ παρὰ
τὴν βούλησιν καὶ παρὰ τὴν ὑπόστασιν. Στέρησις ἄρα ἐστὶ τὸ
15 κακὸν καὶ ἔλλειψις καὶ ἀσθένεια καὶ ἀσυμμετρία καὶ ἀμαρτία
καὶ ἄσκοπον καὶ ἀκαλλῆς καὶ ἄζων καὶ ἄνουν καὶ ἄλογον καὶ
ἀτελὲς καὶ ἀνίδρυτον καὶ ἀναίτιον καὶ ἀόριστον καὶ ἄγονον καὶ
ἀργὸν καὶ ἀδρανὲς καὶ ἄτακτον καὶ ἀνόμοιον καὶ ἀπειρον καὶ
σκοτεινὸν καὶ ἀνούσιον καὶ αὐτὸ μηδαμῶς μηδαμῆ μηδὲν ὄν.
20 Πῶς ὅλως δύναται τι τὸ κακόν; Τῇ πρὸς τὸ ἀγαθὸν μίξει. Τὸ
γὰρ πάντη τοῦ ἀγαθοῦ ἄμοιρον οὔτε ἐστὶ τι οὔτε δύναται. Καὶ
γὰρ εἰ τὸ ἀγαθὸν καὶ ὄν ἐστὶ καὶ βουλευτὸν καὶ ἐνδύναμον καὶ
δραστήριον, πῶς δυνήσεται τι τὸ ἐναντίον τἀγαθῷ, τὸ οὐσίας
καὶ βουλήσεως καὶ δυνάμεως καὶ ἐνεργείας ἐστερημένον; Οὐ
25 πάντα πᾶσι καὶ πάντη τὰ αὐτὰ κατὰ τὸ αὐτὸ κακά. Δαίμονι κα-
κὸν τὸ παρὰ τὸν ἀγαθοειδῆ νοῦν εἶναι· ψυχῇ, τὸ παρὰ λόγον·
σώματι, τὸ παρὰ φύσιν.

33 Πῶς ὅλως τὰ κακὰ προνοίας οὔσης; Οὐκ ἔστι τὸ κακόν, ἢ
κακόν, οὔτε ὄν, οὔτε ἐν τοῖς οὔσι. Καὶ οὐδὲν τῶν ὄντων ἐστὶν
30 ἀπρονόητον· οὐδὲ γὰρ ἐστὶ τὸ κακὸν ὄν, ἀμιγῆς ὑπάρχον τοῦ
ἀγαθοῦ. Καὶ εἰ μηδὲ τῶν ὄντων ἀμέτοχον τοῦ ἀγαθοῦ, κακὸν δὲ

ἄπειρα. Ὅλων τῶν πραγμάτων, ἀκόμη καὶ τῶν κακῶν, ἀρχὴ καὶ τέλος εἶναι τὸ ἀγαθόν· διότι ἐξ αἰτίας τοῦ ἀγαθοῦ ὑπάρχουν ὅλα, ἀγαθὰ καὶ ἀντίθετά τους, ἐφ' ὅσον καὶ τὰ δεύτερα τὰ πράττομε ποθώντας τὸ ἀγαθὸν (διότι κανένας δὲν πράττει ὅ,τι πράττει ἀποβλέποντας στὸ κακόν). Γι' αὐτὸ τὸ κακὸν δὲν ἔχει οὔτε ὑπόστασι, ἀλλὰ εἶναι παραῦπόστατο, γινόμενον ἀπὸ ἐπιδίωξι τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ὄχι ἀπὸ ἐπιδίωξι ἑαυτοῦ.

32 Πρέπει ν' ἀποδώσωμε στὸ κακὸν τὴν ὑπαρξί του κατὰ συμβεβηκὸς κι' ἀπὸ ξένη αἰτία, κι' ὄχι ἀπὸ δική του ἀρχή. Ὡστε τὸ γινόμενον φαίνεται μὲν νὰ εἶναι ὀρθόν, ἐφ' ὅσον γίνεται ἐξ αἰτίας τοῦ ἀγαθοῦ, στήν πραγματικότητα ὅμως δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι νομίζομε ἀγαθὸν τὸ μὴ ἀγαθόν. Ἐχει ἀποδειχθῆ ὅτι ἄλλο εἶναι τὸ ἐφετὸ καὶ ἄλλο τὸ γινόμενον. Ἐπομένως τὸ κακὸν εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ δρόμον κι' ἀπὸ τὸ σκοπόν, ἔξω ἀπὸ τὴ φύσιν καὶ τὴν αἰτία, ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια καὶ τὴ βούλησιν, ἔξω ἀπὸ τὴν ὑπόστασιν. Ἄρα τὸ κακὸν εἶναι στέρησις καὶ ἔλλειψις, ἀσθένεια καὶ ἀσυμμετρία, ἀμαρτία καὶ ἀστοχία, ἄσχημον καὶ ἄζωον, ἀνόητον καὶ ἄλογον, ἀτελὲς καὶ ἀστερέωτον, ἀναίτιον καὶ ἀόριστον, ἄγονον καὶ ἀργόν, ἀδρανὲς καὶ ἄτακτον, ἀνόμοιον καὶ ἄπειρον, σκοτεινόν καὶ ἀνούσιον· δὲν εἶναι καθ' ἑαυτὸ κατὰ κανένα τρόπον ποθενὰ ὄν. Πῶς ὅμως τὸ κακὸν μπορεῖ νὰ πράξῃ κάτι γενικῶς; Μπορεῖ μὲ τὴν ἀνάμιξιν του μὲ τὸ ἀγαθόν. Διότι τὸ ἐντελῶς ἄμοιρον τοῦ ἀγαθοῦ οὔτε εἶναι κάτι οὔτε μπορεῖ νὰ κάμῃ κάτι. Διότι, ἂν τὸ ἀγαθὸν εἶναι ὄν μὲ θέλησιν, δύναμιν καὶ δραστηριότητα, πῶς αὐτὸ ποῦ στερεῖται οὐσία καὶ βούλησιν, δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, θὰ μπορέσῃ νὰ κάμῃ κάτι ἐναντίον πρὸς τὸ ἀγαθόν; Δὲν εἶναι ὅλα σὲ ὅλα ἐντελῶς τὰ ἴδια καὶ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον κακά. Γιὰ τὸ δαίμονα κακὸν εἶναι τὸ νὰ εὐρίσκεται ἐκτὸς τοῦ ἀγαθοειδοῦς νοῦ· γιὰ τὴν ψυχὴν κακὸν εἶναι τὸ ἐκτὸς λόγου· γιὰ τὸ σῶμα εἶναι τὸ ἐκτὸς φύσεως.

33 Ἄλλὰ κατ' ἀρχὴν πῶς ὑπάρχουν τὰ κακά, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει πρόνοια; Τὸ κακὸν ὡς κακὸν δὲν εἶναι οὔτε ὄν οὔτε μέσα στὰ ὄντα. Καὶ κανένα ὄν δὲν εἶναι ἀπρονόητον, ἀφοῦ τὸ κακὸν δὲν εἶναι κἂν ὄν, ἂν εἶναι ἀμιγῆς τοῦ ἀγαθοῦ. Κι' ἂν κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα δὲν εἶναι ἀμέτοχον τοῦ ἀγαθοῦ, κακὸν δὲ εἶναι ἢ ἔλλειψις

ἡ ἔλλειψις τοῦ ἀγαθοῦ, οὐδὲν δὲ τῶν ὄντων ἐστέρηται καθόλου τοῦ ἀγαθοῦ, ἐν πᾶσι τοῖς οὕσιν ἡ θεία πρόνοια καὶ οὐδὲν τῶν ὄντων ἀπρονόητον· ἀλλὰ καὶ τοῖς γινομένοις κακοῖς ἀγαθοπρεπῶς ἡ πρόνοια κέχρηται, πρὸς τὴν αὐτῶν ἢ ἄλλων ἢ ἰδικὴν ἢ
 5 κοινὴν ὠφέλειαν, καὶ οἰκείως ἐκάστου τῶν ὄντων προνοεῖ. Διὸ καὶ τὸν εἰκαῖον τῶν πολλῶν οὐκ ἀποδεξόμεθα λόγον, οἱ χρῆναί φασιν τὴν πρόνοιαν καὶ ἄκοντας ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ἀρετὴν ἄγειν· τὸ γὰρ φθεῖραι φύσιν οὐκ ἔστι προνοίας. Ὅθεν ὡς πρόνοια τῆς ἐκάστου φύσεως σωστικὴ, τῶν αὐτοκινήτων ὡς αὐτοκινήτων
 10 προνοεῖ, καὶ τῶν ὄλων καὶ τῶν καθ' ἕκαστον, οἰκείως ὄλω καὶ ἐκάστῳ, καθ' ὅσον ἡ τῶν προνοουμένων φύσις ἐπιδέχεται τὰς τῆς ὄλης καὶ παντοδαπῆς προνοίας ἐκδιδομένας ἀναλόγως ἐκάστῳ προνοητικὰς ἀγαθότητας.

34 Οὐκ ἄρα ὄν τὸ κακὸν οὐδὲ ἐν τοῖς οὕσι τὸ κακόν. Οὐδαμοῦ
 15 γὰρ τὸ κακόν, ἢ κακόν· καὶ τὸ γίνεσθαι τὸ κακὸν οὐ κατὰ δύναμιν ἀλλὰ δι' ἀσθένειαν. Καὶ τοῖς δαίμοσιν, ὃ μὲν εἰσι, καὶ ἐκ τἀγαθοῦ καὶ ἀγαθόν· τὸ δὲ κακὸν αὐτοῖς ἐκ τῆς τῶν οἰκείων ἀγαθῶν ἀποπτώσεως, καὶ ἀλλοιώσεως ἢ περὶ τὴν ταυτότητα καὶ τὴν ἔξιν ἀσθένεια τῆς προσηκούσης αὐτοῖς ἀγγελοπρεποῦς τελειό-
 20 τητος. Καὶ ἐφίενται τοῦ ἀγαθοῦ, καθ' ὃ τοῦ εἶναι καὶ ζῆν καὶ νοεῖν ἐφίενται· καὶ καθὸ οὐκ ἐφίενται τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ μὴ ὄντος ἐφίενται· καὶ οὐκ ἔστι τοῦτο ἔφεσις, ἀλλὰ τῆς ὄντως ἐφέσεως ἁμαρτία.

35 Ἐν γνώσει δὲ ἁμαρτάνοντας καλεῖ τὰ Λόγια τοὺς περὶ τὴν
 25 ἄληστον τοῦ ἀγαθοῦ γνῶσιν ἢ τὴν ποιήσιν ἐξασθενοῦντας, καὶ τοὺς εἰδότας τὸ θέλημα καὶ μὴ ποιοῦντας, τοὺς ἀκηκοότας μὲν, ἀσθενοῦντας δὲ περὶ τὴν πίστιν ἢ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀγαθοῦ· καὶ ἀβούλητόν τισι τὸ συνιέναι τοῦ ἀγαθῶναι κατὰ τὴν παρατροπὴν

55. Εἶναι ἡ θεωρία τοῦ ἀπολύτου προορισμοῦ, ποῦ κατὰ τὴν ἐδῶ δήλωσι τοῦ Διονυσίου ἐδέχονταν «πολλοί». Κατ' ἐξοχὴν πρόμαχος τῆς ἦταν ὁ Αὐγουστίνος.

56. Ρωμ. 1,18-20.

τοῦ ἀγαθοῦ, ἐνῶ κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα δὲν στερεῖται γενικὰ τοῦ ἀγαθοῦ, τότε ἡ θεία πρόνοια εἶναι σὲ ὅλα τὰ ὄντα καὶ κανένα ὄν δὲν εἶναι ἀπρονόητο· ἀλλὰ καὶ ὅσα γίνονται κακά, ἡ πρόνοια τὰ χρησιμοποιοεῖ ἀγαθοπρεπῶς, γιὰ τὴν ὠφέλεια αὐτῶν τῶν ἰδίων ἢ ἄλλων, ἀτομικὴ ἢ κοινὴ, καὶ προνοεῖ κατὰ τὴν δεκτικότητα τοῦ καθενός. Γι' αὐτὸ ἐμεῖς δὲν θὰ δεχθοῦμε τὸν κενὸ λόγον τῶν πολλῶν ποὺ ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ πρόνοια πρέπει νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ στὴν ἀρετὴ, ἀκόμη καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλωμε⁵⁵· διότι τὸ νὰ φθείρη τὴ φύσιν δὲν εἶναι ἔργο τῆς προνοίας. Ἐτσι ὡς πρόνοια φυλακτικὴ τῆς φύσεως τοῦ καθενός προνοεῖ γιὰ τὰ αὐτοκινούμενα ὄντα ὡς αὐτοκινούμενα, τόσο τὰ ὀλικά ὅσο καὶ τὰ ἀτομικά, ὅπως ταιριάζει στὸ ὄλο καὶ στὸ ἄτομο, σὲ ὅσο μέτρο ἡ φύσις τῶν προνοουμένων ὄντων ἐπιδέχεται τὶς προνοητικὲς εὐεργεσίες τῆς ὀλικῆς καὶ τῆς παντοειδοῦς προνοίας ποὺ παρέχονται ἀνάλογα μὲ τὴν ἰκανότητα τοῦ καθενός.

34 Δὲν εἶναι ὄν λοιπὸν τὸ κακὸ οὔτε εὐρίσκεται ἀνάμεσα στὰ ὄντα τὸ κακὸ. Διότι τὸ κακὸ δὲν ὑπάρχει πουθενὰ ὡς καθ' ἑαυτὸ κακὸ· καὶ τὸ νὰ γίνῃ κάποιο πρᾶγμα κακὸ, αὐτὸ δὲν συμβαίνει ἀπὸ δύναμι, ἀλλὰ ἀπὸ ἀσθένεια. Καὶ στοὺς δαίμονες, ὅ,τι εἶναι αὐτοί, προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ καὶ εἶναι ἀγαθό. Τὸ δὲ κακὸ συμβαίνει σ' αὐτοὺς ἐξ αἰτίας τῆς ἐκπτώσεως τῶν ἀγαθῶν τους, καὶ εἶναι ἀλλοίωσις ἢ ἀσθένεια σχετικὰ μὲ τὴν ταυτότητα καὶ τὴν ἔξι τῆς ἀγγελοπρεποῦς τελειότητος ποὺ τοὺς ταιριάζει. Καὶ ποθοῦν τὸ ἀγαθό, καθ' ὅσον ποθοῦν τὸ εἶναι καὶ ζῆν καὶ νοεῖν· καὶ καθ' ὅσο δὲν ποθοῦν τὸ ἀγαθό, ἐπιθυμοῦν τὸ μὴ ὄν τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ἔφεσις ἀλλὰ ἀστοχία τῆς πραγματικῆς ἐφέσεως.

35 Ἐνσυνειδήτως δὲ ἀμαρτάνοντες τὰ Λόγια καλοῦν τοὺς ἀδυνάτους ἀπέναντι στὴν ἀλάθητη γνῶσι τοῦ ἀγαθοῦ ἢ στὴν ἐκτέλεσί του⁵⁶, αὐτοὺς ποὺ γνωρίζουν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐκτελοῦν⁵⁷, αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀκούσει τὴ διδαχὴ, ἀλλ' ἀσθενοῦν στὴν πίστι ἢ στὴν ἐνέργεια τοῦ ἀγαθοῦ⁵⁸, μερι-

57. Λουκᾶ 12,47.

58. Μάρκ. 4,18.

ἢ τὴν ἀσθένειαν τῆς βουλήσεως. Καὶ ὅλως τὸ κακόν, ὡς πολ-
λάκις εἰρήκαμεν, ἀσθένεια καὶ ἀδυναμία καὶ ἔλλειψις ἐστὶν ἢ
τῆς γνώσεως ἢ τῆς ἀλήστου γνώσεως ἢ τῆς πίστεως ἢ τῆς ἐφέ-
σεως ἢ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀγαθοῦ. Καίτοι φαίη τις· οὐ τιμωρη-
5 τὸν ἢ ἀσθένεια, τούναντίον δὲ συγγνωστόν· εἰ μὲν οὐκ ἐξῆν τὸ
δύνασθαι, καλῶς ἂν εἶχεν ὁ λόγος· εἰ δὲ ἐκ τάγαθοῦ τὸ δύνα-
σθαι, τοῦ διδόντος, κατὰ τὰ Λόγια, τὰ προσήκοντα πᾶσιν
ἀπλῶς, οὐκ ἐπαινετὸν ἢ τῆς ἐκ τάγαθοῦ τῶν οἰκείων ἀγαθῶν
ἐξεως ἀμαρτία καὶ παρατροπὴ καὶ ἀποφυγὴ καὶ ἀπόπτωσις.

10 Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἡμῖν ἐν τοῖς Περὶ δικαίου καὶ
θείου δικαιοτηρίου κατὰ δύναμιν ἰκανῶς εἰρήσθω,
καθ' ἣν ἱερὰν πραγματείαν ἢ τῶν Λογίων ἀλήθεια τοὺς σοφιστι-
κοὺς καὶ ἀδικίαν καὶ ψεῦδος κατὰ τοῦ Θεοῦ λαλοῦντας ἀπερρά-
πισεν ὡς παράφρονας λόγους. Νῦν δέ, ὡς καθ' ἡμᾶς, ἀρκούν-
15 τως ὑμνηται τάγαθόν, ὡς ὄντως ἀγαστόν, ὡς ἀρχὴ καὶ πέρασ
πάντων, ὡς περιοχὴ τῶν ὄντων, ὡς εἰδοποιὸν τῶν οὐκ ὄντων,
ὡς πάντων ἀγαθῶν αἴτιον, ὡς τῶν κακῶν ἀναίτιον, ὡς πρό-
νοια καὶ ἀγαθότης παντελῆς καὶ ὑπερβάλλουσα τὰ ὄντα καὶ τὰ
οὐκ ὄντα, καὶ τὰ κακὰ καὶ τὴν ἑαυτῆς στέρησιν ἀγαθύνουσα,
20 πᾶσιν ἐφετὸν καὶ ἐραστὸν καὶ ἀγαπητόν, καὶ ὅσα ἄλλα ἐν τοῖς
ἐμπροσθεν ὁ ἀληθῆς ἀπέδειξεν, ὡς οἶμαι, λόγος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Περὶ ὄντος, ἐν ᾧ καὶ περὶ παραδειγμάτων

1 Μετιτέον δὲ νῦν ἐπὶ τὴν ὄντως οὔσαν τοῦ ὄντως ὄντος θε-

59. Ἡ «ἀπλῆ γνώσις» εἶναι ἡ ἀνθρωπίνη καὶ κοσμικὴ «ἀλήστη γνώσις», ἀληθινή καὶ ἀλάθητη, εἶναι ἡ θεία.

κοὶ μάλιστα δὲν ἔχουν τὴν διάθεσι νὰ κατανοήσουν τὴν ἀνάγκη τῆς ἀγαθοποιίας, ἀπὸ παρεκτροπὴ ἢ ἀσθένεια τῆς βουλήσεως. Καὶ γενικὰ τὸ κακό, ὅπως εἶπαμε πολλὰς φορές, εἶναι ἀσθένεια καὶ ἀδυναμία καὶ ἔλλειψις τῆς γνώσεως, ἢ τῆς ἀλάθητης γνώσεως⁵⁹ ἢ τῆς πίστεως ἢ τῆς ἐφέσεως ἢ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀγαθοῦ. Θὰ μπορούσε ὁμως νὰ εἰπῆ κανεὶς, ὅτι ἡ ἀσθένεια δὲν εἶναι τίποτε τὸ ἀξιοκατάκριτο, ἀλλ' ἀντιθέτως εἶναι κάτι συγγνωστό. Ἡ ἀπάντησις εἶναι ἂν δὲν ὑπῆρχε στὸν ἄνθρωπο καμμιὰ δυνατότης ἐνεργείας, αὐτὸς ὁ λόγος θὰ ἦταν σωστός· ἂν ὁμως ὁ ἄνθρωπος ἔχη τὴ δύναμι ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ πού χορηγεῖ σὲ ὅλους γενικῶς τὰ προσήκοντα κατὰ τὰ Λόγια, τότε δὲν εἶναι ἄξια ἐπαίνου ἢ ἀστοχία καὶ ἡ ἐκτροπὴ, ἡ ἀπώλεια καὶ ἡ ἔκπτωσις τῆς κατοχῆς τῶν οἰκείων στὸν καθένα ἀγαθῶν πού προέρχονται ἀπὸ τὸ ἀγαθό.

Αὐτὰ ὁμως τὰ ἔχομε ἀναπτύξει ἐπαρκῶς καὶ κατὰ τὴν ἰκανότητά μας στὴν ἱερὴ πραγματεία *Περὶ δικαίου καὶ θείου δικαιοτηρίου*, ὅπου ἡ ἀλήθεια τῶν Λογίων ἀντέκρουσε ὡς παρανοϊκοὺς τοὺς σοφιστικοὺς λόγους πού ἀποδίδουν στὸν Θεὸ ἀδικία καὶ ψεῦδος. Τώρα ὁμως ὑμνήσαμε ἐπαρκῶς τὸ ἀγαθό, ὅσο ἐπέτρεπαν οἱ δυνάμεις μας, ὡς πραγματικὰ ἀξιοθαύμαστο, ὡς ἀρχὴ καὶ τέλος ὅλων, ὡς περίβολο τῶν ὄντων, ὡς μορφοποιὸ τῶν μὴ ὄντων, ὡς αἶτιο ὅλων τῶν ἀγαθῶν, ὡς ἀναίτιο τῶν κακῶν, ὡς πρόνοια καὶ τελεία ἀγαθότητα πού ξεπερνᾷ τὰ ὄντα καὶ τὰ μὴ ὄντα, καὶ ἀγαθύνει τὰ κακὰ καὶ τὴ στέρησί της, σὲ ὅλα ποθητὸ καὶ ἐραστὸ καὶ ἀγαπητό, καὶ ὅσα ἄλλα ἀπέδειξε προηγουμένως, ὅπως νομίζω, ὁ ἀληθινὸς λόγος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5.

Περὶ ὄντος καὶ περὶ παραδειγμάτων

Ἄς μεταβοῦμε τώρα στὴ θεολογικὴ οὐσιωνυμία πού

ολογικὴν οὐσιωνυμίαν. Τοσοῦτον δὲ ὑπομνήσομεν, ὅτι τῷ λόγῳ σκοπὸς οὐ τὴν ὑπερούσιον οὐσίαν, ἢ ὑπερούσιος, ἐκφαίνειν (ἄρρητον γὰρ τοῦτο καὶ ἄγνωστόν ἐστι καὶ παντελῶς ἀνέκφαντον καὶ αὐτὴν ὑπεραῖρον τὴν ἔνωσιν), ἀλλὰ τὴν οὐσιοποιὸν εἰς τὰ
5 ὄντα πάντα τῆς θεαρχικῆς οὐσιαρχίας πρόοδον ὑμνήσαι. Καὶ γὰρ ἡ τάγαθοῦ θεωνυμία τὰς ὄλας τοῦ πάντων αἰτίου προόδους ἐκφαίνουσα, καὶ εἰς τὰ ὄντα καὶ εἰς τὰ οὐκ ὄντα ἐκτείνεται, καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα καὶ ὑπὲρ τὰ οὐκ ὄντα ἐστίν. Ἡ δὲ τοῦ ὄντος, εἰς πάντα τὰ ὄντα ἐκτείνεται καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα ἐστίν. Ἡ δὲ τῆς ζωῆς
10 εἰς πάντα τὰ ζῶντα ἐκτείνεται καὶ ὑπὲρ τὰ ζῶντά ἐστίν. Ἡ δὲ τῆς σοφίας εἰς πάντα τὰ νοερά καὶ λογικά καὶ αἰσθητικά ἐκτείνεται καὶ ὑπὲρ πάντα ταῦτά ἐστι.

2 Ταύτας οὖν ὁ λόγος ὑμνήσαι ποθεῖ τὰς τῆς προνοίας ἐκφαντορικὰς θεωνυμίας· οὐ γὰρ ἐκφράσαι τὴν αὐτοῦπερούσιον
15 ἀγαθότητα καὶ οὐσίαν καὶ ζωὴν καὶ σοφίαν τῆς αὐτοῦπερουσίου θεότητος ἐπαγγέλλεται, τῆς ὑπὲρ πᾶσαν ἀγαθότητα καὶ θεότητα καὶ οὐσίαν καὶ σοφίαν καὶ ζωὴν, ἐν ἀποκρύφοις, ὡς τὰ Λόγια φησιν, ὑπεριδρυμένης, ἀλλὰ τὴν ἐκπεφασμένην ἀγαθοποιὸν πρόνοιαν ὑπεροχικῶς ἀγαθότητα καὶ πάντων ἀγαθῶν αἰτία
20 ὑμνεῖ καὶ ὄν καὶ ζωὴν καὶ σοφίαν, τὴν οὐσιοποιὸν καὶ ζωοποιὸν καὶ σοφοδότιν αἰτίαν τῶν οὐσίας καὶ ζωῆς καὶ νοῦ καὶ λόγου καὶ αἰσθήσεως μετειληφῶτων. Οὐκ ἄλλο δὲ εἶναι τάγαθόν φησι καὶ ἄλλο τὸ ὄν καὶ ἄλλο τὴν ζωὴν ἢ τὴν σοφίαν, οὐδὲ πολλὰ τὰ αἰτία καὶ ἄλλων ἄλλας παρακτικὰς θεότητας, ὑπερεχούσας καὶ
25 ὑφειμένας, ἀλλ' ἐνὸς Θεοῦ τὰς ὄλας ἀγαθὰς προόδους καὶ τὰς παρ' ἡμῶν ἐξυμνουμένας θεωνυμίας· καὶ τὴν μὲν εἶναι τῆς παντελοῦς τοῦ ἐνὸς Θεοῦ προνοίας ἐκφαντικὴν, τὰς δὲ τῶν ὀλικωτέρων τοῦ αὐτοῦ καὶ μερικωτέρων.

1. Εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ ὄντος, τὸ ὄντολογικὸ καὶ οὐσιωνυμικόν.

2. Ἡ ὑπερούσια οὐσία εἶναι κάτι ὑπερβατικώτερο ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἐνότητα τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τὴν ἀπλότητά του ποῦ εἶναι ὁ ἀντίπους τῆς πολλαπλότητος τῶν ὄντων.

πραγματικὰ ἐκφράζει τὸ ὄντως ὄν¹. Θὰ ἐπισημάνωμε δὲ τοῦτο μόνο, ὅτι σκοπὸς τοῦ λόγου δὲν εἶναι νὰ φανερώσωμε τὴν ὑπερούσια οὐσία, ὡς ὑπερούσια (διότι τοῦτο εἶναι κάτι ἄγνωστο καὶ ἐντελῶς ἀφανέρωτο καὶ ὑπερβαίνει κι' αὐτὴν τὴν ἐνότητα τοῦ Θεοῦ²), ἀλλὰ νὰ ὑμνήσωμε τὴν οὐσιοποιὸ πρόοδο τῆς θεαρχικῆς οὐσιαρχίας σὲ ὅλα τὰ ὄντα. Πραγματικὰ ἡ θεωνυμία τῆς ἀγαθότητος, φανερώνοντας ὅλες τὶς ἐνέργειες³ τοῦ αἰτίου τῶν πάντων, ἐκτείνεται στὰ ὄντα καὶ στὰ μὴ ὄντα, καὶ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὰ ὄντα καὶ τὰ μὴ ὄντα. Ἡ ὀνομασία τοῦ ὄντος ἐκτείνεται σὲ ὅλα τὰ ὄντα καὶ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὰ ὄντα. Ἡ ὀνομασία τῆς ζωῆς ἐκτείνεται σὲ ὅλα τὰ ζῶντα καὶ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὰ ζῶντα. Τέλος ἡ ὀνομασία τῆς σοφίας ἐκτείνεται σὲ ὅλα τὰ νοερά, λογικὰ καὶ αἰσθητικά, καὶ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ ὅλα αὐτά.

- 2 Αὐτὲς λοιπὸν τὶς ἀποκαλυπτικὲς θεωνυμίες τῆς προνοίας ποθεῖ νὰ ὑμνήσῃ ὁ λόγος. Δὲν ὑπόσχεται νὰ ἐκφράσῃ τὴν αὐτοῦπερούσια ἀγαθότητα καὶ οὐσία καὶ ζωὴ καὶ σοφία τῆς αὐτοῦπερούσιας θεότητος, πού εἶναι ἐπάνω ἀπὸ κάθε ἀγαθότητα καὶ θεότητα, οὐσία καὶ σοφία καὶ ζωὴ, ἐδραιωμένη στὰ ἀπόκρυφα, ὅπως λέγουν τὰ Λόγια³, ἀλλ' ὑμνεῖ τὴ φανερωμένη ὑπεροχικὰ ἀγαθοποιὸ πρόνοια ὡς ἀγαθότητα καὶ αἰτία ὄλων τῶν ἀγαθῶν, ὡς ὄν καὶ ζωὴ καὶ σοφία, τὴν οὐσιοποιὸ καὶ ζωοποιὸ καὶ σοφοδοτίδα αἰτία ἐκείνων πού ἔχουν μεταλάβει οὐσία καὶ ζωὴ, νοῦ καὶ λόγο καὶ αἴσθησι. Δὲν ἰσχυρίζονται δὲ τὰ Λόγια ὅτι ἄλλο εἶναι τὸ ἀγαθὸ καὶ ἄλλο τὸ ὄν καὶ ἄλλο ἢ ζωὴ ἢ ἢ σοφία, οὔτε ὅτι τὰ αἰτία εἶναι πολλὰ καὶ ὅτι οἱ παραγωγικὲς θεότητες γιὰ τὰ ἐπὶ μέρους εἶναι διαφορετικὲς, ἀνώτερες καὶ κατώτερες, ἀλλὰ ὅτι ὅλες οἱ ἀγαθὲς ἐνέργειες καὶ οἱ ἐξυμνούμενες ἀπὸ μᾶς θεωνυμίες εἶναι τοῦ ἐνὸς Θεοῦ· καὶ ἡ μὲν μιά, ἡ τῆς ἀγαθότητος, εἶναι ἀποκαλυπτικὴ τῆς παντελοῦς προνοίας τοῦ ἐνὸς Θεοῦ, οἱ δὲ ἄλλες θεωνυμίες εἶναι ἀποκαλυπτικὲς τῶν ἄλλων προνοιῶν του, γενικωτέρων ἢ μερικωτέρων.

3. Μὲ τὴ λέξι «ἐνέργειες» ἀποδίδομε ἐδῶ τὴ λέξι πρόοδοι, ἐξοδοι τοῦ Θεοῦ.

3α. Βλ. Ψαλμ. 17,12, «ἔθετο σκότος, ἀποκρυφὴν αὐτοῦ».

3 Καίτοι φαίη τις· ἀνθ' ὄτου, τοῦ ὄντος τὴν ζωὴν καὶ τῆς
 ζωῆς τὴν σοφίαν ὑπερεκτεινομένην, τῶν ὄντων μὲν τὰ ζῶντα,
 τῶν δὲ ὄσα ζῆ καὶ αἰσθητικά, καὶ τούτων τὰ λογικά, καὶ τῶν
 λογικῶν οἱ νόες ὑπερέχουσι καὶ περὶ Θεόν εἰσι καὶ μᾶλλον
 5 αὐτῷ πλησιάζουσι; καίτοι ἔδει τὰ τῶν μειζόνων ἐκ Θεοῦ δωρε-
 ῶν μετέχοντα καὶ κρείττονα εἶναι καὶ τῶν λοιπῶν ὑπερέχειν.
 Ἄλλ' εἰ μὲν ἀνούσια καὶ ἄζωά τις ὑπετίθετο τὰ νοερά, καλῶς ἂν
 εἶχεν ὁ λόγος· εἰ δὲ καὶ εἰσιν οἱ θεῖοι νόες ὑπὲρ τὰ λοιπὰ ὄντα
 καὶ ζῶσιν ὑπὲρ τὰ ἄλλα ζῶντα καὶ νοοῦσι καὶ γινώσκουσιν
 10 ὑπὲρ αἰσθησιν καὶ λόγον καὶ παρὰ πάντα τὰ ὄντα τοῦ καλοῦ καὶ
 ἀγαθοῦ ἐφίενται καὶ μετέχουσιν, αὐτοὶ μᾶλλον εἰσι περὶ τάγα-
 θόν, οἱ περισσῶς αὐτοῦ μετέχοντες καὶ πλείους καὶ μείζους ἐξ
 αὐτοῦ δωρεὰς εἰληφότες· ὥσπερ καὶ τὰ λογικὰ τῶν αἰσθητικῶν
 ὑπερέχει, πλεονεκτοῦντα τῇ περισσειᾷ τοῦ λόγου, καὶ ταῦτα τῇ
 15 αἰσθήσει, καὶ ἄλλα τῇ ζωῇ. Καὶ ἔστιν, ὡς οἶμαι, τοῦτο ἀληθές,
 ὅτι τὰ μᾶλλον τοῦ ἐνὸς καὶ ἀπειροδώρου Θεοῦ μετέχοντα μᾶλ-
 λόν εἰσιν αὐτῷ πλησιαίτερα καὶ θειότερα τῶν ἀπολειπομένων.

4 Ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ τούτων εἶπομεν, φέρε τάγαθόν ὡς ὄντως
 ὄν καὶ τῶν ὄντων ἀπάντων οὐσιοποιὸν ἀνυμνήσωμεν. Ὁ ὢν
 20 ὄλου τοῦ εἶναι κατὰ δύναμιν ὑπερούσιός ἐστιν ὑποστάτις αἰτία
 καὶ δημιουργὸς ὄντος, ὑπάρξεως, ὑποστάσεως, οὐσίας, φύσεως·
 ἀρχὴ καὶ μέτρον αἰώνων, καὶ χρόνων ὄντοτης καὶ αἰῶν τῶν ὄν-
 των, χρόνος τῶν γινομένων, τὸ εἶναι τοῖς ὄπωσοῦν οὐσι, γένε-
 σις τοῖς ὄπωσοῦν γινομένοις. Ἐκ τοῦ ὄντος, αἰὼν καὶ οὐσία καὶ
 25 ὄν καὶ χρόνος καὶ γένεσις καὶ γινόμενον, τὰ ἐν τοῖς οὐσιν ὄντα
 καὶ τὰ ὄπωσοῦν ὑπάρχοντα καὶ ὑφειστώτα. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς οὐ

4. Οἱ κατηγορίες τῆς ὑπάρξεως διακρίνονται ἐδῶ σὲ πέντε: ὄντα γενι-
 κῶς, ζῶντα, αἰσθητικά, λογικά, οὐράνιοι νόες, πού ἀντιστοιχοῦν στὴν οὐσία, τὴ
 ζωή, τὴν αἰσθησι, τὸν λόγο, τὸ νοῦ.

5. Οἱ ἄγγελοι ὑπερέχουν τῶν ἄλλων ὄντων, διότι περικλείουν ὅλες τὶς
 κατηγορίες ὑπάρξεως: νοῦ, λόγο, αἰσθησι, ζωή, οὐσία.

6. Ἐξ. 3,14.

3 Θὰ μπορούσε ὁμως νὰ εἰπῆ κανεὶς. Γιὰ ποιό λόγο, ἐνῶ τὸ ὄνομα τοῦ ὄντος ἐκτείνεται πέρα τοῦ ὀνόματος τῆς ζωῆς καὶ τὸ ὄνομα τῆς ζωῆς ἐκτείνεται πέρα τοῦ ὀνόματος τῆς σοφίας, παρ' ὅλα αὐτὰ τὰ ζῶντα ὑπερέχουν τῶν ὄντων, τὰ αἰσθητικὰ ὑπερέχουν τῶν ζώντων, τὰ λογικὰ ὑπερέχουν τῶν αἰσθητικῶν, καὶ τῶν λογικῶν ὑπερέχουν οἱ οὐράνιοι νόες, πού εἶναι γύρω ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ πλησιάζουν σ' αὐτὸν περισσότερο⁴; Καὶ ὁμως ἔπρεπε ἐκεῖνα πού μετέχουν στὶς μεγαλύτερες δωρεές τοῦ Θεοῦ νὰ εἶναι ἀνώτερα καὶ νὰ ὑπερέχουν τῶν ἄλλων. 'Ἄλλ' ἂν ἐθεωροῦσε κανεὶς τὰ νοερά ὡς ἀνούσια καὶ ἄζωα, ὁ λόγος θὰ ἦταν σωστός· ἂν ὁμως οἱ θεῖοι νόες εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὰ ἄλλα ὄντα καὶ ζοῦν ἐπάνω ἀπὸ τὰ ἄλλα ὄντα καὶ νοοῦν καὶ γνωρίζουν ἐπάνω ἀπὸ αἴσθησι καὶ λόγο καὶ ἐπιθυμοῦν περισσότερο ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα τὸ καλὸ καὶ ἀγαθὸ καὶ μετέχουν σ' αὐτό, τότε στενώτερα γύρω ἀπὸ τὸ ἀγαθὸ εἶναι αὐτοὶ πού μετέχουν σ' αὐτό μὲ περίσσεια κι' ἔλαβαν ἀπὸ αὐτὸ περισσότερες καὶ μεγαλύτερες δωρεές⁵. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ τὰ λογικὰ ὄντα ὑπερέχουν τῶν αἰσθητικῶν, διότι πλεονεκτοῦν κατὰ τὴν περίσσεια τοῦ λόγου, τὰ αἰσθητικὰ πάλι κατὰ τὴν αἴσθησι, καὶ ἄλλα κατὰ τὴν ζωὴ. Καί, νομίζω, εἶναι ἀληθινὸ τοῦτο, ὅτι τὰ ὄντα πού μετέχουν περισσότερο στὸν ἕνα ἀπειρόδωρο Θεὸ εἶναι πλησιέστερα σ' αὐτὸν καὶ θειότερα ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα.

4 'Αφοῦ ἤδη ὠμιλήσαμε καὶ γι' αὐτά, ἄς ἀνυμνήσωμε τὸ ἀγαθὸ ὡς ὄντως ὄν καὶ ὡς οὐσιοποιὸ ὄλων τῶν ὄντων. 'Ο ὄν⁶ εἶναι ἐν δυνάμει ἢ ὑπερούσια ὑποστατικὴ αἰτία ὄλου τοῦ εἶναι, ὁ δημιουργὸς τοῦ ὄντος, τῆς ὑπάρξεως, τῆς ὑποστάσεως, τῆς οὐσίας, τῆς φύσεως, ἀρχὴ καὶ μέτρο τῶν αἰώνων, ὄντότης τῶν χρόνων καὶ αἰῶν τῶν ὄντων, χρόνος τῶν γινομένων, τὸ εἶναι τῶν κατὰ ὁποιοδήποτε τρόπο ὄντων, γένεσις τῶν κατὰ ὁποιοδήποτε τρόπο γινομένων. 'Απὸ τὸν ὄντα προέρχεται ὁ αἰὼν, ἢ οὐσία, τὸ ὄν, ὁ χρόνος, ἢ γένεσις, τὸ γινόμενο, τὰ ὄντα ἀνάμεσα στὰ ὄντα, τὰ κατὰ ὁποιοδήποτε τρόπο ὑπάρχοντα καὶ ὑφιστάμενα. Διότι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ὢν κατὰ κάποιον τρόπο, ἀλλὰ γενικῶς καὶ ἀπεριορίστως συλλαμβάνει καὶ πρὸ-λαμβάνει ὄλο

πώς ἐστὶν ὢν, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ ἀπεριορίστως, ὅλον ἐν ἑαυτῷ τὸ εἶναι συνειληφῶς καὶ προειληφῶς· διὸ καὶ βασιλεὺς λέγεται τῶν αἰώνων, ὡς ἐν αὐτῷ καὶ περὶ αὐτὸν παντὸς τοῦ εἶναι καὶ ὄντος καὶ ὑφεστηκότος, καὶ οὔτε ἦν οὔτε ἔσται οὔτε ἐγένετο
 5 οὔτε γίνεται, οὔτε γενήσεται, μᾶλλον δὲ οὔτε ἐστίν, ἀλλ' αὐτὸς ἐστὶ τὸ εἶναι τῶν ὄντων, ἐκ τοῦ προαιωνίως ὄντος· αὐτὸς γάρ ἐστὶν ὁ αἰὼν τῶν αἰώνων, ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων.

5 Ἀναλαβόντες οὖν εἴπωμεν, ὅτι πᾶσι τοῖς οὔσι καὶ τοῖς αἰῶσι τὸ εἶναι παρὰ τοῦ προόντος. Καὶ πᾶς μὲν αἰὼν καὶ χρόνος
 10 ἐξ αὐτοῦ, παντὸς δὲ καὶ αἰῶνος καὶ χρόνου, καὶ παντὸς ὅπως οὖν ὄντος, ὁ προὖν ἀρχὴ καὶ αἰτία· καὶ πάντα αὐτοῦ μετέχει καὶ οὐδενὸς τῶν ὄντων ἀποστατεῖ, καὶ αὐτὸς ἐστὶ πρὸ πάντων καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε, καὶ ἀπλῶς, εἴ τι ὅπως οὖν ἐστὶν, ἐν τῷ προόντι καὶ ἔστι καὶ ἐπινοεῖται καὶ σώζεται. Καὶ
 15 πρὸ τῶν ἄλλων αὐτοῦ μετοχῶν τὸ εἶναι προβέβληται· καὶ ἐστὶν αὐτὸ καθ' αὐτὸ τὸ εἶναι πρεσβύτερον τοῦ αὐτοζωῆν εἶναι καὶ αὐτοσοφίαν εἶναι καὶ αὐτοομοιότητα θεῖαν εἶναι, καὶ τὰ ἄλλα ὄσων τὰ ὄντα μετέχοντα πρὸ πάντων αὐτῶν τοῦ εἶναι μετέχει· μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὰ καθ' αὐτὰ πάντα, ὢν τὰ ὄντα μετέχει, τοῦ
 20 αὐτὸ καθ' αὐτὸ εἶναι μετέχει, καὶ οὐδὲν ἐστὶν ὄν, οὐ μὴ ἐστὶν οὐσία καὶ αἰὼν τὸ αὐτοεἶναι. Πάντων οὖν εἰκότως τῶν ἄλλων ἀρχηγικώτερον ὡς ὢν ὁ Θεὸς ἐκ τῆς πρεσβυτέρας τῶν ἄλλων αὐτοῦ δωρεῶν ὑμνεῖται· καὶ γὰρ τὸ προεἶναι καὶ ὑπερεἶναι προέχων καὶ ὑπερέχων, τὸ εἶναι πᾶν, αὐτό φημι καθ' αὐτὸ τὸ εἶναι,
 25 προὔπεστήσατο καὶ τῷ εἶναι αὐτῷ πᾶν τὸ ὅπως οὖν ὄν ὑπεστήσατο. Καὶ γοῦν αἱ ἀρχαὶ τῶν ὄντων πᾶσαι, τοῦ εἶναι μετέχουσαι, καὶ εἰσι καὶ ἀρχαὶ εἰσι καὶ πρῶτόν εἰσιν, ἔπειτα ἀρχαὶ εἰσι. Καὶ εἰ βούλει τῶν ζώντων ὡς ζώντων ἀρχὴν φάναι τὴν αὐτοζωῆν

7. Α' Τιμ. 1,17.

8. Ἡ αὐτοζωή, ἡ αὐτοσοφία καὶ τὰ λοιπὰ εἶναι ἡ ζωὴ καθ' ἑαυτήν, ἡ σοφία καθ' ἑαυτήν πρὶν ἀπὸ τὰ ἐπὶ μέρους πράγματα. Λοιπὸν τὸ εἶναι προηγείται ὅλων αὐτῶν.

τὸ εἶναι μέσα του· γι' αὐτὸ λέγεται καὶ βασιλεὺς τῶν αἰώνων⁷, καθ' ὅσον σ' αὐτὸν καὶ γύρω ἀπὸ αὐτὸν εἶναι καὶ ὑφίσταται ὄλο τὸ εἶναι καὶ οὔτε ἦταν οὔτε θὰ εἶναι οὔτε ἔγινε οὔτε γίνεται οὔτε θὰ γίνῃ, μᾶλλον δὲ οὔτε εἶναι, ἀλλ' αὐτὸς εἶναι τὸ εἶναι στα ὄντα, καὶ ὄχι μόνο τὰ ὄντα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι τῶν ὄντων, προέρχονται ἀπὸ τὸν προαιωνίως ὄντα· διότι αὐτὸς εἶναι ὁ αἰὼν τῶν αἰώνων, πού ὑπάρχει πρὸ τῶν αἰώνων.

5 Ἐπαναλαμβάνοντας ὁμῶς, ἅς εἰποῦμε ὅτι ἡ ὑπαρξις ὄλων τῶν ὄντων καὶ τῶν αἰώνων προέρχεται ἀπὸ τὸν προόντα. Ἀπὸ αὐτὸν προέρχεται κάθε αἰὼν καὶ χρόνος, ὁ προὼν εἶναι ἀρχὴ καὶ αἰτία παντὸς αἰῶνος καὶ χρόνου καὶ παντὸς πράγματος πού ὑπάρχει κατὰ ὁποιοδήποτε τρόπο· ὅλα μετέχουν σ' αὐτόν, κι' αὐτὸς δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ κανένα ὄν, αὐτὸς εἶναι πρὶν ἀπὸ ὅλα καὶ ὅλα ἔχουν συσταθῆ σ' αὐτόν· μὲ λίγα λόγια, ὅ,τι ὑπάρχει κατὰ ὁποιοδήποτε τρόπο, εἶναι καὶ νοεῖται καὶ σώζεται μέσα στὸν προόντα. Τὸ εἶναι μάλιστα ἔχει προβληθῆ πρὶν ἀπὸ τις ἄλλες μετοχές του, καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ εἶναι εἶναι πρεσβύτερο ἀπὸ τὴν ὑπαρξι τῆς αὐτοζωῆς καὶ τῆς αὐτοσοφίας καὶ τῆς θείας αὐτομοιότητος⁸· εἶναι ἐπίσης πρεσβύτερο ἀπὸ τὰ ἄλλα ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων μετέχοντας τὰ ὄντα, μετέχουν πρὶν ἀπὸ ὅλα αὐτὰ στὸ εἶναι· μᾶλλον δὲ αὐτὰ καθ' ἑαυτά, τῶν ὁποίων μετέχουν τὰ ὄντα, μετέχουν τοῦ αὐτοῦ καθ' ἑαυτὸ εἶναι, καὶ δὲν ὑπάρχει κανένα ὄν, τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι οὐσία καὶ αἰὼν τὸ αὐτοεἶναι. Εὐλόγως λοιπὸν ὁ Θεός, ὡς ὢν, ὑμνεῖται ἀρχηγικώτερα ἀπὸ ὅσο ὅλα τὰ ἄλλα διὰ μέσου τῆς πρεσβύτερης ἀπὸ τις ἄλλες δωρεές του, δηλαδή διὰ τῆς ιδιότητος τοῦ εἶναι⁹· διότι, πρό-ἔχοντας καὶ ὑπέρ-ἔχοντας κατὰ τὸ προεἶναι καὶ ὑπερεῖναι, προῦπέστησε τὸ εἶναι στὸ σύνολό του, δηλαδή αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ εἶναι, καὶ μὲ τὸ ἴδιο τὸ εἶναι ὑπέστησε κάθε τι τὸ ὁπωσδήποτε ὄν. Ἐπομένως ὅλες οἱ ἀρχές τῶν ὄντων ὑπάρχουν καὶ εἶναι ἀρχές, ἐπειδὴ μετέχουν τοῦ εἶναι· καὶ μάλιστα πρῶτα ὑπάρχουν καὶ ἔπειτα εἶναι ἀρχές. Κι' ἂν θέλῃς νὰ χαρακτηρίσης

9. Ἡ ιδιότης τοῦ εἶναι περιγράφει τὸν Θεὸ ἀρχηγικώτερα ἀπὸ τις ἄλλες ιδιότητες, ὅπως εἶναι ἡ ζωὴ, ἡ σοφία κλπ.

καὶ τῶν ὁμοίων ὡς ὁμοίων τὴν αὐτομοιότητα καὶ τῶν ἠνωμέ-
νων ὡς ἠνωμένων τὴν αὐτοένωσιν, καὶ τῶν τεταγμένων ὡς τε-
ταγμένων τὴν αὐτόταξιν καὶ τῶν ἄλλων ὅσα τοῦδε ἢ τοῦδε ἢ ἀμ-
φοτέρων ἢ πολλῶν μετέχοντα τόδε ἢ τόδε ἢ ἀμφοτέρα ἢ πολλά
5 ἔστι, τὰς αὐτομετοχὰς εὐρήσεις τοῦ εἶναι πρῶτον αὐτὰς μετε-
χούσας καὶ τῷ εἶναι πρῶτον μενούσας, ἔπειτα τοῦδε ἢ τοῦδε
ἀρχὰς οὖσας καὶ τῷ μετέχειν τοῦ εἶναι καὶ οὖσας καὶ μετεχομέ-
νας. Εἰ δὲ ταῦτα τῇ μετοχῇ τοῦ εἶναι ἔστι, πολλῶ γε μᾶλλον τὰ
αὐτῶν μετέχοντα.

6 Πρώτην οὖν τὴν τοῦ αὐτοεἶναι δωρεὰν ἢ αὐτοὑπεραγαθό-
της προβαλλομένη, τῇ πρεσβυτέρᾳ πρώτῃ τῶν μετοχῶν ὑμνεῖ-
ται, καὶ ἔστιν ἐξ αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῇ, καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι, καὶ αἱ τῶν
ὄντων ἀρχαὶ καὶ τὰ ὄντα πάντα καὶ τὰ ὀπωσοῦν τῷ εἶναι δια-
κρατούμενα· καὶ τοῦτο ἀσχέτως καὶ συνειλημμένως καὶ
15 ἐνιαίως. Καὶ γὰρ ἐν μονάδι πᾶς ἀριθμὸς ἐνοειδῶς προῦφέστηκε,
καὶ ἔχει πάντα ἀριθμὸν ἢ μονὰς ἐν ἑαυτῇ μοναχῶς καὶ πᾶς
ἀριθμὸς ἠνωται μὲν ἐν τῇ μονάδι, καθ' ὅσον δὲ τῆς μονάδος
πρόεισι, κατὰ τοσοῦτον διακρίνεται καὶ πληθύνεται. Καὶ ἐν
κέντρῳ πᾶσαι αἱ τοῦ κύκλου γραμμαὶ κατὰ μίαν ἔνωσιν συνυ-
20 φεστήκασιν καὶ πάσας ἔχει τὸ σημεῖον ἐν ἑαυτῷ τὰς εὐθείας ἐνο-
ειδῶς ἠνωμένας πρὸς τε ἀλλήλας καὶ πρὸς τὴν μίαν ἀρχὴν ἀφ'
ἧς προῆλθον· καὶ ἐν αὐτῷ μὲν τῷ κέντρῳ παντελῶς ἠνωται,
βραχὺ δὲ αὐτοῦ διαστᾶσαι, βραχὺ καὶ διακρίνονται, μᾶλλον δὲ
ἀποστᾶσαι, μᾶλλον· καὶ ἀπλῶς, καθ' ὅσον τῷ κέντρῳ πλησιέ-
25 στεραὶ εἰσιν, κατὰ τοσοῦτον καὶ αὐτῷ καὶ ἀλλήλαις ἠνώνται, καὶ
καθ' ὅσον αὐτοῦ, κατὰ τοσοῦτον καὶ ἀλλήλων διεστήκασιν.

7 Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ὄλῃ τῶν ὄλων φύσει πάντες οἱ τῆς καθ'

10. Ἡ ἐννοία τοῦ χωρίου εἶναι ὅτι ἀνάμεσα σὲ ὅλα τὰ ἄλλα ὄντα ὁποιο
μετέχει π.χ. τῆς γνώσεως εἶναι γνωστικό, ὁποιο μετέχει καὶ στὰ δυὸ εἶναι συγ-
χρόνως ζωντανὸ καὶ γνωστικό, ὁποιο μετέχει σὲ περισσότερες ἰδιότητες, εἶναι
περισσότερα, ὅπως οἱ ἄγγελοι.

11. Ὁ Θεὸς εἶναι ὁ ὦν. Ἀπὸ αὐτὸν προέρχεται τὸ εἶναι, ἡ ζωὴ κλπ.

τὴν αὐτοζωὴ ἀρχὴ τῶν ζώντων ὡς ζώντων, τὴν ἀτομοιοῦτητα ἀρχὴ τῶν ὁμοίων ὡς ὁμοίων, τὴν αὐτοένωσι ἀρχὴ τῶν ἠνωμένων ὡς ἠνωμένων καὶ τὴν αὐτοταξία ἀρχὴ τῶν τεταγμένων ὡς τεταγμένων, καὶ παρομοίως γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα πού μετέχοντας τοῦ ἐνός ἢ τοῦ ἄλλου ἢ ἀμφοτέρων ἢ πολλῶν, εἶναι τοῦτο ἢ τὸ ἄλλο ἢ ἀμφοτέρα ἢ πολλά¹⁰, θὰ εὕρης ὅτι οἱ ἴδιες οἱ αὐτομετοχές¹¹ πρῶτα μετέχουν τοῦ εἶναι καὶ πρῶτα διαμένουν στὸ εἶναι, καὶ ἔπειτα εἶναι ἀρχές τούτου ἢ τοῦ ἄλλου καὶ ὅτι μὲ τὴ μετοχὴ τοῦ εἶναι ὑπάρχουν καὶ μετέχονται. Ἐὰν δὲ αὐτὰ ὑπάρχουν μὲ τὴ μετοχὴ τοῦ εἶναι, πολὺ περισσότερο χρειάζονται τὴ μετοχὴ ἐκεῖνα πού μετέχουν αὐτῶν.

6 Ἡ αὐτοὑπεραγαθότης¹² λοιπόν, προβάλλοντας πρώτην τὴ δωρεὰ τοῦ αὐτοεἶναι, ὑμνεῖται πρῶτα μὲ τὴν πρεσβύτερη ἀπὸ τὴς μετοχές¹³ ἀπὸ αὐτὴν, τὴν αὐτοὑπεραγαθότητα, καὶ σ' αὐτὴν εὐρίσκονται τὸ αὐτοεἶναι καὶ οἱ ἀρχές τῶν ὄντων καὶ ὅλα τὰ ὄντα καὶ τὰ κατὰ ὅποιονδῆποτε τρόπο συγκρατούμενα ἀπὸ τὸ εἶναι· καὶ τοῦτο ἀπολύτως συνημμένως καὶ ἐνιαίως. Διότι κάθε ἀριθμὸς προϋφίσταται στὴ μονάδα ἐνοειδῶς καὶ κάθε ἀριθμὸς εἶναι ἠνωμένος μὲ τὴ μονάδα, ὅσο δὲ ἐξέρχεται ἀπὸ τὴ μονάδα, τόσο διακρίνεται καὶ πληθύνεται. Καὶ ὅλες οἱ γραμμὲς τοῦ κύκλου συνυπάρχουν σ' ἓνα κέντρο κατὰ μοναδικὴ ἔνωσι καὶ τὸ σημεῖο αὐτὸ ἔχει μέσα του ὅλες τὴς εὐθεῖες ἐνοειδῶς ἠνωμένες μεταξύ τους καὶ μὲ τὴ μιὰ ἀρχὴ ἀπὸ τὴν ὁποία προῆλθαν· καὶ στὸ ἴδιο μὲν τὸ κέντρο εἶναι ἐντελῶς ἠνωμένες, ὅταν ὁμως ξεφύγουν λίγο ἀπὸ αὐτό, λίγο καὶ διακρίνονται, ὅταν δὲ ἀπομακρυνθοῦν περισσότερο, διακρίνονται περισσότερο· καὶ γενικῶς ὅσο πλησιέστερα στὸ κέντρο εἶναι, τόσο ἠνωμένες εἶναι καὶ μὲ αὐτὸ καὶ μεταξύ τους, καὶ ὅσο ἀπέχουν ἀπὸ αὐτὸ τόσο ἀπέχουν καὶ μεταξύ τους.

7 Ἄλλα καὶ σ' ὅλη τὴ φύσι τοῦ σύμπαντος οἱ λόγοι τῆς φύ-
 Πρώτη μορφή τους εἶναι τὸ αὐτοεἶναι, ἢ αὐτοζωὴ καὶ τὰ ὁμοια, δηλαδὴ ἢ ζωὴ καθ' ἑαυτὴν, τὸ εἶναι καθ' ἑαυτὸ καὶ τὰ ὁμοια. Αὐτὰ εἶναι αὐτομετοχές πού στὴ συνέχεια γίνονται μετοχές γιὰ τὰ ἄλλα ὄντα.

12. Αὐτοὑπεραγαθότης εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός, ὁ ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἀγαθότητα.

13. Πρώτη μετοχὴ εἶναι ἢ τοῦ ὄντος, τῆς ὑπάρξεως.

ἕκαστον φύσεως λόγοι συνειλημμένοι εἰσὶ κατὰ μίαν ἀσύγχυτον ἔνωσιν καὶ ἐν τῇ ψυχῇ μονοειδῶς αἱ τῶν κατὰ μέρος πάντων προνοητικαὶ τοῦ ὅλου σώματος δυνάμεις. Οὐδὲν οὖν ἄτοπον, ἐξ ἀμυδρῶν εἰκόνων ἐπὶ τὸ πάντων αἴτιον ἀναβάντας, ὑπερκο-
 5 σμίους ὀφθαλμοῖς θεωρῆσαι πάντα ἐν τῷ πάντων αἰτίῳ, καὶ τὰ ἀλλήλοις ἐναντία μονοειδῶς καὶ ἡνωμένως· ἀρχὴ γάρ ἐστι τῶν ὄντων, ἀφ' ἧς καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι καὶ πάντα τὰ ὅπως οὖν ὄντα, πᾶσα ἀρχή, πᾶν πέρας, πᾶσα ζωή, πᾶσα ἀθανασία, πᾶσα σοφία, πᾶσα τάξις, πᾶσα ἀρμονία, πᾶσα δύναμις, πᾶσα φρουρά, πᾶσα
 10 ἰδρυσις, πᾶσα διανομή, πᾶσα νόησις, πᾶς λόγος, πᾶσα αἴσθησις, πᾶσα ἔξις, πᾶσα στάσις, πᾶσα κίνησις, πᾶσα ἔνωσις, πᾶσα κρᾶσις, πᾶσα φιλία, πᾶσα ἐφαρμογή, πᾶσα διάκρισις, πᾶς ὄρος, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα, τῷ εἶναι ὄντα, τὰ ὄντα πάντα χαρακτηρίζει· καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς πάντων αἰτίας αἱ νοηταὶ καὶ νοεραὶ τῶν θεοειδῶν ἀγ-
 15 γέλων οὐσίαι καὶ αἱ τῶν ψυχῶν καὶ αἱ τοῦ παντὸς κόσμου φύσεις καὶ τὰ ὅπως οὖν ἢ ἐν ἑτέροις ὑπάρχειν ἢ κατ' ἐπίνοιαν εἶναι λεγόμενα.

8 Καὶ γοῦν αἱ πανάγιοι καὶ πρεσβύτατοι δυνάμεις, ὄντως οὖσαι καὶ οἷον ἐν προθύροις τῆς ὑπερουσίου Τριάδος ἰδρυόμεναι, 20 πρὸς αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῇ καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ θεοειδῶς εἶναι ἔχουσι· καὶ μετ' ἐκεῖνας αἱ ὑφειμέναι τὸ ὑφειμένως καὶ αἱ ἔσχαται τὸ ἐσχάτως, ὡς πρὸς ἀγγέλους, ὡς πρὸς ἡμᾶς δὲ ὑπερκοσμῶς. Καὶ αἱ ψυχαὶ καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὄντα κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ εὔ εἶναι ἔχει, καὶ ἔστι καὶ εὔ ἐστιν, ἐκ τοῦ προόν-
 25 τος τὸ εἶναι καὶ τὸ εὔ εἶναι ἔχοντα, καὶ ἐν αὐτῷ καὶ ὄντα καὶ εὔ ὄντα, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀρχόμενα καὶ ἐν αὐτῷ φρουρούμενα καὶ εἰς αὐτὸν περατούμενα.

Καὶ τὰ μὲν πρεσβεῖα τοῦ εἶναι νέμει ταῖς κρείττοσιν οὐσίαις, ἃς καὶ αἰωνίας καλεῖ τὰ Λόγια, τὸ δὲ εἶναι αὐτὸ τῶν ὄν-

14. Τὰ ἐπὶ μέρους ὄντα καὶ πράγματα τοῦ σύμπαντος μέσα στὸν αἴτιο τῶν πάντων, τὸν Θεὸ ὑπάρχουν ἡνωμένα καὶ μονοειδῆ ὡς λόγοι δημιουργικοί.

15. Εἶναι οἱ τρεῖς ἀγγελικὲς διακοσμῆσεις.

σεως τῶν ἐπὶ μέρους εἶναι συνδεδεμένοι σὲ μιὰ ἀσύγχυτη ἔνωσι καὶ στήν ψυχὴ ὑπάρχουν μονοειδῶς ὅλες οἱ προνοητικὲς γιὰ ὅλα τὰ ἐπὶ μέρους πράγματα δυνάμεις ὅλου τοῦ σώματος. Δὲν εἶναι λοιπὸν καθόλου ἄτοπο, ὅτι, ἀνεβαίνοντας ἀπὸ ἀμυδρὲς εἰκόνες στὸν αἴτιο τῶν πάντων, θεωροῦμε μὲ ὑπερκοσμίους ὀφθαλμοὺς τὰ πάντα μέσα στὸν αἴτιο τῶν πάντων, ἀκόμη καὶ τὰ μεταξύ τους ἐνάντια, μονοειδῶς καὶ ἡνωμένως¹⁴. Διότι αὐτὸ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῶν ὄντων, ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται τὸ αὐτοεἶναι καὶ ὅλα τὰ κατὰ ὁποιοδήποτε τρόπο ὄντα, κάθε ἀρχή, κάθε πέρασ, κάθε ζωὴ, κάθε ἀθανασία, κάθε σοφία, κάθε τάξις, κάθε ἀρμονία, κάθε δύναμις, κάθε φρουρά, κάθε ἔδρα, κάθε διανομή, κάθε κίνησις, κάθε λόγος, κάθε αἴσθησις, κάθε ἔξις, κάθε στάσις, κάθε κίνησις, κάθε ἔνωσις, κάθε κρᾶσις, κάθε φιλία, κάθε ἐφαρμογή, κάθε διάκρισις, κάθε ὄρος, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα, προερχόμενα ἀπὸ τὸ εἶναι, χαρακτηρίζουν ὅλα τὰ ὄντα. Καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια αἰτία τῶν ὄλων προέρχονται οἱ νοητὲς καὶ νοερὲς οὐσίαι τῶν θεοειδῶν ἀγγέλων καὶ οἱ φύσεις τῶν ψυχῶν καὶ τοῦ συμπαντος κόσμου καὶ τὰ κατὰ ὁποιονδήποτε τρόπο λεγόμενα ὅτι ὑπάρχουν σὲ ἄλλα πράγματα εἴτε πραγματικὰ εἴτε κατ' ἐπινοίαν.

Οἱ πανάγιες λοιπὸν καὶ πρεσβύτατες δυνάμεις¹⁵, ὑπάρχοντας πραγματικὰ καὶ ἐδραιωμέναι κατὰ κάποιον τρόπο στὰ πρόθυρα τῆς ὑπερούσιας Τριάδος, ἀπ' αὐτὴν καὶ σ' αὐτὴν ἔχουν καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ θεοειδῶς εἶναι, κι' ἔπειτα ἀπὸ ἐκεῖνες οἱ κατώτερες ἔχουν τὸ κατώτερο εἶναι καὶ οἱ ἔσχατες τὸ ἐσχάτως εἶναι ἐσχάτως βέβαια ὡς πρὸς ἀγγέλους, ὡς πρὸς ἐμᾶς ὅμως ὑπερκοσμίως. Καὶ οἱ ψυχὲς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ὄντα κατὰ τὸν ἴδιο λόγο ἔχουν καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ εὖ εἶναι· αὐτὰ εἶναι καὶ εὖ εἶναι, διότι ἔχουν ἀπὸ τὸν προόντα τὸ εἶναι καὶ τὸ εὖ εἶναι, διότι μέσα σ' αὐτὸν εἶναι καὶ εὖ εἶναι, ἀπὸ αὐτὴν ξεκινοῦν, σ' αὐτὸν φυλάσσονται καὶ σ' αὐτὸν περατώνονται.

Καὶ τὰ μὲν πρεσβεῖα τοῦ εἶναι ἢ αἰτία τῶν ὄλων ἀπονέμει στὶς ἀνώτερες οὐσίαι, τὶς ὁποῖες τὰ Λόγια ὀνομάζουν αἰώνιαι¹⁶,

16. Βλ. π.χ. Ψαλμ. 23,7, «πόλαι αἰώνια».

των πάντων οὐδέποτε ἀπολείπεται· καὶ αὐτὸ δὲ τὸ εἶναι ἐκ τοῦ προόντος, καὶ αὐτοῦ ἐστὶ τὸ εἶναι καὶ οὐκ αὐτὸς τοῦ εἶναι, καὶ ἐν αὐτῷ ἐστὶ τὸ εἶναι καὶ οὐκ αὐτὸς ἐν τῷ εἶναι, καὶ αὐτὸν ἔχει τὸ εἶναι καὶ οὐκ αὐτὸς ἔχει τὸ εἶναι καὶ αὐτός ἐστι τοῦ εἶναι καὶ αἰῶν 5 καὶ ἀρχὴ καὶ μέτρον, πρὸ οὐσίας ὧν καὶ ὄντος καὶ αἰῶνος, καὶ πάντων οὐσιοποιὸς ἀρχὴ καὶ μεσότης καὶ τελευτή.

Καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τῶν Λογίων ὁ ὄντως προὖν κατὰ πᾶσαν τῶν ὄντων ἐπίνοιαν πολλαπλασιάζεται, καὶ τὸ ἦν ἐπ' αὐτοῦ καὶ τὸ ἔστι καὶ τὸ ἔσται καὶ τὸ ἐγένετο καὶ γίνεται καὶ γενήσεται 10 κυρίως ὑμνεῖται· ταῦτα γὰρ πάντα τοῖς θεοπρεπῶς νοοῦσι τὸ κατὰ πᾶσαν αὐτὸν ἐπίνοιαν ὑπερουσίως εἶναι σημαίνει καὶ τῶν πανταχῶς ὄντων αἴτιον. Καὶ γὰρ οὐ τόδε μὲν ἔστι τόδε δὲ οὐκ ἔστιν, οὐδὲ πῆ μὲν ἔστι πῆ δὲ οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ πάντα ἐστίν, ὡς πάντων αἴτιος, καὶ ἐν αὐτῷ πάσας ἀρχάς, πάντα συμπεράσματα 15 πάντων τῶν ὄντων συνέχων καὶ προέχων· καὶ ὑπὲρ τὰ πάντα ἐστίν, ὡς πρὸ πάντων ὑπερουσίως ὑπερών. Διὸ καὶ πάντα αὐτοῦ καὶ ἅμα κατηγορεῖται καὶ οὐδέν ἐστι τῶν πάντων· πάνσχημος, πανείδεος, ἄμορφος, ἀκαλλής, ἀρχὰς καὶ μέσα καὶ τέλη τῶν ὄντων ἀσχέτως καὶ ἐξηρημένως ἐν ἑαυτῷ προειληφῶς καὶ 20 πᾶσι τὸ εἶναι κατὰ μίαν καὶ ὑπερηνωμένην αἰτίαν ἀχράντως ἐπιλάμπων.

Εἰ γὰρ ὁ καθ' ἡμᾶς ἥλιος τὰς τῶν αἰσθητῶν οὐσίας καὶ ποιότητος καίτοι πολλὰς καὶ διαφόρους οὐσας, ὁμοῦ αὐτὸς εἰς ὧν καὶ μονοειδὲς ἐπιλάμπων φῶς, ἀνανεοῖ καὶ τρέφει καὶ φρου- 25 ρεῖ καὶ τελειοῖ καὶ διακρίνει καὶ ἐνοῖ καὶ ἀναθάλλει καὶ γόνιμα εἶναι ποιεῖ καὶ αὖξει καὶ ἐξαλλάττει καὶ ἐνιδρύει καὶ ἐκφύει καὶ ἀνακινεῖ καὶ ζωοῖ πάντα καὶ τῶν ὄλων ἕκαστον οἰκείως ἑαυτῷ τοῦ ταύτου καὶ ἐνὸς ἡλίου μετέχει καὶ τὰς τῶν πολλῶν μετεχόν-

17. Ὁ προὖν, ὡς αἴτιος τῶν ὄλων, καθὼς νοεῖ τὰ ὄντα, πολλαπλασιάζεται σὲ ἀντίστοιχα μερικὰ αἴτια.

18. Βλ. Ἀποκ. 1,8. 4,8. 11,17.

ἀλλὰ τὸ αὐτοεῖναι δὲν ἐγκαταλείπει ποτὲ ὅλα τὰ ὄντα· καὶ τὸ ἴδιο τὸ εἶναι προέρχεται ἀπὸ τὸν προόντα καὶ αὐτοῦ εἶναι τὸ εἶναι κι ὄχι αὐτὸς τοῦ εἶναι, σ' αὐτὸν εἶναι τὸ εἶναι κι' ὄχι αὐτὸς στὸ εἶναι, αὐτὸν ἔχει τὸ εἶναι καὶ δὲν ἔχει αὐτὸς τὸ εἶναι, αὐτὸς εἶναι αἰὼν καὶ ἀρχὴ καὶ μέτρο τοῦ εἶναι, ἀφοῦ εἶναι πρὸ τῆς οὐσίας καὶ τοῦ ὄντος καὶ τοῦ αἰῶνος, αὐτὸς εἶναι οὐσιοποιὸς ἀρχὴ καὶ μεσότης καὶ τέλος τῶν πάντων.

Γι' αὐτό, σύμφωνα μὲ τὰ Λόγια, ὁ πραγματικὰ προὼν μὲ τὴν ὅλη σύλληψι τῶν ὄντων πολλαπλασιάζεται¹⁷ καὶ τότε ὑμνεῖται σ' αὐτὸν ἀξίως τὸ ἦταν καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ θὰ εἶναι¹⁸, τὸ ἐγινε καὶ τὸ γίνεται καὶ τὸ θὰ γίνη· διότι γιὰ τοὺς κατανοοῦντας τὰ πράγματα θεοπρεπῶς ὅλες τοῦτες οἱ ἐκφράσεις σημαίνουν ὅτι αὐτὸς ὑπάρχει ὑπερουσίως σύμφωνα μὲ τὴν ὅλη σύλληψι τῶν ὄντων καὶ ὅτι εἶναι αἷτιος τῶν κατὰ ὅποιοδήποτε τρόπο ὄντων. Δὲν πρέπει νὰ νομίσωμε ὅτι σ' αὐτὸν τοῦτο μὲν εἶναι, τὸ ἄλλο δὲ δὲν εἶναι, ἀλλ' αὐτὸς εἶναι τὰ πάντα ὡς αἷτιος τῶν πάντων πὸ σύν-ἔχει καὶ πρό-ἔχει μέσα του ὅλες τὶς ἀρχές, ὅλα τὰ συμπεράσματα ὄλων τῶν ὄντων· καὶ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ ὅλα, διότι ὑπερεῖναι ὑπερουσίως ἐπάνω ἀπὸ ὅλα. Γι' αὐτό καὶ σ' αὐτὸν κατηγοροῦνται¹⁹ ὅλα μαζὶ συγχρόνως, ὁ ἴδιος δὲν εἶναι τίποτε ἀπὸ ὅλα. Εἶναι πάνσχημος, πανείδεος, ἄμορφος, ἀκαλλῆς· ἔχει ἀπὸ πρὶν μέσα του ἀπολύτως καὶ ὑπερβατικῶς τὶς ἀρχές καὶ τὶς μέσες καὶ τὰ τέλη τῶν ὄντων κι' ἐπιλάμπει σὲ ὅλα τὸ εἶναι γνησίως σὰν μιὰ ὑπερηνωμένη αἷτία.

Πραγματικὰ τὶς οὐσίες καὶ ποιότητες τῶν αἰσθητῶν, ἂν καὶ εἶναι πολλές καὶ διάφορες, ὁ ἐγκόσμιος ἥλιος σὰν ἓνας πὸ εἶναι, τὶς ἐπιλάμπει μὲ φῶς μονοειδές· μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ἀνανεώνει καὶ τρέφει, φρουρεῖ καὶ τελειοποιεῖ, ξεχωρίζει καὶ ἐνώνει, θερμαίνει καὶ γονιμοποιεῖ, αὐξάνει καὶ ἀλλάσσει, στερεώνει καὶ ἐκφύει, ἀνακινεῖ καὶ ζωοποιεῖ τὰ πάντα· καὶ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ ὅλα μετέχει τοῦ ἐνὸς καὶ ταυτοῦ ἡλίου μὲ τρόπο πὸ εἶναι κατάλληλος γιὰ τὸν ἑαυτό του, καὶ ὁ ἓνας ἥλιος ἔχει πρό-

19. Γίνονται κατηγορίες τοῦ ὅλα μαζὶ, τοῦ ἀποδίδονται.

των ὁ εἷς ἡλίος αἰτίας ἐν ἑαυτῷ μονοειδῶς προεἴληφε· πολλῶν γε μᾶλλον ἐπὶ τῆς καὶ αὐτοῦ καὶ πάντων αἰτίας, προῦφεστάναι τὰ πάντων τῶν ὄντων παραδείγματα κατὰ μίαν ὑπερούσιον ἔνωσιν συγχωρητέον· ἐπεὶ καὶ οὐσίας παράγει κατὰ τὴν ἀπὸ οὐ-
 5 σίας ἔκβασιν. [Παραδείγματα δέ φαμεν εἶναι τοὺς ἐν Θεῷ τῶν ὄντων οὐσιοποιούς καὶ ἐνιαίως προῦφεστῶτας λόγους, οὓς ἡ θεολογία προορισμοὺς καλεῖ καὶ θεῖα καὶ ἀγαθὰ θελήματα, τῶν ὄντων ἀφοριστικὰ καὶ ποιητικά, καθ' οὓς ὁ ὑπερούσιος τὰ ὄντα πάντα καὶ προώρισε καὶ παρήγαγεν.]

9 Εἰ δὲ ὁ φιλόσοφος ἀξιοῖ Κλήμη, καὶ πρὸς τι παραδείγματα λέγεσθαι τὰ ἐν τοῖς οὖσιν ἀρχηγικώτερα, πρόεισι μὲν οὐ διὰ κυρίων καὶ παντελῶν καὶ ἀπλῶν ὀνομάτων ὁ λόγος αὐτῷ· συγχωροῦντας δὲ καὶ τοῦτο ὀρθῶς λέγεσθαι, τῆς θεολογίας μνημονευτέον φασκούσης, ὅτι οὐ παρέδειξά σοι αὐτὰ τοῦ πορευέσθαι
 15 ὀπίσω αὐτῶν, ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς τούτων ἀναλογικῆς γνώσεως ἐπὶ τὴν πάντων αἰτίαν, ὡς οἶοί τέ ἐσμεν, ἀναχθῶμεν. [Πάντα οὖν αὐτῇ τὰ ὄντα κατὰ μίαν τὴν πάντων ἐξηρημένην ἔνωσιν, ἀναθετέον· ἐπεὶ περ ἀπὸ τοῦ εἶναι, τῆς οὐσιοποιοῦ προόδου καὶ ἀγαθότητος ἀρξαμένη καὶ διὰ πάντων φοιτῶσα καὶ [πάντα ἐξ ἑαυτῆς
 20 τοῦ εἶναι πλήροῦσα καὶ ἐπὶ πᾶσι τοῖς οὖσιν ἀγαλλομένη, πάντα μὲν ἐν ἑαυτῇ προέχει, κατὰ μίαν ἀπλότητος ὑπερβολὴν πᾶσαν διπλόην ἀπαναινομένη, πάντα δὲ ὡσαύτως περιέχει κατὰ τὴν ὑπερπληρωμένην αὐτῆς ἀπειρίαν καὶ πρὸς πάντων ἐνικῶς μετέχεται, καθάπερ καὶ φωνὴ μία οὖσα καὶ ἡ αὐτή, πρὸς πολλῶν
 25 ἀκοῶν ὡς μία μετέχεται.]

10 Πάντων οὖν [ἀρχὴ καὶ τελευτὴ τῶν ὄντων ὁ προῶν, ἀρχὴ

20. Τὰ πρότυπα, οἱ σπερματικοὶ λόγοι.

21. Ὁ Θεός, ὅταν ἐξέρχεται ἀπὸ τὴν ἐνότητα τῆς ὑπάρξεώς του καὶ ἀποκαλύπτεται παράγει οὐσίες, τὰ ὄντα.

22. Ρωμ. 8,30. Ἐφ. 1,5.

23. Προφανῶς ἐννοεῖ τὸν Κλήμεντα Ρώμης, ὁ ὁποῖος ἦταν περίπου σύγχρονος τοῦ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτη, Φιλ. 4,3. Ἔχει ὑπ' ὄψι του τὴν Ἐπιστολὴν

–λάβει μέσα του μονοειδῶς τις αἰτίες τῶν πολλῶν. Πολὺ περισσό-
 τερο πρέπει νὰ δεχθοῦμε ὅτι στὴν περίπτωσι τῆς αἰτίας καὶ
 αὐτοῦ τοῦ κοσμικοῦ ἡλίου καὶ τῶν πάντων προϋφίστανται τὰ
 παραδείγματα²⁰ ὅλων τῶν ὄντων σὲ μιὰ ὑπερούσια ἔνωσι· γι’
 αὐτὸ καὶ παράγει οὐσίες κατὰ τὴν ἐξοδὸ τοῦ ἀπὸ τῆ δικῆ του
 οὐσία²¹. Παραδείγματα ἰσχυρίζομαστε ὅτι εἶναι οἱ οὐσιοποιοὶ
 λόγοι τῶν ὄντων ποὺ προϋφίστανται ἐνιαίως στὸν Θεό, τοὺς
 ὁποίους ἡ θεολογία καλεῖ προορισμούς²², καθὼς καὶ θεῖα καὶ
 ἀγαθὰ θελήματα, καθοριστικὰ καὶ ποιητικὰ τῶν ὄντων· προορι-
 σμούς δηλαδή, κατὰ τοὺς ὁποίους ὁ ὑπερούσιος προώρισε καὶ
 παρήγαγε ὅλα τὰ ὄντα.

9 Ἐάν δὲ ὁ φιλόσοφος Κλήμης θεωρῇ σκόπιμο νὰ χρησιμο-
 ποιῶνται τὰ ἀρχεγονώτερα μεταξὺ τῶν ὄντων στοιχεῖα²³, ὅμως
 δὲν ἀναπτύσει τὸ θέμα μὲ κύρια, τέλεια καὶ ἀπλᾶ ὀνόματα.
 Πάντως ἐμεῖς, ἂν καὶ δεχώμαστε νὰ λέγεται καὶ τοῦτο, θὰ
 μνημονεύσωμε τὴ θεολογία²⁴ ποὺ λέγει, ὅτι δὲν σοῦ τὰ ὑπέδει-
 ξα αὐτὰ γιὰ νὰ προσκολληθῆς σ’ αὐτά, ἀλλὰ γιὰ ν’ ἀνυψωθοῦμε
 μὲ τὴν ἀναλογικὴ γνῶσι των ἐπάνω στὴν αἰτία τῶν ὅλων, ὅσο
 μᾶς εἶναι δυνατό. Ὅλα λοιπὸν τὰ ὄντα πρέπει νὰ τὰ ἀποδώσω-
 με σ’ αὐτὴν τὴν αἰτία κατὰ τὴν μιὰ ὑπερβατικὴ ἀπὸ τὰ πάντα
 ἔνωσι. Πραγματικὰ ἡ αἰτία αὐτὴ ἀρχίζει τὴν δῆμιουργικὴ της
 πρόοδο καὶ ἀγαθότητα ἀπὸ τὸ εἶναι, προχωρεῖ διὰ μέσου ὅλων
 τῶν ὄντων, τὰ γεμίζει ὅλα μὲ τὸ εἶναι ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ της, ἀγάλ-
 λεται γιὰ ὅλα τὰ ὄντα²⁵. ἀφ’ ἐνὸς μὲν τὰ πρό-ἔχει μέσα της μὲ
 μιὰ περίσσεια ἀπλότητος ποὺ ἀποκλείει κάθε διπλόη²⁶, ἀφ’ ἐτέ-
 ρου δὲ τὰ περί-ἔχει ὅλα κατὰ τὴν ὑπεραπλωμένη ἀπειρία της μὲ
 τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἀπὸ ὅλα μετέχεται ἐνικῶς, ὅπως καὶ ἡ φωνή,
 ὅταν εἶναι μιὰ, ὡς μιὰ μετέχεται ἀπὸ τις πολλὰς ἀκοές.

10 Ὅλων λοιπὸν τῶν ὄντων ἀρχὴ καὶ τέλος εἶναι ὁ προὐών·

τοῦ Κλήμεντος Α΄, ἰδιαιτέρως τὸ κεφ. 20 («Οἱ οὐρανοί... ἡμέρα τε καὶ νύξ...
 ἡλιος τε καὶ σελήνη»).

24. Ἐξ. 25,40 καὶ γενικῶς κ. 25 κ.έ.

25. Γεν. 1,31.

26. Εἶναι ὠραία ἐκφρασις τῶν μυστικῶν γιὰ τὸ διχασμὸ. Ἐδῶ ὁ διχασμὸς
 ποὺ ὁλοκληρεῖται εἶναι θεολογικός.

μὲν ὡς αἴτιος, τέλος δὲ ὡς τοῦ ἔνεκα, καὶ πέρας πάντων καὶ ἀπειρία πάσης ἀπειρίας καὶ πέρατος ὑπεροχικῶς τῶν ὡς ἀντικειμένων. Ἐν ἐνὶ γάρ, ὡς πολλάκις εἴρηται, τὰ ὄντα πάντα καὶ προέχει καὶ ὑπέστησε, παρῶν τοῖς πᾶσι καὶ πανταχοῦ, καὶ κατὰ 5 τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ πᾶν καὶ ἐπὶ πάντα προῖόν καὶ μένων ἐφ' ἑαυτοῦ,] καὶ ἐστῶς καὶ κινούμενος, καὶ οὔτε ἐστῶς οὔτε κινούμενος, οὔτε ἀρχὴν ἔχων ἢ μέσον ἢ τελευτήν, οὔτε ἐν τινὶ τῶν ὄντων, οὔδέ τι τῶν αἰωνίων ὄντων ἢ τῶν χρονικῶς ὑφισταμένων, ἀλλὰ καὶ χρόνου καὶ αἰῶνος καὶ τῶν ἐν 10 αἰῶνι καὶ τῶν ἐν χρόνῳ πάντων ἐξήρηται· διότι καὶ αὐτοαἰῶν καὶ τὰ ὄντα καὶ τὰ μέτρα τῶν ὄντων καὶ τὰ μετρούμενα δι' αὐτοῦ καὶ ἀπ' αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Περὶ ζωῆς

1 Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἐν ἄλλοις εὐκαιρότερον εἰρήσθω. Νῦν δὲ ὑμνητέον ἡμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἐξ ἧς ἢ αὐτοζωὴ 15 καὶ πᾶσα ζωὴ, καὶ ὑφ' ἧς εἰς πάντα τὰ ὅπως οὖν ζωῆς μετέχοντα τὸ ζῆν οἰκείως ἐκάστῳ διασπείρεται. Καὶ γοῦν ἢ τῶν ἀθανάτων ἀγγέλων ζωὴ καὶ ἢ ἀθανασία, καὶ τὸ ἀνώλεθρον αὐτὸ τῆς ἀγγελικῆς ἀεικινησίας, ἐξ αὐτῆς καὶ δι' αὐτὴν καὶ ἔστι καὶ ὑφέστηκε· διὸ καὶ ζῶντες ἀεὶ καὶ ἀθάνατοι λέγονται, καὶ οὐκ ἀθά- 20 νατοι πάλιν, ὅτι μὴ παρ' ἑαυτῶν ἔχουσι τὸ ἀθάνατον εἶναι καὶ αἰωνίως ζῆν, ἀλλ' ἐκ τῆς ζωοποιοῦ καὶ πάσης ζωῆς ποιητικῆς

1. Μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ αἰωνίως ζῶντος, τοῦ Θεοῦ.

ἀρχὴ μὲν ὡς αἴτιος, τέλος δὲ ὡς τελικὸ αἴτιο· εἶναι ἐπίσης πέρας ὄλων καὶ ἀπειρία κάθε ἀπειρίας καὶ πέρατος, διότι ὑπέγκειται αὐτῶν τῶν ἀντιθέσεων. Πραγματικά, ὅπως εἶπαμε πολλές φορές, πρό-ἔχει τὰ πάντα μέσα στὸ ἓνα καὶ τὰ ὑπέστησε μέσα στὸ ἓνα· διότι εἶναι παρῶν σὲ ὅλα καὶ παντοῦ, τόσο κατὰ τὸ ἓνα καθ' ἑαυτὸ ὅσο καὶ κατὰ τὸ πᾶν καθ' ἑαυτό, προχωρεῖ πρὸς τὰ πάντα καὶ μένει στὸν ἑαυτό του, στέκεται καὶ κινεῖται χωρὶς νὰ στέκεται καὶ νὰ κινῆται, δὲν ἔχει ἀρχὴ οὔτε μέση οὔτε τέλος, δὲν εὐρίσκεται σὲ κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα οὔτε εἶναι κανένα ἀπὸ τὰ ὄντα. Δὲν ταιριάζει σ' αὐτὸν τίποτε ἀπὸ τὰ αἰωνίως ὑπάρχοντα ἢ ἀπὸ τὰ χρονικῶς ὑφιστάμενα, ἀλλὰ ὑπέγκειται καὶ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ αἰῶνος, καὶ ὄλων τῶν εὐρισκομένων στὸν αἰῶνα καὶ στὸ χρόνο· διότι εἶναι ὁ ἴδιος αὐτοαἰών, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ ἀπὸ τὸν ὁποῖο ὑπάρχουν τὰ ὄντα, καθὼς καὶ τὰ μέτρα τῶν ὄντων καὶ τὰ μετρούμενα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Περὶ ζωῆς

1 Ἄλλὰ γι' αὐτὰ τὰ θέματα θὰ λεχθοῦν ὅσα χρειάζονται σὲ καταλληλότερη εὐκαιρία.

Τώρα ὁμως, ὡς ὑμνήσωμε τὴν αἰώνια ζωὴ, ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται ἡ αὐτοζωὴ καὶ κάθε ζωὴ καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία τὸ ζῆν διασπείρεται σὲ ὅλα ὅσα μετέχουν κάπως τῆς ζωῆς μὲ κατάλληλο στὸ καθένα τρόπο. Ἐπομένως ἡ ζωὴ τῶν ἀθανάτων ἀγγέλων καὶ ἡ ἀθανασία καὶ τὸ ἴδιο τὸ ἀνώλεθρο τῆς ἀγγελικῆς ἀεικνησίας ἀπὸ αὐτὴν τὴν αἰώνια ζωὴ¹ καὶ ἐξ αἰτίας αὐτῆς ὑπάρχουν καὶ ἔχουν ὑπόστασι. Γι' αὐτὸ λέγεται ὅτι ζοῦν πάντοτε καὶ εἶναι ἀθάνατοι, ἀλλὰ ἐπίσης ὅτι δὲν εἶναι ἀθάνατοι, διότι τὴν ιδιότητα νὰ εἶναι ἀθάνατοι καὶ νὰ ζοῦν αἰωνίως δὲν τὴν ἔχουν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ τῆ ζωοποιό, ποιητικὴ καὶ συνοχικὴ αἰτία

καὶ συνοχικῆς αἰτίας. Καὶ ὡσπερ ἐπὶ τοῦ ὄντος ἐλέγομεν, ὅτι καὶ τοῦ αὐτοεῖναι ἐστὶν αἰών, οὕτω καὶ ἐνθάδε πάλιν, ὅτι καὶ τῆς αὐτοζωῆς ἐστὶν ἡ ὑπὲρ ζωὴν θεία ζωὴ, ζωτικὴ καὶ ὑποστατικὴ καὶ πᾶσα ζωὴ καὶ ζωτικὴ κίνησις ἐκ τῆς ζωῆς, τῆς ὑπὲρ
 5 πᾶσαν ζωὴν καὶ πᾶσαν ἀρχὴν πάσης ζωῆς. Ἐξ αὐτῆς καὶ αἱ ψυχαὶ τὸ ἀνώλεθρον ἔχουσι, καὶ ζῶα πάντα καὶ φυτὰ κατ' ἔσχατον ἀπήχημα τῆς ζωῆς ἔχουσι τὸ ζῆν. Ἦς ἀνταναιρουμένης, κατὰ τὸν Λόγιον, ἐκλείπει πᾶσα ζωὴ, καὶ πρὸς ἦν καὶ τὰ ἐκλελοιπότα τῇ πρὸς τὸ μετέχειν αὐτῆς ἀσθενεία, πάλιν ἐπι-
 10 στρεφόμενα, πάλιν ζῶα γίνονται.

2 Καὶ δωρεῖται μὲν πρῶτα τῇ αὐτοζωῇ τὸ εἶναι ζωὴν καὶ πάση ζωῇ καὶ τῇ καθ' ἕκαστα τὸ εἶναι οἰκείως ἐκάστην ὃ εἶναι πέφυκε· καὶ ταῖς μὲν ὑπερουρανίοις ζωαῖς τὴν αὐτὸν καὶ θεοειδῆ καὶ ἀναλλοίωτον ἀθανασίαν καὶ τὴν ἀρρεπῆ καὶ ἀπαρέγκλι-
 15 τον ἀεικινήσιαν, ὑπερεκτεινομένη διὰ περιουσίαν ἀγαθότητος καὶ εἰς τὴν δαιμονίαν ζωὴν (οὐδὲ γὰρ ἐκείνη τὸ εἶναι παρ' ἄλλης αἰτίας, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς καὶ τὸ εἶναι ζωὴν καὶ τὴν διαμονὴν ἔχει), δωρουμένη δὲ καὶ ἀνδράσι τὴν ὡς συμμίκτοις ἐνδεχομένην ἀγγελοειδῆ ζωὴν, καὶ ὑπερβλύσει φιλανθρωπίας καὶ ἀποφοιτῶν-
 20 τας ἡμᾶς εἰς ἑαυτὴν ἐπιστρέφουσα καὶ ἀνακαλουμένη. Καὶ τὸ δὴ θεϊότερον ὅτι καὶ ὄλους ἡμᾶς, ψυχὰς φημι καὶ τὰ συζυγῆ σώματα, πρὸς παντελῆ ζωὴν καὶ ἀθανασίαν ἐπήγγελται μεταθήσειν, πρᾶγμα τῇ παλαιότητι μὲν ἴσως παρὰ φύσιν δοκοῦν, ἐμοὶ δὲ καί σοι καὶ τῇ ἀληθείᾳ καὶ θεῖον καὶ ὑπὲρ φύσιν. Ὑπὲρ φύσιν δὲ τῇ
 25 καθ' ἡμᾶς φημι, τὴν ὀρωμένην, οὐ τὴν πανσθενῆ τῆς θείας ζωῆς· αὐτῇ γὰρ ὡς πασῶν οὕση τῶν ζωῶν φύσει, καὶ μάλιστα τῶν θειοτέρων, οὐδεμία ζωὴ παρὰ φύσιν ἢ ὑπὲρ φύσιν. Ὡστε

2. Ἀναφέρεται στὸ προηγούμενο κεφάλαιο ποὺ εἶναι ἀφιερωμένο στὸ ὄν καὶ στὴν οὐσία.

3. Ὁ ὢν εἶναι ἡ αἰωνία ὑπόστασις τῆς αὐτοὑπάρξεως, τοῦ εἶναι καθ' ἑαυτόν.

4. Ψαλμ. 103,29, «ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν καὶ ἐκλείψουσι».

κάθε ζωῆς. Καί, ὅπως ἐλέγαμε στήν περίπτωσι τοῦ ὄντος², ὅτι αὐτός εἶναι αἰὼν καὶ τοῦ αὐτοεῖναι³, ἔτσι πάλι θὰ εἰποῦμε κι' ἐδῶ ὅτι ἡ ἐπάνω ἀπὸ τῆ ζωῆ θεία ζωῆ εἶναι καὶ τῆς αὐτοζωῆς ζωτικῆ καὶ ὑποστατικῆ αἰτία, καὶ κάθε ζωῆ καὶ ζωτικῆ κίνησις ἀπὸ τῆ ζωῆ προέρχεται, τὴν ἐπάνω ἀπὸ κάθε ζωῆ καὶ ἀπὸ κάθε ἀρχῆ κάθε ζωῆς. Ἀπὸ αὐτὴν ἔχουν τὸ ἀνώλεθρο καὶ οἱ ψυχές, καθὼς καὶ ἀπὸ αὐτὴν ὅλα τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτά, ἕως τὴν τελευταία βαθμίδα τῆς ζωῆς, ἔχουν τὸ ζῆν. Ὅταν, κατὰ τὰ Λόγια⁴, ἀφαιρεθῆ αὐτή, ἐκλείπει κάθε ζωῆ, καὶ ὅσα ἐξέλιπαν ἀπὸ ἀδυναμία νὰ μετέχουν σ' αὐτὴν, ὅταν ἐπιστρέψουν πάλι πρὸς αὐτὴν, γίνονται πάλι ζωντανά.

2 Ἡ θεία ζωῆ πρῶτα δωρίζει στήν αὐτοζωῆ τὸ νὰ εἶναι ζωῆ· ἐπίσης στήν ὀλικῆ ζωῆ καὶ στήν ζωῆ τῶν ἐπὶ μέρους ὄντων δωρίζει τὸ νὰ εἶναι τὸ καθένα ὅ,τι ταιριάζει στὴ φύσι του⁵. Στὶς ὑπερουράνιες ζωές δωρίζει τὴν ἄυλη, θεοειδῆ καὶ ἀναλλοίωτη ἀθανασία καὶ τὴ σταθερῆ καὶ ἀμετακίνητη ἀεικινήσια· ἀπὸ περισσῆ ὅμως ἀγαθότητα ὑπερεκτείνεται καὶ στὴ δαιμονία ζωῆ (διότι οὔτε ἐκείνη δὲν ἔχει τὸ εἶναι ἀπὸ ἄλλη αἰτία, ἀλλὰ ἀπ' αὐτὴν ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ εἶναι ζωῆ καὶ νὰ διαμένῃ)· δωρίζει δὲ καὶ στοὺς ἀνθρώπους τὴν κατάλληλη ἀγγελοειδῆ ζωῆ, σὰν σύμμικτοι πού εἶναι, καὶ ἀπὸ ὑπερέκχυσι φιλανθρωπίας μᾶς ἐπαναφέρει καὶ μᾶς ἀνακαλεῖ κοντὰ της, ὅταν ἀπομακρυνθοῦμε. Τὸ θεϊότερο μάλιστα εἶναι ὅτι ὑποσχέθηκε νὰ μᾶς μεταθέσῃ στήν τελεία ζωῆ καὶ στήν ἀθανασία ὠλοκληρωμένους, καὶ τὶς ψυχές μας δηλαδὴ καὶ τὰ συνοδευτικὰ τους σώματα, πρᾶγμα πού κατὰ τὶς παλαιές ἀντιλήψεις⁶ φαίνεται παρὰ φύσι, σὲ μένα ὅμως καὶ σὲ σένα καὶ στήν ἀλήθεια φαίνεται θεῖο καὶ ὑπὲρ τῆ φύσι. Μὲ τὸν ὄρο ὑπὲρ φύσι ἐννοῶ τὴ δική μας τὴν βλεπόμενη φύσι, ὄχι τὴν παντοδύναμη φύσι τῆς θείας ζωῆς· διότι γι' αὐτὴν τὴν τελευταία, ἀφοῦ εἶναι ἡ φύσις ὅλων τῶν ζῶων, καὶ μάλιστα

5. Ἡ ἱεράρχησις τῆς ζωῆς (ὅπως καὶ τῶν ἄλλων κατηγοριῶν) εἶναι πρῶτα ἡ θεία ζωῆ, δηλαδὴ ὁ Θεός, ἔπειτα ἡ αὐτοζωῆ δηλαδὴ ἡ καθ' αὐτὸ ἐκτὸς τῶν ὄντων ζωῆ, τρίτο ἡ ὀλικῆ δηλαδὴ ἡ γενικῆ ζωῆ, καὶ τέταρτο ἡ ζωῆ τῶν ὄντων χωριστά.

6. Κατὰ τὶς ἀντιλήψεις τῶν ἐθνικῶν φιλοσόφων.

οί περὶ τούτου τῆς παρανοίας Σίμωνος Ἀντιρρητικοὶ
 Λόγοι πόρρω θείου χοροῦ καὶ τῆς σῆς ἱερᾶς ψυχῆς ἀπελη-
 λάσθωσαν. Ἐλαθε γὰρ αὐτόν, ὡς οἶμαι, καὶ ταῦτα σοφὸν οἴο-
 μενον εἶναι, τὸ μὴ δεῖν τὸν εὖ φρονούντα τῷ προφανεῖ τῆς αἰ-
 5 σθήσεως λόγῳ συμμαχῶ χρῆσθαι κατὰ τῆς πάντων ἀφανοῦς
 αἰτίας. Καὶ τοῦτό ἐστι ρητέον αὐτῷ τὸ παρὰ φύσιν εἰπεῖν· αὐτῇ
 γὰρ οὐδὲν ἐναντίον.

Ἐξ αὐτῆς ζωοῦται καὶ περιθάλλεται καὶ ζῶα πάντα καὶ
 φυτά. Καὶ εἴτε νοερὰν εἴποις εἴτε λογικὴν εἴτε αἰσθητικὴν εἴτε
 10 θρεπτικὴν καὶ ἀξητικὴν εἴτε ὁποῖαν ποτὲ ζωὴν ἢ ζωῆς ἀρχὴν
 ἢ ζωῆς οὐσίαν, ἐξ αὐτῆς καὶ ζῆ καὶ ζωοῖ τῆς ὑπὲρ πᾶσαν ζωὴν,
 καὶ ἐν αὐτῇ κατ' αἰτίαν ἐνοειδῶς προῦφέστηκεν. Ἡ γὰρ ὑπέρ-
 ζωος καὶ ζωαρχικὴ ζωὴ καὶ πάσης ζωῆς ἐστὶν αἰτία καὶ ζωο-
 γόνος καὶ ἀποπληρωτικὴ καὶ διαιρετικὴ ζωῆς, καὶ ἐκ πάσης
 15 ζωῆς ὑμνητέα, κατὰ τὴν πολυγονίαν τῶν πασῶν ζωῶν, ὡς
 παντοδαπὴ καὶ πᾶσα ζωὴ, θεωρουμένη καὶ ὑμνουμένη καὶ ὡς
 ἀνευδεής, μᾶλλον δὲ ὑπερπλήρης ζωῆς, ἢ αὐτόζωος, καὶ ὡς
 ὑπὲρ πᾶσαν ζωὴν ζωοποιὸς καὶ ὑπέρζωος, ἢ ὅπως ἂν τις τὴν
 ζωὴν τὴν ἀφθεγκτον ἀνθρωπικῶς ἀνυμνήσοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Περὶ σοφίας, νοῦ, λόγου, ἀληθείας, πίστεως

1 Φέρε δέ, εἰ δοκεῖ, τὴν ἀγαθὴν καὶ αἰωνίαν ζωὴν καὶ ὡς
 σοφὴν καὶ ὡς αὐτοσοφίαν ὑμνῶμεν, μᾶλλον δὲ ὡς πάσης σο-
 φίας ὑποστατικὴν καὶ ὑπὲρ πᾶσαν σοφίαν καὶ σύνεσιν ὑπεροῦ-
 σαν. Οὐ γὰρ μόνον ὁ Θεὸς ὑπερπλήρης ἐστὶ σοφίας καὶ τῆς συ-

7. Τὸ νόημα τῆς προτάσεως εἶναι· ν' ἀπορριφθῆ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία ἢ

τῶν θειοτέρων, καμμιὰ ζωὴ δὲν εἶναι παρὰ φύσι καὶ ὑπὲρ φύσι. Ὡστε οἱ Ἀντιρρητικοὶ Λόγοι, πού ἀφιέρωσε ἡ παραφροσύνη τοῦ Σίμωνος σ' αὐτὸ τὸ θέμα, πρέπει ν' ἀπορριφθοῦν ἀπὸ τὸν θεῖο χορὸ καὶ ἀπὸ τὴν ἱερὴ σου ψυχῇ⁷. Ἄν καὶ πιστεύῃ ὅτι εἶναι σοφός, τοῦ διέφυγε, νομίζω ὅτι ὁ συνετὸς δὲν πρέπει νὰ χρησιμοποιῇ τὰ ἀποδεικτικὰ ἐπιχειρήματα πού ταιριάζουν στὶς αἰσθήσεις ὡς σύμμαχο ἐναντίον τῆς ἀφανοῦς αἰτίας τῶν ὄλων. Καὶ πρέπει νὰ λεχθῇ σ' αὐτὸν ὅτι τοῦτο εἶναι λόγος παρὰ φύσι, ἢ ἀντίρρησις του· διότι στὴν θεία ζωὴ τίποτε δὲν εἶναι ἐνάντιο.

3 Ἀπὸ αὐτὴν ζωοποιοῦνται καὶ περιθάλλονται ὅλα τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτά. Κι' ὅ,τι νὰ σκεφθῆς, εἴτε νοερὴ ζωὴ εἶναι εἴτε λογικὴ εἴτε αἰσθητικὴ εἴτε θρεπτικὴ εἴτε αὐξητικὴ εἴτε ὅποιαδήποτε ἄλλη ζωὴ ἢ ἀρχὴ ζωῆς ἢ οὐσία ζωῆς, ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὑπεράνω κάθε ζωῆς ζῆ καὶ ζωοποιεῖ, καὶ σ' αὐτὴν κατὰ τὴν αἰτία προϋφίσταται ἐνοειδῶς. Διότι ἡ ὑπέρζωη καὶ ζωαρχικὴ ζωὴ εἶναι αἰτία κάθε ζωῆς, εἶναι ζωογόνος καὶ συμπληρωτικὴ καὶ διαιρετικὴ τῆς ζωῆς· πρέπει νὰ ὑμνῆται μὲ ἀφετηρία κάθε ζωῆ, καθὼς γεννᾷ μὲ ἀφθονία πλῆθος ζῶων· νὰ θεωρῆται καὶ νὰ ὑμνῆται ἢ αὐτόζωη συγχρόνως ὡς παντοειδῆς καὶ ὀλικὴ ζωὴ, ἐπίσης δὲ καὶ ὡς ἀνενδεής, μᾶλλον δὲ ὡς ὑπερπλήρης ζωῆς, ὡς ζωοποιὸς καὶ ὑπέρζωη ἐπάνω ἀπὸ κάθε ζωῆ, ἢ ὅπως ἀλλοιῶς θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ὑμνήσῃ τὴν ἄρρητη ζωὴ ἀνθρώπινα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Περὶ Σοφίας, Νοῦ, Λόγου, Ἀληθείας, Πίστεως

1 Τώρα λοιπὸν ἐμπρός· ἂν ἐπιθυμῆς, ἃς ὑμνήσωμε τὴν ἀγαθὴ καὶ αἰώνια ζωὴ ἐπίσης ὡς σοφὴ καὶ ὡς αὐτοσοφία, μᾶλλον δὲ ὡς ὑποστατικὴ τῆς ὅλης σοφίας καὶ ὡς εὕρισκομένη ἐπάνω ἀπὸ κάθε σοφία καὶ σύνεσι. Διότι ὁ Θεὸς ὄχι μόνο εἶναι ὑπερ-

⁷ ἄρνησις τοῦ δόγματος τῆς ἀναστάσεως τοῦ σώματος πού προβάλλει ὁ Σίμων.

νέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ἀλλὰ καὶ παντός λόγου καὶ
 νοῦ καὶ σοφίας ὑπερίδρυνται. Καὶ τοῦτο ὑπερφυῶς ἐννοήσας ὁ
 θεῖος ὄντως ἀνὴρ, ὁ κοινὸς ἡμῶν καὶ τοῦ καθηγεμόνος ἥλιος,
 «τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων», φησὶν, οὐ
 5 μόνον ὅτι πᾶσα ἀνθρωπίνη διάνοια πλάνη τίς ἐστι, κρινομένη
 πρὸς τὸ σταθερὸν καὶ μόνιμον τῶν θεῶν καὶ τελειοτάτων νοή-
 σεων, ἀλλ' ὅτι καὶ σύνηθές ἐστι τοῖς θεολόγοις, ἀντιπεπονηθό-
 τως ἐπὶ Θεοῦ τὰ τῆς στερήσεως ἀποφάσκειν. Οὕτω καὶ ἀόρα-
 τόν φησι τὰ Λόγια τὸ παμφαῆς φῶς, καὶ τὸν πολυῦμνητον καὶ
 10 πολυώνυμον, ἄρρητον καὶ ἀνώνυμον, καὶ τὸν πᾶσι παρόντα καὶ
 ἐκ πάντων εὐρισκόμενον, ἀκατάληπτον καὶ ἀνεξιχνίαστον.
 Τούτῳ δὴ τῷ τρόπῳ καὶ νῦν ὁ θεῖος Ἀπόστολος ὑμνῆσαι λέγε-
 ται μωρίαν Θεοῦ, τὸ φαινόμενον ἐν αὐτῇ παράλογον καὶ ἄτοπον,
 εἰς τὴν ἄρρητον καὶ πρὸ λόγου παντός ἀναγαγὼν ἀλήθειαν.
 15 Ἀλλά, ὅπερ ἐν ἄλλοις ἔφην, οἰκείως ἡμῖν τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς παρα-
 λαμβάνοντες καὶ τῷ συντρόφῳ τῶν αἰσθήσεων ἐνειλούμενοι
 καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς τὰ θεῖα παραβάλλοντες, ἀπατώμεθα κατὰ τὸ
 φαινόμενον τὸν θεῖον καὶ ἀπόρρητον λόγον μεταδιώκοντες· δέον
 εἰδέναί τὸν καθ' ἡμᾶς νοῦν, ἔχειν τὴν μὲν δύναμιν εἰς τὸ νοεῖν,
 20 δι' ἧς τὰ νοητὰ βλέπει, τὴν δὲ ἔνωσιν ὑπεραίρουσαν τὴν τοῦ νοῦ
 φύσιν, δι' ἧς συνάπτεται πρὸς τὰ ἐπέκεινα ἑαυτοῦ. Κατὰ ταύτην
 οὖν τὰ θεῖα νοητέον, οὐ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ὅλους ἑαυτοὺς ὅλων
 ἑαυτῶν ἐξισταμένους, καὶ ὅλους Θεοῦ γιγνομένους. Κρεῖττον
 γὰρ εἶναι Θεοῦ, καὶ μὴ ἑαυτῶν· οὕτω γὰρ ἔσται τὰ θεῖα δοτὰ
 25 τοῖς μετὰ Θεοῦ γινομένοις. Ταύτην οὖν τὴν ἄλογον καὶ ἄνου
 καὶ μωρὰν σοφίαν ὑπεροχικῶς ὑμνοῦντες, εἴπωμεν, ὅτι παντός
 ἐστὶ νοῦ καὶ λόγου καὶ πάσης σοφίας καὶ συνέσεως αἰτία· καὶ
 αὐτῆς ἐστὶ πᾶσα βουλή καὶ παρ' αὐτῆς πᾶσα γνῶσις καὶ σύνεσις

1. Ψαλμ. 146,5.

2. Α' Κορ. 1,25.

πλήρης σοφίας «καὶ τῆς συνέσεώς του δὲν ὑπάρχει μέτρο»¹, ἀλλὰ καὶ εἶναι ἐγκατεστημένος ἐπάνω ἀπὸ κάθε λόγο, νοῦ καὶ σοφία. Αὐτὸ εἶναι ποὺ κατανοοῦσε ὑπερφυῶς ὁ θεῖος πραγματικά ἄνδρας, ὁ κοινὸς ἐμοῦ καὶ τοῦ διδασκάλου Ἱεροθέου ἥλιος ὅταν ἔλεγε «τὸ μωρὸ τοῦ Θεοῦ εἶναι σοφώτερο τῶν ἀνθρώπων»², ὄχι μόνο διότι κάθε ἀνθρωπίνη σκέψις εἶναι πλάνη, ὅταν συγκρίνεται πρὸς τὴ σταθερότητα καὶ μόνιμότητα τῶν θεῶν καὶ τελειοτάτων νοήσεων, ἀλλὰ καὶ διότι εἶναι σύνηθες στοὺς θεολόγους νὰ ἀποφάσκουν ἰδιώματα τοῦ Θεοῦ κατὰ ἓνα τρόπο ἀντιθετικό. Γιὰ παράδειγμα, τὰ Λόγια χαρακτηρίζουν ἀόρατο τὸ πάμφοτο φῶς, ἄρρητο καὶ ἀνώνυμο τὸν πολυύμνητο καὶ πολυώνυμο, ἀκατάληπτο καὶ ἀνεξιχνίαστο τὸν παρόντα σὲ ὅλα καὶ εὐρισκόμενο διὰ μέσου ὄλων. Κατὰ τὸν ἴδιο λοιπὸν τρόπο καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος ὕμνησε τώρα τὴ μωρία τοῦ Θεοῦ μὲ τὸ λόγο, ἀνάγοντας τὸ φαινομενικὰ παράλογο καὶ ἄτοπο τοῦ χαρακτηρισμοῦ στὴν ἄρρητη καὶ πέρα ἀπὸ κάθε λόγο ἀλήθεια. Ἄλλὰ θὰ ἐπαναλάβω κάτι πὸ εἶπα σὲ ἄλλη πραγματεία. Ἐκλαμβάνομε τὰ ἐπάνω ἀπὸ μᾶς πράγματα κατὰ τὶς δικές μας ἰκανότητες, τὰ περιτυλίγομε μὲ τὶς συντροφικὲς μας αἰσθήσεις καὶ παραβάλλομε τὰ θεῖα μὲ τὰ ἀνθρώπινα· ἔτσι παραπλανώμαστε σὲ σημεῖο ὥστε νὰ ἐπιδιώκωμε σύμφωνα μὲ τὰ φαινόμενα τὸν θεῖο καὶ ἀπόρρητο λόγο, ἐνῶ πρέπει νὰ γνωρίζωμε ὅτι ὁ νοῦς μας ἔχει τὴν μὲν δύναμι γιὰ νὰ νοῆ καὶ νὰ βλέπη τὰ νοητά, τὴν δὲ ἔνωσι γιὰ νὰ ξεπερνᾷ τὴ φύσι τοῦ νοῦ καὶ νὰ συνάπτεται πρὸς τὸ πέρα ἀπὸ τὸν ἑαυτό του. Πρέπει λοιπὸν νὰ κατανοοῦμε τὰ θεῖα μὲ βάσι αὐτὴ τὴν ἔνωσι· ὄχι κατὰ τὸν ἀνθρώπινο τρόπο, ἀλλὰ κατὰ τὴν πλήρη ἔκστασί μας ἀπὸ ὅλη τὴν ὑπαρξί μας καὶ τὴν ὀλοκληρωτικὴ παράδοσί μας στὸ Θεό. Εἶναι δὲ προτιμότερο νὰ εἶμαστε τοῦ Θεοῦ παρὰ τῶν ἑαυτῶν μας· διότι ἔτσι θὰ δοθοῦν τὰ θεῖα σ' ἐκείνους ποὺ φθάνουν στὴν κοινωνία μὲ τὸν Θεό. Ὑμνώντας λοιπὸν αὐτὴν τὴν ἄλογη καὶ ἀνόητη καὶ μωρὴ σοφία ὑπεροχικῶς, ἃς εἰποῦμε ὅτι εἶναι αἰτία κάθε νοήσεως καὶ λόγου, κάθε σοφίας καὶ συνέσεως· ὅτι δική της εἶναι κάθε βουλή καὶ ἀπ' αὐτὴν προέρχεται κάθε γνῶσις καὶ σύνεσις καὶ σ' αὐτὴν

καὶ ἐν αὐτῇ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεώς εἰσιν ἀπόκρυφοι. Καὶ γὰρ ἐπομένως τοῖς ἤδη προειρημένοις ἢ ὑπέρσοφος καὶ πάνσοφος αἰτία καὶ τῆς αὐτοσοφίας καὶ τῆς ὄλης καὶ τῆς καθ' ἕκαστόν ἐστιν ὑποστάτις.

2 Ἐξ αὐτῆς αἰ νοηταὶ καὶ νοεραὶ τῶν ἀγγελικῶν νόων δυνάμεις τὰς ἀπλᾶς καὶ μακαρίας ἔχουσι νοήσεις, οὐκ ἐν μεριστοῖς ἢ ἀπὸ μεριστῶν, ἢ αἰσθήσεων ἢ λόγων διεξοδικῶν, συνάγουσαι τὴν θεῖαν γνώσιν, οὐδὲ ὑπὸ τινος κοινοῦ πρὸς ταῦτα συμπεριχόμεναι, παντὸς δὲ ὑλικοῦ καὶ πλήθους καθαρεύουσαι, νοερῶς, 10 ἀδῶς, ἐνοειδῶς, τὰ νοητὰ τῶν θείων νοοῦσι· καὶ ἔστιν αὐταῖς ἢ νοερὰ δύναμις καὶ ἐνέργεια, τῇ ἀμιγεῖ καὶ ἀχράντῳ καθαρότητι κατηγλαῖσμένη καὶ συνοπτικῇ τῶν θείων νοήσεων ἀμερεία καὶ ἀϋλία καὶ τῷ θεοειδῶς ἐνιαίῳ πρὸς τὸν θεῖον καὶ ὑπέρσοφον καὶ νοῦν καὶ λόγον, ὡς ἐφικτόν, ἀποτυπούμενη διὰ τὴν 15 θεῖαν σοφίαν.

Καὶ ψυχαὶ τὸ λογικὸν ἔχουσι διεξοδικῶς μὲν καὶ κύκλω περὶ τὴν τῶν ὄντων ἀλήθειαν περιπορευόμεναι, καὶ τῷ μεριστῷ καὶ τῷ παντοδαπῷ τῆς ποικιλίας ἀπολειπόμεναι τῶν ἐνιαίων νόων· τῇ δὲ τῶν πολλῶν εἰς τὸ ἐν συνελίξει, καὶ τῶν ἰσαγγέλων 20 νοήσεων, ἐφ' ὅσον ψυχαῖς οἰκεῖον καὶ ἐφικτόν, ἀξιούμεναι.

Ἄλλὰ καὶ τὰς αἰσθήσεις αὐτάς, οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι σκοποῦ, τῆς σοφίας ἀπήχημα φήσας· καίτοι καὶ ὁ δαιμόνιος νοῦς, ἢ νοῦς, ἐξ αὐτῆς ἐστι· καθ' ὅσον δὲ νοῦς ἐστιν ἠλογημένος, τυχεῖν, οὐκ ἐφίεται, μὴ εἰδῶς, μήτε βουλόμενος ἔκπτωσιν σοφίας κυριώ- 25 τερον αὐτὸν προσρητέον.

Ἄλλ' ὅτι μὲν σοφίας αὐτῆς καὶ πάσης, καὶ νοῦ παντός, καὶ λόγου καὶ αἰσθήσεως πάσης ἢ θεῖα σοφία, καὶ ἀρχὴ καὶ αἰτία καὶ ὑπόστασις καὶ τελείωσις καὶ φρουρὰ καὶ πέρας, εἴρηται· πῶς δὲ αὐτὸς ὁ Θεὸς ὁ ὑπέρσοφος σοφία καὶ νοῦς καὶ λόγος καὶ

εἶναι ὅλοι οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοί³. Ἐπομένως, σύμφωνα μὲ τὰ ἤδη λεχθέντα ἢ ὑπέρσοφῃ καὶ πάνσοφῃ αἰτία εἶναι ὑποστάτις τῆς αὐτοσοφίας, τῆς ὀλικῆς σοφίας καὶ τῆς σοφίας τῶν ἐπὶ μέρους⁴.

Ἀπὸ αὐτὴν ἔχουν οἱ νοητὲς καὶ νοερὲς δυνάμεις τῶν ἀγγελικῶν νόων τὶς ἀπλὲς καὶ μακάριες νοήσεις· δὲν συνάγουν τὴ θεία γνῶσι μὲ μεριστὰ ἢ ἀπὸ μεριστὰ νοήματα ὅτε ἀπὸ ἀνάλυσι τῶν αἰσθήσεων καὶ τῶν συλλογισμῶν. Καθαρὲς ἀπὸ κάθε ὑλικὸ καὶ συνθετικὸ στοιχεῖο αὐτὲς οἱ δυνάμεις, συλλαμβάνουν τὰ νοητὰ σημεῖα τῶν θείων πραγμάτων νοερῶς, αὐλως, ἐνοειδῶς. Ἡ νοερὴ τους δύναμις καὶ ἐνέργεια εἶναι ὀλόλαμπρη ἀπὸ τὴν γνήσια καὶ ἄχραντη καθαρότητα καὶ διορατικὴ τῶν θείων νοήσεων λόγῳ τοῦ ἀδιασπάστου καὶ τοῦ αὐλοῦ χαρακτῆρος τῆς· διὰ τῆς δυνάμεως τῆς θείας σοφίας ἀποτυπώνεται, ὅσο εἶναι ἐφικτό, πρὸς τὸν θεῖο καὶ ὑπέρσοφο νοῦ καὶ λόγο σὲ μιὰ θεοειδῆ ἐνότητα.

Ἀπ' αὐτὴν ἐπίσης λαμβάνουν οἱ ψυχὲς τὴ λογικὴ ἰκανότητα, οἱ ὁποῖες, ἐπειδὴ περιφέρονται διαλεκτικῶς καὶ κυκλικῶς γύρω ἀπὸ τὴν ἀλήθεια τῶν ὄντων καί, λόγῳ τῆς διασπάσεως καὶ τῆς παντοειδοῦς ποικιλίας των, ὑπολείπονται τῶν ἐνιαίων νόων, ἀλλὰ μὲ τὴ συνέλιξι τῶν πολλῶν στὸ ἓνα γίνονται ἄξιες τῶν ἰσαγγέλων νοήσεων, ὅσο τοῦτο εἶναι οἰκεῖο καὶ ἐφικτό στὶς ψυχές.

Ἄλλὰ καὶ τὶς αἰσθήσεις ἂν εἰπῆ κανεὶς ἀπήχημα τῆς σοφίας, δὲν θ' ἀστοχῆσῃ· μάλιστα καὶ ὁ δαιμονικὸς νοῦς, ἀπὸ αὐτὴν προέρχεται, μόνο πού, ἐπειδὴ σὰν ἄλογος νοῦς δὲν γνωρίζει οὔτε θέλει νὰ ἐπιτύχῃ ὅ,τι ποθεῖ, πρέπει κυριολεκτικώτερα νὰ τὸν ὀνομάσωμε ἔκπτωσι σοφίας.

Ἄλλὰ ὅτι ἡ θεία σοφία εἶναι ἀρχὴ καὶ αἰτία, ὑποστάτις καὶ τελείωσις καὶ φρουρὰ τῆς αὐτοσοφίας καὶ τῆς ὀλικῆς σοφίας, ὅλου τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου, καθὼς καὶ ὅλης τῆς αἰσθήσεως, ἔχει ἤδη λεχθῆ. Πῶς ὁμως μπορεῖ νὰ ὑμνῆται ὁ ἴδιος ὁ

4. Ἔχομε κι' ἐδῶ τὴ διάκρισι πού εἶδαμε παραπάνω· θεία σοφία, αὐτοσοφία, ὀλικὴ σοφία, σοφία τῶν ἐπὶ μέρους.

γνωσῖσις ὑμνεῖται; πῶς γὰρ νοήσει τι τῶν νοητῶν, οὐκ ἔχων νοε-
 ρὰς ἐνεργείας; ἢ πῶς γνώσεται τὸ αἰσθητὰ, πάσης αἰσθήσεως
 ὑπεριδρυμένος; Καίτοι πάντα αὐτὸν εἰδέναι φησὶ τὰ Λόγια καὶ
 οὐδὲν διαφεύγειν τὴν θεῖαν γνώσιν· ἀλλά, ὅπερ ἔφην πολλάκις,
 5 τὰ θεῖα θεοπρεπῶς νοητέον. Τὸ γὰρ ἄνουν καὶ ἀναίσθητον καθ'
 ὑπεροχὴν, οὐ κατ' ἔλλειψιν ἐπὶ Θεοῦ τακτέον, ὥσπερ καὶ τὸ
 ἄλογον ἀνατίθεμεν τῷ ὑπὲρ λόγον καὶ τὴν ἀτέλειαν τῷ ὑπερτε-
 λεῖ καὶ προτελείῳ, καὶ τὸν ἀναφῆ καὶ ἀόρατον γνώφον τῷ φωτὶ
 τῷ ἀπροσίτῳ, καθ' ὑπεροχὴν τοῦ ὁρατοῦ φωτός. Ὡστε ὁ θεῖος
 10 νοῦς πάντα συνέχει τῇ πάντων ἐξηρημένη γνώσει, κατὰ τὴν
 πάντων αἰτίαν ἐν ἑαυτῷ τὴν πάντων εἶδησιν προειληφώς, πρὶν
 ἀγγέλους γενέσθαι εἰδώς καὶ παράγων ἀγγέλους, καὶ πάντα τὰ
 ἄλλα ἐνδοθεν καὶ ἀπ' αὐτῆς, ἴν' οὕτως εἴπω, τῆς ἀρχῆς εἰδώς,
 καὶ εἰς οὐσίαν ἄγων· καὶ τοῦτο οἶμαι παραδιδόναι τὸ Λόγιον,
 15 ὅπῳ φησὶν, «ὁ εἰδώς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν». Οὐ
 γὰρ ἐκ τῶν ὄντων τὰ ὄντα μανθάνων, οἶδεν ὁ θεῖος νοῦς, ἀλλ'
 ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ κατ' αἰτίαν τὴν πάντων εἶδησιν καὶ
 γνώσιν καὶ οὐσίαν προέχει καὶ προσυνείληφεν, οὐ κατ' ἰδίαν
 ἐκάστοις ἐπιβάλλων, ἀλλὰ κατὰ μίαν τῆς αἰτίας περιοχὴν τὰ
 20 πάντα εἰδώς καὶ συνέχων· ὥσπερ καὶ τὸ φῶς κατ' αἰτίαν ἐν
 ἑαυτῷ τὴν εἶδησιν τοῦ σκότους προείληφεν, οὐκ ἄλλοθεν εἰδώς
 τὸ σκότος ἢ ἀπὸ τοῦ φωτός.

Ἐαυτὴν οὖν ἡ θεία σοφία γινώσκουσα, γνώσεται πάντα,
 ἀδῶς τὰ ὑλικά καὶ ἀμερίστως τὰ μεριστὰ καὶ τὰ πολλὰ
 25 ἐνιαίως, αὐτῷ τῷ ἐνὶ τὰ πάντα καὶ γινώσκουσα καὶ παράγουσα·
 καὶ γὰρ εἰ κατὰ μίαν αἰτίαν ὁ Θεὸς πᾶσι τοῖς οὐσί τοῦ εἶναι μετα-
 δίδωσι, κατὰ τὴν αὐτὴν ἐνικὴν αἰτίαν εἴσεται πάντα ὡς ἐξ ἑαυ-
 τοῦ ὄντα καὶ ἐν ἑαυτῷ προῦφεστηκότα, καὶ οὐκ ἐκ τῶν ὄντων

5. Ἰω. 3,20. 21,17.

6. Δηλαδή ὁ Θεὸς δὲν στερεῖται νοήσεως καὶ αἰσθήσεως, ἀλλ' ὑπερβαίνει τὴ νόησι καὶ τὴν αἰσθησι.

7. Δαν. 13,42.

ὑπέρσοφος Θεὸς ὡς σοφία καὶ νοῦς καὶ ὡς λόγος καὶ γνῶσις; Πῶς μπορεῖ νὰ γνωρίσῃ τὰ αἰσθητά, ἀφοῦ εἶναι ἐδραιωμένος ἐπάνω ἀπὸ κάθε αἴσθησι; Καὶ ὁμως τὰ Λόγια λέγουν ὅτι γνωρίζει τὰ πάντα καὶ ὅτι τίποτε δὲν διαφεύγει τῆ θεΐα γνῶσι⁵. Ἀλλά, ὅπως εἶπα πολλές φορές, πρέπει νὰ ἐννοήσωμε τὰ θεΐα θεοπρεπῶς. Διότι τὸ ἄνοο καὶ ἀναίσθητο στὴν περίπτωσι τοῦ Θεοῦ πρέπει νὰ τὸ ἐννοήσωμε ὑπεροχικὰ καὶ ὄχι ἐλλειπτικὰ⁶· κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἀποδίδομε τὴν ἀλογία στὸν ὑπέρλογο, τὴν ἀτέλεια στὸν ὑπερτέλειο καὶ προτέλειο, τὸν ἀνέγγικτο καὶ ἀόρατο γνόφο στὸ ἀπρόσιτο φῶς πού ξεπερνᾷ τὸ ὄρατο φῶς. Ὡστε ὁ θεΐος νοῦς τὰ συνέχει ὅλα μὲ τῆ γνῶσι, ἢ ὅποια τὰ ὑπερβαίνει ὅλα, διότι κατὰ τὴν αἰτία τῶν πάντων περικλείει ἀπὸ πρὶν μέσα του τῆ γνῶσι τῶν πάντων, γνωρίζοντας καὶ παράγοντας τοὺς ἀγγέλους πρὶν ὑπάρξουν ἄγγελοι, γνωρίζοντας ἐπίσης ὅλα τὰ ἄλλα πράγματα ἀπὸ μέσα καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τῆ ρίζα τους, θὰ ἔλεγα, καὶ ὀδηγώντας τα στὴν οὐσιοποίησι· κι' αὐτὸ εἶναι πού διδάσκει τὸ Λόγιο, νομίζω, ὅταν λέγῃ, «αὐτὸς πού γνωρίζει τὰ πάντα πρὶν ἀπὸ τῆ γένεσί τους»⁷. Ὁ θεΐος νοῦς δὲν γνωρίζει τὰ ὄντα μαθαίνοντάς τα ἀπὸ τὰ ὄντα, ἀλλ' ἔχει ἀπὸ πρὶν καὶ συνέλαβε ἀπὸ πρὶν τὴν εἶδησι καὶ γνῶσι καὶ οὐσία τῶν πάντων ἀπὸ τὸν ἑαυτό του καὶ μέσα στὸν ἑαυτό του σὰν αἰτία τους. Δὲν χρειάζεται δηλαδὴ νὰ προσεγγίσῃ τὸ καθένα ἰδιαιτέρως, διότι γνωρίζει καὶ συγκρατεῖ τὰ πάντα ὡς αἰτία σὲ μιὰ μοναδικὴ σύλληψι κατὰ τὸν τρόπο πού τὸ φῶς σὰν αἰτία περιλαμβάνει ἀπὸ πρὶν μέσα του τῆ γνῶσι τοῦ σκότους, μὴ γνωρίζοντας τὸ σκότος ἀπὸ ἄλλοῦ παρὰ ἀπὸ τὸ φῶς.

Ἄν λοιπὸν ἡ θεΐα σοφία γνωρίσῃ τὸν ἑαυτό της, θὰ γνωρίσῃ τὰ πάντα, τὰ ὑλικά ἀϋλως, τὰ μεριστὰ ἀμερίστως, τὰ πολλὰ ἐνιαίως· διότι γνωρίζει καὶ παράγει τὰ πάντα μὲ τὸ αὐτοῦ. Ἄν ὁ Θεὸς μεταδώσῃ σὲ ὅλα τὰ ὄντα ἀπὸ τὸ εἶναι ὡς ἄν μοναδικὴ αἰτία, κατὰ τὴν ἴδια ἐνικὴ αἰτία θὰ γνωρίσῃ ὅλα τὰ πράγματα, ἀφοῦ εἶναι ἀπὸ τὸν ἑαυτό του καὶ προϋπῆρχαν στὸν ἑαυτό του, καὶ δὲν πρόκειται νὰ λάβῃ τῆ γνῶσι τους ἀπὸ τὰ ὄντα, ἀλλ' ἀντιθέτως θὰ εἶναι χορηγὸς στὰ ἐπὶ μέρους ὄντα τῆς

λήψεται τὴν αὐτῶν γνώσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς ἐκάστοις τῆς αὐτῶν καὶ ἄλλοις τῆς ἄλλων γνώσεως ἔσται χορηγός.

Οὐκ ἄρα ὁ Θεὸς ἰδίαν ἔχει τὴν ἑαυτοῦ γνώσιν, ἐτέραν δὲ τὴν κοινῇ τὰ ὄντα πάντα συλλαμβάνουσαν· αὐτὴ γὰρ ἑαυτὴν ἢ
5 πάντων αἰτία γινώσκουσα, σχολῇ που τὰ ἀπ' αὐτῆς καὶ ὧν ἔστιν αἰτία ἀγνοήσει. Ταύτη γοῦν ὁ Θεὸς τὰ ὄντα γινώσκει, οὐ τῇ ἐπιστήμῃ τῶν ὄντων, ἀλλὰ τῇ ἑαυτοῦ· καὶ γὰρ καὶ τοὺς ἀγγέλους εἰδέναί, φησὶ τὰ Λόγια, τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, οὐ κατ' οἰκείαν δὲ τοῦ θεοειδοῦς νοῦ δύναμιν καὶ φύσιν.

3 Ἐπὶ δὲ τούτοις ζητῆσαι χρή, πῶς ἡμεῖς Θεὸν γινώσκουμεν, οὐδὲ νοητόν, οὐδὲ αἰσθητόν, οὐδέ τι καθόλου τῶν ὄντων ὄντα. Μήποτε οὖν ἀληθὲς εἰπεῖν ὅτι Θεὸν γινώσκουμεν οὐκ ἐκ τῆς αὐτοῦ φύσεως (ἄγνωστον γὰρ τοῦτο, καὶ πάντα λόγον καὶ νοῦν ὑπεραιῖρον), ἀλλ' ἐκ τῆς πάντων τῶν ὄντων διατάξεως, ὡς ἐξ
15 αὐτοῦ προβεβλημένης καὶ εἰκόνας τινὰς καὶ ὁμοιώματά τῶν θείων αὐτοῦ παραδειγμάτων ἐχούσης, εἰς τὸ ἐπέκεινα πάντων ὁδοῦ καὶ τάξει κατὰ δύναμιν ἄνειμεν ἐν τῇ πάντων ἀφαιρέσει καὶ ὑπεροχῇ καὶ ἐν τῇ πάντων αἰτία; Διὸ καὶ ἐν πᾶσι ὁ Θεὸς γινώσκειται καὶ χωρὶς πάντων· καὶ διὰ γνώσεως ὁ Θεὸς γινώ-
20 σκεται καὶ διὰ ἀγνωσίας, καὶ ἔστιν αὐτοῦ καὶ νόησις καὶ λόγος καὶ ἐπιστήμη καὶ ἐπαφή καὶ αἰσθησις καὶ δόξα καὶ φαντασία καὶ ὄνομα καὶ τὰ ἄλλα πάντα καὶ οὔτε νοεῖται οὔτε λέγεται οὔτε ὀνομάζεται· καὶ οὐκ ἔστι τι τῶν ὄντων, οὐδὲ ἐν τινι τῶν ὄντων γινώσκειται· καὶ ἐν πᾶσι πάντα ἐστὶ καὶ ἐν οὐδενὶ οὐδὲν καὶ ἐκ
25 πάντων πᾶσι γινώσκειται καὶ ἐξ οὐδενὸς οὐδενί· καὶ γὰρ καὶ ταῦτα ὀρθῶς περὶ Θεοῦ λέγομεν καὶ ἐκ τῶν ὄντων ἀπάντων ὑμνεῖται κατὰ τὴν πάντων ἀναλογίαν ὧν ἔστιν αἴτιος.

Καὶ ἔστιν αἰθίς ἢ θειοτάτη τοῦ Θεοῦ γνώσις, ἢ δι' ἀγνο-

8. Π.χ. κατὰ τὴ διακονία τους στὸ ἔργο τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου διαθέτουν γνώσι ὑψηλότερη τῆς ἀνθρωπίνης, Ματθ. 1,19 ἐέ. Ἰω. 5,4.

γνώσεως ἑαυτῶν καὶ κατὰ περιπτώσεις τῆς γνώσεως τῶν ἄλλων.

Ἐπομένως ὁ Θεὸς δὲν ἔχει ἄλλη γνῶσι γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ ἄλλη γιὰ τὴ γενικὴ σύλληψι ὄλων τῶν ὄντων· διότι ἡ αἰτία τῶν πάντων, ποὺ γνωρίζει τὸν ἑαυτό της, δύσκολα θ' ἀγνοῖ τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα ἔγιναν ἀπὸ αὐτὴν καὶ ἔχουν αἰτία αὐτὴν. Μὲ αὐτὴν λοιπὸν τὴ γνῶσι γνωρίζει τὰ ὄντα ὁ Θεός· ὄχι μὲ τὴν ἐπιστήμη τῶν ὄντων, ἀλλὰ μὲ τὴ δική του. Διότι τὰ Λόγια λέγουν ὅτι καὶ οἱ ἄγγελοι γνωρίζουν τὰ ὄντα ποὺ εἶναι ἐπάνω στὴ γῆ, γνωρίζοντάς τα ὄχι μὲ αἰσθήσεις σὰν αἰσθητὰ ποὺ εἶναι, ἀλλὰ μὲ δύναμι καὶ φύσι ταιριαστὴ στὸν θεοειδῆ νοῦ⁸.

3 Χρειάζεται ὁμως ἔπειτα ἀπὸ αὐτὰ νὰ ἐξετάσωμε, πῶς ἐμεῖς γνωρίζομε τὸν Θεὸ ποὺ δὲν εἶναι οὔτε νοητὸς οὔτε αἰσθητὸς οὔτε τίποτε ἀπὸ τὰ ὄντα γενικῶς. Μήπως λοιπὸν εἶναι σωστὸ νὰ εἰποῦμε ὅτι δὲν γνωρίζομε τὸν Θεὸ ἀπὸ τὴ φύσι του (διότι αὐτὴ εἶναι ἄγνωστη καὶ ὑπερβαίνει κάθε λόγο καὶ νοῦ), ἀλλ' ὅτι ἀνεβαίνομε στὸν ἐπέκεινα ὄλων τῶν ὄντων μὲ μέθοδο καὶ τάξι, ξεκινώντας ἀπὸ τὴ διάταξι τοῦ συνόλου τῶν ὄντων, ἢ ὁποῖα ἀπὸ αὐτὸν εἶναι προβεβλημένη καὶ τῶν δικῶν του παραδειγμάτων ἔχει εἰκόνες καὶ ὁμοιώματα, καὶ προχωρώντας κατὰ τὴ δύναμί μας μὲ τὴν ἀφαίρεσι καὶ ὑπέρβασι ὄλων τῶν πραγμάτων ἕως τὴν αἰτία τῶν ὄλων; Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς γνωρίζεται καὶ μέσα στὰ πάντα καὶ χωρὶς τὰ πάντα· γνωρίζεται καὶ διὰ τῆς γνώσεως καὶ διὰ τῆς ἀγνωσίας, εἶναι ἀντικείμενο νοήσεως καὶ λόγου καὶ ἐπιστήμης, ἐπαφῆς καὶ αἰσθήσεως καὶ δόξας, φαντασίας καὶ ὀνόματος καὶ ὄλων τῶν ἄλλων, καὶ συγχρόνως οὔτε νοεῖται οὔτε λέγεται οὔτε ὀνομάζεται· δὲν εἶναι τίποτε ἀπὸ τὰ ὄντα οὔτε γνωρίζεται μέσα σὲ κάποιο ἀπὸ τὰ ὄντα· εἶναι ὅλα μέσα σὲ ὅλα καὶ δὲν εἶναι τίποτε μέσα σὲ κανένα, γνωρίζεται ἀπὸ ὅλα μέσα σὲ ὅλα καὶ ἀπὸ κανένα σὲ τίποτε. Σωστὰ λοιπὸν ἀποδίδομε στὸ Θεὸ αὐτὲς τὶς ἀρνήσεις, ἀλλὰ καὶ σωστὰ τὸν ὑμνοῦμε μὲ ἀφετηρία ὅλα τὰ ὄντα κατὰ τὴν ἀναλογία ὄλων τῶν ἔργων τὰ ὁποῖα ὡς αἴτιος παρήγαγε.

Ἐξ ἄλλου ἡ θειοτάτη μορφὴ γνώσεως τοῦ Θεοῦ εἶναι

σίας γινωσκομένη, κατὰ τὴν ὑπὲρ νοῦν ἔνωσιν, ὅταν ὁ νοῦς, τῶν ὄντων πάντων ἀποστάς, ἔπειτα καὶ ἑαυτὸν ἀφείς, ἐνωθῆται ὑπερφαέσιν ἀκτῖσιν, ἐκεῖθεν καὶ ἐκεῖ τῷ ἀνεξερευνητῷ βάθει τῆς σοφίας καταλαμπόμενος. Καίτοι καὶ ἐκ πάντων, ὅπερ 5 ἔφην, αὐτὴν γνωστέον· αὕτη γάρ ἐστι κατὰ τὸ Λόγιον ἢ πάντων ποιητικὴ καὶ ἀεὶ πάντα ἀρμόζουσα, καὶ τῆς ἀλύτου τῶν πάντων ἐφαρμογῆς καὶ τάξεως αἰτία, καὶ ἀεὶ τὰ τέλη τῶν προτέρων συνάπτουσα ταῖς ἀρχαῖς τῶν δευτέρων καὶ τὴν μίαν τοῦ παντὸς σύμπνοιαν καὶ ἀρμονίαν καλλιεργοῦσα.

4 Λόγος δὲ ὁ Θεὸς ὑμνεῖται πρὸς τῶν ἱερῶν Λογίων, οὐ μόνον ὅτι καὶ λόγου καὶ νοῦ καὶ σοφίας ἐστὶ χορηγός, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰς πάντων αἰτίας ἐν ἑαυτῷ μονοειδῶς προεἶληφε, καὶ ὅτι διὰ πάντων χωρεῖ δικνούμενος, ὡς τὰ Λόγια φησιν, ἄχρι τοῦ πάντων τέλους· καὶ πρό γε τούτων, ὅτι πάσης ἀπλότητος ὁ 15 θεῖος ὑπερήπλωται λόγος, καὶ πάντων ἐστὶν ὑπὲρ πάντα κατὰ τὸ ὑπερούσιον ἀπολελυμένος. Οὗτος ὁ λόγος ἐστὶν ἢ ἀπλῆ καὶ ὄντως οὐσα ἀλήθεια, περὶ ἣν, ὡς καθαρὰν καὶ ἀπλανῆ τῶν ὄλων γνῶσιν, ἢ θεία πίστις ἐστὶν ἢ μόνιμος τῶν πεπεισμένων ἰδρυσις, ἢ τούτους ἐνιδρύουσα τῇ ἀληθείᾳ, καὶ αὐτοῖς τὴν ἀλή- 20 θειαν, ἀμεταπίστῳ ταυτότητι τὴν ἀπλῆν τῆς ἀληθείας γνῶσιν ἐχόντων τῶν πεπεισμένων.

Εἰ γὰρ ἢ γνῶσις ἐνωτικὴ τῶν ἐγνωκότων καὶ ἐγνωσμένων, ἢ δὲ ἄγνοια μεταβολῆς ἀεὶ καὶ τῆς ἐξ ἑαυτοῦ τῷ ἀγνοοῦντι διαιρέσεως αἰτία, τὸν ἐν ἀληθείᾳ πιστεύσαντα, κατὰ τὸν ἱερὸν 25 λόγον, οὐδὲν ἀποκινήσει τῆς κατὰ τὴν ἀληθῆ πίστιν ἐστίας, ἐφ' ἣ τὸ μόνιμον ἔξει τῆς ἀκινήτου καὶ ἀμεταβόλου ταυτότητος. Εὖ γὰρ οἶδεν ὁ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐνωθείς, ὅτι εὖ ἔχει, κἂν οἱ πολλοὶ νοθετοῖεν αὐτὸν ὡς ἐξεστηκότα· λανθάνει μὲν γάρ, ὡς εἰ-

9: Βλ. Ρωμ. 11,33.

10. Ψαλμ. 103,24.

11. Παροιμ. 8,22 ἐ.

12. Ἰω. 1,1.

ἐκείνη πού γνωρίζεται δι' ἀγνωσίας κατὰ τὴν ἔνωσι πού ὑπερβαίνει κάθε νοῦ, ὅταν ὁ νοῦς, ἀφοῦ πρῶτα ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα καὶ τελικῶς ἐγκαταλείψῃ τὸν ἑαυτό του, ἐνωθῆ μὲ τις ὑπέρφωτες ἀκτῖνες, καταλαμπόμενος ἀπὸ αὐτὲς ἐκεῖ μέσα στὸ ἀνεξερεύνητο βάθος τῆς σοφίας⁹. Ὅπως εἶπα ὁμως, αὐτὴ πρέπει νὰ γνωσθῆ ἀπὸ τὰ πάντα· διότι αὐτὴ κατὰ τὸ Λόγιο εἶναι ἡ ποιητικὴ αἰτία τῶν ὄλων¹⁰, πού συναρμόζει πάντοτε τὰ πάντα¹¹, ἡ αἰτία τῆς συναρμογῆς καὶ τάξεως τῶν πάντων πού συνάπτει τὰ τέλη τῶν προηγουμένων μὲ τις ἀρχὲς τῶν ἐπομένων καὶ καλλιεργεῖ τὴν σύμπνοια καὶ ἀρμονία τοῦ σύμπαντος.

4 Ὡς Λόγος δὲ ὑμνεῖται ἀπὸ τὰ ἱερὰ Λόγια¹² ὁ Θεός, ὄχι μόνο διότι εἶναι χορηγὸς λόγου καὶ νοῦ καὶ σοφίας, ἀλλὰ καὶ διότι περιέχει ἀπὸ πρὶν μέσα του μονοειδῶς τις αἰτίες ὄλων τῶν πραγμάτων καὶ διότι, προχωρώντας διὰ μέσου ὄλων, φθάνει ὅπως λέγουν τὰ Λόγια, ἕως τὸ τέλος τῶν πάντων¹³. πρὶν δὲ ἀπὸ αὐτὰ ὑμνεῖται ὁ θεῖος Λόγος, διότι ἔχει ὑπεραπλωθῆ ἐπάνω ἀπὸ κάθε ἀπλότητα καὶ εἶναι κατὰ τὴν ὑπερουσιότητά του ἐλεύθερος ἀπὸ ὅλα, διότι εὐρίσκεται ἐπάνω ἀπὸ ὅλα. Αὐτὸς ὁ λόγος εἶναι ἡ ἀπλῆ καὶ ὄντως ὑπάρχουσα ἀλήθεια, γύρω ἀπὸ τὴν ὁποία, σὰν καθαρὴ καὶ ἀπλάνευτη γνῶσι τῶν ὄντων, ὑπάρχει ἡ θεία πίστις, δηλαδὴ ἡ μόνιμη ἐδραίωσις τῶν πιστῶν, ἡ ὁποία τοποθετεῖ αὐτοὺς μέσα στὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ἀλήθεια μέσα σ' αὐτούς, ὥστε οἱ πιστοὶ νὰ ἔχουν ἀμετάβλητη τὴν ἀπλῆ γνῶσι τῆς ἀληθείας.

Πραγματικά, ἂν ἡ γνῶσις ἐνώνει τοὺς γνωρίζοντας μὲ τὰ γνωριζόμενα, ἡ δὲ ἄγνοια προκαλεῖ πάντοτε στὸν ἀγνοοῦντα μεταβολὴ καὶ διάσπασι μέσα του, τὸν ἀληθινὰ πιστεύσαντα, κατὰ τὸν ἱερὸ Λόγο¹⁴, τίποτε δὲν θὰ τὸν μετακινήσῃ ἀπὸ τὴν ἐστία του στὴν ἀληθινὴ πίστι, ἐπάνω στὴν ὁποία θὰ ἔχη τοποθετημένη τὴν ταυτότητά του μονίμως ἀκίνητη καὶ ἀμετάβλητη. Διότι ὁ ἐνωθεὶς μὲ τὴν ἀλήθεια γνωρίζει καλὰ ὅτι εὐρίσκεται σὲ καλὴ κατάστασι, ἔστω καὶ ἂν οἱ πολλοὶ τὸν νοουθετοῦν διότι τάχα παρεξέκλινε· ὅπως εἶναι εὐλόγο, τοὺς διαφεύγει ὅτι διὰ

13. Ψαλμ. 138,8 ἐέ. Σοφία Σολ. 8,1.

14. Ἐφ. 4,13.

κός, αὐτοὺς ἐκ πλάνης τῆ ἀληθείᾳ διὰ τῆς ὄντως πίστεως ἐξε-
 στηκώς· αὐτὸς δὲ ἀληθῶς οἶδεν ἑαυτόν, οὐχ, ὃ φασιν ἐκεῖνοι,
 μαινόμενον, ἀλλὰ τῆς ἀστάτου καὶ ἀλλοιωτικῆς περὶ τὴν παντο-
 δαπῆ τῆς πλάνης ποικιλίαν φορᾶς διὰ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀεὶ κατὰ
 5 τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἐχούσης ἀληθείας ἠλευθερωμένον. Οὕτω
 γοῦν οἱ τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσοφίας ἀρχηγικοὶ καθηγεμόνες ὑπὲρ
 ἀληθείας ἀποθνήσκουσι πᾶσαν ἡμέραν, μαρτυροῦντες, ὡς εἰ-
 κός, καὶ λόγῳ παντὶ καὶ ἔργῳ τῆ ἐνιαίᾳ τῶν Χριστιανῶν ἀλη-
 θογνωσίᾳ, τὸ πασῶν αὐτὴν εἶναι καὶ ἀπλουστέραν καὶ θειοτέ-
 10 ραν, μᾶλλον δὲ τὸ αὐτὴν εἶναι τὴν μόνην ἀληθῆ καὶ μίαν καὶ
 ἀπλῆν θεογνωσίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

*Περὶ δυνάμεως, δικαιοσύνης, σωτηρίας, ἀπολυτρώσεως,
 ἐν ᾧ καὶ περὶ ἀνισότητος*

1 Ἄλλ' ἐπειδὴ τὴν θείαν ἀληθότητα καὶ ὑπέρσοφον σοφίαν
 καὶ ὡς δύναμιν ὑμνοῦσι καὶ ὡς δικαιοσύνην οἱ θεολόγοι, καὶ
 σωτηρίαν αὐτὴν ἀποκαλοῦσι καὶ ἀπολύτρωσιν, φέρε καὶ ταύ-
 15 τας, ὡς ἐφικτὸν ἡμῖν· τὰς θεωνομίας ἀναπτύξωμεν. Καὶ ὅτι μὲν
 ἡ θεαρχία πάσης ἐξήρηται καὶ ὑπερέχει τῆς ὄπως ποτὲ καὶ οὐ-
 σης καὶ ἐπινοουμένης δυνάμεως, οὐκ οἶμαί τινα τῶν ἐν τοῖς
 θείοις Λογίοις ἐντεθραμμένων ἀγνοεῖν· πολλαχοῦ γὰρ ἡ θεολο-
 γία καὶ τὴν κυρείαν αὐτῆ καὶ αὐτῶν τῶν ὑπερουρανίων δυνάμε-
 20 ων ἀφορίζουσα παραδέδωκε. Πῶς οὖν αὐτὴν οἱ θεολόγοι καὶ
 ὡς δύναμιν ὑμνοῦσι τὴν πάσης ἐξηρημένην δυνάμεως; Ἡ πῶς
 ἐπ' αὐτῆ τὴν δυναμωνομίαν ἐκλάβοιμεν;

15. Οἱ μάρτυρες τῆς χριστιανικῆς θρησκείας.

τῆς ἀληθινῆς πίστεως ἔχει ξεφύγει ἀπὸ τὴν πλάνη πρὸς τὴν ἀλήθεια. Αὐτὸς ὁμως γνωρίζει ἀληθινὰ τὸν ἑαυτό του· γνωρίζει ὄχι ὅτι εἶναι παράφρων, ὅπως ἰσχυρίζονται ἐκεῖνοι, ἀλλὰ ὅτι διὰ τῆς ἀπλῆς καὶ πάντοτε ὁμοίως ταυτῆς ἀληθείας ἔχει ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τὴν ἄστατη καὶ εὐμετάβλητη περιφορὰ γύρω ἀπὸ τὴν παντοειδῆ ποικιλία τῆς πλάνης. Ἔτσι λοιπὸν οἱ ἡγέτες καὶ διδάσκαλοι τῆς θεοσοφίας μας¹⁵ ἀποθαίνουν καθημερινὰ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, μαρτυρώντας, ὅπως εἶναι φυσικό, μὲ ὅλα τὰ λόγια καὶ τὰ ἔργα τους ὅτι ἡ μοναδικὴ ἀληθογνωσία τῶν Χριστιανῶν εἶναι ἡ ἀπλούστερη καὶ θειότερη ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες, μᾶλλον δὲ ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη ἀληθινή, ἐνιαία καὶ ἀπλῆ θεογνωσία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Περὶ δυνάμεως, δικαιοσύνης, σωτηρίας, ἀπολυτρώσεως, καθὼς καὶ περὶ ἀνισότητος

Ἐπειδὴ ὁμως οἱ θεολόγοι ὑμνοῦν τὴ θεία ἀληθινότητα καὶ τὴν ὑπέρσοφον σοφία ἐπίσης ὡς δύναμι καὶ ὡς δικαιοσύνη, ἐνῶ τὴν ἀποκαλοῦν καὶ σωτηρία καὶ ἀπολύτρωσι, ἃς ἀναπτύξωμε λοιπὸν κι' αὐτὲς τὶς θεωνυμίες, ὅσο μπορούμε. Ὅτι βέβαια ἡ θεαρχία ὑπερβαίνει καὶ ὑπερέχει κάθε δύναμι, μὲ ὅποιον τρόπο καὶ ἂν ὑπάρχη καὶ νοῆται αὐτὴ, δὲν νομίζω νὰ εἶναι κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀναθρεμμένους μὲ τὰ θεῖα Λόγια πού νὰ τὸ ἀγνοῆ· διότι σὲ πολλὰ σημεῖα ἡ θεολογία σ' αὐτὴν ἀπέδωσε τὴν κυριότητα, ξεχωρίζοντάς τὴν ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὶς ἐπουράνιες δυνάμεις¹. Πῶς λοιπὸν οἱ θεολόγοι τὴν ὑμνοῦν καὶ ὡς δύναμι, ἀφοῦ αὐτὴ ὑπερέχει κάθε δυνάμεως; Πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ ἐκλάβωμε τὴ δυνάμειον ἡμῶν σ' αὐτήν;

1. Τὴν ἐξουσία. Ὁ Θεὸς εἶναι «Κύριος τῶν δυνάμεων», Ψαλμ. 23,10.

2 Λέγομεν τοίνυν, ὅτι δύναμις ἐστὶν ὁ Θεός, ὡς πᾶσαν δύναμιν ἐν ἑαυτῷ προέχων καὶ ὑπερέχων, καὶ ὡς πάσης δυνάμεως αἷτιος καὶ πάντα κατὰ δύναμιν ἄκλιτον καὶ ἀπεριόριστον παράγων καὶ ὡς αὐτοῦ τοῦ εἶναι δύναμιν, ἢ τὴν ὄλην ἢ τὴν καθ' ἕκαστον, αἷτιος ὢν· καὶ ὡς ἀπειροδύναμος, οὐ μόνον τῷ πᾶσαν δύναμιν παράγειν, ἀλλὰ καὶ τῷ ὑπὲρ πᾶσαν καὶ τὴν αὐτοδύναμιν εἶναι καὶ τῷ ὑπερδύνασθαι καὶ ἀπειράκις ἀπείρους τῶν οὐσῶν δυνάμεων ἐτέρας παραγαγεῖν· καὶ τῷ μὴ ἂν ποτε δυνηθῆναι τὰς ἀπείρους καὶ ἐπ' ἀπειρον παραγομένας δυνάμεις τὴν ὑπεράπει-
10 ρον αὐτοῦ τῆς δυναμοποιουῦ δυνάμεως ἀμβλῦναι ποίησιν· καὶ τῷ ἀφθέγκτω καὶ ἀγνώστῳ καὶ ἀνεπινοήτῳ τῆς πάντα ὑπερεχούσης αὐτοῦ δυνάμεως, ἢ διὰ περιουσίαν τοῦ δυνατοῦ καὶ τὴν ἀσθένειαν δυναμοῖ καὶ τὰ ἔσχατα τῶν ἀπηχημάτων αὐτῆς συνέχει καὶ διακρατεῖ, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν κατ' αἴσθησιν δυνατῶν
15 ὁρῶμεν, ὅτι τὰ ὑπέρλαμπρα φῶτα καὶ μέχρι τῶν ἀμβλειῶν ὀράσεων φθάνει καὶ τοὺς μεγάλους φασὶ τῶν ψόφων καὶ εἰς τὰς μὴ λίαν εὐκόλως τῶν ἤχων ἀντιλαμβανομένας ἀκοὰς εἰσδύεσθαι. Τὸ γὰρ πάντῃ ἀνήκοον οὐδὲ ἀκοή· καὶ τὸ καθόλου μὴ βλέπον οὐδὲ δρασις.

3 Αὕτη δ' οὖν ἡ ἀπειροδύναμος τοῦ Θεοῦ διάδοσις εἰς πάντα τὰ ὄντα χωρεῖ, καὶ οὐδέν ἐστι τῶν ὄντων ὃ παντελῶς ἀφήρηται τὸ ἔχειν τινὰ δύναμιν, ἀλλ' ἢ νοερὰν ἢ λογικὴν ἢ αἰσθητικὴν ἢ ζωτικὴν ἢ οὐσιώδη δύναμιν ἔχει· καὶ αὐτὸ δέ, εἰ θέμις εἰπεῖν, τὸ εἶναι δύναμιν εἰς τὸ εἶναι ἔχει παρὰ τῆς ὑπερουσίου δυνάμεως.

4 Ἐξ αὐτῆς εἰσὶν αἱ θεοειδεῖς τῶν ἀγγελικῶν διακόσμων δυνάμεις· ἐξ αὐτῆς καὶ τὸ εἶναι ἀμεταπτώτως ἔχουσι, καὶ πάσας αὐτῶν τὰς νοεράς καὶ ἀθανάτους ἀεικινησίας καὶ τὸ ἀρρεπὲς αὐτὸ καὶ τὴν ἀνελάττωτον ἔφεσιν τοῦ ἀγαθοῦ πρὸς τῆς ἀπειραγάθου δυνάμεως εἰλήφασιν, αὐτῆς ἐφεισίσης αὐτοῖς τὸ δύνασθαι

2. Ἡ τετράς: θεία δύναμις, ἡ αὐτοδύναμις, ἡ ὀλικὴ δύναμις, ἡ δύναμις

- 2 Λέγομε λοιπὸν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι δύναμις², διότι μέσα του πρό-ἔχει καὶ ὑπέρ-ἔχει κάθε δύναμι, διότι εἶναι αἴτιος κάθε δυνάμεως καὶ παράγει τὰ πάντα μὲ ἀμείωτη καὶ ἀπεριόριστη δύναμι καὶ διότι εἶναι αἴτιος τῆς αὐτοδυνάμεως, τῆς ὀλικῆς δυνάμεως καὶ τῆς δυνάμεως τῶν ἐπὶ μέρους· καὶ διότι εἶναι ἀπειροδύναμος, ὅχι μόνο καθ' ὅσον παράγει κάθε δύναμι, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅσον εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὴν ὀλικὴ δύναμι καὶ τὴν αὐτοδύναμι, ἐπίσης δὲ καθ' ὅσον ὑπέρ-δύναται νὰ παραγάγῃ ἀπείρως ἄπειρες δυνάμεις σὲ σύγκρισι μὲ αὐτὲς ποὺ ὑπάρχουν καὶ καθ' ὅσον οἱ ἄπειρες καὶ ἐπ' ἄπειρον παραγόμενες δυνάμεις δὲν θὰ μπορέσουν ποτὲ νὰ ἀμβλύνουν τὴν ὑπεράπειρη ποίησι τῆς δυναμοποιῶ δυνάμεως. Λέγομε ἐπίσης ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι δύναμις, λόγῳ τῆς ἀφραστης καὶ ἀγνωστης καὶ ἀκατάληπτης ιδιότητος τῆς δυνάμεώς του, ἡ ὁποία ὑπερέχει τὰ πάντα καὶ ἀπὸ περισσεῖα ἰσχύος ἐνδυναμώνει ἀκόμη καὶ τὴν ἀσθένεια καὶ συνέχει καὶ συγκρατεῖ τὰ ἔσχατα ἀπηχήματα, ὅπως βλέπομε καὶ στὰ κατὰ τὴν αἴσθησι δυνατὰ πράγματα, ὅτι δηλαδὴ τὰ ὑπέρλαμπρα φῶτα φθάνουν ἕως καὶ τὶς ἀμβλεῖες ὀράσεις καὶ ὅτι, καθὼς λέγουν, οἱ μεγάλοι κρότοι εἰσδύουν καὶ στίς ἀκοῆς ποὺ δὲν ἀντιλαμβάνονται εὐκόλα τοὺς ἤχους. Διότι τὸ ἐντελῶς ἀνήκοο δὲν εἶναι κἄν ἀκοή, καὶ τὸ καθόλου ἀόμματο δὲν εἶναι κἄν ὄρασις.
- 3 Αὐτὴ λοιπὸν ἡ ἀπειροδύναμη διάδοσις τοῦ Θεοῦ προχωρεῖ σὲ ὅλα τὰ ὄντα καὶ δὲν ὑπάρχει κανένα ὄν ποὺ στερεῖται ἐντελῶς τοῦ νὰ ἔχῃ κάποια δύναμι, ἀλλὰ ὅλα ἔχουν δύναμι νοερῆ ἢ λογικὴ ἢ αἰσθητικὴ ἢ ζωτικὴ ἢ οὐσιώδη· καὶ τὸ ἴδιο τὸ εἶναι, ἂν ἐπιτρέπεται νὰ λεχθῆ, τὴν δύναμι τοῦ νὰ εἶναι τὴν ἔχει ἀπὸ τὴν ὑπερούσια δύναμι.
- 4 Ἀπὸ αὐτὴν προέρχονται οἱ θεοειδεῖς δυνάμεις τῶν ἀγγελικῶν διακόσμων· ἀπὸ αὐτὴν ἔχουν τὴν ἀμεταπτοσία τους· καὶ ὅλες τὶς νοερὲς καὶ ἀθάνατες ἀεικινήσιες των, τὴν ἀμεταστροφία καὶ τὴν ἀμείωτη ἔφεσι τοῦ ἀγαθοῦ, τὰ ἐπῆραν ἀπὸ τὴν ἀπειράγαθη δύναμι, ἡ ὁποία παρέχει σ' αὐτὲς τὴν ἰκανότητα καὶ νὰ εἶναι τέτοια πράγματα καὶ νὰ ἐπιθυμοῦν τὸ πάντοτε εἶναι· ἢ

τῶν ἐπὶ μέρους.

καὶ τὸ εἶναι ταῦτα καὶ ἐφίεσθαι ἀεὶ εἶναι καὶ αὐτὸ τὸ δύνασθαι ἐφίεσθαι τοῦ ἀεὶ δύνασθαι.

5 Πρόεισι δὲ τὰ τῆς ἀνεκλείπτου δυνάμεως καὶ εἰς ἀνθρώ-
 πους καὶ ζῶα καὶ φυτὰ καὶ τὴν ὅλην τοῦ παντὸς φύσιν· καὶ δυ-
 5 ναμοῖ τὰ ἠνωμένα πρὸς τὴν ἀλλήλων φιλίαν καὶ κοινωνίαν, καὶ
 τὰ διακεκριμένα πρὸς τὸ εἶναι κατὰ τὸν οἰκεῖον ἕκαστα λόγον
 καὶ ὄρον ἀσύγχυτα καὶ ἀσύμφυρτα· καὶ τὰς τοῦ παντὸς τάξεις
 καὶ εὐθημοσύνας εἰς τὸ οἰκεῖον ἀγαθὸν διασώζει καὶ τὰς ἀθανά-
 τους τῶν ἀγγελικῶν ἐνάδων ζωὰς ἀλωβήτους διαφυλάττει, καὶ
 10 τὰς οὐρανίας καὶ φωστηριακὰς καὶ ἀστρώους οὐσίας καὶ τάξεις
 ἀναλλοιώτους, καὶ τὸν αἰῶνα δύνασθαι εἶναι ποιεῖ· καὶ τὰς τοῦ
 χρόνου περιελίξεις διακρίνει μὲν ταῖς προόδοις, συνάγει δὲ ταῖς
 ἀποκαταστάσεσι· καὶ τὰς τοῦ πυρὸς δυνάμεις ἀσβέστους ποιεῖ
 καὶ τὰς τοῦ ὕδατος ἐπιρροὰς ἀνεκλείπτους, καὶ τὴν ἀερίαν χύσιν
 15 ὀρίζει, καὶ τὴν γῆν ἐπ' οὐδενὸς ἰδρύει καὶ τὰς ζωογόνους αὐτῆς
 ὠδῖνας ἀδιαφθόρους φυλάττει· καὶ τὴν ἐν ἀλλήλοις τῶν στοι-
 χείων ἀρμονίαν καὶ κρᾶσιν ἀσύγχυτον καὶ ἀδιαίρετον ἀποσώζει,
 καὶ τὴν ψυχῆς καὶ σώματος σύνδεσιν συνέχει, καὶ τὰς τῶν φυ-
 τῶν θρεπτικὰς καὶ ἀβζητικὰς δυνάμεις ἀνακινεῖ· καὶ διακρατεῖ
 20 τὰς οὐσιώδεις τῶν ὄλων δυνάμεις καὶ τὴν τοῦ παντὸς ἀδιάλυτον
 μονὴν ἀσφαλίζεται καὶ τὴν θέωσιν αὐτὴν δωρεῖται, δύναμιν εἰς
 τοῦτο τοῖς ἐκθεουμένοις παρέχουσα· καὶ ὅλως οὐδὲν ἐστὶ καθό-
 λου τῶν ὄντων, τὴν παγκρατορικὴν ἀσφάλειαν καὶ περιοχὴν τῆς
 θείας δυνάμεως ἀφηρημένον. Τὸ γὰρ καθόλου μηδεμίαν δύναμιν
 25 ἔχον οὔτε ἐστὶν οὔτε τί ἐστὶν οὔτε ἐστὶ· τις αὐτοῦ παντελῶς θέ-
 σις.

6 Καίτοι φησὶν Ἐλύμας ὁ μάγος· 'εἰ παντοδύναμός ἐστὶν ὁ
 Θεός, πῶς λέγεται τι μὴ δύνασθαι πρὸς τοῦ καθ' ὑμᾶς θεολό-
 γου;' Λοιδορεῖται δὲ τῷ θείῳ Παύλῳ φήσαντι, μὴ δύνασθαι τὸν

3. Ἐννοεῖται ἡ γονιμότης τῆς γῆς.

4. Θέσις ἐδῶ νοεῖται ἡ θετικότης, ἡ ὑπαρξίς, σὲ ἀντίθεσι μὲ τὴν ἄρνησι.

ὅποια παρέχει σ' αὐτὲς καὶ τὴν ἰκανότητα νὰ ἐπιθυμοῦν τὸ πάντοτε δύνασθαι.

Προχωροῦν δὲ οἱ ἐπιδράσεις τῆς ἀνέκλειπτης δυνάμεως καὶ στοὺς ἀνθρώπους καὶ στὰ ζῶα, στὰ φυτὰ καὶ σ' ὅλη τὴ φύσι τοῦ σύμπαντος· αὐτὴ ἡ δύναμις ἰκανώνει τὰ ἡνωμένα νὰ ζοῦν μὲ φιλία καὶ κοινωνία μεταξύ τους, καὶ τὰ διακεκριμένα νὰ εἶναι μεταξύ τους ἀσύγχυτα καὶ ἀσύμφυρτα, τὸ καθένα κατὰ τὸν δικό του λόγο καὶ ὄρο· διασώζει τὶς τάξεις καὶ διαρρυθμίσεις τοῦ σύμπαντος στὴ θέσι τους καὶ διαφυλάττει τὶς ἀθάνατες ζωὲς τῶν ἀγγελικῶν ἐνάδων ἀκέραιες, διατηρεῖ τὶς οὐράνιες καὶ φωστηρικὲς καὶ ἀστρικὲς οὐσίαις καὶ τάξεις ἀναλλοίωτες, κάμνει τὸν αἰῶνα νὰ μπορῇ νὰ ὑπάρχη· διακρίνει τὶς ἐκτολίξεις τοῦ χρόνου μὲ τὶς ἀστρικὲς κινήσεις καὶ τὶς συνάγει μὲ τὶς ἐπαναφορὰς στὶς θέσεις των. Κάμνει τὶς δυνάμεις τοῦ πυρὸς ἄσβεστες καὶ τὶς πτώσεις τοῦ ὕδατος ἀσταμάτητες, ὀρίζει τὴν ἔκχυσι τοῦ ἀέρος, στερεώνει τὴ γῆ ἐπάνω στὸ κενὸ καὶ φυλάττει τὶς ζωογόνες ὠδῖνες τῆς ἄφθαρτες³. Διασώζει τὴν μεταξύ τους ἀρμονία καὶ σύγκρασι τῶν στοιχείων ἀσύγχυτη καὶ ἀδιαίρετη, συγκρατεῖ τὴ σύνδεσι ψυχῆς καὶ σώματος καὶ δραστηριοποιεῖ τὶς θρεπτικὲς καὶ αὐξητικὲς δυνάμεις τῶν φυτῶν· κρατεῖ τὶς οὐσιώδεις δυνάμεις τῶν ὄλων, ἀσφαλίζει τὴν ἀδιάλυτη διαμονὴ τοῦ σύμπαντος καὶ δωρίζει τὴ θέωσι παρέχοντας γιὰ τὸ σκοπὸ τοῦτο τὴ δύναμι στοὺς ἐκθεουμένους. Καὶ γενικὰ δὲν ὑπάρχει κανένα ἀπολύτως ὄν πού νὰ στερῆται τὴν παντοκρατορικὴ ἀσφάλεια καὶ κατοχύρωσι. Διότι ἐκεῖνο πού δὲν ἔχει καμμιά δύναμι καθόλου οὔτε ὑπάρχει οὔτε εἶναι κάτι οὔτε ἔχει ὅποια-δήποτε θέσι⁴.

6 Καὶ ὁμως ὁ Ἑλύμας ὁ Μάγος λέγει⁵· «ἂν ὁ Θεὸς εἶναι παντοδύναμος, πῶς ὁ θεολόγος σας ἰσχυρίζεται ὅτι ὑπάρχει κάτι πού δὲν τὸ καταφέρνει;». Λοιδορεῖ ἔτσι τὸν θεῖο Παῦλο, πού εἶπε ὅτι ὁ Θεὸς δὲν μπορεῖ νὰ ἀρνηθῆ τὸν ἑαυτό του⁶. Πα-

5. Βλ. Πράξ. 13,6-12.

6. Β' Τιμ. 2,13.

Θεὸν ἑαυτὸν ἀρνήσασθαι. Προσθεὶς δὲ τοῦτο, λίαν ὀρρωδῶ μὴ καὶ ἀνοίας ὀφλήσω γέλωτα, παίδων ἀθυρόντων οἰκοδομήματα καὶ ἐπὶ ψάμμον καὶ ἀσθενῆ καταλύειν ἐπιχειρῶν, καὶ ὡσπερ πινὸς ἀνεφίκτου σκοποῦ καταστοχάζεσθαι σπεύδων τῆς περὶ τοῦ-
 5 του θεολογικῆς διανοίας· ἡ γὰρ ἑαυτοῦ ἀρνησις ἔκπτωσις ἀλη-
 θείας ἐστίν, ἡ δὲ ἀλήθεια ὄν ἐστὶ, καὶ ἡ τῆς ἀληθείας ἔκπτωσις
 τοῦ ὄντος ἔκπτωσις. Εἰ τοίνυν ἡ ἀλήθεια ὄν ἐστίν, ἡ δὲ ἀρνησις
 τῆς ἀληθείας τοῦ ὄντος ἔκπτωσις, ἐκ τοῦ ὄντος ἐκπεσεῖν ὁ Θεὸς
 οὐ δύναται καὶ τὸ μὴ εἶναι οὐκ ἔστιν, ὡς ἂν τις φεῖται τὸ μὴ δύ-
 10 νασθαι οὐ δύναται καὶ τὸ μὴ εἰδέναι κατὰ στέρησιν οὐκ εἶδεν.

Ὅπερ ὁ σοφὸς οὐκ ἐννοήσας, μιμεῖται τοὺς τῶν ἀθλητῶν ἀπει-
 ρονίκας, οἱ, πολλάκις ἀσθενεῖς εἶναι τοὺς ἀνταγωνιστὰς ὑποθέ-
 μενοι, κατὰ τὸ δοκοῦν ἑαυτοῖς, καὶ πρὸς ἀπόντας αὐτοὺς ἀν-
 δρείως σκιαμαχοῦντες καὶ τὸν ἀέρα διακένοις πληγαῖς εὐθαρ-
 15 σῶς καταπαίοντες, οἴονται τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν κεκρατηκέ-
 ναι καὶ ἀνακηρύττουσιν ἑαυτούς, οὔτε εἰδότες τὴν ἐκείνων δύνα-
 μιν.

Ἡμεῖς δὲ τοῦ θεολόγου κατὰ τὸ ἐφικτὸν στοχαζόμενοι,
 τὸν ὑπερδύναμον Θεὸν ὑμνοῦμεν, ὡς παντοδύναμον, ὡς μακά-
 20 ριον καὶ μόνον δυνάστην, ὡς δεσπόζοντα ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ
 τοῦ αἰῶνος, ὡς κατ' οὐδὲν τῶν ὄντων ἐκπεπτωκότα, μᾶλλον δὲ
 καὶ ὑπερέχοντα καὶ προέχοντα πάντα τὰ ὄντα κατὰ δύναμιν ὑπε-
 ρούσιον, καὶ πᾶσι τοῖς οὔσι τὸ δύνασθαι εἶναι, καὶ τόδε εἶναι,
 κατὰ περιουσίαν ὑπερβαλλούσης δυνάμεως ἀφθόνῳ χύσει δε-
 25 δωρημένον.

7 Δικαιοσύνη δὲ αὐθις ὁ Θεός, ὡς πᾶσι τὰ κατ' ἀξίαν ἀπονέ-
 μων ὑμνεῖται, καὶ εὐμετρίαν καὶ κάλλος καὶ εὐταξίαν καὶ διακό-
 σμησιν καὶ πάσας διανομὰς καὶ τάξις ἀφορίζων ἐκάστω κατὰ
 τὸν ὄντως ὄντα δικαιοτάτον ὄρον, καὶ πᾶσι τῆς αὐτῶν ἐκάστω
 30 αὐτοπραγίας αἴτιος ὢν. Πάντα γὰρ ἡ θεία δικαιοσύνη τάττει καὶ
 ὀροθετεῖ καί, πάντα ἀπὸ πάντων ἀμιγῆ καὶ ἀσύμφυρτα διασώ-

ραθέτοντας τοῦτο, φοβοῦμαι πολὺ μήπως προκαλέσω τὰ γέλοια μὲ τὴν ἀνοησία μου ποὺ ἐπιχειρῶ νὰ καταλύσω ἀσθενικὰ οἰκοδομήματα παιδιοῦ ἐπάνω στὴν ἄμμο καὶ ποὺ σπεύδω νὰ θεωρήσω σὰν ἄλυτο πρόβλημα τὴ θεολογικὴ ἔννοια αὐτοῦ τοῦ χωρίου· στὴν πραγματικότητα ἡ ἄρνησις ἑαυτοῦ εἶναι ἔκπτωσις ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, ἡ δὲ ἀλήθεια εἶναι ὄν καὶ ἐπομένως ἡ ἔκπτωσις ἀπὸ τὴν ἀλήθεια εἶναι ἔκπτωσις ἀπὸ τὸ ὄν. Ἐὰν λοιπὸν ἡ ἀλήθεια εἶναι ὄν, ἡ δὲ ἄρνησις τῆς ἀληθείας ἔκπτωσις ἀπὸ τὸ ὄν, ὁ Θεὸς δὲν δύναται νὰ ἐκπέσῃ ἀπὸ τὸ ὄν καὶ δὲν δύναται νὰ μὴ ὑπάρχη, μὲ ἄλλα λόγια δὲν δύναται νὰ μὴ δύναται καὶ δὲν γνωρίζει νὰ μὴ γνωρίζῃ κατὰ στέρησι. Δὲν τὸ ἐκατάλαβε αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ὁ σοφὸς Ἑλύμας, κι ἔτσι μιμεῖται τοὺς ἀδόκιμους ἀθλητὰς ποὺ πολλὰς φορὰς φαντάζονται ὅτι οἱ ἀνταγωνισταῖ τους εἶναι ἀσθενεῖς καί, σκιαμαχώντας ἀνδρείως ἐν ἀπουσία τους καὶ κτυπώντας τὸν ἀέρα στὸ κενὸ θαρραλέα, νομίζουν ὅτι ἔχουν νικήσει τοὺς ἀντιπάλους των καὶ αὐτοανακηρύσσονται νικηταί, χωρὶς νὰ γνωρίζουν κἄν τὴ δύναμι ἐκείνων.

Ἐμεῖς ὁμῶς ἔχοντας κατὰ τὸ ἐφικτὸ στὸ νοῦ μας τὸν θεολόγο⁷, ὑμνοῦμε τὸν ὑπερδύναμο Θεὸ ὡς παντοδύναμο, ὡς μακάριο καὶ μόνο δυνάστη, ὡς δεσπότη ποὺ κυριαρχεῖ τοῦ αἰῶνος, ὡς μὴ ἐκπεσόντα ἀπὸ τὰ ὄντα κατὰ τίποτε, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ὑπέρ-ἔχοντα καὶ πρό-ἔχοντα ὅλα τὰ ὄντα μὲ ὑπερούσια δύναμι, ὡς προσφέροντα τὴ δυνατότητα νὰ ὑπάρχουν, καὶ μάλιστα νὰ εἶναι ὅ,τι εἶναι μὲ ἀφθονὴ ἔκχυσι ἀπὸ περίσσεια ὑπερβολικῆς δυνάμεως.

7 Ἐπίσης ὁ Θεὸς ὑμνεῖται ὡς δικαιοσύνη, διότι ἀπονέμει σὲ ὅλα τὰ ὄντα κατὰ τὴν ἀξία τους ἀρμονία, κάλλος, εὐταξία καὶ εὐρυθμία, ὀρίζει ὅλες τὶς δωρεὰς καὶ τὶς θέσεις ὅπως ταιριάζει στὸ καθένα κατὰ τὸν ἀπολύτως δίκαιο κανόνα κι' εἶναι σὲ ὅλα αἴτιος τῆς αὐτενεργείας των. Διότι ἡ θεία δικαιοσύνη εἶναι ποὺ ταξινομεῖ καὶ ὀρίζει τὰ πάντα, καὶ διατηρώντας τὰ πάντα ἄμικτα

7. Τὸν ἀπόστολο Παῦλο.

ζουσα, τὰ ἐκάστω προσήκοντα πᾶσι τοῖς οὖσι δωρεῖται κατὰ τὴν ἐκάστω τῶν ὄντων ἐπιβάλλουσαν ἀξίαν. Καὶ εἰ ταῦτα ὀρθῶς φαμεν, ὅσοι τῇ θεῖα διαλοιδороῦνται δικαιοσύνη, λανθάνουσιν ἐαυτῶν ἀδικίαν ἐναργῆ καταψηφιζόμενοι· φασὶ γὰρ ὀφείλειν ἐνεῖναι τοῖς θνητοῖς τὴν ἀθανασίαν καὶ τοῖς ἀτελέσι τὸ τέλειον καὶ τοῖς αὐτοκινήτοις τὴν ἑτεροκίνητον ἀνάγκην καὶ τοῖς ἀλλοιωτοῖς τὴν ταυτότητα καὶ τὰ τελειοδύναμα τοῖς ἀσθενέσι, καὶ ἀίδια εἶναι τὰ ἔγχρονα καὶ ἀμετάβολα τὰ φύσει κινούμενα, καὶ τὰς ἐπικαίρους ἡδονὰς αἰωνίας, καὶ ὅλως τὰ ἄλλων ἄλλοις
 5
 10 ἀποδιδῶσι· δέον εἶδέναι, τὴν θεῖαν δικαιοσύνην ἐν τούτῳ ὄντως οὖσαν ἀληθῆ δικαιοσύνην, ὅτι πᾶσιν ἀπονέμει τὰ ὀκειᾶ κατὰ τὴν ἐκάστου τῶν ὄντων ἀξίαν καὶ τὴν ἐκάστου φύσιν ἐπὶ τῆς οἰκειᾶς διασώζει τάξεως καὶ δυνάμεως.

8 Ἄλλ' εἶποι ἄν τις· οὐκ ἔστι δικαιοσύνης ἄνδρας ὀσίους ἔᾶν
 15 ἀβοηθήτους ὑπὸ τῶν φαύλων ἐκτροχόμενους. Πρὸς δὲ ρητέον ὡς, εἰ μὲν ἀγαπῶσιν οὖς φῆς ὀσίους τὰ ἐπὶ γῆς ὑπὸ τῶν προσύλων ζηλούμενα, τοῦ θεοῦ πάντως ἐκπεπτώκασιν ἔρωτος. Καὶ οὐκ οἶδ' ὅπως ὅσοι κληθεῖεν ἄν, ἀδικοῦντες τὰ ὄντως ἐραστὰ καὶ θεῖα, τοῖς ἀζηλώτοις καὶ ἀνεράστοις ὑπ' αὐτῶν οὐκ εὐαγῶς
 20 παρευδοκιμούμενα. Εἰ δὲ τῶν ὄντως ὄντων ἐρῶσι, εὐφραίνεσθαι χρὴ τοὺς τινῶν ἐφιεμένους, ἠνίκα τῶν ἐφετῶν τυγχάνωσιν. Ἦ οὐχὶ τότε μᾶλλον πλησιάζουσι ταῖς ἀγγελικαῖς ἀρεταῖς, ὅταν, ὡς δυνατόν, ἐφέσει τῶν θεῶν ἀναχωρῶσι τῆς τῶν ὑλικῶν προσπαθείας, ἐγγυμναζόμενοι πρὸς τοῦτο λίαν ἀνδρικῶς ἐν ταῖς
 25 ὑπὲρ τοῦ καλοῦ περιστάσεσιν; Ὡστε ἀληθὲς εἰπεῖν, ὅτι τοῦτο μᾶλλον ἔστι τῆς θεῖας δικαιοσύνης ἴδιον, τὸ μὴ θέλγειν καὶ ἀπολλύειν τῶν ἀρίστων τὴν ἀρρενότητα ταῖς τῶν ὑλικῶν διαδόσεσι, μηδέ, εἴ τις ἐπιχειροῖ τούτο ποιεῖν, ἔᾶν ἀβοηθήτους.

καὶ ἀσύμφυρτα ἀπὸ ὅλα, δωρίζει σὲ ὅλα τὰ ὄντα ὅσα ταιριάζουν στὸ καθένα κατὰ τὴν ἰδιαίτερη ἀξία του. Κι' ἂν αὐτοὶ οἱ ἰσχυρισμοὶ μας εἶναι ὀρθοί, ὅσοι λοιδοροῦν τὴ θεία δικαιοσύνη, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν αὐτοκαταδικάζονται γιὰ ἄδικη πρᾶξι. Πραγματικὰ αὐτοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι στοὺς θνητοὺς ὀφείλει νὰ ἐνυπάρχει ἡ ἀθανασία, στοὺς ἀτελεῖς ἡ τελειότης, στὰ αὐτοκίνητα ἡ ἑτεροκίνητη ἀνάγκη, στὰ ἀλλοιωτικὰ ἡ ταυτότης, στὰ ἀσθενῆ ἡ τελειοποιητικὴ δύναμις· ἰσχυρίζονται ὅτι τὰ ἐγχρονα πρέπει νὰ εἶναι ἀίδια, τὰ φύσει κινούμενα νὰ εἶναι ἀμετάβλητα, οἱ πρόσκαιρες ἡδονές νὰ εἶναι αἰώνιες, καὶ ἀποδίδουν γενικῶς τὶς ιδιότητες ἄλλων σὲ ἄλλα· ἐνῶ ἔπρεπε νὰ γνωρίζουν ὅτι ἡ θεία δικαιοσύνη εἶναι ἀληθινὴ δικαιοσύνη κατὰ τοῦτο, ὅτι ἀπονέμει σὲ ὅλα τὰ οἰκεῖα πράγματα σύμφωνα μὲ τὴν ἀξία καθενὸς ἀπὸ τὰ ὄντα καὶ διατηρεῖ τὴ φύσι τοῦ καθενὸς στὴ δικὴ του δύναμι καὶ τάξι.

8 Ἄλλὰ θὰ μπορούσε νὰ εἰπῆ κανεὶς, ὅτι δὲν εἶναι γνώρισμα τῆς δικαιοσύνης ν' ἀφήνῃ χωρὶς βοήθεια ἀγίους ἀνθρώπους ποὺ βασανίζονται ἀπὸ τοὺς φαύλους. Πρὸς αὐτὸν πρέπει νὰ λεχθῆ ὅτι, ἂν οἱ ἅγιοι ποὺ ἀναφέρεις ἀγαποῦν τὰ ἐπίγεια ποὺ ζηλεύουν οἱ ὑλισταί, ἔχουν ἐκπέσει ὅπωςδὴποτε ἀπὸ τὸν θεῖο ἔρωτα. Καὶ δὲν γνωρίζω πῶς θὰ μπορούσαν αὐτοὶ νὰ κληθοῦν ἅγιοι, ἀφοῦ ἀδικοῦν τὰ ὄντως ἀγαπητὰ καὶ θεῖα πράγματα, κακῶς ὑποτιμώντας τὰ ἀπέναντι στὰ ἀζήλευτα καὶ ἀνέραστα. Ἄν ὅμως αὐτοὶ ἀγαποῦν τὰ ὄντως ὄντα, ἐκεῖνοι ποὺ κάτι ποθοῦν πρέπει νὰ εὐφραίνονται ὅταν ἐπιτύχουν τὸ ποθούμενο. Ἡ μήπως δὲν πλησιάζουν περισσότερο τότε τὶς ἀγγελικὲς ἀρετές, ὅταν ἀπὸ ἔφεσι τῶν θείων ἀπομακρύνονται κατὰ τὸ δυνατὸ ἀπὸ τὴ συμπάθεια πρὸς τὰ ὑλικά, γυμναζόμενοι γι' αὐτὸν τὸ σκοπὸ πολὺ γενναῖα κατὰ τὶς περιπέτειες ὑπὲρ τοῦ καλοῦ; Ὡστε εἶναι ἀληθινὸ νὰ εἰποῦμε ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ χαρακτηριστικώτερο ἰδίωμα τῆς θείας δικαιοσύνης, τὸ νὰ μὴ παραλύῃ καὶ καταστρέφῃ τὴν ἀνδρεία τῶν ἀρίστων μὲ τὶς ὑλικὲς δωρεές, καί, ἂν κανεὶς ἐπιχειρῆ νὰ πράξῃ τοῦτο, νὰ μὴ τοὺς ἀφήνῃ ἀβοηθήτους, ἀλλὰ νὰ

ἀλλ' ἐνιδρύειν αὐτοὺς ἐν τῇ καλῇ καὶ ἀμειλίκτῳ στάσει καὶ ἀπονέμειν αὐτοῖς τοιοῦτοις οὖσι τὰ κατ' ἀξίαν.

9 Αὕτη γοῦν ἡ θεία δικαιοσύνη καὶ σωτηρία τῶν ὄλων ὑμνεῖται, τὴν ἰδίαν ἐκάστου καὶ καθαρὰν ἀπὸ τῶν ἄλλων οὐσίαν
5 καὶ τάξιν ἀποσώζουσα καὶ φυλάττουσα, καὶ αἰτία καθαρῶς οὖσα τῆς ἐν τοῖς ὄλοις ἰδιοπραγίας. Εἰ δέ τις τὴν σωτηρίαν ὑμνοίῃ, καὶ ὡς ἐκ τῶν χειρόνων τὰ ὅλα σωστικῶς ἀναρπάζουσαν, πάντως πού καὶ τοῦτον ἡμεῖς τὸν ὑμνωδὸν τῆς παντοδαπῆς
·σωτηρίας ἀποδεξόμεθα καὶ ταύτην δὲ καὶ πρώτην σωτηρίαν
10 τῶν ὄλων ἀξιόσομεν αὐτὸν ὀρίζεσθαι, τὴν πάντα ἐφ' ἑαυτῶν ἀμετάβλητα καὶ ἀστασίαστα καὶ ἀρρεπῆ πρὸς τὰ χεῖρω διασώζουσαν, καὶ πάντα φρουροῦσαν ἄμαχα καὶ ἀπολέμητα, τοῖς ἑαυτῶν ἕκαστα λόγοις διακοσμούμενα, καὶ πᾶσαν ἀνισότητα καὶ ἀλλοτριπραγίαν ἐκ τῶν ὄλων ἐξορίζουσαν, καὶ τὰς ἀναλογίας
15 ἐκάστου συνιστάνουσαν ἀμεταπτώτους εἰς τὰ ἐναντία καὶ ἀμεταχωρήτους. Ἐπεὶ καὶ ταύτην τὴν σωτηρίαν οὐκ ἀπὸ σκοποῦ τις ὑμνήσοι τῆς ἱερᾶς θεολογίας, ὡς πάντα τὰ ὄντα τῇ σωστικῇ τῶν ἀπάντων ἀγαθότητι τῆς τῶν οἰκείων ἀγαθῶν ἀποπτώσεως ἀπολυτρουμένην, καθ' ὅσον ἢ ἐκάστου τῶν σωζομένων ἐπιδέ-
20 χεται φύσις· διὸ καὶ ἀπολύτρωσιν αὐτὴν ὀνομάζουσιν οἱ θεολόγοι, καὶ καθ' ὅσον οὐκ ἔῃ τὰ ὄντως ὄντα πρὸς τὸ μὴ εἶναι διαπεσεῖν, καὶ καθ' ὅσον, εἰ καὶ τι πρὸς τὸ πλημμελὲς καὶ ἄτακτον ἀποσφαλεῖη καὶ μείωσίν τινα πάθοι τῆς τῶν οἰκείων ἀγαθῶν τελειότητος, καὶ τοῦτο τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀδρανείας καὶ τῆς
25 στερήσεως ἀπολυτροῦται, πληροῦσα τὸ ἐνδεὲς καὶ πατρικῶς τὴν ἀτονίαν ὑπερείδουσα καὶ ἀνιστῶσα τοῦ κακοῦ, μᾶλλον δὲ ἰστῶσα ἐν τῷ καλῷ καὶ τὸ ὑπεκρυέν ἀγαθὸν ἀναπληροῦσα καὶ τάττουσα καὶ κοσμοῦσα τὴν ἀταξίαν αὐτοῦ καὶ ἀκοσμίαν καὶ ὀλόκληρον ἀποτελοῦσα καὶ πάντων ἀπολύουσα τῶν λελωβημέ-
30 νων.

τοὺς στηρίζη στήν καλὴ καὶ ἀδιάσειστη διάθεσι καὶ νὰ τοὺς ἀπονέμη, ἀφοῦ εἶναι τέτοιοι, τὰ ἀγαθὰ ποὺ τοὺς ἀξίζουσιν.

Αὐτὴ λοιπὸν ἡ θεία δικαιοσύνη καὶ σωτηρία τῶν ὄλων ὑμνεῖται, διότι συντηρεῖ καὶ φυλάττει τὴν ἰδιαίτερη οὐσία καὶ τάξι τοῦ καθενὸς καθαρὴ ἀπὸ τοὺς ἄλλους κι' εἶναι καθαρῶς αἰτία τῆς αὐτενεργείας ποὺ ὑπάρχει σὲ ὅλα τὰ ὄντα⁸. Ἄν βέβαια κάποιος ὑμνῇ τὴ σωτηρία γιὰ τὸ λόγο ὅτι ἀναρπάζει ὅλα τὰ πράγματα ἀπὸ τὴν κατάπτωσι σωστικῶς, ἀσφαλῶς ἐμεῖς θ' ἀποδεχθοῦμε καὶ τοῦτον τὸν ὑμνωδὸ τῆς παντοειδοῦς σωτηρίας. Θὰ τοῦ ζητήσωμε ὁμῶς νὰ ὀρίση ὡς πρώτη σωτηρία τῶν ὄλων αὐτὴν ποὺ διασώζει τὰ πάντα καθ' ἑαυτὰ ἀμετάβλητα καὶ ἀστασίαστα καὶ ἀμετάστροφα πρὸς τὰ χειρότερα, ποὺ φυλάττει τὰ πάντα ἀκαταμάχητα καὶ ἀπολέμητα, διακοσμούμενα τὸ καθένα μὲ τοὺς λόγους του, ποὺ ἐξορίζει ἀπὸ ὅλα κάθε ἀνισότητα καὶ ξενοπραγία καὶ συγκρατεῖ τὶς ἀναλογίες τοῦ καθενὸς ἀμετάπτωτες καὶ ἀμεταχώρητες πρὸς τὰ ἀντίθετα. Διότι καὶ αὐτὴν τὴ σωτηρία δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὴν ὑμνήσῃ κανεὶς ἔξω ἀπὸ τὰ πλαίσια τῆς ἱερᾶς θεολογίας, ἐφ' ὅσον μὲ τὴ σωστικὴ γιὰ ὅλα ἀγαθότητά της ἀπολυτρώνει ὅλα τὰ ὄντα ἀπὸ τὴν ἔκπτωσι τῶν ἀγαθῶν τους, ὅσο ἐπιδέχεται ἡ φύσις καθενὸς ἀπὸ τὰ σωζόμενα. Γι' αὐτὸ οἱ θεολόγοι τὴν ὀνομάζουσιν ἀπολύτρωσι⁹, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι δὲν ἀφήνει τὰ ὄντως ὄντα νὰ πέσουν πρὸς τὴν ἀνυπαρξία, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι, καὶ ἂν κάτι παραπέσῃ πρὸς τὸ πλημμελὲς καὶ ἄτακτο καὶ ὑποστῆ κάποια μείωσι τῆς τελειότητος τῶν ἀγαθῶν του, αὐτὴ λυτρώνει κι' αὐτὸ ἀπὸ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀδράνεια καὶ τὴ στέρησι· ἀναπληρώνει τὶς ἐλλείψεις του, ἀποκαθιστᾷ πατρικῶς τὴν ἀτονία του, τὸ σηκώνει ἀπὸ τὸ κακό, μᾶλλον δὲ τὸ στήνει στὸ καλό, ἀναπληρώνει τὸ ἀγαθὸ ποὺ ἐξέρρευσε, τακτοποιεῖ καὶ ἐναρμονίζει τὴν ἀταξία καὶ δυσαρμονία του, τὸ ὀλοκληρώνει καὶ τὸ ἀπαλλάσσει ἀπὸ ὅλα τὰ ἐπιβλαβῆ.

8. Ἡ λέξις «αὐτενεργεῖα» ἀποδίδει ἱκανοποιητικῶς τὸν ὄρο «ἰδιοπραγία» ἂν καὶ ὄχι πλήρως.

9. Βέβαια κυρίως ὁ Παῦλος τὴν ὀνομάζει ἔτσι.

Ἄλλὰ περὶ μὲν τούτων καὶ περὶ δικαιοσύνης εἴρηται, καθ' ἣν ἡ πάντων ἰσότης μετρεῖται καὶ ὀρίζεται καὶ πᾶσα ἀνισότης ἢ κατὰ στέρησιν τῆς ἐν αὐτοῖς ἐκάστοις ἰσότητος ἐξορίζεται· τὴν γὰρ ἀνισότητα εἴ τις ἐκλάβοι τὰς ἐν τῷ ὄλω τῶν ὄλων πρὸς ὅλα 5 διαφοράς, καὶ ταύτης ἢ δικαιοσύνη φρουρητική, μὴ συγχωροῦσα συμμιγῆ τὰ ὅλα ἐν ὄλοις γενόμενα διαταραχθῆναι, φυλάττουσα δὲ τὰ ὄντα πάντα κατ' εἶδος ἕκαστον, ἐν ᾧ ἕκαστον εἶναι πέφυκε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Περὶ μεγάλου, μικροῦ, ταύτου, ἑτέρου, ὁμοίου, ἀνομοίου, στάσεως, κινήσεως, ἰσότητος

1 Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν ἀνατέθειται τῷ πάν-
10 των αἰτίῳ, καὶ τὸ ταῦτὸν καὶ τὸ ἕτερον, καὶ τὸ ὁμοιον καὶ τὸ ἀνόμοιον, καὶ ἡ στάσις καὶ ἡ κίνησις, φέρε καὶ τούτων τῶν θεωνυμικῶν ἀγαλμάτων, ὅσα ἡμῖν ἐμφανῆ, θεωρήσωμεν. Μέγας μὲν οὖν ὁ Θεὸς ἐν τοῖς Λογίοις ὑμνεῖται καὶ ἐν μεγέθει καὶ ἐν ἀδρα λεπτῇ τὴν θείαν ἐμφαινούση σμικρότητα· καὶ ταῦτός, ὅταν
15 φῆ τὰ Λόγια, «σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ», καὶ ἕτερος, ἡνίκα ὡς πολύσχημος καὶ πολυειδῆς ὑπὸ τῶν αὐτῶν Λογίων διαπλάττεται· καὶ ὁμοιος, ὡς ὁμοίων καὶ ὁμοιότητος ὑποστάτης, καὶ ἀνόμοιος πᾶσι, ὡς οὐκ ὄντος αὐτῷ τοῦ ὁμοίου· καὶ ἐστὼς καὶ ἀκίνητος καὶ καθήμενος εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ κινούμενος, ὡς ἐπὶ πάντα πο-
20 ρεούμενος· καὶ ὅσαι ἄλλαι ταύταις ὁμοδύναμοι θεωνυμῖαι πρὸς τῶν Λογίων ὑμνοῦνται.

Μέγας μὲν οὖν ὁ Θεὸς ὀνομάζεται, κατὰ τὸ ἰδίως αὐτοῦ

1. Ψαλμ. 146,5.

2. Γ' Βασ. 19,12.

3. Ψαλμ. 101,28.

4. Ἰεζ. 1,26 ἔ.

5. Βλ. Ἦσ. 40,25.

6. Βαρ. 3,3.

Ἄλλὰ γι' αὐτά, καθὼς καὶ γιὰ τὴ δικαιοσύνη, ἔχουν λεχθῆ ἄρκετά· ἰδιαιτέρως γιὰ τὴ δικαιοσύνη κατὰ τὴν ὁποία μετρεῖται καὶ ὀρίζεται ἡ ἰσότης τῶν πάντων καὶ ἐξορίζεται κάθε ἀνισότης πού προκαλεῖται ἀπὸ στέρησι τῆς οἰκείας στὸ καθένα ἰσότητος. Διότι, ἂν κανεῖς ὡς ἀνισότητα ἐκλάβῃ τις διαφορὲς τῶν ὄλων πρὸς ὅλα μέσα στὸ σύνολο, ἡ δικαιοσύνη εἶναι γι' αὐτὴν φρουρητική, ἀφοῦ δὲν ἐπιτρέπει νὰ διαταραχθοῦν τὰ ὅλα, ἀναμιγνυόμενα μὲ ὅλα, ἀλλὰ φυλάσσει ὅλα τὰ ὄντα, τὸ καθένα κατὰ τὸ εἶδος του, στὴ θέσι πού ἀπὸ τὴ φύσι του ἀνήκει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

Περὶ μεγάλου, μικροῦ, ταυτοῦ, ἄλλου, ὁμοίου, ἀνομοίου, στάσεως, κινήσεως, ἰσότητος

- 1 Ἐπειδὴ στὸν αἴτιο τῶν πάντων ἀποδίδονται καὶ τὸ μεγάλο καὶ τὸ μικρό, καθὼς ἐπίσης τὸ ταυτὸ καὶ τὸ ἄλλο, τὸ ὅμοιο καὶ τὸ ἀνόμοιο, ἡ στάσις καὶ ἡ κίνησις, ἃς ἐξετάσωμε ὅσα μᾶς φανερώνονται κι' ἀπὸ αὐτὲς τις θεωνυμικὲς εἰκόνες. Ὁ Θεὸς λοιπὸν ὑμνεῖται στὰ Λόγια ὡς μέγας¹, ὡς εὕρισκόμενος σὲ μέγεθος, καθὼς καὶ ὡς εὕρισκόμενος σὲ λεπτὴ αὔρα², πού δηλώνει τὴ θεία μικρότητα· ὡς ταυτὸς δὲ ὑμνεῖται ὅταν τὰ Λόγια λέγουν «σὺ εἶσαι ὁ ἴδιος»³, καὶ ὡς ἄλλος ὅταν ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ Λόγια παριστάνεται ὡς πολύσχημος καὶ πολυειδής⁴· ὡς ὅμοιος σὰν ὑποστάτης τῶν ὁμοίων καὶ τῆς ὁμοιότητος καὶ ὡς ἀνόμοιος πρὸς ὅλα, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει ὅμοιος μὲ αὐτόν⁵, ὡς αἰωνίως ἐστὼς καὶ ἀκίνητος καὶ καθήμενος⁶, καὶ συγχρόνως ὡς κινούμενος, ἐφ' ὅσον μεταβαίνει σὲ ὅλα. Ὑμνεῖται ἐπίσης ἀπὸ τὰ Λόγια μὲ ὅσες ἄλλες θεωνυμίες εἶναι ἰσοδύναμες πρὸς αὐτὲς.
- 2 Μέγας λοιπὸν ὀνομάζεται ὁ Θεὸς λόγῳ τοῦ ἰδιώματος τῆς μεγαλειότητός του, ἡ ὁποία μεταδίδεται σὲ ὅλα τὰ μεγάλα ὄντα, ξεχειλίζει καὶ ὑπερεκτείνεται ἔξω ἀπὸ κάθε μέγεθος, πε-

μέγα, τὸ πᾶσι τοῖς μεγάλοις ἑαυτοῦ μεταδίδουν, καὶ παντὸς μεγέθους ἔξωθεν ὑπερχεόμενον καὶ ὑπερεκτεινόμενον, πάντα τόπον περιέχον, πάντα ἀριθμὸν ὑπερβάλλον, πᾶσαν ἀπειρίαν διαβαῖνον· καὶ κατὰ τὸ ὑπερπλήρες αὐτοῦ καὶ μεγαουργὸν καὶ τὰς πηγαίας αὐτοῦ δωρεάς, καθ' ὅσον αὐταὶ πρὸς πάντων μετεχόμεναι κατὰ ἀπειρόδωρον χύσιν ἀμείωτοι παντελῶς εἰσι καὶ τὴν αὐτὴν ἔχουσιν ὑπερπληρότητα καὶ οὐκ ἐλαττοῦνται ταῖς μετοχαῖς, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ὑπερβλύζουσι. Τὸ μέγεθος τοῦτο καὶ ἀπειρόν ἐστι καὶ ἀποσον καὶ ἀνάριθμον· καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ ὑπεροχὴ κατὰ τὴν ἀπόλυτον καὶ ὑπερτεταμένην τῆς ἀπεριλήπτου μεγαλειότητος χύσιν.

Σμικρὸν δὲ ἦτοι λεπτὸν ἐπ' αὐτοῦ λέγεται τὸ παντὸς ὄγκου καὶ διαστήματος ἐκβεβηκὸς καὶ τὸ διὰ πάντων ἀκωλύτως χωροῦν. Καίτοι καὶ πάντων στοιχειωτικὸν αἷτιόν ἐστι τὸ σμικρὸν· οὐδαμῆ γὰρ εὐρήσεις τὴν τοῦ σμικροῦ ἰδέαν ἀμέθεκτον. Οὕτως οὖν ἐπὶ Θεοῦ τὸ σμικρὸν ἐκκληπτέον, ὡς ἐπὶ πάντα καὶ διὰ πάντων ἀνεμποδίστως χωροῦν καὶ ἐνεργοῦν, «καὶ δικνούμενον ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς τε καὶ πνεύματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸν ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας», μᾶλλον δὲ τῶν ὄντων ἀπάντων· «οὐ γάρ ἐστι κτίσις ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ». Τοῦτο τὸ σμικρὸν ἀποσόν ἐστι καὶ ἀπήλικον, ἀκρατές, ἀπειρον, ἀόριστον, περιληπτικὸν πάντων, αὐτὸ δὲ ἀπερίληπτον.

Τὸ δὲ ταῦτόν ὑπερουσίως αἰδίδιον, ἄτρεπτον, ἐφ' ἑαυτοῦ μένον αἰεὶ, κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχον, πᾶσιν ὡσαύτως παρόν, καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἐφ' ἑαυτοῦ σταθερῶς καὶ ἀχράντως ἐν τοῖς καλλίστοις πέρασι τῆς ὑπερουσίου ταυτότητος ἰδρυμένον, ἀμετάβλητον, ἀμετάπτωτον, ἀρρεπές, ἀναλλοίωτον, ἀμιγές, ἄυλον, ἀπλούστατον, ἀπροσδεές, ἀναυξές, ἀμείωτον, ἀγένητον, οὐχ ὡς μήπω γενόμενον ἢ ἀτελείωτον, ἢ ὑπὸ τοῦδε ἢ τόδε μὴ γενόμενον, οὐδ' ὡς μηδαμῆ μηδαμῶς ὄν, ἀλλ' ὡσπερ παναγένητον καὶ ἀπολύτως ἀγένητον καὶ αἰεὶ ὄν καὶ αὐτοτελές ὄν καὶ

ριέχει κάθε τόπο, ὑπερβάλλει κάθε ἀριθμό, ξεπερνᾷ κάθε ἀπειρία. Ὀνομάζεται ἐπίσης μέγας κατὰ τὴν ὑπερπληρότητά του, τὴ μεγαλουργία του καὶ τὶς πηγαῖες δωρεές του, οἱ ὁποῖες, μετεχόμενες ἀπὸ ὅλους μὲ ἀπειρόδωρη ἔκχυσι, εἶναι ἐντελῶς ἀμείωτες καὶ ἔχουν τὴν ἴδια ὑπερπληρότητα καὶ δὲν ἐλαττώνονται λόγῳ τῶν μετοχῶν, ἀλλὰ ὑπερβλύζουν περισσότερο. Τοῦτο τὸ μέγεθος εἶναι ἄπειρο καὶ ἄποσο καὶ ἀνάριθμο· εἶναι ὑπεροχὴ πὺ ἐκδηλώνεται μὲ τὴν ἀπόλυτη καὶ ἄφθονη ἔκχυσι τῆς ἀκατάληπτης μεγαλειότητος.

3 Μικρὸ πάλι ἢ λεπτὸ καθ' ἑαυτὸ λέγεται κάτι πὺ εἶναι ἔξω ἀπὸ κάθε ὄγκο καὶ διάστημα, πὺ χωρεῖ ἀνεμπόδιστα διὰ μέσου ὅλων τῶν πραγμάτων. Τὸ μικρὸ μάλιστα εἶναι συστατικὸ αἴτιο καὶ ὅλων τῶν ὄντων, διότι πουθενὰ δὲν θὰ εὔρης ἀμέθεκτη τὴν ἰδέα τοῦ μικροῦ. Ἐπὶ τοῦ Θεοῦ λοιπὸν ἡ μικρότης πρέπει νὰ ἐκληφθῇ μὲ τὴν ἔννοια ὅτι προχωρεῖ καὶ ἐνεργεῖ σὲ ὅλα καὶ διὰ μέσου ὅλων καὶ εἰσχωρεῖ βαθειὰ ἕως τὸ διαχωριστικὸ ἀνάμεσα στὴν ψυχὴ καὶ στὸ Πνεῦμα, στοὺς ἀρμούς καὶ στὸν μυελό, καὶ κρίνει τοὺς λογισμοὺς καὶ τὶς σκέψεις τῆς καρδιᾶς⁷, μᾶλλον δὲ ὅλων τῶν ὄντων· «διότι ἐνώπιόν του δὲν ὑπάρχει ἀφανὴς κτίσις»⁸. Αὐτὸ τὸ μικρὸ εἶναι ἄποσο καὶ ἄποιο, ἄμικτο, ἄπειρο, ἀόριστο, περιληπτικὸ ὅλων, αὐτὸ τὸ ἴδιο ὅμως ἀπερίληπτο.

4 Τὸ αὐτὸ ἐξ ἄλλου εἶναι ὑπερουσίως ἀἴδιο, ἄτρεπτο, μένει πάντοτε στὸν ἑαυτὸ του, εἶναι κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ὁμοίως, εἶναι παρὸν κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο σὲ ὅλα καὶ εἶναι σταθερῶς καὶ καθαρῶς καθ' ἑαυτὸ ἐφ' ἑαυτοῦ μέσα στὰ καλύτερα ὄρια τῆς ὑπερούσιας ταυτότητος, ἀμετάβλητο, ἀμετάπτωτο, ἀκλινές, ἀναλλοίωτο, ἄμικτο, ἄυλο, ἀπλούστατο, ἀπροσδεές, ἀναύξητο, ἀμείωτο, ἀγένητο, ὄχι ὡς ἀκόμη μὴ γενόμενο ἢ ἀτελείωτο, οὔτε ὡς μὴ γενόμενο ἀπὸ τοῦτο ἢ τοῦτο οὔτε ὡς μὴ ὄν κατὰ κανένα τρόπο πουθενά, ἀλλὰ ὡς παναγένητο καὶ ἀπολύτως ἀγένητο καὶ πάντοτε ὄν καὶ αὐτοτελές ὄν καὶ ταυτὸ ὄν καθ' ἑαυτὸ· ὀρίζεται

7. Ἐβρ. 4,12.

8. Ἐβρ. 4,13.

ταυτόν ὄν καθ' ἑαυτό· καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ μονοειδῶς καὶ ταύτοειδῶς ἀφοριζόμενον καὶ τὸ ταυτόν ἐξ ἑαυτοῦ πᾶσι τοῖς μετέχειν ἐπιτηδείοις ἐπιλάμπον καὶ τὰ ἕτερα τοῖς ἑτέροις συντάττον, περιουσίᾳ καὶ αἰτία ταυτότητος ἐν ἑαυτῷ καὶ τὰ ἐναντία ταύτῳ προέχον
5 κατὰ τὴν μίαν καὶ ἐνικὴν τῆς ὅλης ταυτότητος ὑπερέχουσιν αἰτίαν.

5 Τὸ δὲ ἕτερον, ἐπειδὴ πᾶσι προνοητικῶς ὁ Θεὸς παρέστι καὶ πάντα ἐν πᾶσι διὰ τὴν πάντων σωτηρίαν γίγνεται, μένον ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ τῆς οἰκείας ταυτότητος ἀνεκφοιτήτως, κατ' ἐνέργειαν μίαν καὶ ἄπαυστον ἐστηκῶς καὶ ἑαυτὸν ἐπιδιδούς ἀκλίτῳ
10 δυνάμει πρὸς ἐκθέωσιν τῶν ἐπεστραμμένων. Καὶ τὴν ἑτερότητα τῶν ποικίλων τοῦ Θεοῦ κατὰ τὰς πολυειδεῖς ὁράσεις σχημάτων ἕτερα τινὰ τοῖς φαινομένοις παρ' ὃ φαίνονται σημαίνειν οἰητέον. Ὡς γάρ, εἰ τὴν ψυχὴν αὐτὴν σωματοειδῶς ὁ λόγος διέπλαττε
15 καὶ μέρη σωματικὰ τῇ ἀμερεῖ περιέπλαττεν, ἐτέρως ἐνοοῦμεν ἐπ' αὐτῇ τὰ περιτιθέμενα μέρη, τῇ ἀμερείᾳ τῇ κατὰ ψυχὴν οἰκείως καὶ κεφαλὴν μὲν τὸν νοῦν, ἀρχένα δὲ τὴν δόξαν (ὡς ἐν μέσῳ λόγου καὶ ἀλογίας), στήθος δὲ θυμόν, γαστέρα δὲ τὴν ἐπιθυμίαν, σκέλη δὲ πόδας τὴν φύσιν ἐλέγομεν, τοῖς τῶν με-
20 ρῶν ὀνόμασι τῶν δυνάμεων συμβόλοις χρώμενοι· πολλῶ γὰρ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ πάντων ἐπέκεινα τὴν ἑτερότητα τῶν μορφῶν καὶ τῶν σχημάτων ἱεραῖς καὶ θεοπρεπέσι καὶ μυστικαῖς ἀναπτύξεσιν ἀνακαθαίρεσθαι χρή. Καὶ εἰ βούλει τὰ τριτὰ τῶν σωμάτων σχήματα τῷ ἀναφεῖ καὶ ἀσχηματίστῳ Θεῷ περιάψαι,
25 πλάτος μὲν θεῖον ρητέον τὴν ὑπερευρεῖαν ἐπὶ πάντα τοῦ Θεοῦ πρόοδον, μῆκος δὲ τὴν ὑπερεκτεινομένην τὰ ὅλα δύναμιν, βάθος δὲ τὴν πᾶσι τοῖς οὖσιν ἀπερίληπτον κρυφίτητα καὶ ἀγνωσίαν. Ἄλλ' ὅπως μὴ λάθωμεν ἑαυτοὺς ἐκ τῆς τῶν ἑτεροίων σχημάτων καὶ μορφῶν ἀναπτύξεως, τὰς ἀσωμάτους θεωνυμίας ταῖς
30 διὰ συμβόλων αἰσθητῶν συμφύροντες, διὸ περὶ μὲν τούτων ἐν

9. Τὰ ὀνόματα τοῦ Θεοῦ ποὺ στηρίζονται στὶς ἐνέργειές του εἶναι ἀσώ-

ἀπὸ ἑαυτὸ μονοειδῶς καὶ ταυτοειδῶς, ἐπιλάμπει τὴν ταυτότητά του σὲ ὅλα ὅσα εἶναι ἐπιτήδεια νὰ μετέχουν αὐτῆς, συντάσσει τὰ ἑτερογενῆ μεταξύ τους, ἀπὸ περίσσεια καὶ αἰτιότητα ταυτότητος ἔχει ἀπὸ πρὶν μέσα του ταυτῶς καὶ τὰ ἀντίθετα κατὰ τὴ μοναδικὴ καὶ ἐνικὴ αἰτία ποῦ ἔχει μὲ τὸ παραπάνω τὴν ὅλικὴ ταυτότητα.

5 Τὸ ἄλλο δὲ εἶναι, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς παρευρίσκεται προνοητικῶς σὲ ὅλα καὶ γίνεται ὅλα σὲ ὅλα γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ὄλων· μένει στὸν ἑαυτὸ του καὶ στὴν ταυτότητά του χωρὶς ἐκφοίτησι, στέκεται μὲ μιὰ ἀσταμάτητὴ ἐνέργεια, ἐπιδίδεται μὲ ἀμείωτὴ δύναμι στὴν ἐκθέωσι ἐκείνων ποῦ ἔχουν ἐπιστρέψει σ' αὐτήν. Πρέπει δὲ νὰ δεχθοῦμε ὅτι καὶ ἡ παραλλαγή τῶν ποικίλων σχημάτων τοῦ Θεοῦ, ἀντίστοιχα μὲ τὶς πολυειδεῖς ὁράσεις του, δηλώνει μὲ τὰ φαινόμενα κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ ὅ,τι αὐτὰ παρουσιάζονται. Συμβαίνει δηλαδὴ ὅπως, ἂν ὁ λόγος παρίστανε τὴν ψυχὴ σωματοειδῶς καὶ γύρω ἀπὸ τὴν ἀμερῆ ψυχὴ ἔπλαττε μέρη σωματικά, ὅποτε διαφορετικὰ θὰ ἐννοοῦσαμε σ' αὐτήν τὰ περιτιθέμενα μέρη, ἀντίστοιχα μὲ τὴν ἀμέρεια τῆς ψυχῆς· θὰ ἐλέγαμε δηλαδὴ κεφαλὴ τὸ νοῦ, αὐχένα τὴ γνώμη (σὰν κάτι μεταξὺ λόγου καὶ ἀλογίας), στήθος τὸ θυμό, κοιλιά τὴν ἐπιθυμία, σκέλη καὶ πόδια τὴ φύσι, χρησιμοποιοῦντας τὰ ὀνόματα τῶν μερῶν ὡς σύμβολα τῶν δυνάμεων. Πολὺ περισσότερο βέβαια στὴν περίπτωσι τοῦ ἐπέκεινα τῶν πάντων πρέπει νὰ διασαφοῦμε τὴν παραλλαγή τῶν μορφῶν καὶ τῶν σχημάτων μὲ ἐξηγήσεις ἱερές, θεοπρεπεῖς καὶ μυστικές. Κι' ἂν θέλης ν' ἀποδώσης στὸν ἀνέγγικτο καὶ ἀσχημάτιστο Θεὸ τὶς τρεῖς διαστάσεις τῶν σωμάτων, θεῖο πλάτος πρέπει νὰ εἰπῆς τὴν ὑπερευρεῖα πορεία τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰ πάντα, μῆκος τὴν ἐπάνω ἀπὸ ὅλα ὑπερεκτεινομένη δύναμι, βάθος τὴν ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα ἀσύλληπτη κρυφίτητα καὶ ἀγνωσία. Ἀλλά, γιὰ νὰ μὴ ἀνακατεύσωμε ἀσυναισθῆτως τὶς ἀσώματες θεωνομίες μὲ τὶς διὰ τῶν αἰσθητῶν συμβόλων⁹, καθὼς ἐξηγοῦμε τὰ διαφορετικὰ σχήματα καὶ τὶς διαφορετικὲς μορφές, γιὰ τὸ λόγο τοῦτο αὐτὰ τὰ θέματα τὰ ἀναπτύξα-

⁹ ματες θεωνομίες.

τῆ Συμβολικῆ θεολογία εἴρηται νῦν δὲ αὐτὸ τὴν θείαν ἑτερότητα, μὴ ἀλλοιώσιν τινα τῆς ὑπερατρέπτου ταυτότητος ὑποπεύσωμεν, ἀλλὰ τὸν ἐνιαῖον αὐτοῦ πολυπλασιασμόν καὶ τὰς μονοειδεῖς τῆς ἐπὶ πάντα πολυγονίας προόδους.

Ὅμοιον δὲ τὸν Θεὸν εἰ μὲν ὡς ταῦτὸν εἶποι τις, ὡς ὄλον διόλου ἑαυτῷ μονίμως καὶ ἀμερίστως ὄντα ὅμοιον, οὐκ ἀτιμαστέον ἡμῖν τὴν τοῦ ὁμοίου θεωνυμίαν. Οἱ δὲ θεολόγοι τὸν ὑπὲρ πάντα Θεόν, ἢ αὐτός, οὐδενὶ φασιν εἶναι ὅμοιον, αὐτὸν δὲ ὁμοιότητα θείαν δωρεῖσθαι τοῖς ἐπ' αὐτὸν ἐπιστρεφομένοις, τῆ κατὰ δύναμιν μιμήσει τῶν ὑπὲρ πάντα καὶ ὄρον καὶ λόγον. Καὶ ἔστιν ἢ τῆς θείας ὁμοιότητος δύναμις ἢ τὰ παραγόμενα πάντα πρὸς τὸ αἴτιον ἐπιστρέφουσα. Ταῦτα γοῦν ρητέον ὅμοια τῷ Θεῷ καὶ κατὰ θείαν εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν· οὐδὲ γὰρ αὐτοῖς τὸν Θεὸν ὅμοιον, ὅτι μὴδὲ ἄνθρωπος τῆ ἰδίᾳ εἰκόνι ὅμοιος. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ὁμοταγῶν δυνατόν καὶ ὅμοια αὐτὰ ἀλλήλοις εἶναι καὶ ἀντιστρέφειν ἐφ' ἑκάτερα τὴν ὁμοιότητα καὶ εἶναι ἄμφω ἀλλήλοις ὅμοια κατὰ προηγούμενον ὁμοίου εἶδος· ἐπὶ δὲ τοῦ αἰτίου καὶ τῶν αἰτιατῶν οὐκ ἀποδεξόμεθα τὴν ἀντιστροφὴν. Οὐ γὰρ μόνοις τοῖσδε ἢ τοῖσδε τὸ ὁμοίως εἶναι δωρεῖται, πᾶσι δὲ τοῖς ὁμοιότητος μετέχουσι τοῦ εἶναι ὁμοίοις ὁ Θεὸς αἴτιος γίννεται καὶ ἔστι καὶ αὐτῆς τῆς αὐτοομοιότητος ὑποστάτης· καὶ τὸ ἐν πᾶσιν ὅμοιον ἴχνει τινὲ τῆς θείας ὁμοιότητος ὁμοιόν ἐστι, καὶ τὴν ἔνωσιν αὐτῶν συμπληροῖ.

Καὶ τί δεῖ περὶ τοῦ ἀνομίου λέγειν; Αὐτὴ γὰρ ἡ θεολογία τὸ ἀνόμοιον αὐτὸν εἶναι πρεσβεύει καὶ τοῖς πᾶσιν ἀσύντακτον, ὡς καὶ πάντων ἕτερον, καὶ τὸ δὴ παραδοξότερον, ὅτι μὴδὲ εἶναί τι ὅμοιον αὐτῷ φησι. Καίτοι οὐκ ἐναντίος ὁ λόγος τῆ πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητι· τὰ γὰρ αὐτὰ καὶ ὅμοια Θεῷ καὶ ἀνόμοια, τὸ μὲν κατὰ

με στή *Συμβολοκὴ Θεολογία*. Τώρα ὁμως περιοριζόμεστε μόνο σ' αὐτό· νὰ μὴ ἐκλάβωμε τὴ θεία ἑτερότητα ὡς ἀλλοίωσι τῆς ὑπεράτρεπτης ταυτότητος, ἀλλὰ νὰ τὴν ἐκλάβωμε ὡς τὸν ἐνιαῖο πολλαπλασιασμό του καὶ τὶς μονοειδεῖς ἐκπορεύσεις τῆς πολυγονίας του ποὺ παράγει τὰ πάντα.

6 Ἐὰν εἰπῆ κανεὶς τὸν Θεὸ ὁμοιο ὡς ταυτόν, δηλαδὴ ὡς ὀλωσδιόλου ὄντα μονίμως καὶ ἀμερίστως ὁμοιον, δὲν πρέπει ν' ἀπορρίψωμε τὴ θεωνυμία τοῦ ὁμοίου. Οἱ θεολόγοι ὁμως λέγουν ὅτι ὁ ὑπεράνω ὄλων Θεὸς καθ' ἑαυτὸν δὲν εἶναι ὁμοιος μὲ τίποτε ἀλλ' εἶναι αὐτὸς ποὺ δωρίζει θεία ὁμοιότητα στοὺς στρεφόμενους πρὸς αὐτὸν μὲ τὴν κατὰ δύναμι μίμησι τῶν θείων, τὰ ὁποῖα εἶναι ἐπάνω ἀπὸ κάθε ὄρο καὶ λόγο. Καὶ ἡ δύναμις τῆς θείας ὁμοιότητος εἶναι αὐτὴ ποὺ ἐπιστρέφει ὅλα τὰ παραγόμενα πρὸς τὸ αἷτιο. Αὐτὰ εἶναι λοιπὸν ποὺ πρέπει νὰ λεχθοῦν ὁμοια μὲ τὸ Θεό, ἀλλὰ μόνο κατὰ θεία εἰκόνα καὶ ὁμοίωσι· διότι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ὁμοιος μὲ αὐτά, ὅπως οὔτε ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ὁμοιος μὲ τὴν εἰκόνα του. Πράγματι τὰ μὲν ὁμοταγῆ ὄντα εἶναι δυνατὸ νὰ εἶναι μεταξύ τους ὁμοια καὶ νὰ ἀντιστρέφουν τὴν ὁμοιότητα τὸ ἓνα πρὸς τὸ ἄλλο, καὶ νὰ εἶναι ἀμφότερα μεταξύ τους ὁμοια σύμφωνα μ' ἓνα πρότυπο εἶδος ὁμοίου ποὺ προϋφίσταται· στὴν περίπτωσι ὁμως τοῦ αἰτίου καὶ τῶν αἰτιατῶν δὲν θ' ἀποδεχθοῦμε τὴν ἀντιστροφή. Διότι ὁ Θεὸς δὲν δωρίζει τὴν ιδιότητα τῆς ὁμοιότητος μόνο σ' αὐτὰ ἢ σ' ἐκεῖνα, ἀλλὰ δωρίζει τὴ δυνατότητα νὰ εἶναι ὁμοια σὲ ὅλα ὅσα μετέχουν τῆς ὁμοιότητος καὶ εἶναι ὑποστάτης καὶ αὐτῆς τῆς αὐτοομοιότητος· καὶ τὸ καθ' ὅλα ὁμοια εἶναι ὁμοιο κατὰ κάποιο ἶχνος τῆς θείας ὁμοιότητος, κι' αὐτὴ ἡ ὁμοιότης ὀλοκληρώνει τὴν ἔνωσι τῶν ὄντων.

7 Ἄλλὰ τί πρέπει νὰ εἰποῦμε γιὰ τὸ ἀνόμοιο. Ἡ ἴδια ἡ θεολογία δέχεται ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀνόμοιος καὶ ἀσύγκριτος μὲ ὅλα, ὥστε νὰ εἶναι τὸ ἄλλο ἀπὸ ὅλα· καὶ τὸ παραδοξότερο βέβαια εἶναι ὅτι λέγει ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε ὁμοιο μὲ αὐτόν. Καὶ ὁμως τοῦτος ὁ λόγος δὲν εἶναι ἐνάντιος πρὸς τὴν ὁμοιότητα μὲ αὐτόν· διότι τὰ ἴδια πράγματα εἶναι καὶ ὁμοια καὶ ἀνόμοια μὲ

τὴν ἐνδεχομένην τοῦ ἀμιμήτου μίμησιν, τὸ δὲ κατὰ τὸ ἀποδέον τῶν αἰτιατῶν τοῦ αἰτίου καὶ μέτροις ἀπείροις καὶ ἀσυγκρίτοις ἀπολιμπανόμενον.

Τί δὲ καὶ περὶ τῆς θείας στάσεως, ἤτοι καθέδρας, φαμέν; Τί δὲ ἄλλο γε, παρὰ τὸ μένειν αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ τὸν Θεὸν καὶ ἐν ἀκινήτῳ ταυτότητι μονίμως πεπηγέσθαι καὶ ἀραρότως ὑπεριδρῦσθαι καὶ τὸ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ περὶ τὸ αὐτὸ καὶ ὡσαύτως ἐνεργεῖν καὶ κατὰ τὸ ἀμετάστατον αὐτὸν ἐξ ἑαυτοῦ πάντως ὑπάρχειν, καὶ κατὰ τὸ ἀμετακίνητον αὐτὸ καὶ ὀλικῶς ἀκίνητον, καὶ ταῦτα ὑπερουσίως· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ τῆς πάντων στάσεως καὶ ἔδρας αἴτιος, ὁ ὑπὲρ πᾶσαν ἔδραν καὶ στάσιν, καὶ ἐν αὐτῷ πάντα συνέστηκεν, ἐκ τῆς τῶν οἰκείων ἀγαθῶν στάσεως ἀσάλευτα διαφυλαττόμενα.

Τί δέ, καὶ ὅταν αὖθις οἱ θεολόγοι καὶ ἐπὶ πάντα προϊόντα καὶ κινούμενόν φασι τὸν ἀκίνητον, οὐ θεοπρεπῶς καὶ τοῦτο νοητέον; Κινεῖσθαι γὰρ αὐτὸν εὐσεβῶς οἰητέον, οὐ κατὰ φορὰν ἢ ἀλλοίωσιν, ἢ ἑτεροίωσιν ἢ τροπὴν ἢ τοπικὴν κίνησιν, οὐ τὴν εὐθειᾶν, οὐ τὴν κυκλοφορικὴν, οὐ τὴν ἐξ ἀμφοῖν, οὐ τὴν νοητὴν, οὐ τὴν ψυχικὴν, οὐ τὴν φυσικὴν, ἀλλὰ τῷ εἰς οὐσίαν ἄγειν τὸν Θεὸν καὶ συνέχειν τὰ πάντα καὶ παντοίως πάντων προνοεῖν καὶ τῷ παρεῖναι πᾶσι τῇ πάντων ἀσχέτῳ περιοχῇ καὶ ταῖς ἐπὶ τὰ ὄντα πάντα προνοητικαῖς προόδοις καὶ ἐνεργείαις. Ἄλλὰ καὶ κινήσεις Θεοῦ τοῦ ἀκινήτου θεοπρεπῶς τῷ λόγῳ συγχωρητέον ὑμῆσαι. Καὶ τὸ μὲν εὐθὺ τὸ ἀκλινὲς νοητέον καὶ τὴν ἀπαρέγκλιτον πρόοδον τῶν ἐνεργειῶν καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ τῶν ὄλων γένεσιν· τὸ δὲ ἐλικοειδὲς τὴν σταθερὰν πρόοδον καὶ τὴν γόνιμον στάσιν· τὸ δὲ κατὰ κύκλον τὸ ταῦτόν καὶ τὸ τὰ μέσα καὶ ἄκρα περιέχοντα καὶ περιεχόμενα συνέχειν καὶ τὴν εἰς αὐτὸν τῶν ἀπ' αὐτοῦ προεληλυθότων ἐπιστροφὴν.

τὸν Θεό, τὸ μὲν πρῶτο λόγῳ τῆς κατὰ τὸ δυνατὸ μιμήσεως τοῦ ἀμιμήτου, τὸ δεύτερο λόγῳ τῆς ὑστερήσεως τῶν αἰτιατῶν ἀπέναντι στοῦ αἴτιο καὶ τῆς κατὰ ἄπειρα καὶ ἀσύγκριτα μέτρα ἀποστάσεώς των ἀπὸ αὐτό.

8 Τί ἰσχυρίζομαστε ἐπίσης γιὰ τὴ θεία στάσι ἢ καθέδρα; Τί ἄλλο παρὰ ὅτι ὁ Θεὸς μένει ὁ ἴδιος στὸν ἑαυτό του, ὅτι εἶναι μονίμως στερεωμένος καὶ ἀκλονήτως ὑπερεδραιωμένος σὲ ἀκίνητη ταυτότητα, ὅτι ἐνεργεῖ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ γύρω ἀπὸ τὸ αὐτὸ καὶ ὡσαύτως, ὅτι ὑπάρχει ὅπωςδῆποτε κατὰ τρόπο ἀμετάστατο ἀπὸ τὸν ἑαυτό του κι' ἐντελῶς ἀμετακίνητο, καὶ μάλιστα ὑπερουσίως· διότι αὐτὸς εἶναι ὁ αἴτιος τῆς στάσεως καὶ τῆς ἕδρας τῶν πάντων, ὁ ἐπάνω ἀπὸ κάθε ἕδρα καὶ στάσι, καὶ ὅλα συνίστανται μέσα σ' αὐτόν, φυλασσόμενα ἀσάλευτα μὲ τὴ στάσι τῶν οἰκειῶν ἀγαθῶν.

9 Ἐξ ἄλλου τί συμβαίνει μὲ αὐτὸ ποὺ λέγουν οἱ θεολόγοι ὅτι ὁ ἀκίνητος προσχωρεῖ καὶ κινεῖται πρὸς ὅλα τὰ πράγματα; Δὲν πρέπει νὰ τὸ ἐννοήσωμε κι' αὐτὸ θεοπρεπῶς; Πράγματι ἢ εὐσέβεια ἀπαιτεῖ νὰ δεχθοῦμε ὅτι ὁ Θεὸς δὲν κινεῖται μὲ φορὰ ἢ ἀλλοίωσι ἢ ἑτεροίωσι ἢ τροφή ἢ κατὰ τοπικὴ κίνησι, εἴτε τὴν εὐθεῖα εἴτε τὴν κυκλικὴ εἴτε καὶ τὶς δύο, εἴτε τὴ νοητὴ εἴτε τὴν ψυχικὴ εἴτε τὴ φυσικὴ· ἀλλ' ἀπαιτεῖ νὰ δεχθοῦμε ὅτι ὁ Θεὸς κινεῖται κατὰ τὸ ὅτι ὁδηγεῖ τὰ πάντα σὲ οὐσία καὶ συνέχει τὰ πάντα καὶ προνοεῖ τῶν πάντων παντοιοτρόπως, κατὰ τὸ ὅτι εἶναι παρῶν σὲ ὅλα μὲ τὴν ἀσύλληπτη συμπερίληψι τῶν πάντων, καὶ κατὰ τὶς προνοητικὲς προόδους καὶ ἐνέργειες πρὸς ὅλα τὰ ὄντα. Ἀλλὰ ἅς ἐπιτραπῇ καὶ τὶς κινήσεις τοῦ ἀκινήτου Θεοῦ νὰ ὑμνήσωμε μὲ τὸ λόγῳ θεοπρεπῶς. Μὲ τὴν εὐθεῖα κίνησι πρέπει νὰ ἐννοήσωμε τὴν ἀκλισία καὶ τὴν ἀπαρέγκλιτη πρόοδο τῶν ἐνεργειῶν καὶ τὴν ἀπὸ αὐτὸν γένεσι τῶν ὄλων· μὲ τὴν ἑλικοειδῆ κίνησι πρέπει νὰ ἐννοήσωμε τὴ σταθερὴ πρόοδο καὶ τὴ γενικὴ στάσι· μὲ τὴν κυκλικὴ δὲ κίνησι πρέπει νὰ ἐννοήσωμε τὴν ταυτότητα καὶ τὴν ιδιότητα νὰ συνέχη τὰ μέσα καὶ τὰ ἄκρα, τὰ περιέχοντα καὶ τὰ περιεχόμενα καὶ τὴν ἐπιστροφὴ σ' αὐτόν τῶν ὄντων ποὺ προῆλθαν ἀπὸ αὐτόν.

10 *Εἰ δέ τις τὴν τοῦ αὐτοῦ τῶν Λογίων ἢ τὴν τῆς δικαιοσύνης θεωνυμίαν ἐπὶ τοῦ ἴσου λαμβάνοι, ρητέον ἴσον τὸν Θεόν, οὐ μόνον ὡς ἀμερῆ καὶ ἀπαρέγκλιτον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐπὶ πάντα καὶ διὰ πάντων ἐπίσης διαφοιτῶντα καὶ ὡς τῆς αὐτοῖσότητος ὑποστά-
5 τῆν, καθ' ἣν ἰσουργεῖ τὴν δι' ἀλλήλων ἀπάντων ὁμοίαν χώρησιν καὶ τὴν τῶν μεταλαμβάνοντων ἐπ' ἴσης μετοχήν, κατὰ τὴν ἐκάστων ἐπιτηδειότητα καὶ τὴν ἴσῃν κατ' ἀξίαν ἐπὶ πάντα νενεμημένην δόσιν καὶ κατὰ τὸ πᾶσαν ἰσότητα, νοητὴν, νοεράν, λογικὴν, αἰσθητικὴν, οὐσιώδη, φυσικὴν, θελητὴν ἐξηρημένως καὶ
10 ἐνιαίως ἐν ἑαυτῷ προειληφέναι, κατὰ τὴν ὑπὲρ πάντα πάσης ἰσότητος ποιητικὴν δύναμιν.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

*Περὶ παντοκράτορος καὶ παλαιοῦ ἡμερῶν
ἐν ᾧ καὶ περὶ αἰῶνος καὶ χρόνου*

1 *Ὡρα δὴ τῷ λόγῳ τὸν πολυώνυμον Θεὸν ὡς παντοκράτορα καὶ ὡς παλαιὸν ἡμερῶν ὑμνῆσαι. Τὸ μὲν γὰρ λέγεται διὰ τὸ πάντων αὐτὸν εἶναι παντοκρατορικὴν ἔδραν, συνέχουσιν καὶ
15 περιέχουσιν τὰ ὅλα καὶ ἐνιδρύουσιν καὶ θεμελιοῦσιν καὶ περισφίγγουσιν καὶ ἀρραγῆς ἐν ἑαυτῇ τὸ πᾶν ἀποτελοῦσιν καὶ ἐξ αὐτῆς τὰ ὅλα, καθάπερ ἐκ ρίζης παντοκρατορικῆς, προάγουσιν καὶ εἰς ἑαυτὴν τὰ πάντα, καθάπερ εἰς πυθμένα παντοκρατορικόν, ἐπιστρέφουσιν καὶ συνέχουσιν αὐτὰ ὡς πάντων ἔδραν
20 παγκρατῆ, τὰ συνεχόμενα πάντα κατὰ μίαν ὑπερέχουσιν πάντα συνοχὴν ἀσφαλιζομένην καὶ οὐκ ἐῶσαν αὐτὰ διεκπεσόντα ἑαυτῆς, ὡς ἐκ παντελοῦς ἐστίας κινούμενα, παραπολέσθαι. Λέγεται δὲ παντοκράτωρ ἢ θεαρχία καὶ ὡς πάντων κρατοῦσα καὶ ἀμιγῶς τοῖς διοικουμένοις ἐπάρχουσα καὶ ὡς πᾶσιν ἐφετῆ καὶ ἐπέ-*

10 Ἐξ ἄλλου, ἂν κάποιος τὴν ὀνομασία τῶν Λογίων περὶ τῆς ταυτότητος καὶ περὶ τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ μεταφέρει ἐπὶ τῆς ἰσότητος, πρέπει νὰ εἰποῦμε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἴσος, ὄχι μόνο διότι εἶναι ἀμέριστος καὶ ἀπαρέγκλιτος, ἀλλὰ καὶ διότι φθάνει ἐξ ἴσου σὲ ὅλα καὶ διὰ μέσου ὄλων καὶ εἶναι ὑποστάτης τῆς αὐτοῖσότητος. Κατὰ τὴν ιδιότητα αὐτὴ ὁ Θεὸς ἰσουργεῖ τὴν μεταξὺ τους ὁμοταγῆ περιχώρησι ὄλων τῶν πραγμάτων καὶ τὴν ἴση συμμετοχὴ τῶν μεταλαμβάνόντων, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ καθενὸς καὶ σύμφωνα μὲ τὴν παρεχομένη ἴση σὲ ὅλα δόσι τῶν ἀγαθῶν κατὰ τὴν ἀξία τους· διότι περιέλαβε ἐκ τῶν προτέρων μέσα τοῦ ὑπερβατικῶς καὶ ἐνιαίως ὅλη τὴν ἰσότητα, νοητῆ, νοερά, λογικῆ, αἰσθητικῆ, οὐσιώδη, φυσικῆ, θελητῆ, σύμφωνα μὲ τὴν ὑπεράνω ὄλων ποιητικὴ δύναμι πού παράγει κάθε ἰσότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

Περὶ παντοκράτορος καὶ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν,
καθὼς καὶ περὶ αἰῶνος καὶ χρόνου

1 Εἶναι πλέον ὥρα νὰ ὑμνήσωμε μὲ τὸ λόγο τὸν πολυώνυμο Θεὸ ὡς παντοκράτορα καὶ ὡς παλαιὸ τῶν ἡμερῶν. Τὸ πρῶτο ὄνομα λέγεται διότι αὐτὸς εἶναι παντοκρατορικὴ ἔδρα τῶν πάντων, πού συνέχει καὶ περιέχει τὰ ὅλα, πού ἐδραιώνει, θεμελιώνει καὶ περισφίγγει τὰ ὅλα, πού συγκροτεῖ μέσα τῆς τὸ σύμπαν ἀδιάσπαστο, πού παράγει ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τῆς τὰ ὅλα, σὰν ἀπὸ παντοκρατορικῆ ρίζα, κι' ἐπαναφέρει στὸν ἑαυτὸ τῆς τὰ πάντα, σὰν σὲ παντοκρατορικὸ πυθμένα, πού τὰ συνέχει ὡς παντοδύναμη τῶν ὄλων ἔδρα, πού ἀσφαλίζει ὅλα τὰ συνεχόμενα μὲ μιὰ συνοχὴ ὑπερέχουσα τὰ πάντα καὶ δὲν τ' ἀφήνει νὰ πέσουν ἀπὸ αὐτὴν καὶ νὰ καταστραφοῦν, σὰν νὰ κινοῦνται ἀπὸ μιὰ τέλεια ἐστία. Λέγεται ἐπίσης παντοκράτωρ ἢ θεαρχία καὶ γιὰ τὸ λόγο ὅτι κρατεῖ τὰ πάντα ἐξουσιαστικῶς καὶ κυβερνᾷ τὰ διοικούμενα

ραστος οὔσα, καὶ ἐπιβάλλουσα πᾶσι τοὺς ἐθελουσίους ζυγοὺς καὶ τὰς γλυκείας ὠδῖνας τοῦ θείου καὶ παντοκρατορικοῦ καὶ ἀλύτου τῆς ἀγαθότητος αὐτῆς ἔρωτος.

2 Ἡμερῶν δὲ παλαιὸς ὁ Θεὸς ὑμνεῖται διὰ τὸ πάντων αὐτὸν
5 εἶναι καὶ αἰῶνα καὶ χρόνον καὶ πρὸ ἡμερῶν καὶ πρὸ αἰῶνος καὶ
χρόνου. Καίτοι καὶ χρόνον καὶ ἡμέραν καὶ καιρὸν καὶ αἰῶνα θε-
οπρεπῶς αὐτὸν προσρητέον, ὡς ὄντα κατὰ πᾶσαν κίνησιν ἀμε-
τάβλητον καὶ ἀκίνητον καὶ ἐν τῷ αἰεὶ κινεῖσθαι μένοντα ἐφ'
ἑαυτοῦ, καὶ ὡς αἰῶνος καὶ χρόνου καὶ ἡμερῶν αἴτιον. Διὸ καὶ ἐν
10 ταῖς ἱεραῖς τῶν μυστικῶν ὁράσεων θεοφανείαις καὶ πολιῶς καὶ
νέος πλάττεται· τοῦ μὲν πρεσβυτέρου τὸν ἀρχαῖον καὶ ὄντα ἀπ'
ἀρχῆς, τοῦ νεωτέρου δὲ τὸν ἀγήρω σημαίνοντος, ἢ ἀμφοῖν τὸ ἐξ
ἀρχῆς διὰ πάντων ἄχρι τέλους αὐτὸν προῖέναι διδασκόντων ἢ,
ὡς ὁ θεῖος ἡμῶν ἱεροτελεστής φησι, τοῦ ἑκατέρου τὴν ἀρχαιό-
15 τητα τὴν θεῖαν ὑποδηλοῦντος, τοῦ μὲν πρεσβυτέρου τὸ πρῶτον
ἐν χρόνῳ, τοῦ νεωτέρου δὲ τὸ κατὰ ἀριθμὸν ἀρχαιότερον ἔχον-
τος· ἐπεὶπερ ἡ μονὰς καὶ τὰ περὶ μονάδα τῶν ἐπὶ πολὺ προελη-
λυθότων ἀριθμῶν ἀρχηγικώτερα.

3 Χρῆ δέ, ὡς οἶμαι, καὶ χρόνου καὶ αἰῶνος φύσιν ἐκ τῶν
20 Λογίων εἶδέναι· καὶ γὰρ οὐ τὰ πάντα καὶ ἀπολύτως ἀγένητα καὶ
· ὄντως αἰδία πανταχοῦ φησιν αἰώνια, καὶ τὰ ἀφθαρτα δὲ καὶ
ἀθάνατα καὶ ἀναλλοίωτα καὶ ὄντα ὡσαύτως· ὡς δταν λέγῃ τό,
«ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι», καὶ τὰ ὅμοια. Πολλάκις δὲ καὶ τὰ
ἀρχαιότατα τῆ τοῦ αἰῶνος ἐπωνυμία χαρακτηρίζει, καὶ τὴν ὄλην
25 δὲ αὐθις ἔσθ' ὅτε τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου παράτασιν αἰῶνα προσ-
αγορεύει, καθ' ὅσον καὶ ἰδιότης αἰῶνός ἐστι τὸ ἀρχαῖον καὶ

1. Ἡ παράστασις τοῦ παντοκράτορος στὸ θόλο τῶν ναῶν, καθὼς καὶ τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔχει τὴ ρίζα τῆς σ' αὐτὴν ἐδῶ τὴν ἐκθεσι.

2. Δαν. 7,22.

3. Στοὺς πατριάρχες καὶ προφῆτες τῆς Π. Διαθήκης.

4. Δαν. 7,9.

5. Γεν. 18,3.

6. Ὁ διδάσκαλος τοῦ Διονυσίου Ἱερόθεος.

ὄντα χωρὶς ἀνάμειξι μὲ αὐτά, ὅτι εἶναι ποθητὴ καὶ ἀξιέραστη σὲ ὅλα τὰ ὄντα καὶ ὅτι ἐπιβάλλει σὲ ὅλους τοὺς ἐθελοντικούς ζυγούς καὶ τὶς γλυκειὰς ὠδῖνες τοῦ θεοῦ καὶ παντοκρατορικοῦ καὶ ἀκαταλύτου ἔρωτος τῆς ἰδίας τῆς ἀγαθότητος¹.

2 Ὡς παλαιὸς τῶν ἡμερῶν ὑμνεῖται² ὁ Θεός, διότι εἶναι αἰὼν ὄλων τῶν αἰώνων καὶ χρόνος ὄλων τῶν ἐγχρόνων, καὶ συγχρόνως εἶναι πρὸ ἡμερῶν καὶ πρὸ αἰῶνος καὶ πρὸ χρόνου. Πρέπει ὁμως νὰ τὸν ἀποκαλοῦμε θεοπρεπῶς χρόνο καὶ ἡμέρα, καιρὸ καὶ αἰῶνα, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι σὲ ὅλη τὴν κίνησί του εἶναι ἀμετάβλητος καὶ ἀκίνητος, ὅτι κατὰ τὴν ἀεικινήσια του μένει στὸν ἑαυτό του καὶ ὅτι εἶναι αἴτιος καὶ τοῦ αἰῶνος καὶ τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἡμερῶν. Γι' αὐτὸ κατὰ τὶς θεοφάνειες τῶν μυστικῶν ὁράσεων³ παριστάνεται ἄλλοτε ὡς γέρων⁴ καὶ ἄλλοτε ὡς νέος⁵· ὁπότε ὁ πρεσβύτερος σημαίνει τὸν ἀρχαῖο πού εἶναι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ὁ νεώτερος σημαίνει τὸν ἀγέραστο, ἢ καὶ τὰ δυὸ ὀνόματα διδάσκουν ὅτι αὐτὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ προχωρεῖ διὰ μέσου ὄλων μέχρι τέλους ἢ, σύμφωνα μὲ ὅσα λέγει ὁ θεῖος ἱεροτελεστής μας⁶, τὸ καθένα ὑποδηλώνει τὴ θεία ἀρχαιότητα, ὁ πρεσβύτερος τὴν πρώτη θέσι χρονικά, ὁ νεώτερος τὴν ἀρχαιότητα σὲ ἀριθμὸ, ἀφοῦ ἡ μονὰς καὶ τὰ γύρω ἀπὸ τὴ μονάδα εἶναι ἀρχικώτερα τῶν πολὺ προχωρημένων ἀριθμῶν⁷.

3 Πρέπει, ὅπως νομίζω, νὰ διδαχθοῦμε ἀπὸ τὰ Λόγια καὶ τὴ φύσι τοῦ χρόνου καὶ τοῦ αἰῶνος. Τὰ Λόγια δὲν καλοῦν παντοῦ αἰώνια μόνο τὰ ἐντελῶς καὶ ἀπολύτως ἀγέννητα, τὰ ὄντως αἶδια, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀφθαρτα καὶ τὰ ἀθάνατα, τὰ ἀναλλοίωτα καὶ τὰ ὡσαύτως ὄντα· ὅπως, ὅταν λέγη, «σηκωθῆτε, αἰώνιες πύλες»⁸, καὶ τὰ ὅμοια. Πολλὲς μάλιστα φορές μὲ τὴν ἐπωνυμία τοῦ αἰῶνος χαρακτηρίζουν καὶ τὰ ἀρχαιότατα καὶ μερικὲς πάλι φορές ὀνομάζουν αἰῶνα καὶ τὴν παράτασι τοῦ ἐγκοσμίου χρόνου, διότι ἰδιότης τοῦ χρόνου εἶναι τὸ ἀρχαῖο, τὸ ἀναλλοίωτο, τὸ νὰ μετρῆ τὸ εἶναι ὡς σύνολο. Ἀντιθέτως χρόνο καλοῦν αὐτὸν πού εἶ-

7. Ἡ ἔννοια εἶναι ὅτι ἡ μονὰς εἶναι ὁ ἀριθμὸς ἓνα πού προηγεῖται κάθε ἄλλου ἀριθμοῦ στὴ σειρά.

8. Ψαλμ. 23,7·9.

ἀναλλοίωτον καὶ τὸ καθ' ὅλον τὸ εἶναι μετρεῖν. Χρόνον δὲ καλεῖ
τὸν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ καὶ ἀλλοιώσει καὶ ἄλλοτε ἄλλως
ἔχοντα· διὸ καὶ ἡμᾶς ἐνθάδε κατὰ χρόνον ὀριζομένους αἰῶνος
μεθέξειν ἢ θεολογία φησὶν, ἠνίκα τοῦ ἀφθάρτου καὶ ἀεὶ ὡσαύ-
5 τως ἔχοντος αἰῶνος ἐφικώμεθα. Τοῖς Λογίοις δὲ ἔσθ' ὅτε καὶ
ἐγγχρονος αἰὼν δοξάζεται καὶ αἰώνιος χρόνος· εἰ καὶ μᾶλλον
ἴσμεν αὐτοῖς καὶ κυριώτερον τὰ ὄντα τῷ αἰῶνι καὶ τὰ ἐν γενέσει
τῷ χρόνῳ καὶ λεγόμενα καὶ δηλούμενα. Χρῆ τοιγαροῦν οὐχ
ἀπλῶς συναΐδια Θεῷ τῷ πρὸ αἰῶνος οἶεσθαι τὰ αἰώνια λεγόμε-
10 να, τοῖς σεπτοτάτοις δὲ Λογίοις ἀπαρατρέπτως συνεπομένους,
αἰώνια μὲν καὶ ἐγγχρονα κατὰ τοὺς συνεγνωσμένους αὐτοῖς
προσυπακούειν τρόπους, μέσα δὲ ὄντων καὶ γιγνομένων, ὅσα
πῆ μὲν αἰῶνος, πῆ δὲ χρόνου μετέχει· τὸν δὲ Θεὸν καὶ ὡς αἰῶνα
καὶ ὡς χρόνον ὑμνεῖν, ὡς χρόνου παντός καὶ αἰῶνος αἴτιον, καὶ
15 παλαιὸν ἡμερῶν, ὡς πρὸ χρόνου καὶ ὑπὲρ χρόνον καὶ ἀλλοιοῦν-
τα καιροὺς καὶ χρόνους, καὶ αἰθῆς πρὸ αἰώνων ὑπάρχοντα, καθ'
ὅσον καὶ πρὸ αἰῶνος ἐστὶ καὶ ὑπὲρ αἰῶνα, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ
βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

Περὶ εἰρήνης,

καὶ τί βούλεται αὐτὸ τὸ αὐτοεῖναι, τίς ἡ αὐτοζωή,
καὶ τίς ἡ αὐτοδύναμις καὶ τὰ οὕτω λεγόμενα

1 Ἄγε δὴ τὴν θεῖαν καὶ ἀρχισυνάγωγον εἰρήνην ὑμνοῖς εἰρη-
20 ναίοις ἀνευφημήσωμεν· αὕτη γάρ ἐστὶν ἡ πάντων ἐνωτικὴ καὶ
τῆς ἀπάντων ὁμονοίας τε καὶ συμφυῖας γεννητικὴ καὶ ἀπεργα-

10. Προαιώνιος καὶ ὑπεραιώνιος.

ναι στή γένεσι, στή φθορά και στήν ἀλλοίωσι και κάθε φορά εἶναι ἀλλαγμένος. Γι' αὐτὸ ἡ θεολογία λέγει ὅτι ἐμεῖς ποὺ εἴμαστε ἐδῶ περιωρισμένοι ἀπὸ τὸ χρόνο θὰ μετὰσχωμε τοῦ αἰῶνος ὅταν φθάσωμε στὸν ἄφθαρτο αἰῶνα, ποὺ εἶναι πάντοτε στήν κατάστασι τοῦ ὡσαύτως⁹. Μερικὲς μάλιστα φορές τὰ Λόγια ὁμιλοῦν και γιὰ ἔγχρονα αἰῶνα και γιὰ αἰῶνιο χρόνο, ἂν και γνωρίζομε ἀπὸ αὐτὰ ὅτι κυριολεκτικώτερα λέγονται και δηλώνονται μὲ τὸν αἰῶνα μὲν τὰ ὄντα, μὲ τὸ χρόνο δὲ τὰ κτιστά. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ δεχώμαστε ὅτι ὅσα λέγονται αἰῶνια εἶναι γενικῶς συναῖδια μὲ τὸ Θεὸ τὸν προαιῶνιο, ἀλλά, ἀκολουθώντας τὰ Λόγια χωρὶς παρέκκλισι, νὰ ἐκλαμβάνωμε τὰ αἰῶνια και τὰ ἔγχρονα κατὰ τοὺς ἀναγνωρισμένους γι' αὐτὰ τρόπους, ὡς μέσα δὲ μεταξὺ τῶν ὄντων και τῶν κτισμάτων νὰ δεχώμαστε ἐκεῖνα ποὺ μετέχουν μερικῶς μὲν τοῦ αἰῶνος, μερικῶς δὲ τοῦ χρόνου· τὸν Θεὸ δὲ πρέπει νὰ τὸν ὑμνοῦμε και ὡς αἰῶνα και ὡς χρόνο, διότι εἶναι αἴτιος κάθε χρόνου και αἰῶνος, και ὡς παλαιὸ τῶν ἡμερῶν, διότι εἶναι πρὶν ἀπὸ τὸ χρόνο και ἐπάνω ἀπὸ τὸ χρόνο και ἀλλοιώνει καιροὺς και χρόνους, και πάλι διότι ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ τοὺς αἰῶνες, διότι εἶναι πρὸ τοῦ αἰῶνος και ἐπάνω ἀπὸ τὸν αἰῶνα¹⁰, και ἡ βασιλεία του εἶναι βασιλεία ὅλων τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

Περὶ εἰρήνης

και περὶ τῆς σημασίας τοῦ αὐτοεἶναι, τῆς αὐτοζωῆς,
τῆς αὐτοδυνάμεως και τῶν ὁμοίων

1 Ἐμπρὸς λοιπὸν, ἄς ἀνευφημήσωμε τὴ θεία και ἀρχιενωτική εἰρήνη μὲ εἰρηνικοὺς ὕμνους· διότι αὐτὴ εἶναι ἡ ἐνωτικὴ δύναμις τῶν ὅλων, ἡ γεννητικὴ και συντελεστικὴ τῆς ὁμοιοῦσας

9. Τοῦ ἀμεταβλήτου καθ' ὅλα.

στική· διὸ καὶ πάντα αὐτῆς ἐφίεται τὸ μεριστὸν αὐτῶν πλῆθος ἐπιστρεφούσης εἰς τὴν ὄλην ἐνότητα καὶ τὸν ἐμφύλιον τοῦ παντὸς πόλεμον ἐνούσης εἰς ὁμοειδῆ συνοικίαν τῇ μετοχῇ τῆς θείας εἰρήνης. Αἱ γοῦν πρεσβύτεραι τῶν συναγωγῶν δυνάμεων αὐταί 5 τε πρὸς ἑαυτὰς καὶ πρὸς ἀλλήλας ἐνοῦνται καὶ πρὸς τὴν μίαν τῶν ὄλων εἰρηναρχίαν καὶ τὰ ὑφ' ἑαυτὰς ἐνοῦσιν αὐτά τε πρὸς ἑαυτὰ καὶ πρὸς ἀλλήλα, καὶ πρὸν τὴν μίαν καὶ παντελῆ τῆς πάντων εἰρήνης ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, ἣτις, ἀμερῶς ἐπιβεβηκυῖα τοῖς ὄλοις, ὥσπερ τισὶ κλείθροις τῶν διηρημένων συμπτωκτικοῖς, τὰ 10 πάντα ὀρίζει καὶ περατοῖ καὶ ἀσφαλίζεται, καὶ οὐκ ἔᾶ διαιρεθέντα χυθῆναι πρὸς τὸ ἄπειρον καὶ ἀόριστον, ἄτακτα καὶ ἀνίδρυτα καὶ ἔρημα Θεοῦ γιγνόμενα καὶ τῆς ἑαυτῶν ἐνώσεως ἐξιόντα καὶ ἐν ἀλλήλοις παμιγῶς συμφυρόμενα.

Περὶ μὲν οὖν αὐτῆς, ὃ τι ποτέ ἐστὶ, τῆς θείας εἰρήνης καὶ 15 ἡσυχίας, ἣν ὁ ἱερὸς Ἰουῆτος ἀφθεγξίαν καλεῖ καὶ ἐπὶ πᾶσαν γιγνωσκομένην πρόοδον ἀκινήσιαν, ὅπως τε ἡρεμεῖ καὶ ἡσυχίαν ἄγει καὶ ὅπως ἐν ἑαυτῇ καὶ εἴσω ἑαυτῆς ἐστὶ καὶ πρὸς αὐτὴν ὄλην ὄλη ὑπερήνωται, καὶ οὔτε εἰς ἑαυτὴν εἰσιούσα καὶ πολλαπλασιάζουσα ἑαυτὴν ἀπολείπει τὴν ἑαυτῆς ἐνωσιν, ἀλλὰ καὶ 20 πρόεισιν ἐπὶ πάντα ἔνδον ὄλη μένουσα δι' ὑπερβολὴν τῆς πάντα ὑπερεχούσης ἐνώσεως, οὔτε εἰπεῖν οὔτε ἐννοῆσαι τίτι τῶν ὄντων, οὔτε θεμιτὸν οὔτε ἐφικτόν. Ἄλλ' ὡς ἀφθεγκτον καὶ τοῦτο καὶ ἄγνωστον ἐπ' αὐτὴν ἀναθέντες, ὡς πάντων οὔσαν ἐπέκεινα, τὰς νοητὰς αὐτῆς καὶ ρητὰς μετουσίας, καὶ τοῦτο ὡς δυνατὸν 25 ἀνδράσι καὶ ἡμῖν πολλῶν ἀνδρῶν ἀγαθῶν ἀπολειπομένοις, ἐπισκοπήσωμεν.

2 Καὶ πρῶτόν γε τοῦτο ρητέον, ὅτι τῆς αὐτοειρήνης καὶ τῆς ὄλης καὶ τῆς καθ' ἕκαστόν ἐστὶν ὑποσιάτις, καὶ ὅτι πάντα πρὸς

1. Προφανῶς ἐννοεῖται ὁ Ἰουῆτος τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων 1,23. Τούτου δὲν ὑπάρχει κείμενο.

2. Δηλαδή ἡ θεία ἀφθεγξία εἶναι ἀφθεγκτὴ καὶ ἄγνωστη.

καὶ τῆς συμφυΐας τῶν ὄλων. Γι' αὐτὸ καὶ τὴν ποθοῦν ὅλα τὰ ὄντα, διότι ἐπαναφέρει τὸ μεριστό τους πλῆθος στὴν ὀλικὴ ἐνότητα καὶ ἐνώνει τὶς μερίδες τοῦ ἐμφυλίου πολέμου τοῦ σύμπαντος σὲ εἰρηνικὴ συμβίωσι μὲ τὴ μετοχὴ τους στὴ θεία εἰρήνη. Οἱ πρεσβύτερες λοιπὸν συναγωγὲς δυνάμεις ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἐνώνονται πρὸς τὸν ἑαυτὸ τους καὶ ἀναμεταξύ τους, καθὼς καὶ πρὸς τὴ μοναδικὴ εἰρηναρχία ὄλων τῶν ὄντων, ἀπὸ τὸ ἄλλο ἐνώνουν τὰ κατώτερα τους ὄντα πρὸς τὸν ἑαυτὸ τους καὶ ἀναμεταξύ τους καὶ πρὸς τὴ μοναδικὴ τελεία ἀρχὴ καὶ αἰτία τῆς εἰρήνης τῶν ὄλων. Αὐτὴ ἡ εἰρήνη, ἀφοῦ ἐπεκταθῆ σὲ ὅλα τὰ πράγματα, χωρὶς νὰ μερισθῆ, περικλείει τὰ πάντα σὰν μὲ κλειδαριὲς ποὺ συνδέουν τὰ χωρισμένα θυρόφυλλα, τὰ ὀριοθετεῖ καὶ τὰ ἀσφαλίζει· ἐμποδίζει τὰ ὄντα νὰ διαιρεθοῦν καὶ νὰ χυθοῦν πρὸς τὸ ἄπειρο καὶ ἀόριστο, καὶ δὲν ἐπιτρέπει νὰ μείνουν ἄτακτα καὶ ἀστερέωτα καὶ ἔρημα ἀπὸ τὴν παρουσίαν τοῦ Θεοῦ, νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ τους ἐνότητα καὶ νὰ συμφурθοῦν μεταξύ τους συγκεχυμένως.

Γιὰ τὴ θεία λοιπὸν εἰρήνη καὶ ἡσυχία δὲν εἶναι οὔτε θεμιτὸ οὔτε ἐφικτὸ νὰ εἰπῆ ἢ νὰ ἐννοήσῃ ὀποιοδῆποτε ὄν. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ εἰπῆ ἢ νὰ ἐννοήσῃ κανεὶς τί τέλος πάντων εἶναι αὐτὴ τὴν ὀποία ὁ Ἰησοῦς¹ ὀνομάζει ἀφθελγία καὶ ἀκίνησία πρὸς κάθε γνωστὴ πρόοδο, πῶς ἡρεμεῖ καὶ ἡσυχάζει, πῶς εἶναι καθ' ἑαυτὴν καὶ μέσα της, πῶς ἐνώνεται ὅλη πρὸς τὸν ἑαυτὸ της ὀλόκληρον καὶ δὲν ἐγκαταλείπει τὴν ἐνωσί της οὔτε ὅταν εἰσέρχεται στὸν ἑαυτὸ της οὔτε ὅταν πολλαπλασιάζῃ τὸν ἑαυτὸ της, ἀλλὰ καὶ προχωρεῖ πρὸς ὅλα, ἐνῶ μένει ὀλόκληρη μέσα της ἀπὸ ὑπερβολὴ τῆς ἐνώσεως ποὺ ὑπερέχει τὰ πάντα. Ἀλλὰ, ἀφοῦ καὶ τοῦτο εἶναι ἀφθελγτο καὶ ἄγνωστο², ἄς τὸ ἀφήσωμε σ' αὐτὴν τὴν ἴδια, ὡς εὐρισκομένη ἐπέκεινα ὄλων, καὶ ἄς ἐξετάσωμε τὶς κατανοητὲς καὶ ἐκφραστὲς μετουσίαις της, ὅσο εἶναι δυνατὸ σὲ ἀνθρώπους, καὶ μάλιστα ὅσο εἶναι δυνατὸ σ' ἐμᾶς ποὺ ὑπολειπόμαστε πολλῶν ἐκλεκτῶν ἀνδρῶν.

2 Πρῶτο ἀπὸ ὅλα πρέπει νὰ λεχθῆ τοῦτο, ὅτι ἡ θεία εἰρήνη εἶναι ὑποστάτις τῆς αὐτοειρήνης, καθὼς καὶ τῆς ὀλικῆς καὶ τῆς

ἄλληλα συγκεράννουσι κατὰ τὴν ἀσύγχυτον αὐτῶν ἔνωσιν, καθ' ἣν ἀδιαιρέτως ἠνωμένα καὶ ἀδιαστάτως, ὁμως ἀκραιφνῆ κατὰ τὸ οἰκεῖον ἕκαστα εἶδος ἔστηκεν, οὐκ ἐπιθολούμενα διὰ τῆς πρὸς τὰ ἀντικείμενα κράσεως, οὐδὲ ἀπαμβλύνοντά τι τῆς ἐνωτικῆς ἀκριβείας καὶ καθαρότητος. Μίαν οὖν τῖνα καὶ ἀπλῆν τῆς εἰρηνικῆς ἐνώσεως θεωρήσωμεν φύσιν, ἐνοῦσαν ἅπαντα ἑαυτῇ καὶ ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις, καὶ διασώζουσαν πάντα ἐν ἀσυγχύτῳ πάντων συνοχῇ καὶ ἀμιγῇ καὶ συγκεκραμένα. Δι' ἣν οἱ θεῖοι νόες ἐνούμενοι ταῖς νοήσεσιν ἑαυτῶν ἐνοῦνται καὶ τοῖς νοουμέ-
 5 νοις, καὶ αὐθις ἐπὶ τὴν ἄγνωστον ἀναβαίνουσι τῶν ὑπὲρ νοῦν ἰδρυμένων συναφῆν. Δι' ἣν αἱ ψυχαί, τοὺς παντοδαποὺς αὐτῶν λόγους ἐνοῦσαι καὶ πρὸς μίαν νοερὰν συνάγουσαι καθαρότητα, προβαίνουσιν οἰκεῖως ἑαυταῖς ὁδῶ καὶ τάξει διὰ τῆς αὐλοῦ καὶ ἀμεροῦς νοήσεως ἐπὶ τὴν ὑπὲρ νόησιν ἔνωσιν. Δι' ἣν ἡ μία καὶ
 15 ἀδιάλυτος πάντων συμπλοκῆ κατὰ τὴν θεῖαν αὐτῆς ἀρμονίαν ὑφίσταται καὶ ἐναρμόζεται συμφωνίᾳ παντελεῖ καὶ ὁμονοίᾳ καὶ συμφυῖᾳ, συναγομένη τε ἀσυγχύτως, ἀδιαιρέτως τε συνεχομένη. Διήκει γὰρ ἡ τῆς παντελοῦς εἰρήνης ὁλότης ἐπὶ πάντα τὰ ὄντα, κατὰ τὴν ἀπλουστάτην αὐτῆς καὶ ἀμιγῆ τῆς ἐνοποιοῦ δυνάμεως
 20 παρουσίαν, ἐνοῦσα πάντα καὶ συνδέουσα τὰ ἄκρα διὰ τῶν μέσων τοῖς ἄκροις, κατὰ μίαν ὁμοφυῆ συζευγνύμενα φιλίαν· καὶ τὸ ἀπολαύειν αὐτῆς δωρουμένη καὶ ταῖς ἐσχάταις τοῦ παντὸς ἀποπερατώσεσι καὶ πάντα ὁμόγνια ποιοῦσα ταῖς ἐνότησι, ταῖς ταυτότησι, ταῖς ἐνώσεσι, ταῖς συναγωγαῖς, ἀδιαιρέτως δηλαδὴ τῆς
 25 θείας εἰρήνης ἐστῶσης καὶ ἐν ἐνὶ πάντα δεικνυούσης καὶ διὰ πάντων φοιτώσης, καὶ τῆς οἰκειᾶς ταυτότητος οὐκ ἐξισταμένης· πρόεισι γὰρ ἐπὶ πάντα καὶ μεταδίδωσι πᾶσιν οἰκεῖως αὐτοῖς ἑαυτῆς καὶ ὑπερβλύζει περιουσίᾳ τῆς εἰρηνικῆς γονιμότητος, καὶ μένει δι' ὑπεροχὴν ἐνώσεως ὅλη πρὸς ὅλην καὶ καθ' ὅλην ἑαυ-
 30 τὴν ὑπερηνωμένη.

3 Πῶς δέ, φαίη τις, ἐφίεται πάντα εἰρήνης; πολλὰ γὰρ ἕτερό-

μερικῆς εἰρήνης, ὅτι ἀναμιγνύει τὰ πάντα μεταξύ των σὲ μιὰ ἀσύγχυτη ἔνωσι, κατὰ τὴν ὁποία, ἂν καὶ ὅλα τους εἶναι ἠνωμέ-
να ἀδιαιρέτως καὶ ἀδιαστάτως, ὅμως τὸ καθένα στέκεται ἀκέ-
ραιο στὴ μορφή του, χωρὶς νὰ θολώνωνται μὲ τὴν ἀνάμιξί τους
πρὸς τὰ ἀντίθετα οὔτε ν' ἀμβλύνουν σὲ κάτι τὴν ἐνωτικὴ ἀκρί-
βεια καὶ καθαρότητα. Ἄς δεχθοῦμε λοιπὸν μιὰ ἀπλῆ φύσι τῆς
εἰρηρικῆς ἐνώσεως, ποὺ ἐνώνει ὅλα τὰ ὄντα πρὸς τὸν ἑαυτό
της, πρὸς τὸν ἑαυτό τους καὶ πρὸς ἄλληλα, ποὺ διασώζει τὰ
πάντα σ' ἓνα ἀσύγχυτο σύνδεσμο, ἄμικτα καὶ ἀνάμικτα συγχρό-
ως. Ἄπ' αὐτὴ τῆ φύσι οἱ θεῖοι νόες καθὼς ἐνώνονται μὲ τὶς
νοήσεις των, ἐνώνονται καὶ μὲ τὰ νοούμενα, καὶ ἐπίσης ἀνεβαί-
νουν σὲ μιὰ συνάφεια μὲ τὰ πράγματα ποὺ εἶναι τοποθετημένα
ἐπάνω ἀπὸ τὴ νόησι κατὰ τρόπο ἄγνωστο. Ἄπ' αὐτὸ οἱ ψυχές,
ἐνώνοντας τοὺς παντοειδεῖς λόγους των καὶ συνάζοντάς τους σὲ
μιὰ νοερὴ καθαρότητα, προχωροῦν μὲ τρόπο καὶ τάξι ποὺ τοὺς
ταιριάζει, διὰ μέσου τῆς αὐλῆς καὶ ἀμέριστης νοήσεως, πρὸς
τὴν ἔνωσι ποὺ ὑπερβαίνει κάθε νόησι. Ἄπ' αὐτὴν ἔχει τὴν ὑπό-
στασι ἢ μιὰ καὶ ἀδιάλυτη τῶν πάντων πλοκὴ μέσα στὴ θεία ἄρ-
μονία της κι' ἐναρμονίζεται σὲ μιὰ τελεία συμφωνία, ὁμόνοια
καὶ συμφυῖα· συνάπτεται ἀσυγχύτως καὶ συνέρχεται ἀδιαιρέ-
τως. Πράγματι ἡ ὁλότης τῆς τελείας εἰρήνης μεταβαίνει σὲ ὅλα
τὰ ὄντα χάρις στὴν ἀπλουστάτη καὶ καθαρωτάτη παρουσία τῆς
ἐνοποιοῦ δυνάμεως· ἐνώνει τὰ πάντα καὶ συνδέει τὰ ἄκρα μὲ τὰ
ἄκρα διὰ τῶν ἐνδιαμέσων, συνάπτοντάς τα σὲ μιὰ φιλία ποὺ τὰ
καθιστᾷ ὁμοφυῆ· προσφέρει τὴν εὐκαιρία τῆς ἀπολαύσεως της
ἕως τὰ ἔσχατα ὅρια τοῦ σύμπαντος καὶ καθιστᾷ τὰ πάντα συγ-
γενῆ μὲ τὶς ἐνότητες, τὶς ταυτότητες, τὶς ἐνώσεις, τὶς συναγω-
γές. Εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ θεία εἰρήνη, ἐνῶ παραμένει ἀδιαίρετη,
μέσα στὸ ἓνα φανερώνει τὰ πάντα, κι' ἐνῶ μεταβαίνει σὲ ὅλα,
δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν ταυτότητά της. Πραγματικὰ προχω-
ρεῖ πρὸς ὅλα, μεταδίδει ἀπὸ τὸν ἑαυτό της σὲ ὅλα καὶ τὶς ἰκανό-
τητές των, ἀλλὰ ἀπὸ ὑπερβολικὴ ἔνωσι μένει ὑπερνικωμένη
ὅλη πρὸς ὅλην καὶ καθ' ὅλον τὸν ἑαυτό της.

3 Θὰ μπορούσε βέβαια νὰ ἐρωτήση κανεὶς, πῶς τὰ πάντα

τητι καὶ διακρίσει χαίρει, καὶ οὐκ ἂν ποτε ἐκόντα ἡρεμεῖν ἐθελήσοι. Καὶ εἰ μὲν ἑτερότητα καὶ διάκρισιν ὁ ταῦτα λέγων φησὶ τὴν ἐκάστου τῶν ὄντων ιδιότητα, καὶ ὅτι ταύτην οὐδὲ ἐν τῶν ὄντων, ὃν ὅπερ ἐστίν, ἐθέλει ποτὲ ἀπολλύειν, οὐκ ἂν οὐδὲ ἡμεῖς πρὸς τοῦτο ἀντιφύσομεν, ἀλλὰ καὶ ταύτην εἰρήνης ἔφεσιν ἀποφανούμεθα. Πάντα γὰρ ἀγαπᾷ πρὸς ἑαυτὰ εἰρηνεύειν τε καὶ ἠνῶσθαι, καὶ ἑαυτῶν καὶ τῶν ἑαυτῶν ἀκίνητα καὶ ἄπτωτα εἶναι. Καὶ ἐστὶ καὶ τῆς καθ' ἕκαστον ἀμιγοῦς ιδιότητος ἡ παντελῆς εἰρήνη φυλακτική, ταῖς εἰρηνοδώροις αὐτῆς προνοίαις τὰ πάντα ἀστασίαστα καὶ ἀσύμφυρτα πρὸς τε ἑαυτὰ καὶ πρὸς ἄλληλα διασώζουσα, καὶ πάντα ἐν σταθερᾷ καὶ ἀκλίτῳ δυνάμει πρὸς τὴν ἑαυτῶν εἰρήνην καὶ ἀκίνησίαν ἰστῶσα.

Καὶ εἰ τὰ κινούμενα πάντα μὴ ἡρεμεῖν, ἀλλὰ κινεῖσθαι αἰετὴν τὴν ἑαυτῶν κίνησιν ἐθέλοι, καὶ τοῦτο ἔφεσις ἐστὶ τῆς θείας τῶν ὄλων εἰρήνης, τῆς πάντα ἐφ' ἑαυτῶν ἀδιάπτωτα διασωζούσης καὶ τὴν πάντων τῶν κινουμένων ιδιότητα καὶ κινητικὴν ζωὴν ἀκίνητον καὶ ἄπτωτον φυλαττούσης, ἐν τῷ τὰ κινούμενα πρὸς ἑαυτὰ εἰρηνεύοντα καὶ ὡσαύτως ἔχοντα δρᾶν τὰ ἑαυτῶν.

Εἰ δέ, τὴν κατ' ἐκπτώσιν εἰρήνης ἑτερότητα λέγων, ἰσχυρίζεται μὴ πᾶσιν εἶναι ἐραστὴν τὴν εἰρήνην, μάλιστα μὲν οὐδὲν ἐστὶ τῶν ὄντων, ὃ πάσης παντελῶς ἐνώσεως ἀποπέπτωκε· τὸ γὰρ πάντῃ ἄστατον καὶ ἄπειρον καὶ ἀνίδρυτον καὶ ἀόριστον οὔτε ὄν ἐστὶν οὔτε ἐν τοῖς οὖσιν. Εἰ δὲ τούτους φησὶν εἰρήνη καὶ εἰρήνης ἀγαθοῖς ἀπεχθάνεσθαι, τοὺς ἔρισι καὶ θυμοῖς, καὶ ἀλλοιώσεσι καὶ ἀκαταστασίαις χαίροντας· καὶ οὗτοι ἀμαυροῖς εἰδώλοις εἰρηνικῆς ἐφέσεως διακρατοῦνται, πρὸς παθῶν ἐνοχλούμενοι πολυκινήτων καὶ ταῦτα ἰστᾶν ἀνεπιστημόνως ἐφιέμενοι καὶ οἰόμενοι τῇ ἀποπληρώσει τῶν αἰεὶ ἀπορρεόντων εἰρηνεύειν ἑαυτοὺς τῇ ἀτευξίᾳ τῶν κρατησασῶν ἡδονῶν ἐκταρασσομένους. Τί ἂν

ποθοῦν τὴν εἰρήνην; Διότι πολλὰ ὄντα προτιμοῦν τὴν ἑτερότητα καὶ τὴ διάκρισι· δὲν θὰ ἤθελαν λοιπὸν ποτὲ νὰ ἡρεμοῦν ἔκουσίως. Ἐὰν βέβαια αὐτὸς ποὺ λέγει αὐτὰ τὰ πράγματα μὲ τοὺς ὄρους ἑτερότητα καὶ διάκρισι ἐννοῇ τὴν ἰδιομορφία κάθε ὄντος, τὴν ὁποία κανένα ὄν, ὅποιο κι' ἂν εἶναι δὲν θέλει ποτὲ νὰ τὴ χάσῃ, οὔτε κι' ἐμεῖς θ' ἀντεῖπωμε σ' αὐτά, ἀλλὰ θὰ χαρακτηρίσωμε κι' αὐτὴν τὴ θέλησι ὡς ἔφεσι εἰρήνης. Διότι ὅλα τὰ ὄντα ἀγαποῦν νὰ εἰρηνεύουν καὶ νὰ εἶναι ἠνωμένα πρὸς ἑαυτά, νὰ διατηροῦνται ἀκίνητα καὶ ἄπτωτα ἀπὸ ἑαυτὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἀνήκοντα σ' αὐτά. Ἡ τελεία εἰρήνη φυλάσσει καθαρὴ τὴν ἰδιομορφία τοῦ καθενός, διατηρώντας μὲ τὶς εἰρηνόδωρες πρόνοιες τὰ πάντα ἀδιάσπαστα καὶ ἀσύμφυρτα πρὸς ἑαυτὰ καὶ πρὸς ἄλληλα καὶ στήνοντας τὰ πάντα μέσα στὴν εἰρήνη καὶ τὴν ἀκίνησιν αὐτῶν μὲ τὴ σταθερὴ καὶ ἀκλόνητη δύναμις τῆς.

4 Κι' ἂν ὅλα τὰ κινούμενα δὲν θέλουν νὰ ἡρεμοῦν, ἀλλὰ νὰ κινοῦνται πάντοτε κατὰ τὴν οἰκεία τους κίνησι, κι' αὐτὸ ἔφεσις τῆς θείας εἰρήνης τῶν ὄλων εἶναι, ἡ ὁποία διασώζει ἀδιάπτωτα ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τους καὶ φυλάττει ἀκίνητη καὶ ἄπτωτη τὴν ἰδιομορφία καὶ τὴν κινητικὴ ζωὴ, ὥστε τὰ κινούμενα νὰ πραγματοποιοῦν τὶς κινήσεις των εἰρηνεύοντας πρὸς ἑαυτὰ καὶ διατηρώντας τὴν ταυτότητά τους.

5 Ἐὰν ὁμως μὲ τὸν ὄρο ἑτερότητα ἐννοῇ τὴν ἐκπτώσι ἀπὸ τὴν εἰρήνην καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ εἰρήνη δὲν εἶναι ἀγαπητὴ ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα, πρέπει νὰ ἀπαντήσωμε ὅτι κανένα ὄν δὲν ὑπάρχει ποὺ νὰ ἔχη ἐκπέσει τελείως ἀπὸ ὅλη τὴν ἔνωσι· διότι τὸ ἐντελῶς ἄστατο καὶ ἄπειρο, ἀστερέωτο καὶ ἀόριστο, δὲν εἶναι οὔτε ἀνάμεσα στὰ ὄντα. Ἐὰν πάλι ἰσχυρίζεται ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ εὐχαριστιοῦνται στὶς ἐριδες καὶ στὶς ἐκρήξεις τοῦ θυμοῦ, στὶς ἀστάθειες καὶ στὶς ἀκαταστασίες, ἀπεχθάνονται τὴν εἰρήνην καὶ τ' ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης, λοιπὸν μπορούμε ν' ἀπαντήσωμε ὅτι κι' αὐτοὶ ἀκόμη κατέχονται ἀπὸ ἀμυδρὰ εἶδωλα εἰρηνικῆς ἐφέσεως, ἀλλὰ ἐνοχλοῦνται ἀπὸ πολυκίνητα πάθη κι' ἐπιθυμοῦν χωρὶς ἐπίγνωσι νὰ τὰ σταματήσουν καί, ἐπειδὴ ταρασσονται ἀπὸ τὴν ἀποτυχία τῶν ἡδονῶν ποὺ τοὺς κυριαροῦν, νομίζουν ὅτι θὰ εἰ-

τις εἶποι περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν εἰρηνοχύτου φιλανθρωπίας; Καθ' ἣν οὐ μὴ μάθωμεν ἔτι πολεμεῖν, οὔτε ἑαυτοῖς οὔτε ἀλλήλοις οὔτε ἀγγέλοις, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τὰ θεῖα κατὰ δύναμιν συνεργήσομεν, κατὰ πρόνοιαν Ἰησοῦ τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργοῦν-
5 τος καὶ ποιοῦντος εἰρήνην ἄρρητον καὶ ἐξ αἰῶνος προωρισμένη καὶ ἀποκαταλλάσσοντας ἡμᾶς ἑαυτῷ καὶ ἐν ἑαυτῷ τῷ Πατρὶ περὶ ὧν ὑπερφυῶν δώρων ἐν ταῖς Θεολογικαῖς Ὑπο-
τυπώσεσιν ἱκανῶς εἴρηται, προσεπιμαρτυρούντων ἡμῖν καὶ τῆς ἱεραῆς τῶν Λογίων ἐπιπνοίας.

6 Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ ἄλλοτέ μου δι' ἐπιστολῆς ἐπύθου, τί ποτε ἄρα φημί τὸ αὐτοεῖναι, τὴν αὐτοζωήν, τὴν αὐτοσοφίαν, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἔφης διαπορῆσαι, πῶς τὸν Θεὸν ποτὲ μὲν αὐτοζωὴν φημι, ποτὲ δὲ τῆς αὐτοζωῆς ὑποστάτην· ἀναγκαῖον ὤηθην, ἱερεῖ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπε, καὶ ταύτης σε τῆς ἐφ' ἡμῖν ἀπορίας ἀπολῶ-
15 σαι. Καὶ πρῶτον μὲν, ἵνα τὰ μυριόλεκτα καὶ νῦν ἀναλάβωμεν, οὐκ ἔστιν ἐναντίον αὐτοδύναμιν ἢ αὐτοζωὴν εἰπεῖν τὸν Θεόν, καὶ τῆς αὐτοζωῆς ἢ εἰρήνης ἢ δυνάμεως ὑποστάτην· τὰ μὲν γὰρ ἐκ τῶν ὄντων καὶ μάλιστα ἐκ τῶν πρῶτως ὄντων, ὡς αἷτιος πάντων τῶν ὄντων, λέγεται· τὰ δέ, ὡς ὑπὲρ πάντα καὶ τὰ
20 πρῶτως ὄντα ὑπερῶν ὑπερουσίως.

Τί δὲ ὄλως, φῆς, τὸ αὐτοεῖναι λέγομεν ἢ τὴν αὐτοζωήν, ἢ ὅσα ἀπολύτως καὶ ἀρχηγικῶς εἶναι καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ πρῶτως ὑφεστηκέναι τιθέμεθα; Τοῦτο δὲ φαμεν, οὐκ ἔστιν ἀγκύλον, ἀλλ' εὐθὺ καὶ ἀπλῆν τὴν διασάφησιν ἔχον. Οὐ γὰρ οὐσίαν τινὰ θεῖαν
25 ἢ ἀγγελικὴν εἶναι φαμεν τὸ αὐτοεῖναι, τοῦ εἶναι τὰ ὄντα πάντα αἷτιαν (μόνον γὰρ τοῦ εἶναι πάντα τὰ ὄντα καὶ αὐτοῦ τοῦ εἶναι, ὑπερουσίος ἀρχὴ καὶ οὐσία καὶ αἷτιον), οὐδὲ ζωογόνον ἄλλην θεότητα παρὰ τὴν ὑπέρθεον πάντων ὅσα ζῆ καὶ τῆς αὐτοζωῆς

ρηνεύσουν χορταίνοντας μὲ τὰ πράγματα ποὺ ρέουν διαρκῶς. Τί θὰ μπορούσε νὰ εἰπῆ κανεὶς γιὰ ἐκείνη τὴ φιλανθρωπία τοῦ Χριστοῦ ποὺ ἐκχύνει εἰρήνη; Ἀπὸ αὐτὴν μαθαίνομε νὰ μὴ πολεμοῦμε πλέον οὔτε πρὸς τοὺς ἑαυτοὺς μας οὔτε πρὸς ἀλλήλους οὔτε πρὸς ἀγγέλους³, ἀλλὰ καὶ μὲ αὐτοὺς μαζί θὰ ἐνεργοῦμε τὰ θεῖα ἔργα κατὰ δύναμι, σύμφωνα μὲ τὴν πρόνοια τοῦ Ἰησοῦ ὁ ὁποῖος ἐνεργεῖ τὰ πάντα σὲ ὄλους, ἐπιφέρει τὴν ἄρρητη εἰρήνη ποὺ εἶναι προωρισμένη ἀπὸ τὸν αἰῶνα καὶ μᾶς συμφιλιώνει ἐμᾶς μὲ τὸν ἴδιον καὶ διὰ μέσου αὐτοῦ μὲ τὸν Πατέρα. Ἀλλὰ γι' αὐτὰ τὰ ὑπερφυῆ δῶρα ἔχομε ἐκθέσει ἀρκετὰ στὶς *Θεολογικὲς Ὑποτυπώσεις* μὲ τὴν συμμαρτυρία καὶ τῶν θεοπνεύστων Λογίων.

6 Ἀλλά, ἐπειδὴ κάποτε μ' ἐρώτησες μ' ἐπιστολῇ τί ἐννοῶ μὲ τοὺς ὄρους αὐτοεῖναι, αὐτοζωή, αὐτοσοφία, κι' εἶπες ὅτι διερωτᾶσαι, πῶς τὸν Θεὸ ἄλλοτε τὸν ἀποκαλῶ αὐτοζωὴ κι' ἄλλοτε ὑποστάτη τῆς αὐτοζωῆς, ἐθεώρησα ἀναγκαῖο, ἱερὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπε, νὰ σοῦ λύσω κι' αὐτὴν τὴν ἀπορία κατὰ τὸ δυνατό. Καὶ πρῶτα, γιὰ νὰ ἐπαναλάβωμε τώρα τὰ μυριόλεκτα, δὲν εἶναι ἀντιφατικὸ νὰ χαρακτηρίζωμε τὸν Θεὸ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος αὐτοδύναμι ἢ αὐτοζωὴ κι' ἀπὸ τὸ ἄλλο δημιουργὸ τῆς αὐτοζωῆς ἢ αὐτοειρήνης ἢ αὐτοδυνάμεως. Διότι τοὺς προηγουμένους χαρακτηρισμοὺς παίρνει ὁ Θεὸς ἀπὸ τὰ ὄντα καὶ μάλιστα ἀπὸ τὰ ἀρχέγονα ὄντα, ὡς αἴτιος ὄλων τῶν ὄντων· τοὺς ἄλλους χαρακτηρισμοὺς παίρνει ὡς ὑπερῶν ὑπερουσίως ἐπάνω ἀπὸ ὄλα τὰ ὄντα, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὰ ἀρχέγονα ὄντα.

Κατ' ἀρχὴν, τί νομίζεις ὅτι ἐννοοῦμε ὅταν λέγωμε αὐτοεῖναι ἢ αὐτοζωὴ ἢ ὅσα πράγματα δεχόμαστε ὅτι ὑπάρχουν ἀπολύτως καὶ ἀρχηγικῶς καὶ ὅτι ἔχουν πάρει πρῶτα τὴν ὑπόστασι ἀπὸ τὸν Θεό; Ἰσχυρίζομαστε λοιπὸν ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι λοξό, ἀλλὰ εὐθὺ κι' ἔχει ἀπλῆ ἐξήγησι. Δὲν ἰσχυρίζομαστε ὅτι τὸ αὐτοεῖναι εἶναι οὐσία θεία ἢ ἀγγελικὴ, αἰτία τῆς ὑπάρξεως ὄλων τῶν ὄντων (διότι μόνο αἴτιο τῆς ὑπάρξεως ὄλων τῶν ὄντων καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ εἶναι, εἶναι ἢ ὑπερούσια ἀρχὴ καὶ οὐσία καὶ αἰτία), οὔτε δεχόμαστε ἄλλη θεότητα ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὑπέρθεη ζωὴ ποὺ ζωογονεῖ ὄλα ὅσα ζοῦν καὶ εἶναι αἰτία τῆς αὐτοζωῆς· οὔτε

αίτιαν ζωὴν οὔτε, συνελόντα εἰπεῖν, ἀρχικὰς τῶν ὄντων καὶ δημιουργικὰς οὐσίας καὶ ὑποστάσεις, ὡς τινες καὶ θεοὺς τῶν ὄντων καὶ δημιουργοὺς αὐτοσχεδιάσαντες ἀπεστομάτισαν, οὐς, ἀληθῶς καὶ κυρίως εἰπεῖν, οὔτε αὐτοὶ ἤδεσαν οὐκ ὄντας οὔτε οἱ
 5 πατέρες αὐτῶν· ἀλλ' αὐτοεῖναι καὶ αὐτοζωὴν καὶ αὐτοθεότητά φαμεν, ἀρχικῶς μὲν οὖν, θεϊκῶς καὶ αἰτιατικῶς, τὴν μίαν πάντων ὑπεράρχιον καὶ ὑπερούσιον ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, μεθεκτῶς δὲ τὰς ἐκδιδόμενας ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀμεθέκτου προνοητικὰς δυνάμεις, τὴν αὐτοουσίωσιν, αὐτοζώωσιν, αὐτοθέωσιν, ὧν τὰ ὄντα οἱ-
 10 κείως ἑαυτοῖς μετέχοντα, καὶ ὄντα καὶ ζῶντα καὶ ἔνθεα, καὶ ἔστι καὶ λέγεται, καὶ τὰ ἄλλα ὡσαύτως. Διὸ καὶ τῶν πρώτων αὐτῶν ὁ ἀγαθὸς ὑποστάτης λέγεται εἶναι, εἶτα τῶν ὄλων αὐτῶν, εἶτα τῶν μερικῶν αὐτῶν· εἶτα τῶν ὄλων αὐτῶν μετεχόντων, εἶτα τῶν μερικῶς αὐτῶν μετεχόντων.

15 Καὶ τί δεῖ περὶ τούτων λέγειν; ὅπου γέ τινες τῶν θείων ἡμῶν ἱεροδιδασκάλων καὶ τῆς αὐτοαγαθότητος καὶ θεότητος ὑποστάτην φασὶ τὸν ὑπεράγαθον καὶ ὑπέρθρον, αὐτοαγαθότητα καὶ θεότητα λέγοντες εἶναι τὴν ἀγαθοποιὸν καὶ θεοποιὸν ἐκ Θεοῦ προεληλυθυῖαν δωρεάν, καὶ αὐτοκάλλος τὴν αὐτοκαλλο-
 20 ποιὸν χύσιν, καὶ ὄλον κάλλος καὶ μερικὸν κάλλος καὶ ὄλων καλὰ καὶ ἐν μέρει καλά· καὶ ὅσα ἄλλα κατὰ τὸν αὐτὸν εἴρηται καὶ εἰρήσεται τρόπον, δηλοῦντα προνοίας καὶ ἀγαθότητος μετεχομένης ὑπὸ τῶν ὄντων ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀμεθέκτου προϊούσας ἀφθόνῳ χύσει καὶ ὑπερβλυζούσας, ἵνα ἀκριβῶς ὁ πάντων αἴτιος
 25 ἐπέκεινα ἧ πάντων καὶ τὸ ὑπερούσιον καὶ ὑπερφυῆς πάντη ὑπερέχη τῶν καθ' ὁποῖαν τινά ποτε οὐσίαν καὶ φύσιν.

4. Αὐτοεῖναι καὶ αὐτοζωὴ λοιπὸν εἶναι πρῶτα ἢ αἰτία τῆς ὑπάρξεως, δηλαδή ὁ Θεός, κι' ἔπειτα κατὰ μέθεξι ἢ ἐνέργεια τῆς ὑπάρξεως.

μὲ λίγα λόγια, δεχόμεσθε ἄλλες ἀρχικὲς καὶ δημιουργικὲς οὐσίαι καὶ ὑποστάσεις τῶν ὄντων ὅπως ἐδίδαξαν μερικοὶ κατασκευάζοντας θεοὺς καὶ δημιουργοὺς τῶν ὄντων, τοὺς ὁποίους στήν πραγματικότητα δὲν ἐγνώριζαν οὔτε αὐτοὶ οὔτε οἱ πατέρες των, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχαν. Ἀλλὰ αὐτοεῖναι καὶ αὐτοζωὴ καὶ αὐτοθεότητα ὀνομάζομε ἀρχικῶς μὲν καὶ θεϊκῶς καὶ αἰτιατικῶς τὴν μιὰ ὑπεράρχια καὶ ὑπερούσια ἀρχὴ ὅλων τῶν ὄντων, μεθεκτῶς δὲ τὶς προνοητικὲς δυνάμεις, ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὸν ἀμέθεκτο Θεό, τὴν αὐτουσίωσι, τὴν αὐτοζώωσι, τὴν αὐτοθέωσι⁴. Τὰ ὄντα μετέχοντας σ' αὐτὲς τὶς δυνάμεις εἶναι καὶ λέγονται ὄντα καὶ ζῶντα καὶ ἐνθεα, καὶ τὰ ἄλλα παρομοίως. Γι' αὐτὸ ὁ ἀγαθὸς λέγεται ὅτι εἶναι ὑποστάτης πρῶτον αὐτῶν τῶν δυνάμεων, ἔπειτα τῶν ὀλικῶν δυνάμεων, ἔπειτα τῶν μερικῶν δυνάμεων· ἔπειτα τῶν μετεχόντων αὐτῶν ὀλικῶς, ἔπειτα τῶν μετεχόντων αὐτῶν μερικῶς.

Ἀλλὰ τί χρειάζεται νὰ ὀμιλοῦμε γι' αὐτά; Ἀκόμη καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς θείους ἱεροδιδασκάλους μας τὸν ὑπεράγαθο καὶ τὸν ὑπέρθεο τὸν καλοῦν ὑποστάτη τῆς αὐτοαγαθότητος καὶ θεότητος, λέγοντας ὅτι αὐτοαγαθότης καὶ θεότης εἶναι ἡ ἀγαθοποιὸς καὶ θεοποιὸς δωρεὰ ποὺ προῆλθε ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ ὅτι αὐτοκάλλος εἶναι ἡ αὐτοκαλλοποιὸς ἔκχυσις, ἀπὸ τὴν ὁποία διαμορφώνονται τὸ ὀλικὸ κάλλος καὶ τὸ μερικὸ κάλλος, τὰ ὀλικῶς καλὰ καὶ τὰ μερικῶς καλὰ⁵. τὸ ἴδιο καὶ ὅσα ἄλλα ἔχουν λεχθῆ καὶ θὰ λεχθοῦν κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ποὺ δηλώνουν πρόνοιες καὶ ἀγαθότητες, οἱ ὁποῖες μετέχονται ἀπὸ τὰ ὄντα, προβάλλονται ἀπὸ τὸν ἀμέθεκτο Θεὸ μὲ ἀφθονὴ ἔκχυσι καὶ ὑπερεκβλύζουν, ὥστε ἀκριβῶς ὁ αἴτιος τῶν πάντων νὰ εἶναι ἐπέκεινα τῶν πάντων καὶ τὸ ὑπερούσιο καὶ ὑπερφυῆς νὰ ὑπερέχη πλήρως ὁποιαδήποτε οὐσίας καὶ φύσεως.

5. Ἡ σειρά εἶναι: αὐτοκάλλος, ὀλικὸ κάλλος, μερικὸ κάλλος, ὀλικῶς καλὰ, μερικῶς καλὰ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

*Περὶ Ἁγίου ἀγίων, Βασιλέως βασιλέων,
Κυρίου κυρίων, Θεοῦ θεῶν*

- 1 Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ περὶ τούτων ὅσα εἰπεῖν ἔδει τὸ προσῆ-
κον ἀπέιληφεν, ὡς οἶμαι, τέλος, ὑμνητέον ἡμῖν τὸν ἀπειρώνου-
μον, καὶ ὡς Ἁγίον ἀγίων καὶ Βασιλέα τῶν βασιλευόντων καὶ
βασιλεύοντα τὸν αἰῶνα καὶ ἐπ' αἰῶνα καὶ ἔτι, καὶ ὡς Κύριον
5 τῶν κυρίων, καὶ Θεὸν τῶν θεῶν. Καὶ πρῶτόν γε ρητέον, τί μὲν
αὐτοαγιότητα εἶναι οἴομεθα, τί δὲ βασιλείαν, τί δὲ κυριότητα, τί
δὲ θεότητα, καὶ τί βούλεται δηλοῦν τὰ Λόγια τῶ διπλασιασμῶ
τῶν ὀνομάτων.
- 2 Ἁγιότης μὲν οὖν ἐστίν, ὡς καθ' ἡμᾶς εἰπεῖν, ἡ παντὸς
10 ἁγους ἐλευθέρα καὶ παντελῆς καὶ πάντη ἄχραντος καθαρότης.
Βασιλεία δὲ ἡ παντὸς ὄρου καὶ κόσμου καὶ θεσμοῦ καὶ τάξεως
διανέμησις. Κυριότης δὲ οὐχ ἡ τῶν χειρόνων ὑπεροχὴ μόνον,
ἀλλὰ καὶ πᾶσα τῶν καλῶν τε καὶ ἀγαθῶν ἡ παντελῆς παγκτη-
σία καὶ ἀληθῆς καὶ ἀμετάπτωτος βεβαιότης· διὸ καὶ κυριότης
15 παρὰ τὸ κῦρος καὶ τὸ κύριον καὶ τὸ κυριεῶν. Θεότης δὲ ἡ πάν-
τα θεουμένη πρόνοια καὶ ἀγαθότητι παντελεῖ καὶ πάντα περιθέ-
ουσα καὶ συνέχουσα καὶ ἑαυτῆς ἀποπληροῦσα καὶ ὑπερέχουσα
πάντα τὰ τῆς προνοίας αὐτῆς ἀπολαύοντα.
- 3 Ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τῆς πάντα ὑπερβαλλούσης αἰτίας ἀπο-
20 λύτως ὑμνητέον καὶ προσρητέον αὐτὴν ὑπερέχουσαν ἀγιότητα
καὶ κυριότητα καὶ βασιλείαν ὑπερκειμένην, καὶ ἀπλουστάτην
θεότητα· καὶ γὰρ ἐξ αὐτῆς ἐν ἐνὶ καὶ ἀθρώως ἐκπέφυκε καὶ δια-

1. Δαν. 9, 24.

2. Α' Τιμ. 6, 15.

3. Ἀποκ. 19, 16.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12

Περὶ Ἁγίου τῶν ἁγίων, Βασιλέως τῶν βασιλέων,
Κυρίου τῶν κυρίων, Θεοῦ τῶν θεῶν

- 1 Ἀλλά, ἀφοῦ ὅσα ἔπρεπε νὰ εἰποῦμε καὶ γι' αὐτὸ τὸ θέμα ἔλαβαν τὸ κατάλληλο, ὅπως νομίζω, τέλος, ἃς ὑμνήσωμε τὸν ἀπειρώνυμο καὶ ὡς Ἁγιο τῶν ἁγίων¹, ὡς Βασιλέα τῶν βασιλευόντων², βασιλεύοντα στὸν αἰῶνα καὶ ἐπὶ τὸν αἰῶνα, καὶ ἀκόμη παραπέρα, ὡς Κύριο τῶν κυρίων³ καὶ ὡς Θεὸ τῶν θεῶν⁴. Καὶ πρῶτα πρέπει νὰ λεχθῆ, τί νομίζομε ὅτι εἶναι αὐτοαγιότης, τί εἶναι βασιλεία, τί εἶναι κυριότης, τί εἶναι θεότης καὶ τί θέλουν νὰ δηλώσουν τὰ Λόγια μὲ τὸ διπλασιασμὸ τῶν ὀνομάτων.
- 2 Ἁγιότης λοιπὸν, ὅπως θὰ μπορούσαμε νὰ εἰποῦμε, εἶναι ἡ ἀπὸ κάθε ἄγος ἐλεύθερη καὶ ἐντελῶς ἄχραντη καθαρότης. Βασιλεία εἶναι ἡ ἐξουσία σὲ κάθε τόπο, κανονισμό, νόμο καὶ τάξι. Κυριότης εἶναι ὄχι μόνο ἡ ὑπεροχὴ ἀπέναντι στὰ κατώτερα, ἀλλὰ καὶ ὅλη ἡ πλήρης κτῆσις τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν, καθὼς καὶ ἡ ἀληθινὴ καὶ ἀμετάβλητη βεβαιότης· διότι ἡ κυριότης προέρχεται ἀπὸ τὸ κῦρος καὶ τὸ κύριον καὶ τὸ κυριεῦον. Θεότης δὲ εἶναι ἡ πρόνοια, ποὺ θεᾶται τὰ πάντα καὶ περιθέει⁵ τὰ πάντα μὲ τελεία ἀγαθότητα, ποὺ συνέχει τὰ πάντα καὶ τὰ πληρώνει μὲ τὸν ἑαυτὸ της, ποὺ ὑπερέχει ὅλα ὅσα ἀπολαύουν τῆς προνοίας της.
- 3 Μὲ αὐτὰ λοιπὸν τὰ ὀνόματα ἃς ὑμνήσωμε κατὰ τρόπο ἀπόλυτο τὴν αἰτία ποὺ ὑπερβάλλει τὰ πάντα· κι' ἐπὶ πλέον ἃς τὴν εἰποῦμε ὑπέροχη ἀγιότητα, ὑπερκειμένη κυριότητα καὶ βασιλεία, ἀπλουστάτη θεότητα. Διότι ἀπὸ αὐτὴν ἐφύτρωσε καὶ μεταδόθηκε μὲ μιὰ στιγμιαία πρᾶξι ὅλη ἡ διαυγῆς ἀκρίβεια

4. Ψαλμ. 49,1.

5. Περιτρέχει.

νενέμηται πᾶσα ἀμιγῆς ἀκρίβεια πάσης εἰλικρινοῦς καθαρότητος, πᾶσα ἢ τῶν ὄντων διάταξις τε καὶ διακόσμησις, ἀναρμοστίαν καὶ ἀνισότητα καὶ ἀσυμμετρίαν ἐξορίζουσα, καὶ εἰς τὴν εὐτακτον ταυτότητα καὶ ὀρθότητα γαννυμένη καὶ περιάγουσα τὰ μετέχειν αὐτῆς ἠξιωμένα· πᾶσα ἢ παντελῆς καὶ πάντων τῶν καλῶν παγκτησία, πᾶσα ἀγαθὴ πρόνοια, θεωρὸς καὶ συνοχικὴ τῶν προνοουμένων, ἑαυτὴν ἀγαθοπρεπῶς ἐπιδιδοῦσα πρὸς ἐκθέωσιν τῶν ἐπεστραμμένων.

Ἐπειδὴ δὲ ὑπερπλήρης πάντων ἐστὶν ὁ πάντων αἴτιος, κατὰ μίαν τὴν πάντων ὑπερέχουσαν ὑπερβολὴν, Ἄγιος ἀγίων ὑμνεῖται, καὶ τὰ λοιπά, καθ' ὑπερβλύζουσαν αἰτίαν καὶ ἐξηρημένην ὑπεροχὴν, ὡς ἂν τις φαίη. Καθ' ὅσον ὑπερέχουσι τῶν οὐκ ὄντων τὰ ὄντα, ἅγια ἢ θεῖα ἢ κύρια ἢ βασιλικά, καὶ αὐτῶν μετεχόντων αἰ αὐτομετοχαί, κατὰ τοσοῦτον ὑπερίδρυνται πάντων τῶν ὄντων ὁ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα καὶ πάντων τῶν μετεχόντων καὶ τῶν μετοχῶν ὁ ἀμέθεκτος αἴτιος. Ἄγιους δὲ καὶ βασιλεῖς καὶ κυρίους καὶ θεοὺς καλεῖ τὰ Λόγια τὰς ἐν ἐκάστοις ἀρχικωτέρας διακοσμήσεις, δι' ὧν αἰ δευτέραι τῶν ἐκ Θεοῦ δωρεῶν μεταλαμβάνουσαι τὴν τῆς ἐκείνων διαδόσεως ἀπλότητα περὶ τὰς ἑαυτῶν διαφορὰς πληθύνουσιν· ὧν αἰ πρῶτισται τὴν ποικιλίαν προνοητικῶς καὶ θεοειδῶς πρὸς τὴν ἐνότητα τὴν ἑαυτῶν συνάγουσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Περὶ τελείου καὶ ἐνός

Τοσαῦτα καὶ περὶ τούτων. Ἐπ' αὐτὸ δὲ λοιπόν, εἰ δοκεῖ, τῷ λόγῳ τὸ καρτερώτατον χωρῶμεν· καὶ γὰρ ἡ θεολογία τοῦ

όλης τῆς γνησίας καθαρότητος, ὅλη ἡ τάξις καὶ διακόσμησις τῶν ὄντων, αὐτὴ ἀπομακρύνει τὴν ἀναρμοστία, τὴν ἀνισότητα καὶ τὴν ἀσυμμετρία, χαίρεται μὲ τὴν εὐτακτη ταυτότητα καὶ ὀρθότητα καὶ φέρει κοντὰ τῆς ὅσα εἶναι ἀξιωμένα νὰ μετέχουν αὐτῆς· αὐτὴ εἶναι ἡ τελεία κατοχὴ ὅλων τῶν καλῶν, ὅλη ἡ ἀγαθὴ πρόνοια, θεωρὸς καὶ συντηρητὴς ἐκείνων τὰ ὅποια δέχονται τὴν πρόνοια, πὺ προσφέρει τὸν ἑαυτὸ τῆς ἀγαθοπρεπῶς γιὰ τὴν ἐκθέωσι αὐτῶν πὺ ἐπιστρέφουν.

4 Ἐπειδὴ δὲ ὁ αἴτιος τῶν ὄλων εἶναι ὑπερπλήρης ἀπὸ ὅλα μὲ μιὰ ὑπερβολὴ πὺ ὑπερέχει ὄλων, ὑμνεῖται ὡς Ἅγιος τῶν ἁγίων καὶ τὰ ὑπόλοιπα, γιὰ τὴν ὑπερβλύζουσα αἰτιότητά του καὶ γιὰ τὴν ἐξαιρετὴ ὑπεροχὴ, θὰ μπορούσε νὰ εἰπῆ κανεὶς. Ὅσο ὑπερέχουν ἐκεῖνα πὺ εἶναι ἅγια ἢ θεῖα ἢ κύρια ἢ βασιλικὰ ἀπὸ ἐκεῖνα πὺ δὲν εἶναι τέτοια, καὶ ὅσο ὑπερέχουν οἱ αὐτομετοχὲς ἀπὸ ἐκεῖνα πὺ μετέχουν αὐτῶν, τόσο ὁ ὑπεράνω ὄλων τῶν ὄντων εἶναι ὑπερεδραιωμένος ἐπάνω ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα καὶ ὁ ἀμέθεκτος αἴτιος εἶναι τοποθετημένος ἐπάνω ἀπὸ ὅλα τὰ μετέχοντα καὶ τὶς μετοχὲς. Ἁγίους δὲ καὶ βασιλεῖς, κυρίους καὶ θεοὺς καλοῦν τὰ Λόγια⁶ τὶς ἀρχικώτερες σὲ κάθε ἱεραρχία διακοσμήσεις, διὰ μέσου τῶν ὁποίων οἱ δεύτερες διακοσμήσεις μεταλαμβάνουν τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ καὶ μὲ τὴ διαφοροποίησί τους διασποῦν σὲ πολλὰ τὴν ἀπλότητα ἐκείνων· ἐνῶ οἱ πρῶτες πρῶτες συνάγουν τὴν ποικιλία τῶν διαδόσεων στὴν ἐνότητα πὺ τοὺς ταιριάζει μὲ τρόπο προνοητικὸ καὶ θεοειδῆ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13

Περὶ τοῦ τελείου καὶ τοῦ ἐνός

1 Ἄρκετὰ εἶναι αὐτὰ γιὰ τὸ θέμα τοῦτο. Ἄς προχωρήσωμε λοιπὸν τώρα μὲ τὸ λόγο, ἂν σοῦ ἀρέση, στὸ σπουδαιότερο σημεῖο. Πράγματι ἡ θεολογία ἀποδίδει στὸ αἴτιο τῶν πάντων

πάντων αἰτίου καὶ πάντα καὶ ἅμα πάντα κατηγορεῖ καὶ ὡς τέλειον καὶ ἐν ἀνομνεῖ. Τέλειον μὲν οὖν ἐστὶν οὐ μόνον ὡς αὐτοτελὲς καὶ καθ' ἑαυτὸ ὑφ' ἑαυτοῦ μονοειδῶς ἀφοριζόμενον καὶ ὅλον δι' ὅλου τελειότατον, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑπερτελὲς κατὰ τὸ πάντων ὑπερέχον· καὶ πᾶσαν μὲν ἀπειρίαν ὀρίζον, παντὸς δὲ πέρατος ὑπερηπλωμένον καὶ ὑπὸ μηδενὸς χωρούμενον ἢ καταλαμβάνόμενον, ἀλλὰ διατεῖνον ἐπὶ πάντα ἅμα καὶ ὑπὲρ πάντα ταῖς ἀνεκλείπτους ἐπιδόσεις καὶ ἀτελευτήτοις ἐνεργείαις. Τέλειον δ' αὖ λέγεται καὶ ὡς ἀναυξὲς καὶ ἀεὶ τέλειον, καὶ ὡς ἀμείωτον, ὡς 10 πάντα ἐν ἑαυτῷ προέχον καὶ ὑπερβλύζον κατὰ μίαν τὴν ἅπαστον καὶ ταυτὴν καὶ ὑπερπλήρη καὶ ἀνελάττωτον χορηγίαν, καθ' ἣν τὰ τέλεια πάντα τελεσιουργεῖ καὶ τῆς οἰκείας ἀποπληροῦ τελειότητος.

2 Ἐν δέ, ὅτι πάντα ἐνιαίως ἐστὶ κατὰ μιᾶς ἐνότητος ὑπερο-
15 χήν, καὶ πάντων ἐστὶ τοῦ ἐνὸς ἀνεκφοιτήτως αἰτίον· οὐδὲν γάρ ἐστὶ τῶν ὄντων ἀμέτοχον τοῦ ἐνός, ἀλλ' ὥσπερ ἅπας ἀριθμὸς μονάδος μετέχει, καὶ μία δυὰς καὶ δεκάς λέγεται καὶ ἡμισυ ἔν, καὶ τρίτον καὶ δέκατον ἔν, οὕτω πάντα καὶ πᾶν τῶν πάντων μόριον τοῦ ἐνός μετέχει καὶ τῷ εἶναι τὸ ἐν πάντα ἐστὶ τὰ ὄντα. Καὶ 20 οὐκ ἐστὶ τὸ πάντων αἰτίον ἐν τῶν πολλῶν ἔν, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἐνός καὶ πλήθους, καὶ παντὸς ἐνός καὶ πλήθους ὀριστικόν· οὐδὲ γάρ ἐστὶ πλήθος ἀμέτοχόν πη τοῦ ἐνός, ἀλλὰ τὸ μὲν πολλὰ τοῖς μέρεσιν ἐν τῷ ὅλῳ καὶ τὸ πολλὰ τοῖς συμβεβηκόσιν ἐν τῷ ὑποκειμένῳ καὶ τὸ πολλὰ τῷ ἀριθμῷ ἢ ταῖς δυνάμεσιν ἐν τῷ εἶδει 25 καὶ τὸ πολλὰ τοῖς εἶδεσιν ἐν τῷ γένει καὶ τὸ πολλὰ ταῖς περιόδοις ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ οὐδὲν ἐστὶ τῶν ὄντων, ὃ μὴ μετέχει πη τοῦ ἐνός, τοῦ ἐν τῷ κατὰ πάντα ἐνικῶ, πάντα καὶ ὅλα πάντα, καὶ τὰ ἀντικείμενα, καὶ ἐνιαίως προσυνειληφότος. Καὶ ἄνευ μὲν τοῦ ἐνός οὐκ ἔσται πλήθος, ἄνευ δὲ τοῦ πλήθους ἔσται τὸ ἐν, ὡς καὶ

ὅλα τὰ κατηγορήματα καὶ μάλιστα ὅλα μαζί, καὶ τὸν ὕμνεϊ ὡς τέλειον καὶ ὡς ἓνα¹. Τέλειο λοιπὸν εἶναι τοῦτο, ὄχι μόνο ὡς αὐτοτελές, ὡς καθοριζόμενο τὸ ἴδιο ὑφ' ἑαυτοῦ μονοειδῶς, ὡς ὀλοκληρωτικὰ τελειότατο, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑπερτέλειο πού ὑπερέχει ὅλων τῶν πραγμάτων· διότι ὀρίζει κάθε ἀπειρία, ἀπλώνεται σ' ὅλα τὰ ὄρια, ἂν καὶ δὲν χωρεῖται καὶ δὲν περιλαμβάνεται σὲ κανένα, ἀλλὰ ἐπεκτείνεται σὲ ὅλα μαζί καὶ ἐπάνω ἀπὸ ὅλα μὲ τις ἀδιάκοπες παροχὲς καὶ τις ἀτελείωτες ἐνέργειες. Λέγεται ἐπίσης τέλειο καὶ ὡς ἀναύξητο καὶ διαπαντὸς τέλειο, ὡς ἀμείωτο, ὡς ἔχον ἐκ τῶν προτέρων μέσα του ὅλα τὰ ὄντα· καὶ ὡς ὑπερβλύζον ἀπὸ τελειότητα μέσα σὲ μιά, ἄπαυστη καὶ ταυτή, ὑπερπλήρη καὶ ἀνελάττωτη χορηγία, κατὰ τὴν ὁποία τελεσιουργεῖ ὅλα τὰ τέλεια καὶ τὰ γεμίζει μὲ τὴν τελειότητά του.

Ἐνα δὲ εἶναι τοῦτο, διότι περικλείει συλλογικῶς τὰ πάντα μέσα σὲ μιά ὑπερβατικὴ ἐνότητα, καὶ διότι εἶναι αἴτιο τῶν ὅλων χωρὶς νὰ ἐξέρχεται ἀπὸ τὴν ἐνότητά του. Πράγματι κανένα ὄν δὲν εἶναι ἀμέτοχο τοῦ ἐνός, ἀλλὰ, ὅπως κάθε ἀριθμὸς μετέχει τῆς μονάδος καὶ λέγεται μιά δυάς, μία δεκάς, ἓνα δεύτερο, ἓνα τρίτο, ἓνα δέκατο, ἔτσι ὅλα τὰ πράγματα καὶ κάθε μόριο τῶν ὅλων μετέχουν τοῦ ἐνός, κι' ἐπειδὴ ὑπάρχει τὸ ἓνα, ὑπάρχουν ὅλα τὰ ὄντα. Τὸ ἓνα ὁμῶς αἴτιο τῶν πάντων δὲν εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πολλά, ἀλλὰ εἶναι πρὶν ἀπὸ κάθε ἓνα καὶ ἀπὸ κάθε πλῆθος, καὶ ὀρίζει κάθε ἓνα καὶ κάθε πλῆθος· διότι δὲν ὑπάρχει πλῆθος πού κατὰ κάποιον τρόπο νὰ εἶναι ἀμέτοχο τοῦ ἐνός, ἀλλὰ ἐκεῖνο πού εἶναι πολλά κατὰ τὰ συμβεβηκότα εἶναι ἓνα κατὰ τὸ ὑποκείμενο, ἐκεῖνο πού εἶναι πολλά στὸν ἀριθμὸ ἢ στὶς δυνάμεις εἶναι ἓνα στὸ εἶδος, ἐκεῖνο πού εἶναι πολλά στὶς ἐνέργειες εἶναι ἓνα στὴν ἀρχή. Ἐπομένως δὲν ὑπάρχει κανένα ὄν πού δὲν μετέχει κατὰ κάποιον τρόπο τοῦ ἐνός, τὸ ὁποῖο μέσα στὴν ὀλοκληρωμένη ἐνότητα ἔχει συλλάβει ἀπὸ πρὶν ἐνιαίως τὰ πάντα, στὸ σύνολό τους τὰ πάντα, ἀκόμα καὶ τὰ ἐχθρικά. Ἐξ ἄλλου χωρὶς τὸ ἓνα δὲν ὑπάρχει πλῆθος, χωρὶς πλῆθος ὁμῶς ὑπάρχει τὸ ἓνα, ὅπως καὶ ἡ μονάδα ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ κάθε πολλαπλάσιο

1. Ἐφ. 1,23. Α' Τιμ. 2,5.

μονὰς πρὸ παντὸς ἀριθμοῦ πεπληθυσμένου· καὶ εἰ πᾶσι τὰ πάντα ἠνωμένα τις ὑποθοίτο, τὰ πάντα ἔσται τῷ ὅλῳ ἓν.

3 Ἄλλως τε καὶ τοῦτο ἰστέον, ὅτι κατὰ τὸ ἐνὸς ἐκάστου προεπινοούμενον εἶδος ἠνωσθαι λέγεται τὰ ἠνωμένα, καὶ πάντων ἔστι τὸ ἐν στοιχειωτικόν· καὶ εἰ ἀνέλης τὸ ἐν, οὔτε ὀλότης οὔτε μόριον οὔτε ἄλλο οὐδὲν τῶν ὄντων ἔσται· πάντα γὰρ ἐν ἑαυτῷ τὸ ἐν ἐνοειδῶς προεἴληφε τε καὶ περιείληφε. Ταύτη γοῦν ἡ θεολογία τὴν ὄλην θεαρχίαν, ὡς πάντων αἰτίαν, ὕμνει τῇ τοῦ ἐνὸς ἐπωνυμίᾳ, καὶ εἷς Θεὸς ὁ Πατὴρ καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς
10 Χριστὸς καὶ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς ὄλης θεϊκῆς ἐνότητος ἀμέρειαν, ἐν ᾗ πάντα ἐνικῶς συνῆκται καὶ ὑπερήνωται καὶ πρόσεστιν ὑπερουσίως. Διὸ καὶ πάντα ἐπ' αὐτὴν ἐνδίκως ἀναπέμπεται καὶ ἀνατίθεται, ὑφ' ἧς καὶ ἐν ᾗ καὶ εἰς ἦν πάντα ἔστι καὶ συντέτακται καὶ μένει καὶ συνέχεται καὶ ἀπο-
15 πληροῦται καὶ ἐπιστρέφεται· καὶ οὐκ ἂν εὔροις τι τῶν ὄντων, ὃ μὴ τῷ ἐνί, καθ' ὃ πᾶσα ἡ θεότης ὑπερουσίως ὀνομάζεται, καὶ ἔστι τοῦθ' ὅπερ ἔστι καὶ τελειοῦται καὶ διασώζεται.

Καὶ χρῆ καὶ ἡμᾶς, ἀπὸ τῶν πολλῶν ἐπὶ τὸ ἐν τῇ δυνάμει τῆς θεϊκῆς ἐνότητος ἐπιστρεφομένους, ἐνιαίως ὕμνειν τὴν ὄλην
20 καὶ μίαν Θεότητα, τὸ πάντων αἴτιον ἓν, τὸ πρὸ παντὸς ἐνὸς καὶ πλήθους, καὶ μέρους καὶ ὄλου, καὶ ὄρου καὶ ἀοριστίας, καὶ πέ-
ρατος καὶ ἀπειρίας, τὸ πάντα τὰ ὄντα καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι ὀρίζον, καὶ πάντων καὶ ὑπὲρ πάντα καὶ ἐνικῶς αἴτιον, καὶ ὑπὲρ αὐτὸ τὸ ἐν ὄν καὶ αὐτὸ τὸ ἐν ὄν ὀρίζον, ἐπεὶπερ τὸ ὄν ἓν, τὸ ἐν τοῖς οὐ-
25 σιν, ἐνάριθμόν ἐστιν· ἀριθμὸς δὲ οὐσίας μετέχει. Τὸ δὲ ὑπερουσίον ἓν καὶ τὸ ὄν ἓν καὶ πάντα ἀριθμὸν ὀρίζει καὶ αὐτὸ ἔστι καὶ ἐνὸς καὶ ἀριθμοῦ καὶ παντὸς ὄντος ἀρχὴ καὶ αἰτία καὶ ἀριθμὸς καὶ τάξις.

Διὸ καὶ μονὰς ὕμνουμένη καὶ τριάς ἡ ὑπὲρ πάντα Θεότης,

2. Τὸ εἶδος ποῦ προὑπάρχει κι' ἀντιστοιχεῖ σὲ κάθε ἐπὶ μέρος πρᾶγμα.

3. Ἡ θεϊκὴ ἐνότης οὔτε μέρη ἔχει οὔτε μερίζεται.

ἀριθμό· κι' ἂν κανεῖς ὑποθέσῃ τὰ πάντα ἡνωμένα μὲ τὰ πάντα, τότε τὰ πάντα θὰ ἀποτελοῦσαν ἓνα σύνολο.

Κατὰ τὰ ἄλλα πρέπει νὰ γνωρίζωμε καὶ τοῦτο, ὅτι τὰ ἡνωμένα πράγματα λέγονται ὅτι ἔχουν ἐνωθῆ σύμφωνα μὲ τὸ προεπινοούμενο εἶδος τοῦ καθενός², καὶ σ' ὅλα τὰ πράγματα ἡ στοιχειώδης ἀρχὴ εἶναι τὸ ἓνα· κι' ἂν ἀφαιρέσῃς τὸ ἓνα, δὲν θὰ ὑπάρχῃ οὔτε ὀλότης οὔτε μόριο οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ ὄντα· διότι ὅλα ἔχουν πρό-λάβει καὶ περί-λάβει μέσα τους τὸ ἓνα ἐνοειδῶς. Μὲ αὐτὴν λοιπὸν τὴν ἐπωνυμία τοῦ ἐνὸς ὑμνεῖ ἡ θεολογία ὅλη τὴν θεαρχία σὰν αἰτία ὄλων καὶ μὲ αὐτὴν φέρεται ἓνας Θεὸς ὁ Πατὴρ καὶ ἓνας Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, ἐξ αἰτίας τῆς ὑπερβολικῆς ἀμέρειας τῆς θεϊκῆς ἐνότητος³, στὴν ὁποία ὅλα ἔχουν συναχθῆ ἐνωτικῶς, ἔχουν ὑπερενωθῆ καὶ συνυπάρχουν ὑπερουσίως. Γι' αὐτὸ δικαίως ἡ θεολογία ὅλα τὰ ἀναφέρει καὶ τὰ ἀποδίδει σ' αὐτὴν τὴν ἐνότητα, ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ μέσα στὴν ὁποία καὶ πρὸς τὴν ὁποία ὑπάρχουν ὅλα καὶ εἶναι συντεταγμένα καὶ διαμένουν καὶ συνέχονται καὶ συμπληρώνονται κι' ἐπιστρέφουν· καὶ δὲν θὰ μπορούσες νὰ εὔρης κανένα ὄν πού δὲν ὀφείλει στὸ ἓνα, κατὰ τὸ ὁποῖο ὀνομάζεται ὅλη ἡ θεότης ὑπερουσίως, τὴν ἰκανότητα νὰ εἶναι ὅ,τι εἶναι, νὰ τελειώνεται καὶ νὰ διασώζεται.

Πρέπει λοιπὸν κι' ἐμεῖς μὲ τὴ δύναμι τῆς θεϊκῆς ἐνότητος νὰ ἐπιστρέφωμε ἀπὸ τὰ πολλὰ στὸ ἓνα, ὥστε νὰ ὑμνοῦμε ἐνιαίως τὴν ὀλικὴ καὶ μία θεότητα, τὸ ἓνα πού εἶναι αἷτιο τῶν ὄλων, πού ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ κάθε ἓνα καὶ ἀπὸ κάθε πλῆθος, ἀπὸ κάθε μέρος καὶ ὄλο, ἀπὸ κάθε ὄρο καὶ ἀοριστία, ἀπὸ κάθε πέρας καὶ ἀπειρία, πού ὀρίζει ὅλα τὰ ὄντα καὶ τὸ ἴδιο τὸ εἶναι, πού εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ὄν ἓνα καὶ ὀρίζει τὸ ἴδιο τὸ ὄν ἓνα, ἐφ' ὅσον τὸ ὄν ἓνα, εὔρισκόμενο ἀνάμεσα στὰ ὄντα, εἶναι ἐνᾶριθμο· ὁ δὲ ἀριθμὸς μετέχει τῆς οὐσίας. Τὸ ὑπερούσιο λοιπὸν ἓνα ὀρίζει καὶ τὸ ὄν ἓνα καὶ κάθε ἀριθμό· αὐτὸ εἶναι ἀρχὴ καὶ αἰτία, ἀριθμὸς καὶ τάξις, καὶ τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ κάθε ὄντος.

Γι' αὐτὸ ἡ ὑπεράνω ὄλων θεότης, πού ὑμνεῖται ὡς μονὰς

οὐκ ἔστιν οὐδὲ μονάς, οὐδὲ τριάς, ἢ πρὸς ἡμῶν ἢ ἄλλου τινὸς τῶν ὄντων διεγνωσμένη· ἀλλὰ ἵνα καὶ τὸ ὑπερηνωμένον αὐτῆς καὶ τὸ θεογόνον ἀληθῶς ὑμνήσωμεν, τῇ τριαδικῇ καὶ ἐνιαίᾳ θεωνυμίᾳ τὴν ὑπερώνυμον ὀνομάζομεν, τοῖς οὖσι τὴν ὑπερούσιον.
 5 Οὐδεμία δὲ μονάς ἢ τριάς, οὐδὲ ἀριθμὸς οὔτε ἐνότης ἢ γονιμότης, οὐδὲ ἄλλο τι τῶν ὄντων ἢ τινι τῶν ὄντων συνεγνωσμένων, ἐξάγει τὴν ὑπὲρ πάντα καὶ λόγον καὶ νοῦν κρυφιότητα τῆς ὑπὲρ πάντα ὑπερουσίως ὑπερούσης ὑπερθεότητος, οὐδὲ ὄνομα αὐτῆς ἔστιν, οὐδὲ λόγος, ἀλλ' ἐν ἀβάτοις ἐξήρηται. Καὶ οὐδὲ αὐτὸ τὸ
 10 τῆς ἀγαθότητος ὡς ἐφαρμόζοντες αὐτῇ προσφέρομεν, ἀλλὰ πόθῳ τοῦ ἐννοεῖν τι καὶ λέγειν περὶ τῆς ἀρρήτου φύσεως ἐκείνης, τὸ τῶν ὀνομάτων σεπτότατον αὐτῇ πρώτως ἀφιερουῦμεν· καὶ συμφωνήσοιμεν ἂν κὰν τούτῳ τοῖς θεολόγοις, τῆς δὲ τῶν πραγμάτων ἀληθείας ἀπολειφθησόμεθα. Διὸ καὶ αὐτοὶ τὴν διὰ
 15 τῶν ἀποφάσεων ἄνοδον προτετιμήκασιν, ὡς ἐξιστῶσαν τὴν ψυχὴν τῶν ἑαυτῇ συμφύλων καὶ διὰ πασῶν τῶν θείων νοήσεων ὀδεύουσιν, ὧν ἐξήρηται τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα καὶ πάντα λόγον καὶ γινῶσιν, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ὄλων αὐτῶ συνάπτουσιν, καθ' ὅσον καὶ ἡμῖν ἐκείνῳ συνάπτεσθαι δυνατόν.

4 Ταύτας ἡμεῖς τὰς νοητὰς θεωνυμίας συνηρηκότες, ὡς ἐφικτὸν ἀνεπτύξαμεν, οὐ μόνον αὐτῶν τῆς ἀκριβείας ἀπολειπόμενοι, τοῦτο γὰρ ἀληθῶς καὶ ἄγγελοι φαῖεν· οὐδὲ τῆς κατὰ ἀγγέλους αὐτῶν ὑμνωδίας, καὶ τῶν ἐσχάτων γὰρ ἀποδέουσιν οἱ κράτιστοι τῶν παρ' ἡμῖν θεολόγων· οὔτε μὴν αὐτῶν τῶν θεολό-
 25 γων, οὐδὲ τῶν αὐτῶν ἀσκητῶν ἢ συνοπαδῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν

4. Τὸ θεογόνο ἰδίωμα ἀνήκει στὴν Τριάδα, ἢ ὑπερένωσις στὴ Μονάδα.

5. Ἐννοοῦνται οἱ βιβλικοὶ θεολόγοι.

6. Διὰ τῶν ἀρνήσεων καὶ στερήσεων δηλαδή, ἀντὶ τῶν καταφάσεων ποὺ εἶναι οἱ θέσεις.

καὶ Τριάς, δὲν ἐπιγινώσκειται οὔτε ὡς μονὰς οὔτε ὡς τριάς ἢ ἀπὸ ἐμᾶς ἢ ἀπὸ κάποιο ἄλλο ὄν. Γιὰ νὰ ὑμνήσωμε ὁμῶς ἀληθινὰ τόσο τὴν ὑπερηνωμένη ὅσο καὶ τὴ θεογόνο ιδιότητά της, ἀποδίδομε στὴν ὑπερώνυμη θεότητα συγχρόνως τὴν τριαδικὴ καὶ τὴν ἐνιαία θεωνυμία⁴, στὴν ὑπερούσια θεότητα τὰ ὀνόματα τῶν ὄντων. Καμμιά ὁμῶς μονὰς ἢ Τριάς, κανένας ἀριθμὸς ἢ ἐνότης ἢ γονιμότης, κανένα ὄνομα παρμένο ἀπὸ τὰ ὄντα, καμμιά ἔννοια καταληπτὴ ἀπὸ κάποιο ὄν, δὲν μπορεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἐπάνω ἀπὸ κάθε λόγο καὶ νοῦ κρυφίότητα τῆς θεότητος ποὺ ὑπέρκειται ὑπερουσίως ἐπάνω ἀπὸ ὅλα· οὔτε ὑπάρχει γι' αὐτὴν ὄνομα ἢ λόγος ἀλλ' εἶναι ἀπομακρυσμένη στὰ ἄβατα. Ἀκόμη καὶ τῆς ἀγαθότητος τὸ ὄνομα δὲν τῆς τὸ προσφέρομε διότι τῆς ταιριάζει, ἀλλὰ τῆς ἀφιερώνομε πρῶτο τὸ σεπτότατο αὐτὸ ὄνομα κινούμενοι ἀπὸ τὸν πόθο νὰ ἐννοήσωμε καὶ εἰποῦμε κάτι γιὰ ἐκείνη τὴν ἄρρητη φύσι. Καὶ βέβαια, κάνοντας τοῦτο, θὰ συμφωνούσαμε μὲ τοὺς θεολόγους⁵, ἀλλὰ θὰ ἐμέναμε πίσω ἀπὸ τὴν ἀλήθεια τῶν πραγμάτων. Γιὰ τοῦτο κι' αὐτοὶ ἔχουν προτιμήσει τὴν ἄνοδο διὰ τῶν ἀποφάσεων⁶, μὲ τὴ βεβαιότητα ὅτι αὐτὴ ἡ ἄνοδος ἐξάγει τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὶς συνημμένες σ' αὐτὴν σωματικὲς αἰσθήσεις καὶ ἐπιθυμίες, βαδίζει ἔπειτα διὰ μέσου ὄλων τῶν θείων νοήσεων, τῶν ὁποίων ὑπέρκειται τὸ θεῖο, τὸ ἐπάνω ἀπὸ κάθε ὄνομα καὶ λόγο καὶ γνῶσι· τέλος τὴν συνάπτει μὲ αὐτό, ὅσο εἶναι δυνατὸ νὰ συναφθοῦμε ἐμεῖς μ' ἐκεῖνο.

- 4 Αὐτὲς τὶς νοητὲς⁷ θεωνυμίες τὶς συναθροίσαμε καὶ τὶς ἀνεπτύξαμε, ὅσο εἶναι ἐφικτό. Βέβαια σ' αὐτὸ τὸ ἔργο ὑπολειπόμαστε ὄχι μόνο ἀπὸ τὴ δική τους ἀκρίβεια, πρᾶγμα ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ εἰποῦν καὶ οἱ ἄγγελοι· οὔτε ὑπολειπόμαστε μόνο ἀπὸ τὴν ἐκ μέρους τῶν ἀγγέλων ὑμνωδία τους, διότι οἱ κράτιστοι τῶν θεολόγων μας ἀπέχουν καὶ ἀπὸ τοὺς τελευταίους ἀγγέλους· οὔτε ὑπολειπόμαστε ἀκόμη μόνο ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς θεολόγους ἢ ἀπὸ τοὺς μαθητὰς καὶ τοὺς ἀκολούθους των· ἀλλὰ συμβαίνει κάτι χειρότερο καὶ κατώτερο· ὑπολειπόμαστε ἀκόμη καὶ

7. Αὐτὲς οἱ θεωνυμίες εἶναι ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὶς σωματικὲς ἢ αἰσθητὲς θεωνυμίες.

ἡμῖν ὁμοταγῶν, ἐσχάτως καὶ ὑφειμένως. Ὡστε, εἰ μὲν ὀρθῶς ἔχοι τὰ εἰρημένα καὶ ὡς καθ' ἡμᾶς ὄντως ἐφησάμεθα τῇ διανοίᾳ τῆς θεωνυμικῆς ἀναπτύξεως, ἐπὶ τὸν πάντων ἀγαθῶν αἴτιον τὸ πρᾶγμα ἀναθετέον, τὸν δωρούμενον πρῶτον αὐτὸ τὸ εἰ-
5 πεῖν, ἔπειτα τὸ εὖ εἰπεῖν. Καὶ εἴ τι τῶν ὁμοδυνάμων παραλέλει-
πται, κάκεῖνο ἡμᾶς κατὰ τὰς αὐτὰς μεθόδους προσυπακούειν
δεήσει.

Εἰ δὲ ταῦτα ἢ οὐκ ὀρθῶς ἢ ἀτελῶς ἔχει, καὶ τῆς ἀληθείας ἢ ὀλικῶς ἢ μερικῶς ἀποπεπλανήμεθα, τῆς σῆς ἂν εἴη φιλαν-
10 θρωπίας ἐπανορθώσασθαι τὸν ἀκουσίως ἀγνοοῦντα καὶ μετα-
δοῦναι λόγου τῷ μαθεῖν δεομένῳ καὶ ἐπαμῦναι τῷ μὴ αὐτάρκη
δύναμιν ἔχοντι, καὶ ἰάσασθαι τὸν οὐκ ἐθέλοντα ἀρρωστεῖν· καὶ
τὰ μὲν παρ' ἑαυτοῦ, τὰ δὲ παρ' ἐτέρων ἐξευρίσκοντα, πάντα δὲ
ἐκ τάγαθοῦ λαμβάνοντα, καὶ εἰς ἡμᾶς διαβιβάσαι. Μηδὲ ἀπο-
15 κάμης φίλον ἄνδρα εὐεργετῶν· ὀρᾶς γὰρ ὅτι καὶ ἡμεῖς οὐδένα
τῶν παραδοθέντων ἡμῖν ἱεραρχικῶν λόγων εἰς ἑαυτοὺς συνε-
στείλαμεν, ἀλλὰ ἀνοθεύτους αὐτοὺς καὶ ὑμῖν καὶ ἐτέροις ἱεροῖς
ἀνδράσι μεταδεδώκαμέν τε καὶ μεταδώσομεν· ὡς ἂν ἡμεῖς τε
εἰπεῖν ἱκανοὶ καὶ οἷς λέγεται ἀκούειν, κατ' οὐδὲν τὴν παράδοσιν
20 ἀδικοῦντες, εἰ μὴ ἄρα πρὸς τὴν νόησιν ἢ τὴν ἔκφρασιν αὐτῶν
ἀσθενήσομεν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ὅπη τῷ Θεῷ φίλον, ταύτη ἐχέ-
τω τε καὶ λεγέσθω.

Καὶ ἔστω δὴ τοῦτο ταῖς νοηταῖς θεωνυμίαις τὸ καθ' ἡμᾶς
πέρας· ἐπὶ δὲ τὴν Συμβολικὴν Θεολογίαν, ἡγουμένου
25 Θεοῦ, μεταβήσομαι.

ἀπὸ τοὺς ὁμοταγεῖς μας. Ὡστε, ἂν μὲν τὰ λεχθέντα ἔχουν ὀρθῶς καὶ ἂν προσεγγίσαμε τὴν ἔννοια τῆς θεωνυμικῆς ἐρμηνείας, κατὰ τὴ δύναμί μας, ἃς ἀποδώσωμε αὐτὸ τὸ πρᾶγμα στὸν αἴτιο ὄλων τῶν ἀγαθῶν, ποὺ χαρίζει πρῶτα τὸ λέγειν κι' ἔπειτα τὸ εὖ λέγειν. Κι' ἂν ἔχη παραλειφθῆ κάποιο ἰσοδύναμο ὄνομα, κι' αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ ἐκλάβωμε κατὰ τὴν ἴδια μέθοδο.

Ἄν ὅμως αὐτὰ ποὺ ἀναπτύξαμε εἶναι ἐσφαλμένα ἢ ἀτελεῖ κι' ἔχωμε ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια ὀλικῶς ἢ μερικῶς, θὰ εἶναι ἔργο τῆς φιλανθρωπίας σου⁸ νὰ διορθώσης τὸν ἀκουσίως ἀγνοοῦντα, νὰ μεταδώσης λόγο σ' ὅποιον ἔχει ἀνάγκη νὰ μάθῃ, νὰ ὑπερασπίσης ὅποιον στερεῖται αὐτάρκη δύναμι καὶ νὰ θεραπεύσης ὅποιον δὲν θέλει νὰ εἶναι ἄρρωστος. Ἔργο σου εἶναι, ἄλλα νὰ τὰ ἐξεύρης μόνος σου κι' ἄλλα ἀπὸ ἄλλους, καὶ ὅλα νὰ τὰ πάρῃς ἀπὸ τὸν ἀγαθό· κι' ἔτσι νὰ τὰ μεταδώσης καὶ σ' ἐμᾶς. Καὶ νὰ μὴ ἀποκάμῃς νὰ εὐεργετῆς φίλον ἄνδρα· διότι βλέπεις ὅτι κι' ἐμεῖς δὲν ἐκρατήσαμε γιὰ τὸν ἑαυτό μας κανένα ἀπὸ τοὺς ἱεραρχικοὺς λόγους ποὺ μᾶς παραδόθηκαν, ἀλλὰ τοὺς μεταδώσαμε καὶ θὰ τοὺς μεταδίδωμε ἀνοθεύτως καὶ σὲ σᾶς καὶ σ' ἄλλους ἱεροὺς ἄνδρες, ὥστε κι' ἐμεῖς νὰ εἴμαστε ἱκανοὶ νὰ ὁμιλοῦμε καὶ ν' ἀκοῦμε τὰ λεγόμενα, χωρὶς ν' ἀδικοῦμε κατὰ τίποτε τὴν παράδοσι, παρὰ μόνον ἂν ἀσθενήσωμε εἴτε στὴν κατανόησι εἴτε στὴν ἔκφρασί τους. Ἄλλ' αὐτὰ βέβαια, ὅπως ἀγαπᾷ ὁ Θεός, ἔτσι ἃς εἶναι καὶ ἔτσι ἃς λέγονται.

Αὐτὸ εἶναι τὸ τέλος τῆς πραγματείας μας περὶ τῶν νοητῶν θεωνυμιῶν. Τώρα ὅμως μὲ τὴν καθοδήγησι τοῦ Θεοῦ θὰ μεταβῶ στὴ *Συμβολικὴ Θεολογία*⁹.

8. Ὑπενθυμίζομε ὅτι ἡ πραγματεία προσφωνεῖται στὸν Τιμόθεο.

9. Ἡ Συμβολικὴ θεολογία βέβαια θὰ περιελάμβανε τὴ διαπραγμάτευσι τῶν αἰσθητῶν θεωνυμιῶν, τὰ σύμβολα.

